



**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**SUÇ CETVELLERİNE GÖRE HUDÂVENDİGÂR VİLAYETİ'NDE
SUÇ VE SUÇLULAR (1912-1917)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nagihan YILDIZ TEPRET

BURSA-2019



**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**SUÇ CETVELLERİNE GÖRE HUDÂVENDİGÂR VİLAYETİ'NDE
SUÇ VE SUÇLULAR (1912-1917)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nagihan YILDIZ TEPRET

**Danışman:
Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ**

BURSA-2019

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim/~~Ana-sanat Dalı~~, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı'nda 700842001 numaralı Nagihan YILDIZ TEPRET 'in hazırladığı “Suç Cetvellerine Göre Hudâvendigâr Vilayeti’nde Suç ve Suçlular (1912-1917)” konulu (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 21/8/2019 günü 11:00 - 11:45 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının..... başarılı..... (başarılı/başarısız) olduğuna oybirliği..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ
Uludağ Üniversitesi

C. Çiftçi

Üye
Prof. Dr. Yusuf OĞUZÖĞLÜ
Düzce Üniversitesi

uğuz

Üye
Doç. Dr. Zeynep DÖRTOK ABACI
Uludağ Üniversitesi

Z. Dörtok Abacı

21.8/2019



SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 24.07.2019

Tez Başlığı / Konusu: SUÇ CETVELLERİNE GÖRE HÜDAVENDİĞÂR VİLAYETİ'NDE SUÇ VE SUÇLULAR (1912-1917)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 169 sayfalık kısmına ilişkin, 24.07.2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)' aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

24.07.2019

Adı Soyadı:	NAGİHAN YILDIZ TEPRET
Öğrenci No:	700842001
Anabilim Dalı:	TARİH
Programı:	TEZLİ
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

24.07.2019

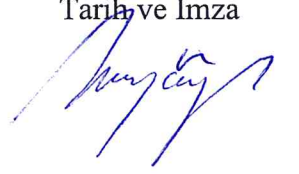
Danışman
Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Suç Cetvellerine Göre Hudâvendigâr Vilayeti’nde Suç ve Suçlular (1912-1917)” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza



Adı Soyadı: Nagihan YILDIZ TEPRET
Öğrenci No: 700842001
Anabilim Dalı: Tarih Anabilim Dalı
Programı: Yakınçağ Tar
Statüsü: Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Nagihan YILDIZ TEPRET
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Tarih
Bilim Dalı	: Yakınçağ Tarihi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XV+178
Mezuniyet Tarihi	: 21/08/2019
Tez Danışman(lar)ı	: Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ

SUÇ CETVELLERİNE GÖRE HUDÂVENDİGÂR VİLAYETİ'NDE SUÇ VE SUÇLULAR (1912-1917)

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişi olan suç olgusu ve suçlu kavramı, XX. yüzyılın başlarında bir Osmanlı vilayeti olan Hudâvendigâr Vilayeti'nin gerçeklikleri olan savaş ortamı ve yaşanan göçlerin ve yönetsel uygulamaların etkisiyle şekillenmiştir. Türkler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler başta olmak üzere çeşitli toplulukların birlikte yaşam sürdüğü bu ortamda, her toplumsal grup ekonomik ve sosyal açıdan farklı özelliklere sahip olmuş ve farklı roller üstlenmiştir.

1912-1917 yılları arasında yaşanan Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı, II. Meşrutiyet yönetimini güvenlik ve asayişin sağlanması konusunda çeşitli uygulamalara yönlendirmiştir. Osmanlı yönetimi, suç ve suçlu istatistiğine önem vererek vaka ve failleri vukû'ât-ı cinâ'îye ve cerâim-i umûmiye cetvellerine kaydederek bölgesel suç durumlarını ve toplum yapısını takip edebilmiştir.

Bu tez çalışmasında, suç istatistikleri açısından birincil kaynak olan vukû'ât-ı cinâ'îye ve cerâim-i umûmiye cetvelleri incelenerek, Hudâvendigâr Vilayeti'nde suç olgusu ve suçlu kavramları niteliksel ve niceliksel açıdan betimlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Hudâvendigâr, güvenlik, suç, suçlu.

ABSTRACT

Name and Surname	: Nagihan YILDIZ TEPRET
University	: Bursa Uludağ University
Institution	: Social Science Institute
Field	: History
Branch	: Modern History
Degree Awarded	: Master
Page Number	: XV+178
Degree Date	: 21/08/2019
Supervisor (s)	: Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ

ACCORDING TO CRIME REGISTERS, CRIME AND CRIMINALS IN THE HUDÂVENDİGÂR PROVINCE (1912-1917)

Crime phenomenon and criminal concept, as old as human history, are shaped by influence of the war environment, migration movements and administrative practices, which are the realities of the Hudâvendigâr Province, an Ottoman Province at the beginning of the XX. century. In this environment, where various communities lived together, Turks, Greeks, Armenians and Jews, each social group had different economic and social function and undertook different roles.

The Balkan Wars and the World War I, which occurred between 1912-1917, compelled second constitutional administration to apply a variety of politics in order to ensure safety and security. The Ottoman Government gave importance to the crime and criminal statistic and registered the event and actors in a special records which named “vukû’ât-ı cinâ’iye” and “cerâim-i umûmiye”. This made possible for central government to see crime conditions and social structure.

This thesis aimed to examine the registers of “vukû’ât-ı cinâ’iye” and “cerâim-i umûmiye” and tried to represent crime phenomenon and criminal concept both by qualitative and quantitative aspects in Hudâvendigar Province.

Keywords: Hudâvendigâr, security, crime, criminal.

ÖNSÖZ

Suç ve suçlu olgusu, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana hem toplumsal yaşamın dinamiklerinden beslenmiş hem de toplumsal yaşamı tehdit etmiş hukuki süreçleri ve cezai müeyyideleri olan problemlerdendir.

Araştırmanın tarihi sınırları (1912-1917), Osmanlının son zamanlarına tekabül eden II. Meşrutiyet devrinin siyasal, ekonomik ve toplumsal olaylarıyla yoğrulmuştur. I. ve II. Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı gibi yoğun savaş koşulları, Ermeni olayları gibi toplumsal infial yaratacak ve yönetimi zor durumda bırakacak olaylara sahne olan süreçte, suç olayları da artış ve azalış göstererek tarih sahnesinde var olmaya devam etmiştir. Tanzimat'ın içsel ya da dışsal beklentilerle, halk unsurlarına ilişkin eşitliği vaat ettiği hukuksal ve idari reformlar bu sıkıntılı süreçte uygulanmaya çalışılmıştır. Merkezi yönetimce çeşitli önemler alınarak, zaptiye teşkilatı dönüştürülmüş ve kanunnameler çıkarılarak suçla mücadele etmeye ve asayişin sağlanmasına çalışılmıştır.

Bu tez çalışmanın temel amacı, bahsi geçen dönemde gittikçe küçülen bir yapıya sahip olan Hudâvendigâr Vilayeti'nde yaşanan suç vakaları ve suça karışan faillerin niteliksel ve niceliksel özelliklerinin suç cetvelleri kullanılarak ortaya koyulmasıdır. Bu amaçla; Hudâvendigâr Vilayeti için hazırlanmış olan ve 1328 Mart ayından (Mart 1912) 1330 yılı Temmuz'una (Temmuz 1914) kadar tutulmuş olan vukû'ât-ı cinâ'îye ile 1329 yılı Mart ayından (Nisan 1913) 1332 yılı Ocak (Şubat 1917) ayına kadar tutulmuş olan cerâim-i umûmiye cetvellerinden yararlanılmıştır.

Hudâvendigâr Vilayeti'ni II. Meşrutiyet Dönemi'nde suç ve suçlular açısından incelemiş bir çalışma bulunmamaktadır. Hudâvendigâr Vilayeti üzerine aynı inceleme dönemi için yapılmış olan tezler genellikle vilayetin idari, sosyal ve ekonomik yapısı üzerinde durmuştur. Kaynak olarak çoğunlukla temettûât defterleri ve sâlnâmelerin kullanıldığı bu tez çalışmalarından bazıları şunlardır: Ükkaşe Kadan, “Hudâvendigâr Vilayeti'nin Kuruluşu, Teşkilatı ve İdaresi” (yüksek lisans tezi); Nursal Kumaş, “II. Abdülhamid Döneminde Bursa'da Sosyal Hayat” (doktora tezi); Coşkun Subaşı, “Hudâvendigâr Vilayeti Sâlnâmelerine Göre Bursa Sancağı İdaresinde Bulunan Kurum, Çalışanlar ve Demografik (Nüfus) Yapı” (yüksek lisans tezi); Nilüfer Bakan, “Sâlnâmelere Göre Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kütahya Sancağı'nın Sosyo-Ekonomik

Profili” (yüksek lisans tezi); Zerrin İlter, “Sâlnâmelere Göre Osmanlı Devleti’nin Son Dönemlerinde Bilecik” (yüksek lisans tezi).

Tez çalışmasında başvurulmuş vukû’ât-ı cinâ’iye cetvelleri; suçların ne zaman, hangi sancak, kaza ve karyede meydana geldiği, suçun türü, fail ve kurbanın isimleri/ lakapları, Cerâim-i umûmiye cetvelleri ise vakaların faili meçhul olup olmadığı ile şehirde ya da kırdaki ayrımı üzerinden nerede gerçekleştirildikleri konusunda bilgi vermiş faillerin cinsiyeti, medeni durumu, suçun mükerrerlik durumu, faillerin meslek grupları, dini-etnik kökeni, eğitim durumu, ikamet durumu, yaş grupları ve bazı suçlar için suçların nedenleri konusunda bilgi vermektedir. Cerâim-i umûmiye cetvelleri her fail için ayrı ayrı olacak şekilde değil, bir aylık dönemdeki tüm vaka ve failler için toplu sayıları ifade eder şekilde düzenlenmiştir.

I. Bölümde Hudâvendigâr Vilayeti’nin idari-ekonomik yapısı, bir arada yaşayan unsurlar hakkında bilgi verilmiş, Osmanlı güvenlik ve polis teşkilatının gelişimi ile Hudâvendigâr Vilayeti’ndeki güvenlik güçlerinin durumu anlatılmıştır. II. ve III. bölümlerde, suçlar 1858 Ceza Kanunnamesi’nde yer alan suç tasnifine göre cinayet, cünha ve kabahat olarak, cezai yaptırım temelindeki ayrıma göre ele alınmış ve yine bahsi geçen bu belgeler ışığında yüzlerce vaka ve faile dair veriler incelenerek, bu suçlara karışan faillerin sayısal ve niteliksel özellikleri değerlendirilmiştir.

Vukû’ât-ı cinâ’iye cetvelleri aylık olarak düzenlenip merkeze gönderildiğinden cetvelde yer alan vakalarda “fırar etmiştir” olarak kaydedilmiş bir ya da birden fazla failin, daha sonra yakalanıp yakalanmadığına dair bir bilgi yoktur. Bu nedenle mevcut firar oranlarının gerçekte küsurat derecesinde de olsa biraz daha düşük olduğunu düşünmek daha doğru olabilir. Bazı vakalarda fail ve maktul sehven birbirinin yerine yazılmıştır. Bu durumu, mülâhazat kısmında verilen, vakanın seyri hakkındaki bilgilerden ya da örneğin bir tecavüz suçunda yaşça çok küçük bir kurbanın fail olarak belirtilmesi veya bir kadının müteaddi sıfatı ile kaydedilmesiyle anlamak mümkün olmuştur.¹

¹ Belgeler ile ilgili benzer örnekler için bkz. Fatih Öztop, II. Meşrutiyet döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916), (Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Cerâim-i umûmiye cetvellerinde vaka ve faillerin tek tek incelenmesi mümkün olmamaktadır. Örneğin kadın faillerin kaçının okuryazar ya da kaçının çiftçi olduğu ya da hangi yaş grubuna mensup olduklarına dair bilgi toplanamamakta ancak tüm faillerin kaç kadın fail ya da kaçının okuryazar/çiftçi olduğuna dair tespitler yapılabilmektedir. Diğer taraftan, bu belgeler binlerce suç vakası ve suçluya dair bilgi içerdiğinden tek tek olmasa da genel bir ortalama ve görüş oluşturma açısından oldukça önemlidir.

Cerâim-i umûmiye ve vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerinde vaka başına fail ortalamaları verilirken, faili meçhul vakalar kapsam dışı bırakılmıştır. Faili meçhul vakalarda kaç fail olduğu belli olmadığından hatalı bir sonuç alınmaması adına bu vakalar, ne faili meçhul ne de fail sayılarına dâhil edilmeyip ayrıca belirtilmiştir.

Cerâim-i umûmiye cetvellerinde toplam fail sayısı ile meslek grupları, zekûr/inâs sayıları gibi kısımlarda belgeler üzerinde toplam hataları mevcuttur. Bu hatalar, belgelerde olduğu gibi değişime uğratılmaksızın alınmış ve bu tarz hataların tespit edildiği belgeler dipnot kısmında açıklamalarıyla birlikte belirtilmiştir.

Tez çalışmamın her adımında bana destek ve yardımcı olan başta kıymetli hocam Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ'ye; değerli fikirlerini esirgemeyip tüm iyi niyeti ile paylaşan Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZTOP'a, yardımları için araştırma görevlisi Zeynep YETİŞİR'e ve tez çalışmamın sürdüğü aylar boyunca kendilerini zaman zaman ihmal ettiğim ve desteklerini sürekli olarak hissettiğim eşim Mehmet Hıdır TEPRET ile kızlarım Melike Serra ve Miray Ece TEPRET'e sabır ve anlayışları için en içten teşekkürlerimi sunarım.

Nagihan YILDIZ TEPRET

Bursa 2019

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iii
YEMİN METNİ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1
OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU	1
1.BÖLÜM.....	11
19. ve 20. YÜZYIL BAŞLARINDA HUDÂVENDİGÂR VİLAYETİ VE GÜVENLİK YAPISI	11
1.1. VİLAYETİN SINIRLARI.....	11
1.2.TANZİMAT ÖNCESİNDE OSMANLI TAŞRA YÖNETİMİ VE HUDÂVENDİGÂR VİLAYETİ'NİN KURULUŞU.....	11
1.3. YÖNETİM MERKEZLERİ VE NÜFUS YAPISI	13
1.3.1. Bursa Sancağı.....	16
1.3.2. Ertuğrul Sancağı.....	21
1.3.3. Kütahya Sancağı.....	23
1.3.4. Karahisar-ı Sahib Sancağı	27
1.3.5. Vilayetin Genel Değerlendirmesi.....	29
1.4. YAŞAYAN UNSURLAR	30
1.4.1. Müslümanlar.....	30
1.4.2. Rumlar	35
1.4.3. Ermeniler	37

1.4.4. Yahudiler	39
1.4.5. Diğer Unsurlar ve Değerlendirme	41
1.5. HUDÂVENDİĞÂR VİLAYETİ'NDE GÜVENLİK	42
1.5.1 Genel Hatlarıyla Osmanlı'da İç Güvenlik Yapısı	42
1.5.2 II. Meşrutiyet Döneminde İç Güvenlik Teşkilatı	48
1.5.3 Hudâvendigâr Vilayeti'nde Güvenlik Teşkilatı	50
2.BÖLÜM.....	56
SUÇ CETVELLERİNE GÖRE HUDÂVENDİĞÂR VİLAYETİ	
DÂHİLİNDE MEYDANA GELEN CİNAYET TÜRÜ SUÇLAR VE FAİLLERİ.	56
1.1. SUÇ KAVRAMI	56
1.2. OSMANLI CEZA HUKUKUNDA CİNAYET	56
1.3. HUDÂVENDİĞÂR VİLAYETİNDE GERÇEKLEŞEN CİNAYET	
TÜRÜ SUÇLAR	58
1.3.1. Adam Öldürme	58
1.3.2. Rüşvet.....	73
1.3.3. Eşkıyalık ve Yol Kesme	76
1.3.4. Tecavüz	83
1.3.5. Iskat-ı Cenin (Çocuk Düşürme)	88
1.3.6. Cebren Kız Kaçırma.....	90
1.3.7. Darp ve Cerh	93
1.3.8. Hırsızlık.....	99
1.3.9. Kalpazanlık.....	103
1.3.10. Sahtekârlık.....	105
1.3.11. Devlet Malını Çalmak	106
1.3.12. Eşkıyaya Yardım ve Yataklık	107
1.3.13. Kundakçılık	108
1.3.14. Cinayet Suçları İle İlgili Genel Değerlendirme.....	109

3.BÖLÜM.....	122
SUÇ CETVELLERİNE GÖRE HUDÂVENDİĞÂR VİLAYETİ DÂHİLİNDE MEYDANA GELEN CÜNHA VE KABAHAHAT TÜRÜ SUÇLAR VE FAİLLERİ	122
1.1. OSMANLI CEZA HUKUKUNA GÖRE CÜNHA VE KABAHAHAT	122
1.2. HUDÂVENDİĞÂR VİLAYETİNDE MEYDANA GELEN CÜNHA VE KABAHAHATLER	122
1.2.1. Sirkat-ı Adiye (Adi Hırsızlık)	122
1.2.2. Dolandırıcılık	125
1.2.3. Adıyyen Hayvan Hırsızlığı.....	126
1.2.4. Devlet Memuru ve Askere Hakaret.....	127
1.2.5. Fuhuşa Teşvik ve Alenen Fiil-i Şen'i.....	129
1.2.6. Gençlere Sözlü Taciz ve El İle Sarkıntılık	132
1.2.7. Emniyeti Su-i İstimal	134
1.2.8. Kumar ve Piyango Oynatmak	135
1.2.9. Kasıtsız Yaralama	136
1.2.10. Mürûr Tezkiresi ve Pasaport Sahtekârlığı	137
1.2.11. İhâfe Kastıyla (Korkutmak Amacıyla) Silah Çekmek	138
1.2.12. Sarhoşluk	139
1.2.13. Serserilik.....	142
1.2.14. Tehdit	143
1.2.15. Yankesicilik ve Ahzlık	144
1.2.16. Hakaret ve İftira	145
1.2.17. Çeşitli Cünha ve Kabahatler.....	147
SONUÇ	150
KAYNAKLAR.....	155
EKLER.....	163

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo Numarası	Tablo Adı	Sayfa No
1	1894 Yılı Nüfus Sayımına Göre Hudâvendigâr Vilayeti	14
2	1916 Yılı Nüfus Sayımına Göre Hudâvendigâr Vilayeti	15
3	Osmanlı Devleti Ve Hudâvendigâr Vilayetinin Nüfus Ve Sancak Değişimi	15
4	1914 Verilerine Göre Hudâvendigâr Vilayetinde Demografik Yapı	164-165
5	Hudâvendigâr Vilayeti'nin 1899-1914 Tarihleri Arası Nüfus Durumu	29
6	Hudâvendigâr Vilayeti Tahıl Ürünleri Ekimi (Hektar) 1909-1914	166
7	Hudâvendigâr Vilayeti Tahıl Ürünleri Üretimi (Ton) 1909-1914	167
8	H. 1325 Tarihli Hudâvendigâr Vilayeti Sâlnâmesine Göre Bursa Sancağı Polis Dairesi Üyeleri	50-51
9	1912 Tarihinde Bursa Merkez Sancağı'nda Bulunan Polis Kadrosu Ve Maaş Durumları	51
10	1913 Yılı Hudâvendigâr Vilayetinde Mevcut Güvenlik Personeli Sayıları	52
11	Vilayetlerde Nüfusu 3500'den Fazla Olan Şehir Ve Kasabalarda Bulunan Polis Mevcudunu Ve 1 Polis Memuruna Düşen Kişi Sayısını Gösterir Tablo	168-174
12	Adam Öldürme Suçu Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)	66
13	Eşkiyalık Suçunun Hudâvendigâr Vilayetindeki Dağılımı (1912-1914)	79
14	Eşkiyalık Suçunun Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)	82
15	Tecavüz Suçu Faillerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)	88
16	Darp Ve Yaralama Suçu Faillerinin Mesleki Dağılımları (1913-1917)	97
17	Darp Ve Yaralama Suçu Faillerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)	98
18	Cinayet Suçlarının Oransal Dağılımı (1913-1917)	110-111
19	Cinayet Suçlarının Meslek Gruplarına Oransal Dağılımı (1913-1917)	115
20	Cinayet Suçlarının Etnik/Dini Gruplara Göre Dağılımı (1913-1917)	117
21	Cinayet Suçlarının Ayrıntılı Olarak Gerçekleştiği Mahal Açısından Dağılımı (1913-1917)	119
22	Cinayet Suçlarının Gerçekleştiği Mahal Açısından Dağılımı (1913-1917)	120
23	Adi Hırsızlık Suçu Faillerinin Mesleki Dağılımı (1913-1917)	124
24	Çeşitli Cünha Ve Kabahatler Suçu Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)	148

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Numarası	Grafik Adı	Sayfa Numarası
1	Cinayet Suçlarının Sancak Bazında Dağılımı (1912-1914)	58
2	Hudâvendigâr Vilayetinde Adam Öldürme Vakalarının Dağılımı (1912-1914)	59
3	Bursa Sancağı'nda Adam Öldürme Vakalarının Dağılımı (1912-1914)	60
4	Karahisar Sancağı'nda Adam Öldürme Vakalarının Dağılımı (1912-1914)	62
5	Ertuğrul Sancağı'nda Adam Öldürme Vakalarının Dağılımı (1912-1914)	62
6	Kütahya Sancağı'nda Adam Öldürme Vakalarının Dağılımı (1912-1914)	63
7	Adam Öldürme Ve Adam Öldürmeye Teşebbüs Suçu Faillerinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı (1913-1917)	66
8	Adam Öldürme Ve Adam Öldürmeye Teşebbüs Suçu Faillerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)	68
9	Adam Öldürme Ve Öldürmeye Teşebbüs Suçunun Nedenleri (1913-1917)	69
10	Eşkıyalık Vakalarının Sancak Bazında Dağılımı (1912-1914)	78
11	Eşkıyalık Suçu Faillerinin Medeni Durumları (1913-1917)	81
12	Tecavüz Suçu Vakalarının Sancak Bazında Dağılımı (1912-1914)	84
13	Tecavüz Suçu Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)	87
14	Cebren Kız Kaçırma Suçu Vakalarının Sancak Bazında Dağılımı (1912-1914)	91
15	Cebren Kız Kaçırma Suçu Faillerinin Mesleki Dağılımı (1913-1917)	93
16	Darp Ve Cerh Vakalarının Sancak Bazında Dağılımı (1912-1914)	94
17	Hırsızlık Vakalarının Sancak Bazında Dağılımı (1912-1914)	100
18	Hırsızlık Suçu Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)	103
19	Cinayet Suçlarında Sabıkalılık Oranları (1913-1917)	113
20	Nüfus Oranına Kıyasla Fail Oranları (1913-1917)	116
21	Cinayet Faillerinin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı (1913-1917)	118
22	Cinayet Suçu Faillerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)	120
23	Fuhuşa Tahrik Ve Fiil-i Şen'i Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)	132
24	Sarhoşluk Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)	141

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
ag.mad.	: Adı Geçen Madde
a.yer.	: Aynı Yer
AİBÜ	: Abant İzzet Baysal Üniversitesi
B.	: Baskı
BBB	: Bursa Büyükşehir Belediyesi
BKZ./bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
ÇTTAD	: Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
der.	: Derleyen
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
ed.	: Editör
İA.	: İslâm Ansiklopedisi
İÜ.	: İstanbul Üniversitesi
JASSS.	: Journal of Academic Social Science Studies
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulama Merkezi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
(sade.)	: Sadeleştiren
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
ss.	: Sayfadan Sayfaya
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜİK.	: Türkiye İstatistik Kurumu
UASAD.	: Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
vd.	: Ve Diğerleri
Vol.	: Volume (Cilt)
Yay.	: Yayınları
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

OSMANLI DEVLETİ’NİN GENEL DURUMU

Araştırmamızın konusunu teşkil eden Hudâvendigâr Vilayetinin 20. yüzyıl başlarındaki vaziyetine geçmeden önce İmparatorluğun genel durumu hakkında bilgi vermek imparatorluğun yaşayan bir parçası olan Hudâvendigâr Vilayeti’ni betimleyebilmek açısından faydalı olacaktır.

Osmanlı Devleti, kurulduğu yüzyıl olan 14.yüzyıldan sonra benimsemiş olduğu gaza anlayışı, devlet teşkilatı ve uygulamış olduğu hoşgörü politikası ile 16.yüzyılda İslâm dünyasının en güçlü devleti olmuştur. Ancak özellikle 17. yüzyıldan sonra değişen dünya düzeni I. Süleyman dönemindeki mutlak güç olma durumunu artan bir şiddetle sarsmış ve 18. yüzyılda Batı’nın üstünlüğü tanınmıştır. Bu dönemden sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu döneme kadar süregelen bir dizi ıslahat ve yenileşme hareketi yaşansa da, bu çabalar dönemin dinamiklerini analiz etmek ve adapte olmaktan uzaktır.

Avrupa’nın skolâstik düşünce ve feodalite rejimi baskısıyla zihinsel yapı olarak kalıplaşmış ve kapalı bir sistem içerisinde yaşaması, aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun Klasik Çağ’ında Kanuni Sultan Süleyman ile doruk noktasına ulaşan kudreti ve refahının önemli sebeplerindendir. Osmanlı Devleti o dönemin şartlarıyla Avrupa’ya göre daha açık ve dinamik bir sisteme sahiptir.² Sultan II. Mehmed ve ardılları tarafından tutarlı bir şekilde yüksek stratejilerle yönetilen Osmanlı Devleti’ne kıyasla, Avrupa çok daha zayıf ve tutarsız durumdadır.³ Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemi gösterişten uzak yaşam anlayışı, güçlü bir felsefi yapı ve düşünce zenginliği ile örülmüş, devlet yapısı “kâmil insan” anlayışı ve hoşgörü ile beslenmiştir.⁴ Ancak devletin kuruluş ve yükseliş dönemlerindeki uygulamaları zaman içerisinde bozulmuş, dahası 16. yüzyılda bilimsel anlamda atılımlar yapmaya başlayan Avrupa karşısında

² Bayram Kodaman, “Osmanlı Devleti’nin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.16, 2007, s.2.

³ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, 4. B., İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 1991, s.4

⁴ Yusuf Oğuzoğlu, *Osmanlı Devlet Anlayışı*, İstanbul: Eren Yay., 2000, s.33.

Osmanlı Devleti, siyasi, ilmi, askeri ve idari alanda gelişmiş olup Kanuni Sultan Süleyman döneminde zirveye eriştiği kurumlarıyla kendinden oldukça emin şekilde “var olanı koruma” gayesi içerisinde olmuştur.⁵ Bu yüzyılın sonlarına doğru İmparatorluğun doğal sınırlarına ulaştığı ve büyümenin sonuna gelindiği tarihçiler tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca ticaret yollarının sağladığı imkânların kaybedilişi, ateşli silahların ortaya çıkışı ve kullanımda üstünlük kazanması başlamış, artan nüfusun eldeki topraklarla beslenmesi zorlaşmıştır, keza bu durum Anadolu’da baş gösteren Celali İsyanlarını da ortaya çıkaran nedenlerden olmuştur.⁶ Ticaret yollarının kaybedilişi ve coğrafi keşiflerin akabinde değerli madenlerin taşınması ile birlikte Amerikan altını ve bilhassa gümüşü diğer bazı Avrupa ülkeleriyle birlikte Osmanlı Devleti’nde de fiyat artışına ve devalüasyona neden olmuş bu durum da Anadolu’da çıkan karışıkların bir diğer sebebi olmuştur.⁷

Siyasi anlamda 18.yüzyıldan itibaren Avrupa Devletleri, Osmanlı Devletini işgal etme, iktisadi açıdan kullanma ve toprakları içerisindeki gayrimüslim halkı ayaklandırma çabası içinde olmuştur. İstanbul’un fethi, Batılı ülkelerin Osmanlı Devleti ile ilgili konularda kullandıkları “şark meselesi” tabirinin temelini teşkil ediyorken, en kuvvetli şekilde vücut bulduğu dönem 18.yüzyıldan sonraya denk gelmektedir.⁸

Osmanlı Devleti 17.yüzyılı kapıkulu-ulema isyanları ile uğraşarak geçirirken, 18.yüzyıla Edirne Vakası’nın⁹ gölgesinde girmiştir. Bu vaka bir zamanlar Osmanlı Devleti’nin devlet yapısının ana unsuru sayılan hükümdarlık makamının ne kadar değer kaybetmiş olduğunun da göstergesidir Osmanlı Devleti, Karlofça ve Pasarofça anlaşmalarından sonra 18.yüzyılın başında barış siyasetine yer vermiş ve Lale Devri ile Batıya olan ilgi ve merak artmış, Batıyı tanıma konusunda adımlar atılmıştır. Türkçe

⁵ Kodaman, a.g.e., s.2.

⁶ Mehmet Öz, *Osmanlı’da “Çözülme” ve Gelenekçi Yorumcuları*, 2.B., İstanbul, Dergâh Yay, 2005, s.39-48.

⁷ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Ankara:1984,TTK Basımevi, s.29; Mehmet Öz, a.g.e, s.44.

⁸ Mustafa Küçük, “Şark Meselesi Çerçevesinde ve İkinci Meşrutiyet’e Kadar Olan Dönemde Osmanlı Devleti’nin Siyasi Vaziyeti”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:31, Ankara:2000, s.202.

⁹ Edirne Vak’ası; 1703 yılında çıkan, Şeyhülislâm Feyzullah Efendi’nin ölümü, II. Mustafa’nın tahttan indirilmesi ve yerine III. Ahmed’in cülusu ile sonuçlanan ayaklanma. 1703 yılında, Viyana bozgununun ertesinde gerçekleşen olay cebecilerin geciken cülusu ile başlayıp kısa sürede yeniçerilerin, seyyidlerin ve medrese öğrencilerinin de katılımıyla büyük bir isyana dönüşmüş, tüccar ve esnafın katılımı ile mahpusların salıverilmesi ile bütün İstanbul’a yayılmıştır.

basım yapan ilk basımevi de bu devirde kurulmuştur.¹⁰ Osmanlı Devleti'nin siyasi düşüncesi; artık savaş yoluyla genişleme siyasetinden diplomasi yoluyla denge kurarak barış durumunu korumaya dönmüştür. Bu durum merkezi yönetimin sivilleşmesi ve ulemanın önem kazanması sonucunu da beraberinde getirmiştir.¹¹ 18.yüzyılın ikinci yarısından sonra Avrupalı devletler birbirleriyle gizli ittifaklar yapmaya başlarken, Osmanlı Devleti hazırlıksız olarak Rusya ile savaşa girmiş ve 1768-1774 savaşı, Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'deki tek kişilik egemenliğine son vermiş, dahası Rusların Karadeniz'e sokulmalarına neden olmuştur. Rusların bölgedeki varlığı ilerleyen süreçte Kırım'ın kaybına da yol açacaktır. Küçük Kaynarca Antlaşması, mahiyetindeki maddelerle Rusların Karadeniz'deki nüfuzunu arttırmış ve Ruslara Hristiyan tebaa üzerinden Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma fırsatı vermiştir.¹²

Ekonomik vaziyet açısından bakıldığında, 16.yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde mali sorunlar kronikleşirken, başarısız sonuçlanan II. Viyana kuşatmasından sonra, mevcut yapısındaki gerileme Avrupa Devletlerinin ilgisini çekmeye başlamıştır. Osmanlı ekonomisinde baş gösteren sorunların, devletin Avrupa'daki fetihlerinin sona ererek temeli fetih üzerine kurulu düzeninin sekteye uğraması ve doğal sınırlarına ulaştığı dönemlere denk düşmesi rastlantısal değildir. Fetihlerin getirdiği ganimetlerin yanında ve daha da önemlisi elde edilen toprakların gelirlerinin çeşitli sorumluluklar yüklenilerek sipahi adı verilen askerlere tahsis edildiği "tımar sistemi", yayılma sona erdikten sonra kan kaybetmeye başlamıştır. Gelir getirme özelliğini kaybederek yenilgi ile sonuçlanan savaşlar ise özellikle 17.yüzyıldan sonra Osmanlı gerilemesini hızlandıracaktır.¹³ Osmanlı Devleti'nin ekonomik gerilemesine ve pazarının Avrupa Devletlerinin istilasına açılmasına neden olan unsurlardan biri de 1536'da Kanuni Devrinden itibaren verilen kapitülasyonlar olmuştur. Kapitülasyon adı altında gümrük resminin %5'ten %3'e indirilmesi ve verilen imtiyazların genişletilmesi, başlangıçta Osmanlı Devleti'nde serbest ticareti geliştirme amacı taşısa da Batı Avrupa'nın endüstrileşmesi ve hammadde ihracına başlamasıyla, Osmanlı Devleti'nin

¹⁰ Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, C.3, İstanbul: Cem Yay.,1997, s.53.

¹¹ Akşin, a.g.e., s.62.

¹² Mustafa Küçük, a.g.m., s.203.

¹³ Sait Açıba, *Osmanlı Devletinin Dış Borçlanması*, Ankara: Vadi Yay., 2004, s.19.

aleyhine bir yapı oluşturmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak Osmanlı Devleti'nde ticaret ekseriyetle Rum, Ermeni ve Yahudiler gibi azınlıkların elinde gelişmiştir¹⁴

1798'de Fransızlar Mısır'ı işgal etmiş, Osmanlı Devleti ise bu işgali dört yıl sonra İngilizlerin desteği ile bertaraf edebilmiştir. Bu durum Osmanlı Devletinin 18.yüzyıldaki siyasi vaziyetini anlayabilme hususunda önemli bir örnektir. Bu aşamada, Osmanlı Devleti'nin kendi topraklarını tek başına korumaya muktedir olmadığı ve denge siyaseti izlemeye başladığını söylemek mümkündür. Keza, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir salyaneli eyalet olan Mısır'ın valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın isyanı, o dönemin yönetim erki ile yönetilen eyalet ve halkların mevcut durumu hakkında önemli bilgiler vermektedir. 1832'de Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından başlatılan Mısır isyanına daha ayrıntılı olarak bakacak olursak, Mehmed Ali Paşa ve Mısır'ın, Fransızların bölgede dört sene süren işgalinden etkilendiği söylenebilir. Bu süreçte çağdaş ve eğitilmiş bir ordunun önemi kavranmıştır. Ayrıca Fransızlar, yönetim işlerinde Osmanlı ve Memluk yöneticileri yerine Mısırlıları tercih etmiş, Osmanlı vergilendirme usulleri terk edilerek, Fransız usullerini uygulamaya başlamışlardır. Tüm bu gelişmeler Mısır'ı, Osmanlı Devleti'nin diğer eyaletlerine kıyasla daha fazla çağdaşlaşmaya hazır hale getirerek Mehmed Ali Paşa'nın güçlenmesinin nedenlerinden olmuştur.¹⁵ Belen ve Konya'da, Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın ordularına karşı alınan mağlubiyet üzerine Osmanlı Devleti, çare olarak Avrupalı devletlerin yardımını istemek durumunda kalmıştır. Rusya'nın yardım amacıyla donanma ile İstanbul'a 5000 kişilik bir ordu göndermesi Osmanlı'yı bir bakıma Rusya'nın etkisi altına sokarak Rusya'nın Akdeniz'deki varlığını kuvvetlendirmiştir. Akdeniz'deki güç dengelerinin değişmesinden rahatsız olan İngiltere ve Fransa; Rus etkisinin kırılması amacıyla Mehmed Ali Paşa üzerinde baskı kurarak 1833 yılında Kütahya Antlaşmasının imzalanmasına ön ayak olmuşlardır. Nizip yenilgisinin ardından uluslararası bir boyut kazanan Mısır valisi isyanının ancak 1840 yılında Londra'da toplanan bir konferansla Mısır'a ayrı bir statü verilerek sonuca bağlandığı görülmektedir. Mısır'ın Osmanlı aleyhine büyümesi ve Akdeniz ticaretinde rol oynaması ile Rusya'nın boğazlar üzerinde

¹⁴ Faruk Yılmaz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Dış Borçlar (Dünyân-ı Umûmiyye)*, Ankara: Kale Ofset Matbaacılık, 2003, s.36.

¹⁵ Akşin, a.g.e., s.47.

etkisinin bulunmasının İngiltere'nin çıkarlarına ters düşeceği düşünüldüğünde 1841 yılında imzalanan, Türk boğazlarına uluslararası bir statü veren Boğazlar Sözleşmesinin ve Londra Konferansının İngiltere lehine sonuçlandığını söyleyebiliriz.¹⁶

Mısır İsyanı'nı bastırabilmek için başvurulacak yardımları karşılığında İngilizler ile yapılan 1838 Balta Limanı Anlaşmasının sonuçları, zaten Osmanlı Devleti'nin tepe noktasını aşamayan fetih yapısı ve değerli madenlerin ülkeye akışı sebebiyle yaşanan devalüasyonlar ile aksayan ekonomiyi giderek artan bir bunalıma sürüklemiştir. Toprak sisteminin bozulması ve fetihlerin durmasıyla azalan vergi gelirleri sorununa bir çıkış noktası alternatif olarak düşünülen dış ticaret gelirleri, İngilizler ve diğer Avrupa ülkeleriyle yapılan ticaret anlaşmaları ile önemini yitirmiştir.

1838'de İngiltere ile yapılan Balta Limanı Antlaşması ile İngilizler "en çok müsaadeye mazhar millet" vasfının yanında "en çok müsaadeye mazhar yerli tüccar" vasfını kazanmış oluyordu.¹⁷ Bu anlaşma, anlaşma maddeleri itibarıyla yabancı tüccarlara olağanüstü imtiyaz ve olanaklar sunarken, yerli tüccarları korumasız ve zor bir durumda bırakmıştır. Anlaşmada "yed-i vahid"(tek el) prensibinin kaldırılması, hammaddelerin İngilizlerin kontrolüne geçmesine sebep olmuş ve sonucunda fiyat artışı yaşanmıştır. Ayrıca ithal malların düşük gümrük vergileriyle Osmanlı pazarına girmeleri ile halkın yabancı mallara yönelmesi, yerli üretimi ve zanaatkarları büyük zararlara uğratarak, işsizliğe de neden olmuştur. Anlaşma ile ithal mallardan %3 ithal resmi alınacak olup, ürünün geldiği aşama sonrası satış yeri neresi olursa olsun %2 ek bir vergi daha alınabilecek bunun dışında malın el değiştirmesi ya da başka bir ülkeye gönderimi söz konusu olsa dahi nakliyat üzerinden vergi alımı mümkün olmayacaktı. Ancak yabancı tüccarın aksine yerli tüccarın gerek yerli gerekse ithal malların nakliye aşamalarında ödemesi gereken %12 oranında bir vergi ödeme yükümlülüğü mevcuttu.¹⁸ İngilizler için büyük faydalar sağlayan anlaşmanın akabinde diğer Avrupa devletlerinin de benzer anlaşmalar yapmak için Osmanlı Devleti'ne başvurdukları görülür. Bu anlamda, 1839'de Sardunya, 1840'da İsveç, Norveç, İspanya, Hollanda ve Belçika,

¹⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, 12.B., Ankara, İmge Kitabevi, 2003, s. 303.

¹⁷ Açıba, a.g.e., s. 34.

¹⁸ Yılmaz, a.g.e., s. 39; ayrıca bkz. Necdet Sevinç, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni*, İstanbul:Erenler Matbaası, 1985, s.300.

1841’de Danimarka ve 1843’de Portekiz ile benzer anlaşmalar yapılmıştır.¹⁹ Osmanlı’nın aleyhine sonuçlar doğuran bahsi geçen anlaşmaların yapıldığı dönem Osmanlı Devleti’nin, azınlıkların yararına bir dönemi başlatan Tanzimat’ın ilanı dönemi ile de örtüşmektedir. Kapitülasyonların son büyük aşaması olarak tabir edilen geniş imtiyazlı ticaret anlaşmalarından sonra Osmanlı ekonomisinde zayıflama hızlanmış ve mevcut ekonomik darboğaz, devleti dış borçlanmaya sürüklemiştir.²⁰

Osmanlı Devleti’nin ilk dış borç girişiminin 1854 Kırım Savaşında yapıldığı görülmektedir. Ancak Osmanlı Devleti mali bilgisizliği sebebiyle aldatılmış ve yüksek faizler sebebiyle ele geçen para borç alınanın neredeyse yarısı kadar olmuştur. Dönemin paşaları Avrupalı bankerlerce rüşvet verilerek daha fazla borçlanma yönünde kullanılmıştır. Ele geçen paralarla verimli ekonomik yatırımlar yapılmadığı için 1874’de mali iflasın eşiğine gelinerek önce Rûsûm-ı Sitte daha sonra da Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi kurulmuştur.²¹

Yükselme devrinin başat kurumlardan tımar sisteminin bozulması da, sistemin sağladığı faydalar olan; toprak dağıtımının liyakat esasıyla yapılması, düzenli üretimin ve toprak işletiminin sağlanmasını imkânsız kılmıştır. Orduya asker kaynağı olmasının yanı sıra tımar sisteminin, bulunduğu mecradaki asayiş ve emniyeti sağlayan bir işlevi de vardır. Reayanın tapu resmi ödeyerek toprak üzerinde tasarruf hakkı kazandığı sistemde toprak devlete aittir. Ancak devletin zayıf dönemlerinde özel mülk ve vakıf arazilerinin oranı artar, merkezi yönetimin kuvvetlendiği dönemlerde ise vakıf ve özel mülkiyet hakları merkezi otorite tarafından kaldırılarak yeniden denetim sağlanırdı.²²

16.yüzyılın son çeyreğinden itibaren Osmanlı devlet adamları “nizamü’l âlem” olarak algıladıkları Osmanlı Devleti’nde görülen bozulmaları görerek, mevcut durumu dönemin şartlarıyla tespit ve tenkit eden çeşitli siyasetname ve ıslahat layihalarını dönemin padişahlarına sunmuşlardır. Bu eserler; Gelibolulu Mustafa Ali’ye ait Nushatü’s-Selatin (Sultanlara Tavsiyeler), anonim eser Hırzû’l-Mülûk (Hükümdarların

¹⁹ Gökhan Bacık, Ahmet Melih Saraçoğlu, “Osmanlı-Avrupa İlişkilerinde Ekonomik Dönüm Noktası:1838 Ticaret Sözleşmesi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2000, S.32, s.239.

²⁰ Faruk Yılmaz, a.g.e, s.45.

²¹ Haydar Kazgan, “Düyûn-ı Umumiye”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.III, İstanbul: İletişim Yay., 1985, s.691-716.; konu hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Cafer Çiftçi, “Hudâvendigâr Vilayeti’nde İpek Böcekçiliğinin Canlandırılmasında Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi’nin Rolü”, *Belleten*, C.LXXVI, S.277, 2012, s.906-912.

²² Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600)*, İstanbul, Y.K.Y, 2004, s.113.

Tılsımı), Hasan Kâfi el Akhisârî'ye ait Usûlü'l-Hikem Fi Nizami'l-Âlem (Dünya Düzeni İçin Hikmetli Yollar), Üveys b. Mehmed'e ait Hâbnâme, anonim eser Kitâb-ı Müstetâb(Güzel Kitap), Koçi Bey Risalesi, yine Koçi Bey'e ait olduğu düşünülen Velîyüddin Telhisleri, Aziz Efendi'nin eseri Kanun-nâme-i Sultani, anonim eser Kitabu Mesalihi'l-Muslimin ve Menafi'i'l-Mu'minin(Müslümanların İşleri ve Müminlerin Çıkarı Kitabı), Katip Çelebi'nin eseri Düsturu'l-Amel Li Islahi'l-Halel (Bozuklukları Düzeltmede Eylem İlkeleri), Hazerfan Hüseyin Efendi'nin Telhisü'l Beyan Fi Kavanin-i Al-i Osman'ı, Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın eseri Nesayihü'l-Vüzera Ve'l-Ümera (Vezirlere ve Emirlere Tavsiyeler), olarak sayılabilir.²³ Genel olarak var olanı koruma ve eski güçlü günlere geri dönebilme uhdesiyle yola çıkılarak hazırlanan risalelerin en önemlilerinden biri Koçi Bey'e aittir. Koçi Bey, IV. Murad ve Sultan İbrahim'e sunduğu risalelerinde, dünya ahvalinin değiştiğini, şer ve şûrun, fitne ve fesadın çok arttığını dile getirmiştir. Risale, tımar ve zeamet erbabı, kapıkulu kuvvetlerinin eski ve yeni yapıları, ulufeye tabi toplulukların evvel padişah dönemlerindeki sayıları ve sorumlulukları, yeniçeri ocağının bozulma sebepleri, yolsuzluk ve rüşvetin çoğalması ile eski düzenli yapının tespiti ve açıklamalarına kadar hemen her alanında öğüt ve durum tespiti içermektedir. Gerçekleşen yozlaşma ve değişimi ortaya koyan ayrıntılı yapısı, dönemin aksayan noktalarının yönetenler taifesince farkına varıldığı ancak bu farkındalığın çöküşü engelleyecek uygulamalara dönüştürülememesi hususunda önem taşımaktadır.²⁴

18.yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan ve sonuçları dünya genelinde hissedilen bir gelişme olarak Fransız İhtilali, Osmanlı tebaasının üzerinde de etkili olmuştur. Böylece Hristiyan dünyada ortaya çıkıp İslâm dünyasını etkileyen bu ilk büyük fikir hareketi Reform ve Rönesans'ın aksine etkili olmuştur. Bu gelişme ile basın hayatı Avrupalı düşünürlerden etkilenmiş ve Osmanlı aydınları kavramı filizlenmeye ve aktörleri çeşitlenmeye başlamıştır. Batı ve batılılaşma kavramları geliştirilerek, Osmanlı sistemine muhalif bir yapı olarak Yeni Osmanlılar tarih sahnesine çıkmıştır. Böylelikle 1808'de Sened-i İttifak ile toplumun ayan kesiminden gelen baskılar bu aşamada farklı bir boyut ve nitelik kazanarak, batılı değerler üzerinden eğitim görmüş kişilerce

²³Öz, a.g.e., s.23-33

²⁴Koçi Bey Risalesi, (sade. Zuhuri Danışman), İstanbul, MEB Yay., 1993, s.13.

örgütlenmeye başlamıştır.²⁵ Bu gelişmeler tabiidir ki devletin ana güç merkezlerinden olan padişah otoritesinin gücünü kırarak güç kaybetmekte olan Osmanlı Devleti'nin köklerini zayıflatan etmenlerdendir. 1808 yılında dönemin padişahı II. Mahmud ile Anadolu ve Rumeli ayanlarını yan yana getiren Sened-i İttifak, II. Mahmud'un veziriazamı ve Rumeli ayanlarından olan Alemdar Mustafa Paşa tarafından, ayanlar ve padişahla görüşülerek kaleme alınmıştır. Yeniçerilere ulufe verilmesi, eğitilmeleri ve Avrupa tarzı silah ve savaş tekniklerinin orduya uygulanması gibi esasında Osmanlı padişah fermanlarına bağlı olan konularda bu belge sayesinde ayanlar da söz sahibi olma durumuna gelmişlerdir.²⁶ Rumeli ayanlarının bu denli güçlenmesinin arka planında, özellikle 18. yüzyılda Avusturya gibi sanayisi gelişen Avrupa devletlerinin Rumeli'den hammadde ticareti yapmaları da etkili olmuştur. Bunun yanında bölgede büyük çiftlikler ve zengin tarım ürünleri ile artan bir ticari pazar oluşmuştur. Ayanlar 17.yüzyıldan itibaren, mütesellimlik uygulaması ile idari yönetim konusunda da söz sahibi olmaya başlamışlardır. Anadolu'da da çeşitli bölgelerde benzer yapılanmalar mevcut durumdaydı. Ekonomik anlamda güçlenen, idari bir yetki kazanan ve aynı zamanda kendilerine ait orduları da bulunan bu beyler, söz konusu ittifak ile sadrazama ve padişaha karşı girişilecek herhangi bir mücadeleyi elbirliğiyle bastırabileceklerine dair taahhüt verirlerken aslında aynı zamanda kendi varlık ve kudretlerini de sadrazam ve merkezi otoriteye kabul ettirmişlerdir.²⁷ Yeniçeri Ocağının kaldırılmasının alt yapısının da ayanlar ve ordularının bildirmiş oldukları biat ile birlikte oluşmaya başladığı söylenebilir.

Mustafa Reşit Paşa'nın Gülhane Hatt-ı Hümayun'unu okumasıyla başlayan Tanzimat Dönemi, 1839'da Osmanlı İmparatorluğu'nun bir bakıma kapitalist dünyaya eklemlendiği, ancak rollerin dağılımında söz sahibi olamadığı bir dönemin sonucudur. Osmanlı devletinin siyasi tarihindeki iki esas olan iç siyasal düzende hükümdarın gücü ile dış siyasal ilişkilerde ordunun gücüne dayanan genişleme yeteneği ve hevesi özellikle 18.yüzyıla gelindiğinde değişmiştir. Osmanlı Devleti bu dönemle birlikte Batı'ya karşı mutlak üstünlüğü bir kenara bırakmış aksine Avrupa karşısında

²⁵Lewis, a.g.e., s.149.

²⁶Durmuş Yıldız, *Osmanlı'nın Son Yüzyılı Cumhuriyete Giden Yol*, Konya, Çizgi Kitabevi Yay., 2001, s.100

²⁷İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 25. Baskı, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2006, s.34

tutunabilmek adına, Avrupa kurumlarını kendine mal etmeye kısacası batılılaşmaya başlamıştır. Bunu yaparken de eski güçlü günlerine kavuşma umudunu taşımıştır.²⁸ Bunlarla beraber Tanzimat, Fransız Devriminde ilan edilen Haklar Bildirisi gibi tabandan gelen bir halk hareketi sonucu ortaya çıkmamış, padişah tarafından tek taraflı olarak verilen ve her an geri alınabilecek bazı temel haklardan oluşmuştur.²⁹ Kaldı ki Tanzimat Fermanı İmparatorluk içerisinde yer yer hoşnutsuzluklara neden olmuş, matbaayı yoğun bir şekilde kullanmadığı için her gelişmeyi tekke ve cami ekseninde takip eden Müslüman tebaa, Hristiyan tebaa ile eş tutulmaktan hoşnut olmamıştır. Müslüman Osmanlı tebaası, yeni düzeni kendi medeniyetlerine uygun ve yakın görmemiştir.³⁰

Bunun yanında, Osmanlı toplumunda gayrimüslim bir topluluk olan Ortodoksların, 19.yüzyıl başından itibaren Küçük Kaynarca Antlaşmasından yola çıkarak Ruslar tarafından himaye edilmeye başlaması ve özellikle Rumların, Akdeniz ticaretine hâkim olarak zenginleşmeleri ile ayrı bir millet olarak ortaya çıkmak için çeşitli faaliyetlere girdikleri görülür. Kuşkusuz bunun sebebi yalnızca Fransız İhtilali'nin etkilerinin tesiri ve Batı ile yakın temas kurmaları değil, kazanmış oldukları ekonomik güçtür.³¹ Bununla beraber 17.yüzyıla kadar Osmanlı himayesini Hristiyan devletlerden yeğ tutan azınlıklar, diğer devletlerin egemenliklerini tercih etmeye başlamışlardır.³²

Tanzimat Fermanını takip eden süreçte, 19.yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti, çeşitli ıslahatlar yaparak İmparatorluğun parçalanması ve devletin çöküşünü engellemeye yönelik uygulamalar içerisinde olmuştur. Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile başlayan yenilik çabalarına, Tanzimat Fermanını güçlendiren ve bilhassa azınlıklarla ilgili siyasi, kültürel hakları tanımlayan ve 1856 tarihinde ilan edilen Islahat Fermanı ile devam edilmiştir. Ancak girişilen ıslahat ve batılılaşma çabaları belki de devletin klasik dönemdeki ayarlarıyla uyum göstermediği için ne Müslim ne de gayrimüslim tebaa

²⁸Akşin, a.g.e., s.59.

²⁹Akşin, a.g.e., s.305.

³⁰Enver Ziya Karal, "Gülhane Hatt-ı Hümayununda Batının Etkisi", *Belleten*, C. XXVIII, S.112, 1964, s.582.

³¹Cevdet Küçük, "Osmanlı İmparatorluğu'nda "Millet Sistemi" ve Tanzimat", *Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler*, 2.B, Ankara, TTK. Basımevi, 1994, s.16.

³²Cevdet Küçük, a.g.e., s.15.

tarafından hoş karşılanmamıştır. Islahat Fermanı'nın azınlıkları ön plana çıkarır tutumu, bütünleşmenin aksine hâlihazırda bahsi geçen topluluklar arasında bulunan sosyo-ekonomik ve kültürel uçurumun etkisiyle, kutuplaşmayı beraberinde getirmiştir.³³

Osmanlı İmparatorluğu 20.yüzyıla, devletin hemen her alanında yeni düzen arayışı ve mevcut düzene karşı artan iç-dış baskılarla girmiştir. Ekonomik, siyasi ve düşün hayatındaki değişiklikler aynı zamanda devletin idari ve güvenlik teşkilatlarında da ıslahat yapma zorunluluğunu getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun genel durumunu resmettiğimiz ve giriş özelliği taşıyan bu bölümden sonra, Hudâvendigâr vilayetinin tarihi ve kuruluşu ile sosyal ve idari yapısı hakkında bilgi verilecektir.

³³ Bayram Kodaman, a.g.e., s. 21.

1.BÖLÜM

19. ve 20. YÜZYIL BAŞLARINDA HUDÂVENDİGÂR VİLAYETİ VE GÜVENLİK YAPISI

1.1. VİLAYETİN SINIRLARI

Merkezi Bursa Sancağı olan Hudâvendigâr Vilayeti, H.1325(M.1907) tarihli vilayet sâlnâmesinde tasvir edilen hali ile Anadolu'nun kuzey batısında yer alıp, kuzeyinde İzmid Sancağı ve Marmara Denizi, doğusunda Ankara, Kastamonu ve Konya vilayetleri, güneyinde Konya ve Aydın vilayetleri, batıda Aydın Vilayeti, Biga Sancağı ve Adalar denizi ile çevrilidir.³⁴ Çalışmanın tarihi sınırları içerisinde Hudâvendigâr Vilayetine bağlı sancaklar şunlardı: Bursa Sancağı, Kütahya Sancağı, Karahisar-ı Sahip Sancağı ve Ertuğrul Sancağı.

1.2.TANZİMAT ÖNCESİNDE OSMANLI TAŞRA YÖNETİMİ VE HUDÂVENDİGÂR VİLAYETİ'NİN KURULUŞU

Tanzimat öncesi Osmanlı taşra yönetim sisteminde eyalet, en büyük yönetim birimi olup, eyaletin başındaki beylerbeyi hem askeri kumandan hem de günümüzdeki anlamıyla vali konumundaydı. Geniş yetkileri bulunan ve eyalet içerisinde padişahın bir temsilcisi durumundaki beylerbeyi, yargı görevi dışında tüm devlet gücünü elinde bulunduran, kadı dışındaki resmi görevlileri atamaya yetkili bir yöneticiydi. Yönetim sisteminde eyaletlerin de sancaklara (liva) ayrıldığını ve sancakların, beylerbeyinin yetki ve sorumluluklarına benzer şekilde beylerbeyine bağlı olarak görev yapan sancakbeyleri tarafından yönetildiği görülür.³⁵

³⁴ Hüseyin Delil, Ömer Faruk Dinçel (haz.), *Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâme-i Resmîsi H.1325- M.1907*, Bursa: Bursa İl Özel İdaresi, 2013, s.67.

³⁵ Muzaffer Sencer, "Tanzimat'a Kadar Osmanlı Yönetim Sistemi", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 17, S.2, 1984, s. 28.

Tanzimat dönemiyle birlikte hız kazanan dağılmayı önleme çabaları ve mevcut halk kitleleri üzerindeki kontrol ve merkezileşmenin arttırılmasına yönelik tedbirler, 1864 Vilayet Nizamnamesi ve 1871 İdare-i Umumiyye-i Vilayet Nizamnamesi çıkartılarak pekiştirilmiştir. Bununla beraber, Vilayet Nizamnamesi bir anda tüm ülkede uygulanmamıştır. Öncelikle Balkan Yarımadasında Niş, Silistre ve Vidin bölgeleri birleştirilerek “Tuna Vilayeti” oluşturulmuş, valiliğine de Mithat Paşa atanmıştır. Türk tarihinde ilk kez açılan tarım kredi kooperatifleri üretimi artırarak bölgenin zenginleşmesi ve bayındır alanında da gelişim göstermesini sağlamıştır. 1864 yılında yapılan bu uygulamanın getirdiği başarı sonrasında 1867 düzenlemesi ile uygulama tüm ülkeye uygulanmak üzere genişletilmiş, 1871 yılındaki düzenleme ile de eksik noktalar giderilmiştir.³⁶

Osmanlı İmparatorluğunun payitahtı olarak adlandırılan Bursa’nın, İmparatorluğun klasik dönem taşra yapısı bağlamında(Anadolu Vilayeti)³⁷ 1867 Vilayet Nizamnamesi’nden önce Anadolu’nun genel yapısını oluşturan 10 eyaletten biri olarak, merkez Bursa sancağı ile birlikte 8 sancağı 119 kazası bulunmaktaydı. Bursa merkez sancağı dışında, Kütahya, Biga, Ayvalık, Karahisar-ı Sahip (Afyonkarahisar), Kocaeli ve Karesi sancakları da merkez sancağa bağlı durumdaydı. 1867 düzenlemesinden sonra Hudâvendigâr Vilayeti adını alarak, merkeze bağlı sancaklar; Bursa, Karesi ve Kocaeli olarak düzenlenmiştir. Böylece merkeze bağlı sancak sayısı merkez sancağı dışında, 7’den 3’e indirilmiştir. Kaza sayısı da 119’dan 85’e düşerek değişim göstermiştir.³⁸ 1867 senesindeki düzenlemenin Hudâvendigâr Vilayeti’ndeki yansımaları için Ünver’in verdiği bilgilerde ise Hudâvendigâr Vilayeti’ne bağlı sancaklar; Kütahya, Karesi, Karahisar-ı Sahip, Kocaeli olarak belirtilmiştir.³⁹

³⁶Bülent Tahiroğlu, “Tanzimat’tan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Ansiklopedisi*, C.3, s.599.

³⁷Bkz. Fahameddin Başar, *Osmanlı Eyalet Tevcihatı(1717-1730)*, Ankara: TTK Basımevi, 1997.

³⁸Musa Çadircı, “1864 Vilayet Nizamnamesi’nin Anadolu Coğrafyasında Uygulanması”, ed. Erkan Tural & Selim Çapar, *1864 Vilayet Nizamnamesi*, Ankara: Öncü Basımevi, 2015, s. 145.

³⁹Metin Ünver, “Vilayet Nizamnamelerinin Osmanlı Devleti’nin İdari Taksimatına Etkileri(1864-1876)”, ed. Erkan Tural & Selim Çapar, a.g.e, s.103.

1.3. YÖNETİM MERKEZLERİ VE NÜFUS YAPISI

Osmanlı Devleti'nde reayanın iyi bir şekilde idare edilmesi, kuruluş ve yükseliş dönemlerinden bu yana önemle üzerinde durulan bir konu olmuştur. Bu bağlamda ilk dönemlerden itibaren reayanın elinde bulunan toprağın tespiti ve kontrolü için “tahrir defteri” adı verilen kayıtlar tutulmuştur.⁴⁰ Kelime anlamı olarak “yazma, kaydetme, deftere geçirme” anlamlarına gelen tahrir⁴¹ yöntemi ile yüzyıllar boyunca toprak yazımı yapılmış, nüfus sayımı ise ancak toprak sayımı münasebetiyle kayıtlarda yer almıştır.⁴²

Osmanlı nüfus istatistiklerinin 19.yüzyıl ile birlikte özellikle idari ve askeri ihtiyaçları karşılamak üzere geliştiği görülmektedir. Özellikle II. Mahmud döneminde Yeniçeri Ocağı sisteminin kaldırılarak modern tarzda orduların kurulmasına çalışılması, ordunun faal ve yedek birimler olarak örgütlenmesi zorunluluğunun ortaya çıkışıyla askerlik hizmetiyle yükümlü erkek nüfusun tasnifi gayreti, sağlıklı bir kayıt sistemini gerektirmiştir. Nüfus sayımları, arazi tetkikleri ve iyi oluşturulmuş bir nüfus kayıt sistemi bu yüzyıl için elzem bir konu haline gelmiştir. Merkezileşme düşüncesinin bir zorunluluğu olarak yeni idari ve bürokratik sorumlulukların üstlenilmesi beşeri ve mali kaynakların kayıt edilmesi ve istatistikî bilgi sağlanmasını önemli kılmıştır.⁴³ İlk Osmanlı nüfus sayımına 1829'da teşebbüs edildiğine dair bilgiler varsa da bu sayımın Osmanlı-Rus Savaşı sebebiyle sonuçlandırılmadığı ve savaşın bitimiyle birlikte 1831 yılında yeni bir nüfus sayımına girişildiği aktarılır. Hakkında yeterli bilgi ve belge bulunmayan 1829 sayımı yerine Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımının 1831 yılında yapıldığı kabul edilir.⁴⁴

1831 sayımı Rumeli ve Anadolu coğrafyasındaki erkek nüfusunu ele alması sebebiyle dönemin nüfusuna dair kesin bilgi verilmese de erkek nüfus nispetinde kadın nüfusun eklenmesiyle yaklaşık bir değer tahmin etmek mümkün olmaktadır. Sayım özet defterine göre Anadolu ve Rumeli topraklarındaki erkek nüfus; Anadolu Beylerbeyliği genelinde 2.393.876, Rumeli Beylerbeyliğinde 1.369.766 ile yekûn 3.753.642 olarak

⁴⁰Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara: DİE Matbaası, 1995, s.5.

⁴¹Mehmet Öz, “Tahrir”, *İA*,TDV Yay., C.39, 2010, s.425.

⁴²Enver Ziya Karal, a.g.e., s.6.

⁴³Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul: Timaş Yay., 2010, s.35.

⁴⁴Enver Ziya Karal, a.g.e., s.8.; Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımının 1831 yılında yapıldığına dair karışık görüşler için bkz.; Kemal H. Karpat, a.g.e, s.64.

belirtilmiştir.⁴⁵ 1877-78 yılındaki nüfus sayımına göre vilayet merkezi Bursa'nın toplam nüfusu 365.985'tir.⁴⁶

Tablo 1: 1894 yılı nüfus sayımına göre Hudâvendigâr Vilayeti⁴⁷

ETNİK VE DİNİ GRUPLAR	KADIN	ERKEK	TOPLAM	ORAN
MÜSLÜMANLAR	564.734	56.827	1.132.761	84,76
RUMLAR	65.224	67.793	133.017	9,95
ERMENİLER	28.546	29.272	57.818	4,33
BULGARLAR	865	1.019	1.884	0,14
KATOLİKLER	1.755	1.591	3.346	0,25
YAHUDİLER	1.548	1.486	3.034	0,227
PROTESTANLAR	375	378	753	0,06
LATİNLER	7	5	12	0,00
YABANCI UYRUKLULAR	2.140	1.720	3.860	0,29
TOPLAM	665.194	671.291	1.336.485	100,00

1894 yılında yapılan sayıma göre vilayette bulunan Müslüman nüfus 568.027 erkek ve 564.734 kadın olmak üzere toplam 1.132.761'dir ve toplam nüfus içerisinde %85'lik oranla en büyük topluluktur. Rumlar, 67.793 erkek ve 65.224 kadın ile toplam 133.017 kişidir ve toplam nüfus içerisindeki payları %10 civarındadır. Üçüncü baskın topluluk olarak Ermeniler 28.546 kadın ve 29.272 erkek olmak üzere 57.818 toplam nüfus ile vilayet nüfusu içerisinde %4'lük yoğunluğa sahiptir.⁴⁸

Tablo 2: 1916 yılı nüfus sayımına göre Hudâvendigâr Vilayeti⁴⁹

ETNİK VE DİNİ GRUPLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ORAN
MÜSLÜMANLAR	385.345	389.887	775.232	83,74
RUMLAR	37.951	37.329	75.280	8,13
ERMENİLER	33.749	32.668	66.417	7,17
YAHUDİLER	2.136	2.010	4.146	0,45
MİLEL-İ SAİRE	2.226	2.138	4.364	0,47
ECNEBİ	147	142	289	0,03
TOPLAM	461.554	464.174	925.728	100

⁴⁵ Enver Ziya Karal, a.g.e., s.215.

⁴⁶ Karpat, a.g.e., s.253.

⁴⁷ Karpat, a.g.e., s.432-433.

⁴⁸ Karpat, a.g.e., 432-433.

⁴⁹ Yavuz Haykır, Yavuz Selim Çeloğlu, *1916 Yılı Osmanlı Nüfus İstatistik Cetveli*, İstanbul: Hiper Yay., 2017, s.37-44.

1878’de Rus savaşı bitmiş, 1826’da Sultan II. Mahmud’un başlattığı merkezileşme çabaları II. Abdülhamid döneminde daha yüksek bir düzeye yükselmiş, veba, kolera ve tifüs salgınlarının sona ermesiyle de nüfus artışı için uygun koşullar sağlanmıştır. 1911 yılına gelindiğinde Anadolu nüfusunun neredeyse %50 oranında arttığı ancak her yerleşim biriminin bu orandan aynı şekilde etkilenmediği görülmektedir.⁵⁰ Hudâvendigâr Vilayeti’nin Osmanlı Devleti genel nüfusu içerisindeki payı ile birlikte nüfusun değişim seyri ile merkeze bağlı sancaklar Tablo 3’te çeşitli kaynaklardan derlenerek bir arada verilmiştir.

Tablo 3: Osmanlı Devleti ve Hudâvendigâr Vilayeti’nin Nüfus ve Sancak Değişimi⁵¹

Yıl	Toplam Nüfus	Hudâvendigâr Vilayeti	Bağlı Sancaklar/Kazalar
1831	2.490.892	155.908	Bursa, İnegöl, Yenişehir, Mudanya, Gemlik, Mihalic, Atranos, İznik Kazaları.
1878	13.064.109	1.365.985	Bursa, Karesi, Karahisar, Kütahya, Koca-İli.
1893	17.388.604	1.366.857	Bursa, Karesi, Karahisar, Kütahya.
1894	17.637.203	1.365.000	Bursa, Karesi, Karahisar, Kütahya.
1895	18.735.218	1.367.012	Bursa, Ertuğrul, Kütahya, Karesi, Karahisar.
1897	19.050.323	1.414.158	Bursa, Ertuğrul, Kütahya, Karesi, Karahisar.
1907	20.884.630	1.690.827	Bursa, Ertuğrul, Kütahya, Karesi, Karahisar.
1914	18.520.016	1.365.667	Bursa, Ertuğrul, Kütahya, Karahisar,
1916	19.043.383	925.728	Bursa, Ertuğrul.

1831 yılından 1916 yılına uzanan süreçte vilayet sınırlarının değişim gösterdiğini görülmektedir. Özellikle 1915 yılında Karahisar ve Kütahya Sancaklarının ayrılması⁵² sınırlarda ve nüfus miktarında azalma olarak verilere yansımıştır.

⁵⁰Justin McCharthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yay., 1998, s.2; *Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus (Osmanlı Anadolu’sunun Son Dönemi)* Çev: Kur.Kd.Alb.İhsan Gürsoy, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1995, s.4.

⁵¹*Hudâvendigâr Vilayeti Sâlnâmesi*, Bursa: Matbaa-i Vilayet-i Hudâvendigâr; Def’a 20, Yıl:H.1311, s.325; Def’a 24, Yıl:H.1315, s.312; Def’a 34, Yıl: H.1325, s.252.; Kemal H. Karpat, a.g.e, s.325, 356-394.; Yavuz Haykır, Yavuz Selim Çeloğlu, a.g.e., s.37-44; Feridun Emecen, “Hudâvendigâr”, *İA*, C.18, İstanbul: TDV Yay., 1998, s.286.

⁵²Feridun Emecen, *İA*, s. 286.

1906-1907 sayımında Hudâvendigâr vilayetine bağlı sancaklar; Bursa, Ertuğrul, Bilecik, Kütahya, Karahisar ve Karesi'dir. Bu tarihte vilayet sâlnâmesine göre toplam nüfus 1.690.827⁵³ olarak belirtilmişken Karpat, aynı tarihlerde vilayet nüfusunu 1.691.277⁵⁴ olarak vermiştir.

Tablo 3'te sunulan veriler incelendiğinde 1878'den sonra vilayet nüfusunun 1914 sayımına kadar inişli çıkışlı bir seyir izlediği görülür. 1914 sayımındaki düşüşte, 1909 yılında Karesi (Balıkesir) sancağının ayrı bir mutasarrıflık özelliği kazanması⁵⁵ ve vilayet yönetiminden ayrılmış olması önemlidir. Bu bağlamda 1912-1915 yıllarında Hudâvendigâr Vilayeti, merkez Bursa Sancağına bağlı olmak üzere; Ertuğrul, Kütahya ve Karahisar-ı Sahip olmak üzere dört mutasarrıflıktan oluşmaktaydı. 1915 yılında Kütahya ve Afyonkarahisar'ın müstakil bir sancak haline dönüşmesiyle Hudâvendigâr vilayeti merkez Bursa sancağı ve birlikte Ertuğrul Sancağı ile birlikte iki sancaktan oluşmaktaydı.⁵⁶ 1916 yılında Bursa'nın yaklaşık olarak bugünkü sınırlarının bulunduğu alandaki nüfus miktarı 634.579, yüzölçümü 23.084 kilometre kare ve nüfus yoğunluğu ise 27,48 idi.⁵⁷

1.3.1. Bursa Sancağı

Hudâvendigâr vilayetinin merkez sancağı olan Bursa, Osmanlılar tarafından fethedildiği 6 Nisan 1326 tarihinden 1402 yılına kadar Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmıştır. Bu tarihten sonra Bursa, Hudâvendigâr Vilayeti'nin kurulduğu 1867 tarihine kadar Anadolu Eyaleti'ne bağlı Bursa Sancağı'nın merkezi olmuştur.⁵⁸

Osmanlılarca fethinden sonra göç alarak büyüyen Bursa'nın üretim hacmi de artmış özellikle Mudanya ve Tirilye limanları ile dışa açılarak ticaret potansiyelini de arttırmıştır. İstanbul'un fethi öncesi iâşe ihtiyacının karşılandığı Güney Marmara bölgesi özellikle odun, meyve, şarap, tahıl ürünleri gibi tüketim maddelerine olan

⁵³ Hüseyin Delil, Ömer Faruk Dinçel (haz.), *Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâme-i Resmîsi H.1325- M.1907*, s. 527.

⁵⁴ Karpat, a.g.e., s. 339.

⁵⁵ Mücteba İlgürel, "Balıkesir", *İA*, TDV Yay., C.5, 1992, s.13.

⁵⁶ Mustafa Çetin Varlık, "Kütahya", *İA*, TDV Yay., C.26, 2002, s.583.

⁵⁷ Yavuz Haykır, Yavuz Selim Çeloğlu, a.g.e, s. 54.

⁵⁸ Feridun Emecen, *İA.*, ag.mad.; Özer Ergenç, Payitaht Bursa'dan Hudâvendigâr Sancağı'na", Osmangazi ve Bursa Sempozyumu Payitaht Bursa'nın Kültürel ve Ekonomik İlişkileri Bildiri Kitabı, ed. Cafer Çiftçi, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yay., 2005, s.101.

ihtiyacın karşılanmasıdaki görevini sürdürmüştür. İstanbul ve sarayın iaşesi için Bursa Sancağı'ndan Mudanya limanı aracılığıyla zahire, sebze, meyve, et türü gıdalar ve ayrıca yiyecek saklama ve soğutma amacıyla buz gönderilmiştir.⁵⁹

İstanbul'un iaşesi konusunda doyuran bir sancak olmanın yanında Bursa, ipekçilik anlamında da üretken bir şehirdir. İngiliz konsolosu Sandison'un 1862 tarihli raporuna göre Bursa ve kazalarında 4500 çıkırık ve 925 filatür mevcuttur. Koza üretimi ve ipekböcekçiliği 1880'lere doğru zayıflamışsa da 1881'de Düyûn-ı Umûmiyye'nin kurulması ve el koyduğu gelirler arasında ipek kozasından alınan ipek öşrü de bulunduğundan devlet tarafından desteklenen bir üretim alanı olmuştur.⁶⁰

1898 tarihli Hudâvendigâr Vilayeti Sâlnâmesi'ne göre Bursa'da 10.468 hane, 125 cami ve medrese, 27 mescid, 36 tekke ve zaviye, 6 kilise, 3 havra, 10 otel, 49 han, 26 hamam, 41 fabrika, 37 debbağ hane (hayvan derilerinin işlendiği yer), 17 boyahane, 263 kahvehane, 80 meyhane, 2930 dükkân ve mağaza, 28 değirmen, 100 fırın, 10 eczane, 3 tiyatro, 1 hastane, 1 darülaceze, 66 ibtidaiye (ilköğretim) mektebi, 1 vilayet matbaası ve 4 hususi matbaa mevcuttur.⁶¹

1899 Hudâvendigâr Vilayeti sâlnâmesine göre Bursa Sancağı'nda: 230.314 Müslüman, 51.824 Rum, 30.268 Ermeni, 758 Katolik, 469 Protestan, 71 Bulgar, 3.036 Yahudi, 12 Latin toplam 316.752 kişi bulunuyordu. %72,71 ile en büyük grubu Müslümanlar oluşturmaktaydı. %16,36 ile Rumlar ikinci büyük grupta yer alırken Ermeniler toplum içerisinde %9,56'lık bir paya sahiptiler. Yahudilerin de içinde bulunduğu diğer gruplar ise %1,37'lik bir alanı oluşturmaktaydı.⁶²

1899 yılı için sancak bazında nüfus durumu şöyledir; Bursa kazası, 92.506 (%73,74) Müslüman, 22.547 Rum (%17,97) 6372 Ermeni (%5,08), 758 Katolik (%0,60), 306 Protestan (%0,24), 25 Bulgar (%0,02) 2930 Musevi (%2,34) ve 12 Latin

⁵⁹ Cafer Çiftçi, "Osmanlı Döneminde İstanbul'un İaşesinde Bursa'nın Rolü," *OTAM Dergisi*, S. 16, 2004, ss.153-171.; ayrıca bkz. Cafer Çiftçi, *Osmanlı Döneminde Mudanya İskeleyi ve Gümrüğü*, Bursa: BBB Yay., 2012, s.82-89.

⁶⁰ Zeynep Dörtok Abacı, "İngiliz Konsolosluk Belgeleri Işığında Bursa Ekonomisi (1848-1896)," *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.11, 2006, s.166.; Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin etkileri hakkında daha geniş bilgi için ayrıca bkz. Cafer Çiftçi, "Hudâvendigâr Vilayeti'nde İpek Böcekçiliğinin Canlandırılmasında Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin Rolü", s.912-914.

⁶¹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr*, 1316 sene-i Hicriyesine Mahsus, Bursa: Matbaa-i Vilayet-i Hudâvendigâr, s.263, 265.

⁶² *Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr*, 1317 sene-i Hicriyesine Mahsus, s.346-348.

(%0,01); Mudanya kazası, 5.320 Müslüman (%29,73), 12.567 Rum (%70,23), 7Bulgar (%0,04); Gemlik, 12.787 Müslüman (%56,41), 7.030 Rum (%31,01), 2852 Ermeni (%12,58); Pazarköy (Orhangazi) kazası, 7.636 Müslüman (%28,41), 19.144 Ermeni (%71,23), 97 Protestan (%0,36) ; Kirmasti kazası, 42.162 Müslüman (%95,62), 1.086 Rum (%2,46), 843 Ermeni (%1,91); Mihaliç (Karacabey) kazası, 27.182 Müslüman (%73,39) , 8.588 Rum (%23,19), 1057 Ermeni (%2,85), 66 Protestan (%0,18), 39 Bulgar (%0,11), 106 Musevi (%0,29); Atranos (Orhaneli), 42.721 Müslüman (%99,99) ve 6 Rum (%0,01) şeklindedir.

Müslümanların sancak içerisinde en fazla sayıda bulunduğu kaza Atranos kazasıdır, en az sayıda oldukları kaza ise Mudanya kazasıdır. Rumların %43,51'i Bursa kazasında yaşarken yoğunlukla yerleştikleri ikinci kaza %24,25 ile Mudanya idi. Öte yandan belirtilen tarihte Mudanya'da Rumlar, kaza nüfusunun %70,23'ünü oluşturan baskın unsur durumundadırlar. Benzer baskın durum Ermeniler için %71,23 oranı ile Pazarköy (Orhangazi) kazası için geçerlidir. Özetle Rumların Mudanya kazasında, Ermenilerin de Orhangazi kazasında baskın unsur olduğunu söylemek mümkündür.

1899 yılından 1914 yılına gelindiğinde Bursa Sancağı'nda 276.737 Müslüman, 61.351 Rum, 34.616 Ermeni, 3.968 Yahudi, 747 Katolik Ermeni, 448 Protestan olmak üzere 379.736 kişi yaşıyordu. Vilayet geneli sancaklar bazında incelendiğinde, şu verilere rastlanmaktadır: Bursa kazasında Müslüman nüfus %15 artışla 111.301; Rum nüfus %6,66 artışla 24.048; Ermeni nüfus %0,96 artışla 6.433; Katolik nüfus -%8,84 azalışla 691; Protestan nüfus -%9,15 azalışla 278; Musevi nüfus %25,84 artışla 3.687; Kıpti nüfus şehir unsurlarına eklenmiş 1.339 olmak üzere, kaza geneli nüfus 1899 yılına oranla %14,15 artış göstererek 147.777'ye ulaşmıştır.

Mudanya kazasında, Müslüman nüfus %44,30 artışla 7.677, Rum nüfus %38,37 artışla 17.389, Ermeni nüfus kent unsurlarına eklenerek 100, Katolik nüfus kent unsurlarına eklenerek 20, Yahudi nüfus kent unsurlarına eklenerek 53 olmak üzere kaza geneli 1899 yılına oranla %41,05 artış göstererek 25.239'a ulaşmıştır.

Gemlik kazasında, Müslüman nüfus %28,04 artış göstererek 16.373, Rum nüfus %21,88 artış göstererek 8.568, Ermeni nüfus %17,39 artış göstererek 3.348 olmak üzere kaza geneli 1899 yılına oranla %24,79 artış göstererek 28.289'a ulaşmıştır.

Pazarköy (Orhangazi) kazasında, Müslüman nüfus %55,63 artış göstererek 11.884, Ermeni nüfusu %18,71 artarak 22.726, Katolik nüfus kent unsurlarına eklenerek

36, Protestan nüfus %24,74 artarak ile 121 olmak üzere kaza geneli 1899 yılına oranla %29,36 artarak 34.767'e ulaşmıştır.

Kirmasti (Mustafakemalpaşa) kazasında, Müslüman nüfus %34,24 artarak 56.599, Rum nüfus %27,16 artarak 1.381, Ermeni nüfus %20,52 artarak 1.016, Musevi nüfus kent unsurlarına eklenerek 184 olmak üzere kaza geneli 1899 yılına oranla %34,22 artış göstererek 59.180'e ulaşmıştır.

Mihaliç (Karacabey) kazasında, Müslüman nüfus -%5,22 azalarak 25.736, Rum nüfus %15,52 artarak 9.921, Ermeni nüfus -%6,62 azalarak 987, Protestan nüfus -%25,76 azalarak 49, Musevi nüfus -%58,49 azalarak 44 ve kazada yeni bir unsur olarak ortaya çıkan Kiptiler 530 olmak üzere kaza nüfusu 1899 yılına oranla %0,69 artış göstererek 37.294'e ulaşmıştır.

Atranos (Orhaneli) kazasında, Müslüman nüfus %10,34 artarak 47.140, yeni bir unsur olarak Rumlar 44, Ermeniler 6 olmak üzere kaza nüfusu 1899 yılına oranla %10,45 artış göstererek 47.190'a ulaşmıştır.

1914 yılında sancak nüfusunun %72,88'i Müslüman, %16,16'sı Rum, %9,12'si Ermeni, %1,04'ü Yahudilerden ve %0,65'i diğer unsurlardan oluşuyordu.⁶³

Sancak geneline bakıldığında 1899'dan 1914'e kadar geçen süreçte Müslüman, Rum, Ermeni ve Yahudi oranlarında önemli bir değişiklik olmadığı görülür. Vilayetin genel nüfusu 58.260 artarken, artış hemen hemen tüm toplumsal gruplara eşit olarak yansımıştır. (Bkz Tablo 4)

Elimizdeki verilere göre 1899-1914 tarihleri arasındaki süreçte Bursa sancak merkezine 3.697 ve Karacabey kazasına 530 olmak üzere toplam 4.217 Kipti (Çingene); 53 Mudanya ve 184 Kirmasti kazası olmak üzere 237 Yahudi; ayrıca Mudanya kazasına 100 Ermeni ve 20 Katolik, göç etmiştir.

Sancaktaki bina ve yapılar 1898 Sâlnâmesine göre şöyledir; Bursa Sancağı'na bağlı Mudanya merkez kazasında 3701 hane, 5 hamam, 326 dükkân, 3 balıkhane, 42 yağhane, 1 marangoz fabrikası, 5 su 2 yel değirmeni, 13 cami, 11 mescid, 1 tekke, 13 ayazma, 5 manastır, 34 mektep, 11 kilise, 3 hükümet konağı, 2 belediye konağı, 1 telgraf ve posta hane, 5 gümrük ve 5 Düyûn-ı Umûmiyye Dairesi, 1 acente, 1 karantina

⁶³ Karpata, a.g.e., s.370- 372. (derlenmiştir)

hane, 3 liman dairesi, 3 harîr fabrikası, 2 gaz ve 1 demir deposu, 9 otel, 45 gazino, 4 ecza hane, 2 silahhane, 210 kahvehane, 25 fırın, 291 mağaza, 3 taşocağı, 1 kiremit ocağı bulunmaktadır.⁶⁴

Merkez sancağa bağlı diğer kazalarda bulunan bina ve yapılar şöyledir; Gemlik Kazasında, 4806 hane, 27 cami, 12 kilise, 22 han, 13 hamam, 18 fırın, 529 dükkân ve mağaza, 6 değirmen, 151 kahvehane, 30 yağhane, 3 harîr fabrikası, 3 rüştiye ve 33 sıbyan mektebi⁶⁵; Pazarköy (Orhangazi) Kazasında, 5.353 hane, 15 cami, 7 kilise, 19 hamam, 196 han ve kahvehane, 1 rüştiye mektebi, 2 ermeni mektebi, 160 dükkân;⁶⁶ Mihaliç (Karacabey) Kazasında, 7159 hane, 18 cami, 4 mescid, 4 kilise, 1 manastır, 1 havra, 2 hamam, 8 han, 10 fırın, 411 dükkân, birer debbağ hane, ecza hane, un fabrikası, boyahane, medrese, rüştiye, ibtidaiye mektepleri, 10 sıbyan mektebi⁶⁷; Kirmasti (Mustafakemalpaşa) Kazasında, 10.997 hane, 10 cami, 5 mescid, 2 kilise, 1 havra, 1 medrese, 14 han, 2 hamam, 50 kahvehane, 3 gazino, 4 debbağ hane, 4 mağaza ve 189 dükkân, 13 fırın, 1 ecza hane⁶⁸; Atranos (Orhaneli) Kazasında, 7644 hane, 103 cami, 108 mektep.⁶⁹

Sancağın ekonomik göstergelerinden olan tahıl ürünleri ekimi ve üretiminin 1909-1914 yılları arasındaki miktarlarını incelediğimizde, tahıl ekiminin 1909'dan 1913'e gelinen süreçte yaklaşık olarak %56,52 arttığını ancak 1914 yılında bir önceki yıla göre %36,56 oranında azaldığı görülmektedir. Bursa sancağının vilayet içerisindeki tahıl ekim oranı 1909'da %15,56 iken 1913 sayımında bu oran artarak %19,39 olmuş, 1914 yılında ise 1909 yılındaki oranın da altına düşerek %14,09 olmuştur. 1914 yılında ekili alan 1913 yılına göre %36,56 azalmış; buna paralel olarak da tahıl ürünleri üretimi %56,82 azalmıştır. Aynı şekilde birim alanda elde edilen verim de 1.730 kg'dan 1.498 kg'a (-%13,41) gerilemiştir (Bkz Tablo 7).

İncelediğimiz dönem, tarımsal üretim açısından istikrardan uzak bir görüntü sergilemekte ve dönemin çetin savaş ve ekonomik koşullarının tezahürü özelliğini göstermektedir.

⁶⁴ Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr, 1316 sene-i Hicriyesine Mahsus, s.273.

⁶⁵ a.e, s.279.

⁶⁶ a.e, s.284.

⁶⁷ a.e, s.285.

⁶⁸ a.e, s.289

⁶⁹ a.e, s.293.

1.3.2. Ertuğrul Sancağı

1555 yılında Avusturya elçilik heyetinde bulunan H. Dernschwam, Amasya'ya giderken geçtiği Bilecik'i bakımsız ve kale-şehir durumunda bir yer olarak tarif etmiştir. 17.yüzyıl belgelerine göre Ertuğrul Gazi vakıflarına ait bir kasaba olan Bilecik, 9 Müslüman ve 1 gayrimüslim mahallesi olmak üzere 10 kadar mahalleden oluşmaktaydı. Aynı zamanda Bilecik ve çevresi kaliteli ipek kumaş ve kadife ile de ün kazanmıştı. Madencilik konusunda da ön plana çıkan Bilecik'te demir güllerinin dökümü yapılarak İstanbul'a gönderilmek üzere iskeleye taşımak için Kütahya, Manisa, Aydın bölgelerinden yörükler görevlendirilmekte ve civar halkı için de bir gelir kaynağı oluşmaktaydı. Madencilik faaliyetlerinin ne zamana kadar sürdüğü bilinmemekle birlikte 180 çıkırlıklı dört iplikhanenin bulunduğu Bilecik'te dokumacılığın 20.yüzyılın ilk çeyreğine kadar canlı olduğu bilinmektedir.⁷⁰ Ziraat ve dokumacılığının yanında Bilecik ve bağlı kazalarından İnegöl kazası 17.yüzyıldan beri Gemlik Tersanesi'nin kereste ihtiyacını karşılamakta aynı zamanda sancak genelinde kıtlık ve afet yaşanıp zahire ihtiyacı hâsıl olduğunda ise yine Gemlik İskeleyi'nden hububat ve zahire alımı yapılmaktaydı.⁷¹

20.yüzyıl başlarında Ertuğrul Sancağı merkez sancak Bilecik'e bağlı 3, toplamda 4 kazadan oluşuyordu; Bilecik, Söğüt, İnegöl ve Yenişehir.

Ertuğrul Sancağı'nın 1899 yılı sâlnâmesine nüfus yapısı şöyleydi; Bilecik kazası, 52.964 Müslim (%75,84), 8.895 Rum (%12,73), 7.026 Ermeni (%10,06), 750 Katolik (% 1,07), 181 Protestan (0,25), 13 Yahudi (%0,01) olmak üzere toplam 215.737; Söğüt kazası, 50.011 Müslim (%88,86), 1.688 Rum (%2,99), 4.354 Ermeni (%7,73), 69 Katolik (%0,1), 153 Protestan (%0,27) olmak üzere toplam 56.275; İnegöl kazası, 32.884 Müslim (%89,14), 2.029 Rum (%5,50), 1.957 Ermeni (%5,30), 18 Protestan (%0,04) olmak üzere toplam 36.888; Yenişehir kazası, 46.315 Müslim (%87,80), 215 Rum (%0,40), 6.042 Ermeni (%11,45), 173 Protestan (%0,32) olmak üzere toplam

⁷⁰ Feridun Emecen, "Bilecik", *İA*, TDV İslâm Araştırmaları, C. 6, 1992, s.155.

⁷¹ Zerrin İlter, *Sâlnâmelere Göre Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Bilecik*, (Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s.34.

52.745'dir. Sancağın en yoğun nüfusa sahip kazası merkez kaza olan Bilecik kazasıdır. Bu tarihte en yoğun Müslüman (%29,07), Rum (%69,34), Ermeni (%36,25), Katolik (%91,57), Protestan (%34,47) ve Musevi (%100) nüfus Bilecik kazasında bulunuyordu. Tek tek kazaların etnik ve dini unsurlarında bakıldığında ise her kazada en yoğun nüfusun Müslüman halk olduğu görülmektedir.⁷²

1914 yılı istatistikleri incelendiğinde; Bilecik kazasının Müslüman nüfusu %12,36 artarak 59.508, Rum nüfusu %11,03 artarak 8.895, Ermeni nüfusu %10,65 artarak 7.774, Katolik nüfus -%36,1 azalarak 479, Protestan nüfusu %1,10 artarak 183, Musevi nüfusu %300 artarak 52, olmak üzere kaza geneli nüfus 1899 yılına göre %11,52 artarak 77.873 olmuştur.

Söğüt kazasında, Müslüman nüfus %10,42 artış göstererek 55.223, Rum nüfus %17,41 artarak 1.982, Ermeni nüfus -%59,3 azalarak 1.770, Katolik nüfus -%24,6 azalarak 52, Protestan nüfus -%11,11 azalarak 136 olmak üzere kaza nüfusu 1899 yılına oranla %5,13 artış göstererek 59.163 olmuştur.

İnegöl kazasında, Müslüman nüfus %71,02 artarak 56.238, Rum nüfus -%98,32 oranında azalarak 34, Ermeni nüfus %262,9 artarak 7.101, Protestan nüfus %1150 artarak 225, Musevi nüfus yeni bir unsur olarak eklenerek 106 olmak üzere 1899 yılına oranla %72,69 artış göstererek 63.704'e ulaşmış ve sancağın ikinci büyük kazası haline gelmiştir.

Yenişehir kazasında, Müslüman nüfus -%42 azalarak 26.408, Rum nüfus %682,79 artarak 1.683, Ermeni nüfus -%72,5 azalarak 1.660, Protestan nüfus -%100 azalarak 0 olmak üzere kaza genelinde toplam nüfus 1899 yılına oranla -%43,59 azalış göstermiş ve Yenişehir kazası, sancağın en az nüfuslu kazası haline gelmiştir (Bkz. Tablo 4)

1914 yılında %30,15 ile Müslüman, %72,75 ile Rum, %42,47 ile Ermeni nüfusun en fazla bulunduğu kaza Bilecik kazası iken %67,09 ile Yahudi nüfusunun belirgin şekilde fazla olduğu kaza ise İnegöl'dür.⁷³

⁷²Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr, 1317 sene-i Hicriyesine Mahsus, s.346-349.

⁷³Karpat, a.g.e, s.370-372; Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr, 1317 sene-i Hicriyesine Mahsus, s.346-349.

Ertuğrul Sancağı merkez kazası Bilecik'te; 1208 hane, 9 cami, 3 mescid, 2 medrese, 1 kütüphane, 2 kilise, 13 han, 5 hamam, 36 kahvehane, 3 otel, 342 dükkân, 6 fırın, 6 yağhane, 16 debbağ hane, 14 fabrika, 225 dest-gâh (tezgâh), 11 değirmen, 4 çeşme, 3 tuğla ve kiremithane, 2 hapishane, 1 askeriye dairesi, 1 belediye dairesi, 1 telgraf ve posta hane, 1 rüştiye mektebi bulunmaktadır.⁷⁴

Sancağa bağlı diğer kazalarda bulunan imar eserler; Söğüt kaza merkezinde 1.040 hane, 7 cami, 2 kilise, 2 medrese, 10 han, 4 hamam, 15 kahvehane, 250 dükkân, 6 fırın, 4 ipek fabrikası, 1 hükümet konağı, 1 ecza hane, 1 telgrafhane, 1 rüştiye, 2 ibtidaiye ve 2 Rum mektebi⁷⁵; Yenişehir kaza merkezinde, 1008 hane, 12 cami, 4 mescid, 1 kilise, 4 medrese, 11 han, 3 hamam, 1 harîr fabrikası, 1 telgrafhane, 1 hükümet konağı, 1 rüştiye, 1 ibtidaiye ve 8 sıbyan mektebi⁷⁶; İnegöl kazasında, 10.199 hane, 94 cami, 36 mescid, 4 medrese, 3 kilise, 13 han, 23 hamam, 89 kahvehane, 574 dükkân, 16 fırın, 15 debbağ hane, 16 yağ hane, 16 kiremithane, 8 harîr fabrikası, 74 değirmen, 2 dakik (un) fabrikası, 11 mağaza, 2 karantina, 1 otel, 1 gazhane, 1 hükümet konağı, 1 rüştiye mektebi, 123 ibtidaiye, 4 gayrimüslim okuludur.⁷⁷

Tarımsal üretim açısından Ertuğrul sancağı 1909-1914 yılları arasında inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 1909 yılında vilayet genelindeki tahıl ürünlerinin toplam %23,72'sini üreten Ertuğrul sancağının, 1913 yılındaki üretimi %50'den fazla düşerek toplam üretimin %11,65'ini, 1914'te yeniden artarak %25,34'ünü üstlenmiştir. Dikkat çekici olan nokta 1914 yılında Ertuğrul Sancağı'nda tahıl ürünleri dikiminin %40,02 oranında artmasına rağmen hektar başına alınan ürün veriminin 1.558 kg/hektardan 901 kg'a düşmesidir. (Bkz Tablo 7)

1.3.3. Kütahya Sancağı

20. yüzyıl başlarında Kütahya Sancağı, merkez Kütahya kazası dışında, Eskişehir, Simav, Gediz ve Uşak kazalarından oluşuyordu.

⁷⁴Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr, 1316 sene-i Hicriyesine Mahsus, s.302.

⁷⁵a.e, s.311.

⁷⁶a.e, s.318.

⁷⁷a.e, s.322.

1899 yılı sâlnâmesine göre Kütahya Sancağının nüfus yapısı şöyleydi; Kütahya Kazasında, 128.566 Müslüman (%94,26), 4.143 Rum (%3,03), 2830 Ermeni (%2,07), 784 Katolik (%0,57), 64 Kıpti (%0,04) olmak üzere toplam 136.387; Uşak Kazasında 75.442 Müslüman (%97,04), 1.619 Rum (%2,08), 635 Ermeni (%0,81), 43 Katolik (%0,05) olmak üzere toplam 77.739; Eskişehir kazasında, 66.415 Müslüman (%95,56), 1.114 Rum (%1,60), 1.693 Ermeni (%2,43), 213 Katolik (%0,30), 59 Kıpti (%0,08) olmak üzere toplam 69.494; Simav kazasında 35.707 Müslüman (%99,73), 9 Ermeni (%0,02) ve 4 Katolik (%0,01) olmak üzere toplam 35.801; Gediz kazasında 32.381 Müslüman (%100) olmak üzere toplam 32.381 kişi bulunuyordu.⁷⁸ En kalabalık kaza Kütahya iken en az nüfusa sahip olan kaza Simav kazasıdır. Tüm etnik ve dini grupların oransal olarak en fazla yerleşim gösterdikleri kaza ise Kütahya kazası olmuştur.

1914 yılına gelindiğinde Kütahya kaza merkezinde Müslüman nüfus 136.164'e yükselerek %5,91, Rum nüfus 5.587'e yükselerek %34,85 artarken, Ermeni nüfus 2.811'e gerileyerek -%0,67, Katolik nüfus -%18,6 azalmıştır. Verilere göre 1899'un aksine Kıptiler, Kütahya merkez kazasında yaşayan bir unsur olmaktan çıkmışlardır. Kazanın toplam nüfusu da 145.200'e yükselerek yaklaşık %6,46 artış göstermiştir. Diğer kazalardaki nüfus değişikliklerine bakarsak, Gediz kazasında toplam nüfus 38.499'a yükselerek %18,89; Uşak Kazasında toplam nüfus 92.682'ye yükselerek %19,22; Simav Kazasında toplam nüfus ise 40.513'e yükselerek %13,16 artış, Eskişehir kazasında toplam nüfus 152.726'ya yükselerek %119 artış göstermiştir. Sancağın genel nüfusu ise, tüm kazalarda nüfus artışı yaşanarak 282.308'den, 469.620'ye yükselerek yaklaşık olarak %66 artmıştır.⁷⁹

1899 yılından 1914 yılına kadar geçen 15 yılda sancak nüfusunun bu denli artmasında göçmenlerin etkisi üzerinde durmak gerekir. 1900'lü yılların başında Bağdat demiryolu imtiyaz sözleşmesi gereğince Anadolu'da tren raylarının etrafında Alman kolonilerinin oluşturulacağına dair iddialar, Osmanlı Devletini bu bölgeye göçmen iskânına yönlendirmiştir. II. Abdülhamid'in bu konuda şüphe geliştirmesinde: 1899 yılında Münih şehrinde sunulan "Küçük Asya'da Alman Kolonizasyonu" adlı tebliğ; Karl Kaerger'in yazdığı Anadolu'da Alman kolonilerinin kurulması konulu kitap ve

⁷⁸ Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr, 1317 sene-i Hicriyesine Mahsus, 25 Def'a s.346-347.

⁷⁹ Karpas, a.g.e, s. 392.

Bağdat demiryolu imtiyazını elde etme arzusunadaki Fransız ve İngiliz diplomatlarının propagandaları etkili olmuştur. Bu bağlamda 1902 yılından başlamak üzere, Eskişehir-Ankara ve Kütahya-Afyon-Konya sathı özel iskân bölgesi olarak seçilmiştir.⁸⁰ Bu durum hem Eskişehir nüfusunda görülen %119'luk hem de Kütahya Sancağı'nda görülen %66'lık artışın faktörlerinden biri olabilir.

1898 Sâlnâmesine göre sancak merkezi Kütahya Kazası'nda bulunan imar eserler şöyledir; 16.013 hane, 366 cami ve mescid, 47 tekke, 39 medrese ve kütüphane, 4 kilise, 1.862 dükkân ve mağaza, 508 fırın, 21 han, 14 hamam, 130 değirmen, 2 desti ve fincan fabrikası, 87 çiftlik, 2007 ambar, 2 istasyon, 1 ibtidai mektebi.⁸¹

Kütahya kazasına bağlı diğer kazalardaki hane ve binalara ilişkin bilgiler ise şöyledir; Eskişehir kaza merkezinde, 5200 hane, 25 cami, 7 mescid, 13 medrese, 4 kilise, 24 han, dördü kaplıca olmak üzere 6 hamam, 16 fırın, 61 kahvehane, 17 otel, 500 dükkân ve mağaza, 2 değirmen, 5 un fabrikası, 5 ecza hane, 1 rüştiye ve 2 ibtidaiye, 11 adet sıbyan mektebi.⁸²

Simav kaza merkezinde, 1.254 hane, 11 cami, 7 mescid, 2 tekke, 6 medrese, 1 kilise, 5 han, 2 hamam, 14 fırın, 22 kahvehane, 325 dükkân, 3 mağaza, 20 değirmen, 9 zahire ambarı, 120 halı destgâhı, 3 boyahane, 7 tuğla ve kiremithane, 1 hükümet konağı, 1 Düyûn-ı Umûmiyye, reji ve belediye daireleri, 7 ibtidaiye.⁸³

Uşak Kaza merkezinde, 2.431 hane, 11 mahalle, 16 cami, 14 mescid, 6 türbe, 11 medrese, 2 kilise, 11 han, 5 hamam, 58 su ve 59 dakik değirmeni, 1 hasta hane, 1 ecza hane, 20 boyahane, 15 debbağ hane, 1 hükümet konağı, 1 telgraf ve posta hane, bir Düyûn-ı Umûmiyye ve Bank-ı Osmanî, reji, belediye, zabıta ve polis dairesi, 4 ibtidai, 8 sıbyan mektebi.⁸⁴ Gediz Kaza merkezinde 1.602 hane, 13 cami, 5 mescid, 3 medrese, 320 dükkân, 3 han, 3 hamam, 2 gazino, 3 değirmen, 1 hükümet konağı, 1 telgrafhane, 1 Düyûn-ı Umûmiyye ve reji dairesi, 1 rüştiye, 2 ibtidaiye ve 10 sıbyan mektebi.⁸⁵

⁸⁰Engin Kırılı Selahattin Önder, "Osmanlı Döneminde Eskişehir'e Göçler," *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.6, S.1, 2005, s. 129-144.

⁸¹ Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr, 1316 sene-i Hicriyesine Mahsus, s.331-332.

⁸² a.e., s.346.

⁸³ a.e., s.352.

⁸⁴ a.e., s.357.

⁸⁵ Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr, 1316 sene-i Hicriyesine Mahsus, s.363.

Günümüzde çini ve seramiği ile ünlü olan Kütahya bu özelliğini Frigler döneminde kazanarak bugüne kadar taşımıştır. “Millet işi” denilen ilk Osmanlı seramiklerinin ise 13.yüzyıl sonundan itibaren yapılmaya başlandığı tespit edilmiştir. İznik saray ve çevresi için seramik ve çini üretirken Kütahya’da üretilen çini ve seramikler iç pazarın ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır.⁸⁶ 1906 yılı Hudâvendigâr Vilayeti sâlnâmesine göre Kütahya’da en çok üretilen tarım ürünü buğday ve arpadır. Bunun yanında fasulye ve afyon da üretilmektedir.⁸⁷

Uşak kazası, 1867 düzenlemesiyle Hudâvendigâr Vilayeti’ne bağlanmış olup kazanın başlıca ekonomik faaliyetlerini tarım, hayvancılık, halıcılık, madencilik ve ormancılık oluşturmuyordu. Halı imalatı ihracat ile hızla artmış ve bölgenin başlıca geçim kaynaklarından olmuştur.⁸⁸ Aynı durum 1898 sâlnâmesinde de, 120 dest-gâh (dokuma tezgâhı) ile 45.000 top dokuma kumaşın imal edilerek sarf edilenden fazlasının çevre kazalara nakil ve ihraç olunduğu şeklinde belirtilmektedir.⁸⁹ 1844 temettuat sayımlarına göre Uşak’ta bulunan 1.429 haneden 1.259’u faal durumda gelir elde eder durumdaydı. Bu ailelerin 231’i dokumacılık, 206’sı dericilik, 160’ı gıda üretimi, 76’sı madencilik, 164’ü hizmet sektörü (esnaf ve sanatkâr), 19’u tüccar, 113’ü çiftçilikle uğraşmakta 146’sı ise ücretli olarak çalışmaktaydı.⁹⁰ Kazanın yoğunlukla çiftçilik, dokumacılık ve dericilik ile geçimini sağladığı görülmektedir.

Eskişehir kazası, hububat ve meyve üretiminin yanında yün ve tiftik üretimi açısından da önemliydi. Madenler açısından da önemli bir ekonomik potansiyele sahip olan Eskişehir kazasında başlıca, lületaş, manyezit, barosit, manganez, perilit ve krom bulunuyordu.⁹¹ Charles Texier, “Küçük Asya” isimli eserinde lületaşının Eskişehir’in kasaba ve köylerinde çıkarıldığı belirtir. Denizköpüğü de denilen bu taş Eskişehir’in kuzeydoğusundaki ovalarda ve Eskişehir’e 48 km. uzaklıktaki İnönü köyünde açılan kuyularda çıkarılmaktaydı. Çıkarılan maden Eskişehir’deki genel depoya gönderilir

⁸⁶ Mustafa Çetin Varlık, “Kütahya” *İA*, TDV Yay, C.26, 2002, s.582.

⁸⁷ Nilüfer Bakan, *Sâlnâmelere Göre Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kütahya Sancağı’nın Sosyoekonomik Profili*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 97.

⁸⁸ Biray Çakmak, “Osmanlı Taşrasında Yönetme ve Yönetilme Kaygıları: Uşak Kazasında Mülki ve İdari Değişim Talepleri ve Teşebbüsleri (1908-1919)”, *OTAM*, S.36, 2014, s. 49.

⁸⁹ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr*, 1316 sene-i Hicriyesine Mahsus, s.362.

⁹⁰ Mehtap Özdeğer, “Uşak” *İA*, TDV Yay., C.42, 2012, s.224.

⁹¹ Cahit Bilim, “Deniz Köpüğü, Lületaş” *OTAM*, Sayı 8, 1997, s. 89.

buradan, gelen Alman ve Rus tüccarlar tarafından satın alınırdı.⁹² 1844 sayımına göre, 4 Nisan 1915 tarihinde müstakil bir liva haline gelene kadar Eskişehir kazası Kütahya Sancağına bağlı ve Hudâvendigâr vilayetine bağlı bir kaza durumundaydı. Bahsi geçen tarihten itibaren direkt olarak İstanbul'a bağlanarak Hudâvendigâr Vilayeti'nden ayrılmıştır.⁹³

1.3.4. Karahisar-ı Sahib Sancağı

Afyonkarahisar ya da diğer adıyla Karahisar-ı Sahib Sancağı, adını koyu renkli volkanik kayalardan oluşan kayalıklarından almıştır. Sahib adı ise Anadolu Selçukluları'nın son döneminde yaşayan ve Moğol istilasını ile buraya sığınan Sahib Ata Fahreddin Ali Bey'in adından gelmiştir. Afyon adı ise eskiden beri bölgede büyük ölçüde yapılan haşhaş ekimine dayanmaktadır.⁹⁴

1899 yılı Hudâvendigâr sâlnâmesine göre Karahisar Sancağı, merkez Karahisar kazası ile Bolvadin, Sandıklı ve Aziziye kazalarından oluşmaktaydı. Merkez kaza olan Karahisar'da 87.118 Müslüman (%93,23), 6.325 Ermeni (%6,76) olmak üzere 93.443; Bolvadin Kazasında, 38.273 Müslüman (%100); Aziziye kazasında 31.196 Müslüman (%100); Sandıklı kazasında 79.607 Müslüman (%99,80), 63 Ermeni (%0,07) olmak üzere Sancak genelinde 242.675 kişi bulunuyordu.⁹⁵ Müslüman unsurların en yoğun bulunduğu kaza Karahisar Kazası iken (%36,88), Bolvadin ve Aziziye Kazalarında gayrimüslim nüfus bulunmuyordu. Verilere göre az sayıda Rum'un yerleşmiş olduğu tek kaza Sandıklı kazası iken, sancak gelinde Müslüman, Rum ve Ermeni dışında unsur bulunmamaktaydı.

1914 yılının verilerine bakıldığında sancağa iki yeni kazanın, Dinar ve Çivril kazalarının eklenerek toplam kaza sayısının merkez kaza ile birlikte 6'ya çıktığı görülür. Nüfus verilerine göre Karahisar kazasında Müslüman nüfus 97.547'ye yükselerek %11,97, kazada yeni bir unsur olarak Rumlar 59, Ermeni nüfus 7.163'e ile %13,24 artarak ve kaza nüfusu toplamda %12,12 artarak 104.769'a ulaşmıştır. Yeni oluşturulan

⁹² Charles Texier, *Küçük Asya*, Çev. Ali Suat, C.2, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara: Özkan Matbaacılık, , 2002, s.336.

⁹³ "Biray Çakmak, a.g.m., s.54.

⁹⁴ Feridun Emecen, "Afyonkarahisar", *İA.*, C.1, TDV Yay., 1988, s.443.

⁹⁵ Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr, 1317 sene-i Hicriyesine Mahsus, s.346-347.

Dinar kazasında 37.496 Müslüman, 74 Kıpti ve 65 Ermeni olmak üzere 37.962 kişi yaşıyordu.

Bolvadin kazasında Müslüman nüfus 39.618'e yükselerek %3,51 artmış, ilave olarak 3 Rum ve 8 Ermeni nüfusun eklenmesiyle toplam nüfus %3,54 artarak 39.629 olmuştur. Sandıklı kazasında Müslüman nüfus 37.165'e düşerek -%53,31 azalmış, Rum nüfus 7'ye düşerek -%92,47 azalmış ve Ermeni nüfus 33'e düşerek -%47,62 azalmış ve kaza geneli 37.205'e düşerek -%53,35 azalmıştır. Aziziye kazasında Müslüman nüfus 44.097'ye yükselerek %41,35 artmış ve yeni bir unsur olarak 151 Rum ve 123 Ermeni nüfus tespit edilmiştir. Kazanın toplam nüfusu 44.371'e yükselerek %42,23 artış göstermiştir. Yeni oluşturulan Çivril⁹⁶ kazasında 21.736 Müslüman, 85 Rum, 45 Ermeni olmak üzere toplam 21.866 kişi yaşamaktadır. Nüfus açısından sancak geneline baktığımızda toplam nüfusun 285.802'e yükselerek %17 oranında arttığını söyleyebiliriz.⁹⁷

1898 tarihli Hudâvendigâr Vilayeti Sâlnâmesine göre Karahisar-ı Sahib Sancağı merkez kazası dâhilindeki bina ve imar eserler şöyledir; 5.000 hane, 12 cami, 15 mescid, 2 kilise, 14 medrese, 9 han, 7 hamam, 25 değirmen, 3 gazino, 1 askeriye dairesi, 1 belediye dairesi, 1 telgraf ve posta hane, 1 hükümet konağı, 65 öğrencisini bulunan 1 idadiye-i mülki, 1592 talebesi bulunan 2 ibtidaiye, 13 sıbyan ve 4 gayrimüslim mektebi.⁹⁸

Belirtilen tarihte merkez sancağa bağlı diğer kazalardaki binalar şöyledir; Sandıklı kaza merkezinde 1500 hane, 4 cami, 7 mescid, 6 medrese, 3 tekke, 5 han, 2 hamam, 1 kıraathane, 1 belediye dairesi, 1 hükümet konağı, 1 rüştiye, 3 ibtidaiye, 5 sıbyan mektebi⁹⁹; Aziziye kaza merkezinde, 288 hane, 2 mescid, 2 medrese, 3 han, 1 hamam, 7 kahvehane, 4 fırın, 80 dükkân, 1 rüştiye mektebi¹⁰⁰Bolvadin kaza merkezinde, 1499 hane, 7 cami, 8 mescid, 12 medrese, 7 han, 2 hamam, 3 mağaza, 263

⁹⁶ Çivril'in Sandıklı kazasının Şeyhli nahiyesine bağlı bir karye ve Dinar'ın(Geyikli) Sandıklı kazasına bağlı bir nahiye olduğuna dair bilgi için bkz. Kadir Koparal, *Vilayet Sâlnâmelerinde Afyonkarahisar*, (Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.15; Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr, 1316 sene-i Hicriyesine Mahsus, s.377.

⁹⁷ Karpal, a.g.e, s.390.

⁹⁸ Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr, 1316 sene-i Hicriyesine Mahsus, s.367.

⁹⁹ a.e., s.374.

¹⁰⁰ a.e., s.382.

dükkân, 1 hükümet konağı, 1 telgrafhane, 1 belediye dairesi, 1 rüştiye, 8 sıbyan mektebi.¹⁰¹

Karahisar'ı sahip sancağı 1909, 1913 ve 1914 tarım istatistiklerine göre ekim miktarı gittikçe düşüş göstermesine rağmen verim ve üretim anlamında sürekli bir artış yaşamıştır. 1909 yılında 207.346 ton olan tahıl üretimi 1913 yılında %15,96 artarak 240.456, 1914 yılında bir önceki yıla göre %24,70 oranında artış göstererek 299.489 tona ulaşmıştır.

1.3.5. Vilayetin Genel Değerlendirmesi

Vilayetin nüfus ve tarımsal üretim açısından genel durumunu resmetmek, ekonomik yapısı ve özellikle 1877-78 Doksanüç Harbi ve sonrasında 1912-13 I. ve II. Balkan Savaşları akabinde yaşanan göçlerin bölgeye etkisini betimleyebilmek açısından yerinde olacaktır.

Tablo 5: Hudâvendigâr Vilayeti'nin 1899-1914 Tarihleri Arası Nüfus Durumu¹⁰²

Sancaklar	1899	1906/7	1914	1899-1907 Değişim Oran (%)	1907-1914 Değişim Oran (%)	1899-1914 Değişim Oran (%)
Bursa	316.752	357.265	379.736	12,79	6,29	19,88
Kütahya	351.802	399.742	469.620	13,63	17,48	33,49
Ertuğrul	215.737	240.601	230.491	11,53	-4,20	6,84
Karahisar-ı Sahib	242.675	265.469	285.820	9,39	7,67	17,78
Toplam*	1.126.966	1.263.077	1.365.667	12,08	8,12	21,18

*Karesi sancağı toplama dâhil edilmemiştir.

Tablo 5 incelendiğinde, 1899-1914 tarihleri arasında Hudâvendigâr Vilayeti ve bağlı sancakların tamamının nüfusunun arttığı görülmektedir. Bu dönemde nüfus artış oranı en fazla olan sancak %33,49 ile Kütahya Sancağıdır.

1909 yılından 1914 yılına kadar gerçekleşen tarımsal ekim alanındaki artışta, bölgeye gelen göçmenlerin boş ve atıl tarım arazilerine yerleştirilmesi ve buraların ıslahı için yapılan çalışmalar önemlidir. 1912-13 Balkan Savaşları ile 1920 yılına kadar Hudâvendigâr Vilayetine 20.853 göçmen iskân edilmiş, bu sayı 1912-15 yılları için ise 14.993 olarak verilmiştir. Göçmenler için 13 Mayıs 1913'te "İskân-ı Muhacirin Kanunnamesi" hazırlanarak vilayetlerde iskân komisyonları oluşturulmuştur.

¹⁰¹ a.e., s.385.

¹⁰² Karpat, a.g.e., s.199, 200, 201, 370, 385, 388, 391.(Derlenmiştir.); Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr, 1317 sene-i Hicriyesine Mahsus, s.346-348.

Göçmenlerin iskânı için kendilerine uzun vadede hazineye ödenmek üzere arazi, ev ve 2.000 kuruşu geçmeyecek şekilde nakit sermaye verilmesi, vergi indirimi gibi yardımlar yapılmıştır.¹⁰³ Bursa, Ertuğrul ve Kütahya sancaklarında 1913 yılı tarım verilerinde ekili alanların artışıdaki unsurlardan biri de bölgeye yapılan göçmen iskânının sonuçları olarak değerlendirilebilir. Keza bu anlamda 3 Temmuz 1913 tarihli bir bakanlar kurulu kararıyla tarım mevsimi geçmeden göçmenleri iskân edilen mahallelerde çiftçiliğe başlamaları elzem görülmüştür.¹⁰⁴ Bununla beraber 1891 yılında eğitime başlayan “Hudâvendigâr Hamidiye Ziraat Ameliyat Mektebi”, öğrencilerini çiftçi ailelerinin çocuklarından 15-25 yaş arasındaki gençlerden seçerek ilerleyen yıllardaki tarımsal üretime katkıda bulunmuştur. Tarım bilgisi ile donatılmış çiftçiler yetiştirme amacındaki okul, yurt dışından da verimli tohumlar getirterek bunları denemiş ve halka sunmuştur.¹⁰⁵

1914 yılı tarım istatistikleri incelendiğinde Ertuğrul sancağı hariç olmak üzere tüm sancaklarda ekili alan miktarı azalmıştır. Vilayet genelinde, 1909 yılından 1913 yılına uzanan süreçte üretimde %31,66 artış olmasına rağmen 1914 yılında toplam tahıl üretiminde yaşanan -%6,92 oranında düşüşün; aynı zamanda 1909-1913 döneminde yaşanan %25,58 oranında tarımsal ekim miktarı artışının, 1914 yılında 1913 yılına göre -%12,69 oranında azalmasının nedeni savaş şartları, çekirge istilaları ya da tarımsal hastalıklar olarak değerlendirilebilir.

1.4. YAŞAYAN UNSURLAR

1.4.1. Müslümanlar

1914 yılında Hudâvendigâr Sancağı’nda unsurlar içerisinde %87,55 oranla en büyük grubu Müslümanlar oluşturuyordu. 20.yüzyıl başlarında, Hudâvendigâr Sancağı’nda bulunan Müslüman nüfus tüm sancak genelince baskın unsur olmasına

¹⁰³ İsmail Selimoğlu, “Balkan Savaşları ve Göçler”, *Bursa’nın Zenginliği Göçmenler*, ed. Zeynep Dörtok Abacı, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yay., 2008, s.128-133.

¹⁰⁴ Selimoğlu, a.g.m., s.133.

¹⁰⁵ Cafer Çiftçi, “Hudâvendigâr Ziraat Ameliyat Mektebi”, *Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa Sempozyum Kitabı*, ed. Cafer Çiftçi, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yay., 2009, s.296.

karşın, ağırlıkla iç kesimlerde ve Karahisar (%97,14) ile Kütahya sancaklarında (%94,53) yaşamaktaydı.

Müslümanların Sancak içerisinde daha çok memurluk, yönetim ve tarımla ilgilendiği görülmektedir¹⁰⁶ Şehrin yönetimi ve idaresi ile yetkili ve baskın grup olan Müslümanların, Bursa'nın dini ve kültürel çehresinin oluşumundaki etkisi oldukça fazla olmuştur. Şehrin dini ve kültürel silueti içerisinde cami, medrese ve mescidler sayısal olarak da sosyal yapının ana unsurları haline gelmiştir.

Müslüman unsurların 20.yüzyıl başında Hudâvendigâr Vilayeti'ndeki durumlarının tespiti için 19.yüzyıl gelişme ve uygulamalarının incelenmesi ve koşulları oluşturan sebeplerin o dönemlerde aranması yerinde olacaktır.

18.yüzyıl tereke kayıtlarından yola çıkılarak yapılan bir araştırmada şehirdeki Müslümanların gayrimüslimlerden daha varlıklı olduğu sonucuna ulaşılmış¹⁰⁷ 19. yüzyılı ele alan araştırmalarda ise durumun tam tersi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁰⁸ Yönetim açısından gücü elinde bulunduran Müslümanların güç odağı olduğu ancak ekonomik açıdan ise geride kaldıkları görülür. Temettuat defterleri verilerine göre Bursa'da Müslümanlar gayrimüslimlere göre daha yoksuldur.¹⁰⁹

Müslüman halkın ekonomik geri kalmışlığının yanında devletin güvenlik ihtiyacının asli unsuru olma görevi Tanzimat döneminden sonra da devam etmiştir. Teoride Müslüman erkekler için zorunlu olan askerlik hizmetini esasen Türkler yapmaktaydı. 1768-1829 Rusya ve Avusturya Savaşı ile 1804 Sırp ayaklanması ve 1821 Mora İsyanı gibi savaşlarda çok sayıda Türk asker hayatını kaybetti. Sağ kalanlar da yirmi yılı aşkın bir süre askerlik görevinde bulunmak zorunda oldukları için bir aile kuramamışlardır. Tüm bu yaşananlarla birlikte salgın hastalıklar da kasaba ve kırsal kesimdeki Türk nüfusun gelişmesine darbe indirmiştir.¹¹⁰ Keza, Islahat Fermanı ile getirilen ve bir eşitlik emaresi olarak kabul edilen gayrimüslim tebaanın da askere

¹⁰⁶ Raif Kaplanoğlu, *1844 Yılı Temettuat Defterlerine Göre Değişim Sürecinde Bursa'nın Ekonomik ve Sosyal Yapısı*, Bursa: Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yay., 2011, s.188.

¹⁰⁷ Ali İhsan Karataş, "XVIII.'da Bursa Halkının Ekonomik Yapısı" *U.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 15, Sayı 2, s.32.

¹⁰⁸ Kaplanoğlu, a.g.e.,188.; Nursal Kumaş, *II. Abdülhamid Döneminde Bursa'da Sosyal Hayat (1876-1909)*, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.2.

¹⁰⁹ Kaplanoğlu, a.yer.

¹¹⁰ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus*, 3.B., İstanbul: Timaş Yay., 2017, s.121.

alınması kararı uygulamada gerçekleşmemiştir. Gayrimüslimlerin isteksizliği de göz önüne alınarak “bedel-i askeri” ödenmek suretiyle gayrimüslimler, askerlikten muaf tutulmaya devam etmiştir. Bedel ödeyerek askerlik görevinden muaf tutulma durumu tüm Osmanlı tebaasını kapsıyor gibi görünse de Müslümanlar daha fazla ve peşin bedel ödemek durumunda kalmışlardır.¹¹¹ Özetle zorunlu askerlik durumu, Müslüman tebaa için ekonomik, sosyal gelişim ve nüfus artışı açısından oldukça sorun yaratarak özellikle kırsal kesimin derin bir yara almasına neden olmuştur.¹¹²

Bursa özellikle 19.yüzyıldan sonra ipekböceği ve koza üretimi açısından önemli bir merkez haline gelmiştir.¹¹³ Buna bağlı olarak ipekçilik ve dokumacılık endüstrisinde gelişmeler görülmüştür. İpek üretimi, Bursa’nın ekonomik hayatı ve ticaretinde önemli bir pay sağlayarak aynı zamanda sosyal yapının da değişimine önayak olmuştur. 19.yüzyılda sanayileşmenin başlaması ve ipekçiliğin gelişmesiyle Bursa’da büyük bir işçi gereksinimi ortaya çıkarmıştır. Ancak koza üretiminin zahmetli ve riskli olması, hava şartlarından ve salgın hastalıklardan kolaylıkla etkilenecek büyük ekonomik kayıp yaşanması olasılığı taşıması sebebiyle ipekçilik Müslümanlar tarafından tercih edilmemiştir.¹¹⁴ Koza bakımının zahmetinin yanında, yoğun emek isteyen ipekçilik sektöründe çalışanların çoğunun kadınlar ve kız çocuklarından oluşması Müslümanların aleyhine olmuştur. Müslüman kadınlar ve kızların o dönemde fabrikada çalışmaları geleneksel olarak pek mümkün değildi bu nedenle gerekli iş gücünün karşılanması gayrimüslimler yoluyla sağlanmıştır.¹¹⁵ Bununla beraber şehirdeki ipekçilik faaliyetlerinin çoğunlukla gayrimüslimlere ait olduğunu döneme ait istatistikî verilerde de saptamak mümkündür. 1913-1915 Osmanlı sanayi istatistiklerine göre Bursa’da bulunan 41 filatür fabrikasının 32’si gayrimüslim ve yabancılara, 7’si Türklere, 2’si devlete aittir. Gayrimüslimlerin bu alanda bu denli ön planda olmalarında Avrupa ile

¹¹¹ Mehmet Hacısalıhoğlu, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Zorunlu Askerlik Sistemine Geçiş Ordu-Millet Düşüncesi”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.164, İstanbul, 2007, s.61.; ayrıca bkz. Ufuk Gülsoy, “Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlikten Muafiyet Vergisi; Bedel-i Askeri”, *Tarih Dergisi*, 2011, s. 93-118.

¹¹² Fatih Öztop, *II. Meşrutiyet döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)*, (Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 29.

¹¹³ Cafer Çiftçi, “1837-1908 Sürecinde Bursa’da Koza Üreticiliği ve İpekli Dokumacılık Sektörü”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 14, S. 24, 2013, s.5; Seher Boykoy, “1908-1923 Sürecinde Bursa’da Koza Üreticiliği ve İpekli Dokumacılık Sektörü”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 14, S.24, 2013, s. 20.

¹¹⁴ Nursal Kumaş, a.g. t., s.2.

¹¹⁵ Raif Kaplanoglu, a.g.e, s.83.

olan ticari bağlantıları ve kredi olanakları da etkili olmuştur.¹¹⁶ Bununla beraber, 1915 yılında savaş koşulları sebebiyle çalışan ham ipek fabrikası sayısında %37,5 oranında azalma yaşanmıştır.¹¹⁷

Hudâvendigâr vilayeti dâhilinde Müslümanlar, toprağa bağlı kalmayı sürdürerek ticaret ve imalat sektörlerine geçiş yapamamıştır.¹¹⁸ Bununla beraber Müslüman tebaa sermaye ve bilgi/deneyim yoksunluğu gibi nedenlerle kamu hizmetinde geride kalmış ve devlet bayındırlık vb. alanlarda yabancı sermayeyi desteklemiştir. Bu amaçla devletin menfaatine olacağı düşünülerek 1850'lerden itibaren maden, demiryolu, kanal ve liman inşa işleri konularında yabancı imtiyazı kabul edilmiştir.¹¹⁹

19.yüzyılda II. Mahmud dönemi ile Tanzimat dönemi reformcuları ve ardılları siyasi iktidarlarını tehdit edebilecek herhangi bir sosyal grubun yükselme olasılığına şiddetle karşı çıkmış bunun yanında yaşanan bürokratik tartışmalarla birlikte ekonomik kalkınma ile ilgili bir çaba gündemi meşgul etmemiştir. Yaşananlar, Müslümanlar arasında güçlü bir sosyal grubun ortaya çıkmasını engellemeyi başarmış ancak gayrimüslimleri kontrol altında tutamamışlardır. Avrupa himayesinden yoksun olan Müslüman gruplar, ekonomi yarışında gayrimüslim komşularından geri kalmışlardır.¹²⁰

Yerel ayanların gücünün kırılarak Batı Anadolu'da toprakların küçük parçalar halinde köylü mülkiyeti haline getirilmesi sağlanmışsa da 1842'de Bursa şöyle aktarılmaktadır; "Osmanlı uyruklarının sahip olduğu geniş topraklar düşük fiyatlarla satışa çıkarılmış fakat alıcı bulamamıştır". Toprak kullanımının düşük olmasının sebebini nüfus yoğunluğunun düşük olmasında aramak yanlış olmaz. Yine 1851'de Bursa için "Angaryanın yasaklanmasından beri büyük mülkler terk edilmekte veya boş bırakılmaktadır, çünkü sahipleri, ücretli işçi çalıştırmayı karlı bulmamaktadır" denilerek mevcut durum resmedilmiştir.¹²¹ Ekonomik koşullarla birlikte, yaşanan doğal afetler,

¹¹⁶ Turgay Akkuş, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa Kent Tarihinde Gayrimüslimler*, İstanbul:Libra Yay., 2010, s.140.

¹¹⁷ A.Gündüz Ökçün, *Osmanlı Sanayii 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki*, C. 4, Ankara: T.C. Başbakanlık DİE, s.133.

¹¹⁸ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus*, s.123.

¹¹⁹ Seda Örsen Esirgen, *Osmanlı Devleti'nde Yabancılarla Verilen Kamu Hizmeti İmtiyazları*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.37.

¹²⁰ Karpat, a.g.e, s.93.

¹²¹ Reşat Kasaba, *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi-19.Yüzyıl*, Çev:Kudret Emiroğlu, İstanbul: Belge Yay., 1993, s.58.

salgın hastalıklar ve yangınlar da demografik yapıyı etkileyerek özellikle Müslümanlar ve Rumlar açısından nüfusta azalmaya yol açmıştır.¹²²

Müslüman kadınların 19.yüzyıl boyunca üretim ve ticaretten uzak kaldığı görülse de, II. Abdülhamid döneminden itibaren yaşanan siyasal baskının yanında atılan modernleşme adımlarından etkilenecek siyasal baskı ve yasakların kalktığı II. Meşrutiyet döneminden itibaren toplumsal hareketler ve ekonomik hayata daha fazla katkıda bulunmaya başladıklarını söylemek mümkündür.¹²³

II. Meşrutiyet dönemine kadar kadınlar yalnızca öğretmenlik görevini üstlenirken bu dönemle birlikte daha fazla iş hayatında yer almaya başlamıştır. Kadınların ticaret hayatında başarılı olabilmeleri için Ticaret Mekteb-i Âlisi adıyla İnas Darülfünunu'nda bir şube açılarak, kadınlar ticari hayata teşvik edilerek işgücü açığının kapatılması amaçlanmaktaydı. Keza, ilk kez bu dönemde kadınların tarlada çalışması için fetva çıkarılmıştır.¹²⁴

II. Meşrutiyet dönemi tarihi sınırları içerisinde 23 Haziran 1910 tarihinde çıkarılan ve yabancı imtiyazı ile ilgili düzenlemeler getiren “Menafii Umumiye’ye Mütcellik İmtiyazat Hakkında Kanun” milli ekonominin oluşturulmasına yönelik adımlardan biri olmuştur.¹²⁵ Özellikle Balkan Savaşları, Müslim ve gayrimüslim tebaa arasındaki ortak gelecek algısı ve düşüncesinde ciddi bir kopuşa neden olarak bu noktadan sonra ittihatçı kadroların daha fazla Anadolu’ya dönük ve Türkçü bir iktisat politikası benimsemesinde rol oynamıştır. II. Meşrutiyet döneminin 1908-1913 döneminde kurulan şirketlerin çoğu yabancı ve gayrimüslim iken I. Dünya Savaşı’nın da etkisiyle etnik unsurlar arasında ayrışma artış göstermiş ve Türkler arasında yükselen bir boykot olgusu ortaya çıkmıştır.¹²⁶

¹²² Akkuş, a.g.e, s.81.

¹²³ Cemile Burcu Kartal, “II. Meşrutiyet’in Cumhuriyet’e Mirası: Makbul Kadınlar”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2008, s.217.

¹²⁴ Harun Aydın, “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Kadın”, *Current Research in Social Sciences*, 2015, s. 87.

¹²⁵ Seda Örsten Esirgen, “II. Meşrutiyet Meclis Tutanaklarına Göre ‘Menafii Umumiyyeye Mütcellik İmtiyazat Hakkında Kanun’un Kabulü”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.60, Sayı:4, 2011, s.935.

¹²⁶ Turgay Akkuş, “Bir İktisadi Siyasa Projesi: Milli İktisat ve Bursa”, *ÇTTAD*, C.16, S.17, 2008, s.129.

1.4.2. Rumlar

Anadolu'daki Rum nüfusu genellikle Ege, Karadeniz, Marmara ve Karadeniz sahillerinde yerleşmiştir. Osmanlı Rumları genellikle Ortodoks olup, yalnızca %3,5'i Katolik olarak kayıtlara geçmiştir.¹²⁷

Hudâvendigâr vilayetinde de Rumların Bursa Sancağı'nda; Mudanya, Gemlik, Karacabey kazaları gibi sahil yerleşimlerinde yoğunlaştıkları görülür. Vilayet dâhilinde en yoğun yaşamış oldukları kaza 17.389 nüfus (tüm gruplar içerisinde %68,90) ile Mudanya kazasıdır (Bkz Tablo 4).

Önceki bölümde sözü geçen Müslüman kesimin yaşadığı sıkıntılar Rum topluluklarının güçlenmesine olanak tanımıştır. Bu noktaya paralel olarak Urquhart, "Rumların, Türklerin yaşadığı felaketler ve mevcut yönetim zafiyetleri sebebiyle özgüven ve güç kazandığını" ifade etmiştir.¹²⁸

Ege ve Akdeniz'deki adalardan Rumlar, Müslüman nüfusun hastalık ve salgınlar sonucu kırıldığı ve işgücü ihtiyacının olduğu dönemlerde gelip, ıssızlaşan köylere yerleşerek, mevcut toprak ağalarıyla sözleşmeler imzaladılar. Sözleşmeleri bittiğinde ise geri dönmeyerek ticaretle uğraşmaya başladılar. Mevcut topraklarını da kullanmaya devam etme imkânları da bulunan Rumlar ekonomik ve sosyokültürel olarak gelişerek güçlendiler. Bu gelişmenin önemli örneklerinden biri Ayvalık kazasıdır. Ayvalık kazasında neredeyse halkın tamamını oluşturan Rumlar, çiftçilikten ticarete oradan da zeytinyağı ve sabun üretimi başta olmak üzere gıda imalatına başladılar.¹²⁹ Osmanlı Devleti'nde ekonomik açıdan Türkler ve Yahudiler çökerken, Ermeniler ve özellikle Rumlar giderek güçlenmişlerdir.¹³⁰

Rumların bu atılım ve politikaları kendileri için önemli sonuçlar vererek Avrupa Devletlerinin de desteğini almıştır. Osmanlı bürokrasisindeki güçlü konumlarını kaybetmeler de kapitülasyonların sağladığı faydalar sayesinde ticari hayatları kesintiye

¹²⁷ Justin McCarthy, a.g.e., s.84.

¹²⁸ David Urquhart, *Turkey and Its Resources: Its Municipal Organization and FreeTrade; The State and Prospects of English Commerce in The East, The New Administration of Greece, Its Revenue and National Possessions*, London, 1833, s.11.

¹²⁹ Kemal H. Karpat, a.g.e, s. 123.

¹³⁰ Halil Şimşek, *Osmanlı Son Dönemi Gayrimüslim Cemaatler 1908-1922*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016, s.36.

uğramadan devam etmiş, devlet içerisindeki maddi ve manevi konumları da diğer azınlıklara göre daha iyi olmuştur.¹³¹

Hudâvendigâr vilayeti merkezinde Rumların başlıca faaliyet alanı ipekçilik ve ona bağlı olarak tekstil sektörüydü. İpekçiliğin yanında eğlence sektöründe meyhane de işletmekteydiler.¹³² Gayrimüslimler arasında kadınların ekonomik anlamda en faal oldukları gruplar da Rumlardı.¹³³

19.yüzyılda Rumlar, ipekçilik dışında dikicilik, dülgerlik, terzilik ve çömlekçilik gibi meslek gruplarında da faaliyet gösteriyordu. Bursa’da 43 dikici, 99 dülger, 39 terzi, 20 çamurcu ve 4 çömlekçi Rum vardı. Ayrıca bunlardan başka tekstil grubundan; 22 kumaşçı, 8 kutnici (ipek ve pamuk karışımı bir tür kumaş), 18 abacı, 5 çukacı, 14 havlucu, 12 boyacı, 14 Rum labadacı vardı. Tekstil sektörü içerisindeki kumaşçıların kişi başına kumaşçılıktan elde ettikleri gelir 2.421 kuruş olup, en zengin kumaşçının kumaşçılıktan elde ettiği toplam gelir 9.000 akçeydi. Bu bağlamda Bursa’da en zengin meslek grubunun kumaşçılar olduğunu söylemek mümkündür. Tüccar grubundan unculuk ve ekmek üretimi ile uğraşan 9 ekmekçi ve 5 hamurkâr; 17 kuyumcu, 11 bezzaz, 1 pazarcı, 3 samancı, 15 simitçi, 7 tütüncü, 7 değirmenci olup büyük bir kısmının geliri 1000 akçeyi geçmekteydi. Hizmet sektöründe; 20 hizmetkâr, 5 meyhaneci, 7 tellak, 46 bakkal, 2 helvacı, 1 kebabçı, 16 tüccar, 1 demirci, 1 eczacı, 1 itfaiyeci, 1 kahveci, 5 berber, 2 eskici, 2 hurdacı Rum bulunmaktaydı. Tüccarlar içerisinde urbacıların (giysi tüccarları) neredeyse tümünün geliri 1.000 akçenin üzerindeydi.¹³⁴

Görece iyi durumdaki ekonomik faaliyetlerinin yanında gayrimüslimler. II. Meşrutiyet yönetiminden başlamak üzere çeşitli yasal düzenlemelerle eğitim, dini kurum, ekonomi ve gündelik yaşam konularında dolaylı olarak şekillendirilmeye çalışılmıştır. 1909 tarihli “Cemiyetler Kanunu” ve “ Şekavet ve Mefsedetin Men’ine Dair Kanun”, yine daha önce bahsedilen 1909 tarihli “Zorunlu Askerlik Düzenlemesi”, özellikle Balkanlarda yaşayan Bulgar, Sırp ve Rum cemaatlerinin Fener Rum patrikhanesinin uygulamaları sonucunda yaşadıkları anlaşmazlıkların çözümü

¹³¹ Fatih Öztıp, a.g.t, s.38.

¹³² Raif Kaplanoğlu, a.g.e, s.188.

¹³³ Turgay Akkuş, a.g.e., s.138.

¹³⁴ Raif Kaplanoğlu, a.g.e, s.192-199.

cihetindeki “Kiliseler Kanunu” ve 1917 tarihli “Hukuk-u Aile Kararnâmesi” bunlardandır.¹³⁵

1.4.3. Ermeniler

Ermenilerin Anadolu coğrafyası ve Hudâvendigâr Vilayeti içerisinde, Rumların aksine daha çok iç kesimlerde yaşadıkları görülür. Vilayet içerisinde Rumlardan sonra ikinci gayrimüslim unsur olarak varlıklarını sürdüren Ermeniler; Bursa Sancağı’nda Mihaliç (Karacabey), Ertuğrul Sancağı’nda İnegöl ve Kütahya Sancağı’nda Eskişehir kazalarında yoğun olarak yaşamaktaydı. Tüm vilayet içerisinde bu üç kaza merkezinin Ermeni nüfusun yaklaşık olarak %53’ünü barındırdığı görülür. 1914 yılı sayımlarına göre, vilayet içerisinde en fazla bulundukları kaza merkezi 22.726 nüfus ve tüm gruplar içerisinde %65,37 oranla Mihaliç (Karacabey) kazası iken, en az Ermeni nüfusu 6 kişi ile Orhaneli kazasında kayda geçmiştir. Kayıtlara göre Kütahya Sancağı’na bağlı Gediz ve Simav Kazalarında ise hiç Ermeni nüfus yaşamamaktadır. (Bkz Tablo 4)

Bursa iline gelip yerleşen ilk Ermeniler, Sultan Çelebi’nin Yeşil Cami’yi yaptırdığı sırada camiye gelip giden Müslümanların hizmetlerini görmeleri amacıyla 10 hanelik gruplar halinde getirilerek mescid etrafında ikamet ettirilmiştir. Ermeni nüfusu daha sonraki süreçte İran ile yapılan savaşlar sonucunda Ermeni yerleşim yerlerinin Şah İsmail tarafından tahrip edilmesi ve Ermenileri yer değişikliğine zorlaması, Celali İsyanlarının getirdiği otorite boşluğu sonrasında Orta Anadolu’ya yapılan göçlerin artması gibi siyasi nedenler ve Sanayi Devrimi sonrası artan yabancı sermayenin yarattığı ticari kaygılarla artış göstermiştir.¹³⁶

Tanzimat ile birlikte şehirlerin genel toplumsal yapısında yabancı sermaye ve ekonomik faktörler daha da etkili olmaya başlamıştır. İpekli dokumacılık konusunda Ermeniler, Rumlarla birlikte öteden beri başat aktör olmuş ve Tanzimat sonrası süreçte üretim biçimi ve ilişkilerinde değişikliklere yol açmışlardır. Bu bağlamda H.1287,1288 ve 1296 tarihli Hudâvendigâr Vilayeti sâlnâmelerine göre Bursa’da kurulan ilk ipek fabrikasının kurucusu 1837 yılında Fransız Glaizal ailesi olmuştur. H.1324 tarihli

¹³⁵ Halil Şimşek, a.g.e, s.95-103.

¹³⁶ Zelkif Polat, “Osmanlı Devleti’nde Ermenilerin Sosyo-Ekonomik Yapısından Kentsel Kesitler”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2004, s.2.

Hudâvendigâr Vilayeti sâlnâmesine göre ise, Bursa'da kurulmuş olan ipek fabrikası bahsi geçen tarihten 65 yıl kadar önce, koza ve ipek ticaretiyle uğraşan Taşçıyan Ohannes ve Bay oğlu Oseb adlarında iki Ermeni tarafından kurulmuştur.¹³⁷

Ekonomik uğraş alanları incelendiğinde Ermenilerin, bağcılık alanında Rumlardan sonra gelerek Müslümanları geçmiş oldukları görülür. 1844 Temettuat defteri verilerine göre Bursa'da yaşayan Ermenilerin elinde 649 dönüm bağ vardı. Şarapçılık için uğraşılan bağcılık ile beraber Ermenilerin de Rumlar gibi çiftçilikle uğraşmadıkları anlaşılmaktadır. Bağcılık ve şarapçılığın yanında çok sayıda dükkân ve ev gelirine de sahiptiler.¹³⁸ Bunların yanında Hudâvendigâr Vilayet merkezinde, 1844 Temettuat defterine göre ticaret ve hizmet sektöründeki Ermeni varlığı şöyledir; 11 papaz, 3 Ermeni mektebi öğretmeni, 1 sarraf, 4 simsar, 91 bezzaz, 44 basmacı, 36 kapamacı, 6 manav, 8 saatçi, 4 tütüncü, 10 eskici, 60 çilingir, 70 doğramacı, 2 dülger, 2 kiremitçi, 32 havlucu, 137 terzi, 33 kuyumcu, 21 dikici, 2 kalaycı, 17 kumaşçı, 29 sandalcı, 25 kürkçü, 4 dellal, 7 tulumbacı, 45 amele, 36 hizmetkâr, 42 berber, 7 çalgıcı. Saydığımız meslek grupları ortalama 1000 kuruşa yaklaşan ya da aşan gelire sahip iken Ermeniler içerisinde en zengin meslek grubu ise kapamacılıktı.¹³⁹

Devlet kurumlarında çalışan memurların çoğunlukla Müslümanlardan oluşmasının aksine ticari ve sanayi alanındaki sivil örgütlenmelerde gayrimüslimlerin baskın bir üstünlüğü söz konusu olmuştur. Keza, 1889'da kurulmuş olan Bursa Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı olan 77 üyeden 66'sının gayrimüslim olduğunu görülmektedir.¹⁴⁰

Osmanlı devleti tarafından en güvenilen Hristiyan topluluk olarak adlandırılan Ermeniler¹⁴¹ 1860 yılında ilan edilen Ermeni Millet Nizamnamesi ve ardından gelen 1864 Vilayet ve 1871 İdare-i Umumiye-i Vilayet nizamnameleri ile birlikte kurulan meclislere eşit temsil hakkı ile katılmıştır. Daha önce de bahsi geçtiği üzere halk nezdinde bu eşitliğe karşı sesler ortaya çıkmaya başlamıştır. Müslümanların yanında

¹³⁷ Cafer Çiftçi, *Bursa'da İpekçilik*, Bursa: BBB Yay., 2017, s.27-29.

¹³⁸ Raif Kaplanoğlu, a.g.e, s.99.

¹³⁹ Raif Kaplanoğlu, a.g.e, s.202-210. Kapamacı; Eskiden hazır giysi satan esnafa verilen ad. (TDK)

¹⁴⁰ Akkuş, a.g.e., s.121.

¹⁴¹ Karpat, a.g.e, s.140.

Rum Ortodoks kilisesi de, özellikle Yahudi Cemaati başta olmak üzere diğer unsurların gelişmesi ve güçlenmesi ihtimalinden çekinmiştir.

Özellikle 1878'den itibaren Ermenilerin, Rumlarda olduğu gibi merkezi yönetimle olan ilişkileri, dış siyasi gelişmeler ışığında şekillenmiştir. Gayrimüslimler için daha geniş hak ve özgürlükler tanıyan Millet Nizamnameleri, gayrimüslimlerin dış siyasi olaylar ve devletler üzerinden Osmanlı Devleti'ne yaşattıkları sorunu çözmemiş, huzursuzluk ve merkezi otoriteye başkaldırma eylemleri devam etmiştir. Buradaki temel neden gayrimüslim toplulukların daha geniş hak ve özgürlükler ile kalmayıp tam anlamıyla bağımsız olmayı istemeleridir.¹⁴² Bu bağlamda, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde baş gösteren ayrılıkçı Ermeni hareketleri Türklerle birlikte yaşama noktasında ciddi sıkıntılar doğurmuş ve 1915-Ermeni Tehcirine giden yolu açmıştır.¹⁴³

1.4.4. Yahudiler

Osmanlı'da gayrimüslim nüfus içerisindeki itibar sıralaması içinde Yahudiler, Rumlar ve Ermenilerden sonra üçüncü sırada yer alıyordu.¹⁴⁴ Vilayet genelindeki nüfus oranı açısından ise Yahudiler, 1914 yılına ait nüfus verilerine göre 4.133 kişi ile yine üçüncü konumdaydılar (Bkz Tablo 4).

1914 yılı nüfus istatistikleri incelendiğinde, kıyı bölgeleri tercih eden Rumlar ve iç bölgeleri tercih eden Ermenilere nazaran Yahudilerin, daha çok sancak merkezlerinde yaşadıklarını anlaşılmaktadır. Vilayet geneline bakıldığında 4.133 Yahudi'nin 3.968'inin (%96) vilayet merkezi Bursa kaza merkezinde yaşadığı görülür. Kalan %4 ise ağırlıklı olarak Kütahya ve Ertuğrul sancaklarında yaşamaktadır. Kütahya Sancağı'nda Eskişehir kazası, Ertuğrul Sancağı'nda ise İnegöl kazası ise en fazla yaşadıkları yerleşim birimleridir (Bkz Tablo 4).

Yahudiler ekonomik alanda daha çok ticaret, kuyumculuk, terzilik ve bankerlik yapmaktaydılar. Bursa merkez sancağı Kapalıçarşı'da önemli bir etkinliklerinin olup

¹⁴² Yavuz Ercan, "Osmanlı Devleti'nde Müslüman Olmayan Topluluklar (Millet Sistemi)", *Osmanlı*, C.4, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, s.198.

¹⁴³ Akkuş, a.g.e., s.131.

¹⁴⁴ Cevdet Küçük, "Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi", *Osmanlı*, C.4, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, s.210.

devletçe de korundukları görülse de gayrimüslimler içerisinde en fakirlerin Museviler olduğu nakledilir. Öyle ki temettuat defterlerine göre 204 hanenin 197'si vergi ödemekteydi. 11 hane reisinin ise hiç geliri bulunmayıp, başkalarının yardımlarına muhtaç durumdaydılar. Bununla beraber yalnızca 20 hane reisinin geliri 1000 kuruşu aşmaktaydı.¹⁴⁵

Yahudiler içerisinde en zengin kişi hahambaşı İlya V. Avram iken ikinci kişi bir tüccar olan Tenoti V. David idi. Kaplanoğlu'nun aktardığına göre 1844 yılında Bursa'da 70 kazzaz¹⁴⁶, 43 çerçici, 1 bezzaz, 2 basmacı çırağı, 2 boyacı, 34 terzi, 20 kasap, 6 bakkal, 5 balıkçı, 3 aktar, 7 limoncu, 12 pazarcı, 8 yaymacı, 19 tenekeci, 3 meyhaneci ve 34 hamal Yahudi vardı.¹⁴⁷

Yahudiler, bağımsız bir devletleri bulunmamasının ve Tanzimat'ın Müslim ve gayrimüslim halkı eşitleyen uygulamalarının da etkisiyle, hem Balkan Savaşları hem de 1. Dünya Savaşı dönemlerinde kaderlerini Osmanlı'nın kaderi ile bir görerek merkezi otoritenin yanında yer almışlardır. Tüm bu sayılan sebeplerin yanında 17. yüzyıldan itibaren Akdeniz ticareti ve Avrupa ülkeleri ile yakın temasları bulunan Ermeni ve Rumların, Müslümanlarla birlikte Yahudileri de ekonomik anlamda geri bırakmış olmaları, bir diğer önemli sebep olarak sayılabilir.¹⁴⁸ Bu aşamada Osmanlı toplumu Müslümanlar ve Yahudiler ile Rumlar ve Ermeniler olarak ikiye bölünmüş görünmektedir.

17. ve 18. yüzyılda başlayan Osmanlı Devleti'nin hızlı gerilemesi, devşirme sınıfının içerisinde Hristiyan unsurların artması, uygulanan kapitülasyonlar, imparatorluk genelinde Müslüman ve Hristiyanlardan daha fazla Yahudileri etkilemiş olup, Osmanlı Hristiyanlarının Avrupalı dindaşları tarafından korunması ve elde ettikleri haklar, vergi imtiyazı gibi özellikler ile Müslüman ve Yahudi tebaadan daha avantajlı duruma gelmişlerdir. Yaşanan gelişmelerden sonra Yahudilerin ve dahi Müslümanların, Hristiyanlar ile rekabet gücü kırılmıştır.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Kaplanoğlu, a.g.e, s.212. Yazar burada muhtemelen sehven "Ermeni" kelimesini kullanmıştır.

¹⁴⁶ "Kazzaz; İpekçi, ipek işleyen, ipek satan." Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 25.B., Ankara: Aydın Kitabevi, 2008, s.599.

¹⁴⁷ Kaplanoğlu, a.g.e., s. 214-216.

¹⁴⁸ Halil Şimşek, a.g.e, 179.

¹⁴⁹ Stanford Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudi Milleti", *Osmanlı*, C.4, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, s.317.

1.4.5. Diğer Unsurlar ve Değerlendirme

Hudâvendigâr Vilayetinde Müslümanlardan dışında üç büyük azınlık olan Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerden başka, toplum nüfusunun yalnızca %0,25'ini oluşturan Protestan ve Kiptiler yer almaktaydı. (Bkz. Tablo 4)

Ortak bir sosyal yaşamı paylaşan, üreten ve birlikte yönetilen unsurlar arasındaki etkileşim iç ve dış politik iklim, ekonomik ve kültürel etkenlerin belirleyici olduğu çerçeve içinde şekillenmiştir. İç ve dış politik-konjonktürel etkiler her etnik-dini unsur için aynı anlama gelmemiş ve aynı sonuçları doğurmamıştır. Özellikle 19.yüzyılda önemli ve sarsıcı değişikliklere sebep olan milliyetçilik düşüncesi Rumlar ve Ermeniler içerisinde daha derin bir etki ve dönüşüme sebep olmuş iken Yahudiler içerisinde milliyetçilik emarelerinin gözlenebileceği olaylara sebep olmamıştır.¹⁵⁰

Vilayet genelinde en önemli gelir kaynaklarının başında -özellikle gayrimüslimler; Rumlar ve Ermeniler için- gelen ipekçiliğin, Bursa'nın yenedünya ekonomik süreçlerine eklenmesinde önemli bir rolü olmuştur. Merkezi devlet de özellikle ipekböcekçiliği geliştirecek adımlar atmış; Duyun-u Umumiyye bu amaçla Luis Pasteur ile yazışmalar yapmış, sonuç olarak Fransa'nın Montpellier Ziraat Okulu'nda Osmanlı Devleti adına eğitim gören Kevork Torkomyan Efendi uygun görülmüş ve Bursa'ya gelerek dünyada da yüksek talep görmeye başlamış olan ipekçiliğin canlandırılması için çalışmalara başlamıştır. Torkomyan Efendi'nin çalışmaları ve o dönemde kozaların muzdarip olduğu salgın hastalıkların giderilmesi için tohum ıslahı çalışmaları da yapmak amacıyla Düyûn-ı Umûmiyye Meclis İdaresi'nin kararıyla, Harîr Dâruttâlîmi açılmıştır. Açılan bu okuldan mezun olarak şehâdetnâme veya tasdiknâme alan öğrencilerin ¾'ünün Rum ve Ermeni kökenli olduğu dikkate alındığında, ipekçilik ile ilgili sürecin gelişimi konusunda temel gücü elinde bulunduran unsurun yine gayrimüslimler olduğu görülmüştür.¹⁵¹

¹⁵⁰ Akkuş, a.g.e, s.242.

¹⁵¹ Cafer Çiftçi, "Hudâvendigâr Vilâyetinde İpekböcekçiliğinin Canlandırılmasında Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'nin Rolü", *Belleten*, C.LXXVI, S.277, 2012, s. 912-914.; Harîr Dâruttâlîmi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Cafer Çiftçi, "Bursa Harîr Dâruttâlîmi", *Journal of Turkish Studies*, Vol.41, Published at the Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University, 2014.

1.5. HUDÂVENDİGÂR VİLAYETİ'NDE GÜVENLİK

Vilayet içerisinde birlikte yaşayan etnik, dini ve sosyal grupların birbiriyle ilişkilerinin de bir sonucu olarak ortaya çıkan asayiş durumu ve güvenlik ihtiyacı, suç faktörü ile birlikte düşünülmesi gereken ve toplum yapısı hakkında bilgi verirken aynı zamanda insanlığın başlangıcından bu yana önemini koruyan bir kavramdır.

Osmanlı son dönemini incelediğimiz çalışmamızda Hudâvendigâr Vilayetinin sosyo-ekonomik koşullarına değindikten sonra suç vakaları ve faillerin incelenmesinden evvel dönemin güvenlik politikası ve yapısı hakkında da bilgi vermekte fayda bulunmaktadır.

Bu amaçla öncelikle Osmanlı Devleti'nde güvenlik teşkilatının tarihsel gelişimi üzerinde duracak, daha sonra incelediğimiz dönemi içine alan II. Meşrutiyet özelinde alınan güvenlik önlemleri ve uygulamaları açıklanmaya çalışılacaktır. Son bölümde de arşiv belgeleri, sâlnâmeler ve tetkik eserlerden yola çıkılarak dönemin vilayet güvenlik teşkilatı hakkında bilgi verilecektir.

1.5.1 Genel Hatlarıyla Osmanlı'da İç Güvenlik Yapısı

Osmanlı Klasik döneminde şehrin güvenlik ve kolluk hizmetleri, yargı amiri vazifesinin yanında, asayiş, vakıf denetçiliği, beledi güvenlik hizmetlerinin de amiri konumunda olan kadı başkanlığında yürütülmekteydi.¹⁵²

Devlet geleneği ve felsefesinde reayanın can, mal ve namus güvenliğini sağlamak olan Osmanlı devleti, klasik dönemde kadılar ile birlikte şehirlere “subaşı” adıyla görevliler atamıştır. Atanan subaşılar, gündüzleri kol gezerek asayiş sağlar, çarşı-pazarı denetler, mahallelerin temizliğini kontrol eder, geceleri de hırsızlık ve

¹⁵² İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, 2.B., Ankara: Cedit Neşriyat, 2008, s.283.

asayiş dışı olayları önlemeye çalışırlardı. O dönemde zabıta yani güvenlik işleri ile ilgilenen subaşılar, aynı zamanda askeri birer komutan durumundaydılar.¹⁵³

1845 yılında bugünkü şekliyle bir polis teşkilatı kurulmadan önce başta padişah ve sadrazam olmak üzere güvenlikten sorumlu pek çok kişi ve kuruluş bulunmaktaydı. Kısaca değinmek gerekirse bunlar; başkentin ve sarayın korunmasından sorumlu yeniçeriler, kapıkulu askerleri içindeki piyadeler olan cebeciler, başkentte Kasımpaşa ve Galata semtleri ile tersane ve limanların güvenliğinden sorumlu kaptanpaşa, Tophane ve ve Beyoğlu'nun güvenliğinin sorumluluğu yanında top dökme işini de yürüten topçular/ topçubaşı, yine başkentte Üsküdar, Eyüp, Kâğıthane, Boğaziçi, Kadıköy, Adalar ve Yeşilköy'ün güvenliğinden sorumlu bostancılar/ bostancıbaşı, sadrazam ve yeniçeri ağasından sonra mülki, adli, beledi işlere de bakan kadılar, saray çavuşlarının başı konumundaki çavuşbaşı, sadrazamı koruyan ve kararlarını takip ile görevli muhızır ağa, başkent güvenlik işleri ile ilgilenen ve polis konumundaki asesler, esnaf mallarını koruyan ve asayiş önlemekle görevli esnaf paspanları, suçluları yakalamak, failleri araştırmak ve gizli görev işleriyle yükümlü böcekbaşı, devlet adamlarını koruyan şatırlar, şehir dışında zabıtaı ilgilendiren yolsuzluk olaylarını takip eden kır serdarları, hapisanelerin asayiş ve güvenliğini sağlayan tomruk ağası, çarşı-pazarı denetleyerek düzen sağlamakla yükümlü ihtisap ağası, yol güzergâhları üzerindeki hanlarda can ve mal güvenliğini sağlayan derbentçiler, taşrada köylerde vergilerin toplanması ve emniyet ile ilgili konularda yetkililere yardımcı olan “ köy ihtiyar meclisi”dir.¹⁵⁴

Devlet büyüdükçe var olan güvenlik sistemi de değişerek, dönüşüme uğramıştır. Bu bağlamda kasaba ve köylerin güvenliğinin sağlanabilmesi için taşrada da zabıta hizmetleri kapsamında düzenlemeler yapılmıştır. Devletin taşra idaresinde ilk muvazzaf güvenlik kuvvetleri “Kapıkulu” askerleri ve “Eyalet” askerleridir. Bu birlikler savaş zamanı orduya katılırken barış zamanı da emniyeti sağlamakta, eşkıyalığı engellemeye çalışmakla ve çıkan isyanları bastırmakla görevliydi.¹⁵⁵

¹⁵³ Remzi Fındıklı, “Osmanlı Devleti'nde Güvenlik ve Polis”, *Osmanlı*, C.6, Ankara: Yeni Türkiye Yay.,1999, s.296.

¹⁵⁴ Remzi Fındıklı, a.g. m., 298.

¹⁵⁵ Namık Çencen, Şerafettin Arıdil, ve Tuba Şengül, ‘Tarihi Süreç İçerisinde Türk Polis Teşkilatı’, *Türk Polis Teşkilatında Yeni Gelişmeler Sempozyumu (09-10 Nisan 2010)*, Ankara: Polis Akademisi Anıttepe Kampüsü, 2010, s.7.

Emniyet sistemi ve sosyal yapı içerisinde, tüm yukarıda sayılan kurum ve kişilerin yanında “akile sistemi” adı verilen bir denetim mekanizması da kurulmuştur. Taşrada, tüm mahalle halkı birbirleriyle, mahalleye karşı imam ve muhtarlar, muhtarlara da imamlar kefil kılınıyordu. Bir mahallede gerçekleşen hırsızlık ve adam öldürme gibi suçların faillerinin tespit edilemediği durumlarda bu denetim mekanizması ile herkes sorumlu tutuluyor ve suça karşı yerel bir dayanışma oluşturulmuş oluyordu. Huzur ve güveni sağlama amacına yönelik bu sistemin Tanzimat dönemine kadar uygulandığını bilinmektedir.¹⁵⁶ Mahalle halkının polislik işlevi anlamında taşıdığı bu kolektif sorumluluk, mahalleyi hukukun uygulanması aşamasında bir karar kaynağı haline getirmiştir. Yine benzer şekilde esnaf örgütlenmeleri de neredeyse 19. yüzyılın sonuna kadar kendi sorunlarını çözmüş ve kadılar bu aşamada yalnızca kararları “resmi” hale getirmekle yetinmiştir.¹⁵⁷

1826’da Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından önce III. Selim döneminde “Nizam-ı Cedid” ordusu kurulmuşsa da uzun ömürlü olmamıştır. Yeniçeri Ocağının kaldırıldığı 1826 yılından İstanbul Polis Teşkilatının kurulduğu 1845 yılına kadar geçen sürede, güvenlik alanında 1834 yılından sonra “Redif Usulü” uygulanmıştır.

1834 yılında toplanan “Meclis-i Şura” kararlarına göre kurulan Redif Teşkilatı’na göre, imparatorluk dâhilindeki tüm kazalarda subaylarıyla birlikte 1400 kişilik taburlar oluşturulacaktı. Az nüfuslu kazalar diğer kazalar ile birleştirilerek ortak taburlar meydana getirilecekti. Askere alınacaklar 23-32 yaş arasında kura usulüne göre belirlenecekti. Yapılan çalışmaların halk nezdinde olumlu karşılık gördüğü yine döneme ait arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.¹⁵⁸

1845 yılında ilk Polis teşkilatının kurulması ile yine aynı yılın Nisan ayında polis görev ve sorumluluklarının belirlendiği Polis Nizamnamesi de yayınlanmıştır. 17 maddelik bu nizamnameye göre Polisin görev ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir;

- “İç emniyet ve asayişle ilgili kanun ve nizamların ittihaz ve icralarına nezaret etmek,

¹⁵⁶ Veysel K. Bilgiç, Muhittin Karakaya, ‘Türk Polis Teşkilatının Tarihi Gelişimi’, *Polis Bilimleri Dergisi*, C.4, S.1, 2002, s.176.

¹⁵⁷ Ferdan Ergut, *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, İstanbul: İletişim Yay., 2004, s.95-96; Nurcan Abacı, *Bursa Şehri’nde Osmanlı Hukuku’nun Uygulanması (17.Yüzyıl)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2001, s.207.

¹⁵⁸ Musa Çadırcı, ‘Anadolu’da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu’, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.8, S.14, 1963, s.67-68.

- Gerek görüldüğünde, karakol hanelerdeki askerlerin celbi,
-Yurt içinde seyahat eden yolculara mürur teskeresi vermek,
-Vatandaşların ellerindeki mürur teskerelerini alıp saklamak ve bunları ikamet teskeresi vermek,
- Avcılara ruhsatname vermek,
-Devlete ait veya tasarrufundan hukuku müşteki bulunan binaların muhafazası,
-Dilenciliği takip etmek,
-Memleketine gidecek fakirlere ve hastalara yardım etmek,
-Hapishanelere nezaret etmek ve hapisten çıkan fakirlerin memleketlerine dönmelerine yardımcı olmak,
-Umumi yerleri ve bekâr evlerini nizam altında takip etmek,
-Zararlı yerler ile kumarhaneleri takip etmek,
-‘Tatili mesealihi ibat garezinde’ işini terkinde işçilerin toplantılarını ve benzeri hareketlerini önlemek,
-Ahlak ve adabı umumiye bakımından matbaa, kitabeve ve kitapçı dükkânlarına dikkat etmek,
-Tiyatro ve sair oyun mahalleri ile meşgul olmak,
- Bayram günlerine dair kanun ve tembihleri ilgililere ihbar etmek,
-Tüccarın muamelat ve müzakerelerine mahsus yerlerin nizamına dikkat etmek ve tellallarla simsarlara teskere vermek,
-İcab-ı halinde ölüm ve hastalıkların sebeplerini araştırmak, bazı işlerde ehli hibre (bilirkişi) olmak.¹⁵⁹

Bu nizamname ile öncelikle hangi vilayetlerde zaptiye birliklerinin kurulacağına dair hüküm verilirken, Hudâvendigâr Vilayeti’nin de zaptiye birliklerinin kurulacağı ilk bölgelerden olduğu görülür.¹⁶⁰

1846 yılına gelen sürece değin, zabıta işleri de başkent ve taşra olarak farklı teşkilatlara verilmişti ve tek elden yönetimden uzaktı. İstanbul’da zabıta görevi yeniçeriliği ağalığı yerine geçen seraskerliğe, ihtisap ağalığına ve polis ismindeki bir teşkilata verilmişti. Taşrada ise güvenlik ile ilgili işler sipahilerden oluşan zaptiyeler ile İstanbul’da olduğu gibi memleketin birçok yerinde oluşturulan Asakir-i Mansure alaylarına verilmişti.¹⁶¹

1846 yılına gelindiğinde ise, zabıta hizmetlerinin tek elden yürütülmesini amacıyla Zaptiye Müşiriyeti’nin kurulduğu görülür. 1879 yılına kadar geçen süreçte zaptiye ve polis kuvvetleri bu müşiriyetin emrine verilmiştir. 1879 yılında ise yeni bir düzenleme ile Zaptiye Nezareti kurularak başkent ile sınırlı kalmış, taşrada da kolluk

¹⁵⁹ Çencen, Arıdil ve Şengül., a.g.m., s. 8-9.

¹⁶⁰ Ali Sönmez, ‘Zaptiye Teşkilatı’nın Düzenlenmesi (1840-1869)’, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, 2006, s.208.

¹⁶¹ Çencen, Arıdil ve Şengül., a.g.m., s.9.

hizmetleri seraskerliğe bağlanmıştır.¹⁶² 1885'den itibaren taşrada da yaygınlaşan Zaptiye Nezareti, 1908 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüş, 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile etkinliği sona ererek 1909 yılında kaldırılmıştır.¹⁶³

Özbek'in ifade ettiği gibi Asakir-i Zaptiye'den kasıt jandarma idi. 1879 tarihinde Asakir-i Zaptiye'nin mevcudunu 37.943 olarak verirken, 1879 reformlarını takip eden süreçte azalarak 1894 yılına gelindiğinde mevcudu 26.507 olarak verir. Aynı tarihte başkent dışındaki polis memuru sayısı ise 779'dur.¹⁶⁴ Açıkçası bu veriler o dönemde asayiş ve güvenliğin sağlanması açısından, en azından tüm taşra sahasını kontrol konusunda mevcut kolluk kuvvetinin yeterli olmadığını düşündürmektedir.

Güvenlik unsurlarının etkinliği ve halk ile olan etkileşimlerine bakacak olursak; Cevdet Paşa'nın, bu döneme ait eleştirilerinde özellikle jandarmanın vilayet merkezlerinde konumlandırılmasının hareket kabiliyeti anlamında sakıncalı olduğuna inandığını anlaşılmaktadır. Kaza merkezlerinde konuşlanan zaptiye teşkilatının özellikle taşradaki sorunlar konusunda yetersiz kalabileceği göz önüne alınırsa, Asakir-i Zaptiye bu dönemde daha çok kamu düzenine ve büyük mülkiyete yönelik tehditlerle meşgul olmuştur. 19. yüzyıl boyunca nahiye ve köylerde küçük suçların takibi ve önlenmesiyle ilgilenmemiştir. Küçük suçların görüldüğü ve bir nevi sulh mahkemesi işlevi gören köy ihtiyar heyetleri, bahsi geçen dönemde bu boşluğu kapatmaya çalışmıştır. Temel olarak gerek Abdülhamit gerekse II. Meşrutiyet dönemlerinde sel, çekirge afeti, yangın gibi doğal afetlerde kentte ve taşrada halkla ilk temasa geçen birlikler zaptiyeler ise de, kurumun vergi tahsildarlığı alanında da kullanılmış olması, halk nazarında itibarını zedeleyen ve olumsuz algı yaratan bir durum meydana getirmiştir. Ayrıca, köylünün küçük suçlar karşısında yaşadığı kayıplarla ilgilenmeyen zaptiye kurumu, köylüyü kendi başının çaresine bakmaya ve kişisel adalet aramaya itmiştir.¹⁶⁵

1881 yılına gelindiğinde Asakir-i Zaptiye Teşkilatı kaldırılmış, yerine Polis Teşkilatı kurulmuş, 1885'ten itibaren de taşrada yaygınlaştırmaya başlanmıştır. 1894'e gelindiğinde 15 vilayette polis teşkilatının kurulduğu görülmektedir. Kurulan polis

¹⁶² Bilgiç ve Karakaya, a.g.m, s.178.

¹⁶³ Çencen, Arıdil, ve Şengül, a.g.m., s.9.

¹⁶⁴ Nadir Özbek, 'Tarih Yazıcılığında Güvenlik Kurum ve Pratiklerine İlişkin Bir Değerlendirme', *Jandarma ve Polis: Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar*, der: Naomi Levy; Nadir Özbek; Alexandre Taumarkine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009, s.9.

¹⁶⁵ Özbek, a.g.m, s.12-13.

teşkilatının görev ve yetkilerini belirleyen ilk hukuki metin 1896 yılında çıkarılan “Asayiş Vazifesiyle Mükellef Olanların, Nizamiye ve Jandarma Asakir-i Şahanesiyle, Polis Memurlarının Suret-i Hareketine Dair Talimat” ile polisin görev ve yetkileri ile birlikte jandarma ile olan ilişkileri düzenlenmiştir.¹⁶⁶

1845 reformundan sonra 19.yüzyıl boyunca jandarma birlikleri prensipte din ve etnik kimlik gözetilmeksizin tüm toplumsal gruplara açık olmuş, 1869 nizamnamesi ile yaş olarak 21-50 sınırlaması getirilmiştir. Ayrıca bu nizamnameye göre 25 yaş altı erlerin toplam er sayısının üçte birinden fazla olmaması koşulu da eklenmiştir. Bedensel olarak çalışabilir ve sağlam olmaları yeterliydi ve 166 santimetreden kısa olmamaları gerekiyordu. Okuryazar erlerde boy şartı da aranmamıştır. Jandarma erleri bekârlar arasından seçilmekte, adayın dul olması durumunda da çocuksuz olması tercih sebebi olmaktaydı.¹⁶⁷

19.yüzyıl boyunca eyaletlerde artan güvenlik ihtiyacı karşısında, düzenli ordu birliklerine başvurulması zorunluluğunun ortadan kaldırılması ihtiyacı II. Mahmud döneminde dahi bilinmekteydi. Tüm yüzyıl, bu alanda düzenleme ve değişikliklerle geçmiş olsa da Balkanlarda ve doğuda taşrada gelişen ayaklanma ve isyan hareketleri ile özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendini iyiden iyiye hissettiren mali sıkıntılar, tüm imparatorluk sathına yayılan homojen bir jandarma teşkilatı oluşturulmasını engellemiştir. Bununla beraber, Osmanlı iç güvenlik teşkilatı tekdüzelik ve sivil yapıdan uzak bir görünüm sergileyerek askeri özelliğini korumuş ve Asakir-i Zaptiye devletin temel iç güvenlik teşkilatı olmayı sürdürmüştür.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Bilgiç ve Karakaya, a.g.m., s.178.

¹⁶⁷ Nadir Özbek, “Osmanlı Taşrasında Denetim: Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu’nda Jandarma (1876-1908)”, *Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, ed. Evren Balta ve İsmet Akça, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay., 2010, s. 60-61.

¹⁶⁸ a.y., s.56-57.

1.5.2 II. Meşrutiyet Döneminde İç Güvenlik Teşkilatı

Osmanlı Devleti 19.yüzyıl boyunca dünyayı etkisi altına alan liberalizm ve milliyetçilik akımları ile kendince mücadele etmeye, önemler almaya çalışmıştır. Bunun yanında kendi iç unsurlarının ayaklanmalarını da bertaraf etmeye çalışmış, bu amaçla ordu ve iç güvenlik sistemlerinde sürekli bir değişime gitme ihtiyacı hissetmiş, mali ve siyasi gelişmeler sebebiyle de tam bir başarı sağlamaktan uzak kalmıştır. Yüzyıl başında olduğu gibi yüzyıl sonunda da Rusya ile savaşa giren Osmanlı İmparatorluğu, Panslavizm etkisi ve dış ülkelerin de ön ayak olduğu Hristiyan-Müslüman çatışmaları ile Balkanlar'da da ayaklanma ve saldırılara sahne olmuştur. Sırp ayaklanması başarılı bir şekilde bastırılmış olsa da Avrupa devletlerinin ortak hareket etmeleri ile Osmanlı devleti arzuladığı gelişmeleri elde edememiştir. Avrupa devletlerinin böylesine baskıcı ve saldırgan olmalarının önemli sebeplerinden biri de elbette Osmanlı Devleti'nin çağa ayak uyduramamış yapısı ve etnik zafiyetleridir.¹⁶⁹ Yüzyıl boyunca uğranan toprak erozyonu daha merkezi bir yönetime ve iç güvenlik yapısına olan ihtiyacı da arttırmıştır.

II.Abdülhamid döneminden bu yana zabıta işlerine istenen düzenin verilememesi, imparatorluk bölgelerinde iç karışıklık çıkarmak isteyen Bulgar ve Rum unsurlara karşı devletin zayıf karnı olmuştur. 1901-1902 yıllarında Makedonya'da Bulgar ve Rum unsurların isyanları Rusya'nın sıcak denizlere inme arzusu ile birleşerek Osmanlı üzerinde daha fazla baskı kurulması ve iç işlerine karışılması sonucunu beraberinde getirmiştir.¹⁷⁰

Meşrutiyetin ilanından sonra, Zaptiye Nezareti'nin ıslahına çalışmış ancak mevcut sisteme uyum sağlamakta zorlanan bu kurum özellikle 31 Mart vakasının yaşanmasından sonra¹⁷¹ 4 Ağustos 1909 tarihinde çıkarılan "İstanbul Vilayeti ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Teşkilatına Dair Kanun" ile lağvedilerek yerine Dâhiliye Nezaretine bağlı olmak üzere "Emniyet Umumiye Müdürlüğü" ve yeni

¹⁶⁹ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789 - 1914)*, Ankara: TTK. Yay., 1997, s.510-532.

¹⁷⁰ Necdet Koparan, *Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.16.

¹⁷¹ Zafer Toprak, "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay., 1985, s.1270.

hükümet tarafından jandarmayı Anadolu’da yaygınlaştırmak maksadıyla “Jandarma Merkezi idaresi” yerine “Umum Jandarma Kumandanlığı” kurulmuştur.¹⁷²

1910 Nizamnamesi ile jandarma birliklerine er alım koşullarına 1869 nizamnamesinden farklı olarak 20-26 yaş sınırlaması getirilmiştir. Erlerin bekâr ya da dul/çocuksuz olmaları kuralı devam etmiştir. Erler, hizmet süreleri iki yıl olarak belirlenerek birliğe alınıyor, bu sürenin sonunda birer sene uzatma olanağı bulunuyordu. Pratikte ise bu kuralların istisnalarına rastlanılmıştır.¹⁷³

1911 yılında istihbarat ve 1913 yılında polis müfettişliği ile siyasi şube eklenerek Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti’nin yapısı genişletilmiştir. Meşrutiyet öncesi 1907 yılında Selanik’te ilk polis okulu açılmış ve polislere meslek ile ilgili bilgiler vermek amacıyla Belçika’dan iki subay çağırılmıştır. Meşrutiyet ile birlikte bu okul kapatılarak İstanbul’da bir polis okulu açılmıştır. Daha sonraları polis okulları arttırılarak diğer vilayetlerde de açılmıştır.¹⁷⁴ Temelde polis kavramı 1845’ten bu yana mevcut ise de ancak II. Meşrutiyet döneminde gerçek anlamda uygulamada yer almaya başlamıştır.

Meşrutiyet kadroları, mevcut iktidarlarının ömrünün asayiş ve güvenlik konusundaki başarıdan geçtiğinin farkındaydılar. Bu amaçla çalışmalar yürüttülerse de teşkilatın görev ve sorumluluklarını içeren nizamnamenin ancak 1913 yılında yayınlanmış olması ve eski zaptiyelerin isminin değiştirilerek jandarma yapılmasına karşılık eski sistemin aynen devam etmesi, güvenlik güçlerinin tüm ülkede başarılı olamamalarının sebeplerindendir.¹⁷⁵

¹⁷² Cavit İpek, *Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında (1904-1909, 1912-1929) Jandarma’da Reform Hareketleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.24;Çencen, Arıdil, Şengül, a.g.m., s.10.

¹⁷³ Özbek, a.g.e, s.62.

¹⁷⁴ Toprak, a.yer.

¹⁷⁵ Koparan, a.g.e., s21.

1.5.3 Hudâvendigâr Vilayeti’nde Güvenlik Teşkilatı

Bu bölümde Hudâvendigâr Vilayetinin önceki bölümlerde değerlendirilmiş idari taksimatı çerçevesinde güvenlik teşkilatının yapısı ve miktarı hakkında bilgi verilecektir.

Osmanlı Devleti’nde başkent İstanbul’da Polis Teşkilatı oluşumu tamamlandıktan sonra taşra çalışmalarına ağırlık verilmiş ve 1893 yılından itibaren on beş vilayet merkezinde polis teşkilatı kurulmuştur. Başlangıçta ser komiserlik olarak oluşturulan merkezler daha sonra Emniyet Müdüriyeti olarak düzenlenmiştir.¹⁷⁶

1325 tarihli vilayet sâlnâmesine göre Hudâvendigâr Vilayeti’nde güvenlik teşkilatı Bursa Merkez Sancağı’nda Ser komiserlik ve bağlı kazalarda zabıta ve polis dairesi olarak düzenlenmiştir.¹⁷⁷

Yukarıda bahsi geçen sâlnâmeye göre Hudâvendigâr Vilayeti merkez sancağı Bursa, bağlı sancak ve kazalardaki polis dairesi üyeleri, redif, jandarma taburu ile bilgiler aşağıdaki gibidir;

Tablo 8: H. 1325 Tarihli Hudâvendigâr Vilayeti Sâlnâmesine Göre Bursa Sancağı Polis Dairesi Üyeleri¹⁷⁸

HUDÂVENDİGÂR VİLÂYETİ	Ser Komiser	2. Sınıf Komiser	3. Sınıf Komiser	Komiser Yardımcısı	Polis Memuru	Zabıta Memuru	Zabitan	Redif	Jandarma Zabitanı	Toplam
Bursa Sancağı	1	4	7	0	16	0	23	17	27	95
Gemlik	0	0	0	0	0	1	0	16	0	17
Mudanya	0	1	0	0	2	1	0	2	0	6
Mihalıç	0	0	0	0	0	0	0	19	0	19
Kirmasti	0	1	0	0	0	1	0	17	0	19
Atranos	0	0	0	0	1	1	0	16	0	18
Pazarköy	0	0	1	0	1	1	0	0	0	3
Ertuğrul Sancağı	0	2	0	0	2	0	0	14	6	24
Söğüt	0	1	0	0	1	2	0	15	0	19
Yenişehir	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İnegöl	0	0	0	0	1	1	0	10	0	12

¹⁷⁶ Sedat Kılıçarslan, *II.Meşrutiyet Dönemi Kastamonu Emniyet Teşkilatı (1908-1918)*, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, 2010, s.28.

¹⁷⁷ Hüseyin Delil, Ömer Faruk Dinçel (haz.), *Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâme-i Resmî H.1325- M.1907*, s.155.

¹⁷⁸ BOA.DH. EUM. MEM. 29/41.

HUDÂVENDİGÂR VİLÂYETİ	Ser Komiser	2. Sınıf Komiser	3. Sınıf Komiser	Komiser Yardımcısı	Polis Memuru	Zabıta Memuru	Zabitan	Redif	Jandarma Zabitanı	Toplam
Kütahya Sancağı	0	0	0	0	2	0	9	18	0	29
Simav	0	0	0	0	1	1	12	0	0	14
Tavşanlı	0	0	0	0	0	0	0	12	0	12
Eskişehir	0	1	1	0	1	0	4	17	0	24
Seyitgazi	0	0	0	0	0	0	0	16	0	16
Uşak	0	1	0	0	2	1	0	18	0	22
Gedüs	0	0	1	0	0	1	0	14	0	16
Karahisar-ı Sahib	0	0	0	0	3	0	0	21	6	30
Sincanlı	0	0	0	0	0	0	0	13	3	16
Sandıklı	0	0	0	0	1	1	0	23	0	25
Bolvadin	0	0	0	0	1	1	0	11	0	13
Aziziye	0	0	0	0	1	1	0	11	0	13

1912 yılına gelindiğinde Bursa merkez Sancağı'nda bulunan polis kadrosu ve yardımcıları ile maaş durumu ise şöyledir;

Tablo 9: 1912 Tarihinde Bursa Merkez Sancağı'nda Bulunan Polis Kadrosu Ve Maaş Durumları¹⁷⁹

Unvan	Adet	Aylık Maaş*
Polis Müdürü	1	2500
Merkez Memuru	2	1500
Birinci Komiser	5	1000
İkinci Komiser	10	800
Komiser Muavini	20	600
Polis Memuru	115	400
Polis Memuru**	4	600
İstihbarat Memuru	5	900
Komiser Muavini**	1	900
Başkâtip	1	800
Hesab-ı Emanet Memuru	1	600
Zabıta Tabibi	1	800
Telefon Makinist ve Santralçisi	2	800
Hademe	2	200

*kişi başı ve kuruş olarak; ** zam miktarları farklıdır.

Suç ve suçlu ile mücadele eden polis memurlarının bahsi geçen dönemde aldıkları maaşın miktarı ve alım gücü, suçla mücadelede başarı konusunda önemli bir etkindir. Osmanlı Devleti ve Bursa şehri özelinde Hudâvendigâr Vilayeti'nde yaşanan enflasyon ve fiyat artışları hesaba katıldığında¹⁸⁰, aldığı maaşa bakılacak olursa

¹⁷⁹ BOA. DH. EUM. VRK. 9/ 28.

¹⁸⁰ Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, 7.B., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2018, s.111.

dönemin alt kademe ekonomik sınıfına dâhil olan polis memurları çeşitli rüşvet olaylarına karışmışlar, özellikle fuhuş konusuna göz yummuşlardır.¹⁸¹

Hudâvendigâr Vilayetinde 1913 yılında mevcut bulunan güvenlik teşkilatına dair veriler tablo 10’da sunulmuştur:

Tablo 10: 1913 yılı Hudâvendigâr Vilayetinde mevcut güvenlik personeli sayıları¹⁸²

Esâmî-i kaza	Yekûn	Müdür	Komiser-i Sâni	Komiser-i Sâlis	Komiser Muavini	Polis Memuru	Mülâhazat
Bursa	103	1	2	6	12	82	
Mudanya	4	0	0	1	1	2	
Atranos	1	0	0	0	0	1	
Mihalıç	4	0	0	1	0	3	
Pazarköy	2	0	0	0	1	1	
Kirmasti	4	0	0	1	1	2	
Gemlik	4	0	0	1	0	3	
Bilecik	5	0	1	0	1	3	
Küplü Nahiyesi	1	0	0	0	0	1	
Söğüt	2	0	0	0	1	1	
Yenişehir	2	0	0	0	1	1	
İnegöl	3	0	0	0	1	2	
Kütahya	9	0	1	1	1	6	
Uşak	6	0	0	1	1	4	
Simav	2	0	0	0	1	1	
Gediz	1	0	0	0	0	1	
Eskişehir	13	0	1	1	1	10	
Karahisar	11	0	1	1	1	8	
Sandıklı	2	0	0	0	1	1	
Bolvadin	2	0	0	0	1	1	
Aziziye	1	0	0	0	0	1	
Dinar	1	0	0	0	0	1	
Toplam	184	1	6	14	26	137	
	159	1	5	11	20	122	Vilâyetin asıl kadrosu
	25	0	1	3	6	15	Menâtık-ı harbiyyeden gelip muvakkaten istihdâm edilen
	57		2	4	9	42	Menâtık-ı harbiyyeden gelip gönderileceği Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'nden bildirilen
	82		3	7	15	57	Menâtık-ı harbiyyeden gelenler ve gelecekler
	241	1	8	18	35	179	Yekûn

¹⁸¹ Ali Dikici, a.g.m., s.102.

¹⁸² BOA. DH. EUM. MEM. 29/41, 27.Ce.1331 (4 Mayıs 1913).

1913 tarihli belgeye göre vilayet genelindeki güvenlik personelinin toplam sayısı 241'dir. Tablo 10 incelendiğinde, vilayet genelinde görev yapan ve ordudan gönderilen geçici kadroların mevcudiyeti anlaşılabılır. Bu bağlamda Hudâvendigâr Vilayeti'nin asıl güvenlik kadrosu 122 polis memuru olmak üzere 159 kişi iken, geçici görevlendirmeler ile birlikte 179 polis memuru olmak üzere yekûn 241'dir. Yaklaşık bir değerlendirme yapabilmek için 1914 yılı nüfus verileri kullanılırsa, polis memuru başına mevcut kadro ile 11.194, geçici görevlendirmeler ile 7.629 kişi düştüğü görülür. Polis gücünün yeterli olmadığı bölgeler ve özellikle taşra için jandarma ve redif kuvveti işe koşulmuş olsa da mevcut veriler ışığında polis memuru sayısının yetersizliği dikkat çekicidir.

1903 yılına ait bir belgede jandarma, polis ve sıhhiye memurlarının maaş ve harcırahlarının 4 aydır ödenmemesi sebebiyle sefalet içinde oldukları ve bir an önce ödenmesinin uygun olduğu konusunda Maliye Nezaretine tebligat yapılmıştır.¹⁸³ Polis memurlarının maaş ödemeleri konusunda yaşadıkları sorunları izleyen yıllarda da tespit etmek mümkündür. 1909 tarihli bir başka belgede de Hudâvendigâr Vilayeti kadrosuna ilave edilen polislerin maaşlarını ödemek için karşılık bulunamadığından terhis edildikleri ve mevcut jandarmanın da bu sebeple şikâyetle bulunduğu, bir an önce alacakların ödenmesi gerektiği anlatılmaktadır.¹⁸⁴ Yakın tarihlerde yapılan polis kadro artırımı talepleri de, idare-i maslahat yapılması gerektiği belirtilerek bütçe yetersizliği sebebiyle reddedilmiş; mevcut personelden de işe yaramayanların çıkarılması gerektiği belirtilmiştir.¹⁸⁵ Yine Eylül 1916 yılına ait bir başka belgede sürgünler ve göçler sebebiyle nüfusu artan Hudâvendigâr Vilayetinin polis kadrosunun arttırılması talep edilmektedir.¹⁸⁶ Vilayet dâhilinde polis sayısının yetersiz olduğu mahal ve durumlarda ise asayiş, mevcut jandarma birliklerine devredilmek zorunda kalınmıştır.¹⁸⁷ Şehirlerde mahallelerin asayişiyle görevli bekçiler öteden beri var olup, özellikle II. Abdülhamid döneminde başkentte kamu düzenini korumaya yönelik önemli unsurlardan olmuşlardır. Ancak mesleki yetersizlikleri ve kendilerine yönelik bir yasal düzenlemenin olmaması

¹⁸³ Ali Semerci, Mehmet Ali Baran, *Belgelerle Türk Polis Tarihi*, C.5, Ankara: Başak Matbaacılık, 2016, s.45.

¹⁸⁴ BOA. DH. MKT. 2810/76, 02.Ra.1327 (23 Nisan 1909).

¹⁸⁵ BOA. ZB. 429/42, 10.Za.1325 (15 Aralık 1907); BOA. BEO. 3113/23343, 20.Ca.1325 (31 Temmuz 1907).

¹⁸⁶ BOA. DH. EUM. MEM.78/58, 7.Za.1334 (5 Eylül 1916).

¹⁸⁷ BOA. DH. EUM. 6. Şb.14/33, 22.Ca.1335 (15 Nisan 1917).

sebebiyle 1910 yılında Bursa’da bekçiler hakkında bir yönetmelik hazırlayabilmek amacıyla bir komisyon kurularak işe alım şartları ve maaşlarını da içerir bir yönetmelik hazırlanmıştır.¹⁸⁸

Belgeler ve dönemin ekonomik şartlarına göre, Hudâvendigâr polis teşkilatının kadro sayısı ve maaş ödemelerindeki sıkıntının Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar da devam ettiği anlaşılmaktadır. Keza, 1921 tarihli bir belgede Hudâvendigâr Vilayeti polis memurlarının 9 aydır maaş alamadıkları ve zararlarının karşılanması talep edilmiştir.¹⁸⁹

Meşrutiyet dönemi sonunda imparatorluk dâhilinde, polis kuvvetinin genel durumu ve Hudâvendigâr vilayetinin bu konudaki öznel durumunu resmetmek açısından tüm vilayet ve kazalarda bulunan (nüfusu 3500’den fazla olan kazalar) polis mevcudu ekler kısmında tablo 11’de toplu olarak sunulmuştur.¹⁹⁰

Bahsi geçen dönemde Hudâvendigâr Vilayeti merkezinde nüfus 79.037 olarak belirtilmiş olup (muhtemelen yalnızca kaza merkezleri temel alınmıştır), 1 ser komiser, 2 ikinci komiser, 14 komiser muavini ve 96 polis memuru olmak üzere 113 polis gücü bulunmaktaydı. 1 polis memuruna düşen kişi sayısı ise 823 idi. Tabloda Mudanya için nüfus miktarı belirtilmemiş, Kirmasti ve Karacabey için de polis mevcudu sıfır olarak belirtilmiştir. Nüfusu 6482 olarak belirtilen Gemlik’te ise, 1 komiser muavini ile 5 polis memuru mevcut olup, 1 polis memuruna düşen kişi sayısı 1.296’dır. Nüfus miktarı belirtilmemiş olan Mudanya’da 1 komiser muavini ve 4 polis memuru bulunmaktadır. Belgeye göre, tüm vilayetlerde bulunan toplam polis mevcudu şöyledir; 18 ser komiser, 66 ikinci komiser, 272 polis muavini, 2.062 polis memuru. Bu bilgilere göre verilen nüfus miktarı 4.622.097 olduğundan vilayetler genelinde 1 polis memuruna düşen kişi sayısı da 2.242 olarak bulunmuştur (Bkz Tablo 11).¹⁹¹

Dönemin siyasi ve sosyal koşulları düşünüldüğünde, artan göç ve ekonomik zorlukların asayiş sağlamada konusunda sıkıntılara neden olduğu, bu nedenle mevcut kolluk hizmetlerinin yetersizliği sebebiyle sürekli olarak merkezden takviye polis gücü talebinde bulunulduğu anlaşılmaktadır.

¹⁸⁸ Noemi Levy, “Yakından Korunan Düzen: Abdülhamid Devrinden II. Meşrutiyet Dönemine Bekçi Örneği”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza 18. – 20. Yüzyıllar*, der.Noemi Levy, Alexandre Toumarkine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008, s.143.

¹⁸⁹ BOA. DH. EUM. MH. 223/62, 26.Re.1340 (27 Kasım 1921).

¹⁹⁰ BOA. DH. EUM. MEM. 100/44.

¹⁹¹ BOA. DH. EUM. MEM. 100/44.

1915 yılında Bursa'daki Ermenilerin Suriye'ye gönderildiği, sahildeki Rumların da iç kısımlara sürgün edildikleri bilinmektedir. Ermeni ve Rumlardan boşalan bu mahal ve konutlara bazen devlet eli bazen de mevcut boşluktan faydalanarak balkan göçmenleri yerleşmiştir. Sonraki süreçte bir karnâme ile Ermenilerin bir kısmı geri dönmüş, köy ve evlerinin başkalarınca işgal edildiğini görmeleri üzerine mevcut sakinler ile aralarında sıkıntılar yaşanmıştır.¹⁹² Yeni ve eski sakinler arasında bu ve benzer sebeplerden ortaya çıkan olaylar kolluk kuvvetlerine olan ihtiyacı daha da elzem hale getirmiştir. Esasen bu dönemde yaşanan savaşlar ve göçler, özellikle taşra da asayiş bozmuş ve karışıklığa neden olmuştur. Balkan savaşları ve sonrasında bölgeye göç eden Balkan göçmenleri arasında, Makedonya ve Kosova'dan gelen Türk ve Arnavut göçmenler çoğunlukta idi. Devlet, göç uygulamalarında çeşitli kısıtlamalara gitmiş olsa da (Örneğin, Arnavutların bazı şehirlere toplu yerleşmesini yasaklamak gibi) yerli halk ve farklı göçmen grupları arasında yaşanan çatışma ve sıkıntıları engelleyememiştir. Bu olaya bir örnek teşkil etmek üzere, Karacabey'de Arnavutlar ve Çerkezler arasında çıkan çatışmalardan masum insanların zarar gördüğü anlaşılmaktadır.¹⁹³

Bu dönemde yöre insanının, artarak yaşamakta olduğu savaşların ve ekonomik zorlukların getirdiği sıkıntılar, Osmanlı kolluk kuvvetlerinin kendisi için de paralellik göstermiştir. Mali bunalım ve yaşanan enflasyonlar, güvenlik güçlerine yapılması gereken takviyeler noktasında yetersizliğe neden olmuştur.

¹⁹² Raif Kaplanoğlu, Ozan Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, Bursa: Nilüfer Belediyesi Yay., 2013, s.158-159.

¹⁹³ Raif Kaplanoğlu, Ozan Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, s.158.

2.BÖLÜM

SUÇ CETVELLERİNE GÖRE HUDÂVENDİGÂR VİLAYETİ DÂHİLİNDE MEYDANA GELEN CİNAYET TÜRÜ SUÇLAR VE FAİLLERİ

1.1. SUÇ KAVRAMI

Kelime anlamı olarak suç kavramı, “törelere ve ahlâk kurallarına aykırı davranış ya da bir toplumda haksız sayılıp yazılı yazısız kurallarla yasaklanan ve yaptırıma bağlanan eylem” olarak tanımlanmaktadır.¹⁹⁴ İslâm hukukunda suçu ifade ederken; “cerime”, “mâsiyet” ve “cinayet” kelimeleri kullanılır. Klasik kaynaklarda genellikle suçu ifade etmek için kullanılan “cinayet” kelimesi, günah ve cürüm anlamlarında iken daha sonraları insanların yapıp ettikleri şer işlerin tamamını ifade eden, daha geniş anlam kazanmıştır. Bu manada insan bazen kendisine bazen de başka birine karşı cinayet işlemektedir.¹⁹⁵

1.2. OSMANLI CEZA HUKUKUNDA CİNAYET

Çağdan çağa ve coğrafyadan coğrafyaya değişiklik göstererek, beşeri ilişkilerin bir sonucu olarak sosyolojik bir olgu olarak da ortaya çıkan “suç” ve “suçlu” kavramları, toplumun içinde bulunduğu tarihsel ve dinsel koşullardan etkilenmiştir.

Teorik olarak İslâm hukuku temellerine göre şekillenmiş olan Osmanlı ceza hukuku, İslâm ceza hukukunun temel esaslarının yanında ve onun çizdiği sınırlar çerçevesinde gelişen örfi hukuk ile kendine özgü bir karakter kazanmıştır.¹⁹⁶ Osmanlı Devleti şariat hükümlerinin girmediği alanlardaki hukuki boşlukları hükümdarın hüküm verme yetkisinden bahisle gidermiştir. Hükümdarın mutlak otoritesi ve devletin bekası anlayışının da çerçevesinde şekillenen örfi düzenlemeler, Osmanlı öncesi Türk-İslâm

¹⁹⁴Mehmet Boynukalın, “Suç”, *İA*, C.37, TDV Yay., 2010, s.453.

¹⁹⁵Nazım Büyükbaş, “Klasik İslâm Hukuku Literatüründe Suç”, *UASAD*, C.9, S.42, 2016, s.1761.

¹⁹⁶Yılmaz Yurtseven, “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 3-4, 2001, s.265.

devletlerinde de uygulanmakla birlikte örfi hukukun tüm alanlarında düzenleme yapma yetkisini tam manasıyla kullanan ve geniş çapta örfi hukuk metinleri ortaya koyan ilk devlet Osmanlı Devleti olmuştur.¹⁹⁷

Osmanlı Devleti suçları cinayet, cünha ve kabahat olarak üçe ayırmıştır. Bu sınıflandırma suçların türünden çok ceza süresi ve türüne göre şekillenmiştir. Cezası idam, müebbet, kısa süreli kürek, kalebentlik, sürgün ve memuriyetten uzaklaştırma, medeni kanundan düşürme olan suçlar, cinayet suçları kapsamındadır.¹⁹⁸

İslâm Hukuku kaynaklarında “cinâyât” başlıkları altında işlenen suçlar; insanın canına ve azalarına yönelik, şer’an yasak olan fiiller olarak tarif edilmektedir. Bu suçu işleyene “canî” bu suça maruz kalana ise “mecniyyun aleyh” denmekteydi. Mal gibi edimlere karşı işlenen suçlar ise gasp, hırsızlık gibi özel isimler ile tanımlanmıştır.¹⁹⁹

Tanzimat dönemine kadar suçlar ile ilgili bir ayrıma gidilmez iken fermanın verdiği sözler arasında bulunan “halkın can, mal ve namusunun korunmasına yönelik yeni ceza kanunlarının teminatının verilmesi” sebebiyle 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi’nde önceki kanunnamelerden farklı olarak suçların taksimi ve cezaların türleri ilgili ayrımlar bulunmaktadır. Suçların; cinayet, cünha ve kabahat türünde ele alındığı görülür.²⁰⁰

Günümüzde kullanılan “adam öldürme” anlamı dışında cinayet suçlarının, kısas ve had cezası gerektiren suçlar olarak; adam öldürme, tecavüz, devlete karşı işlenen suçlar, yol kesme ve eşkıyalık, hırsızlık, yaralama, uzuv kesme gibi suçları da kapsadığı görülmektedir.²⁰¹ Bu bağlamda cinayete dayalı suçların cezaları 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi’nin ikinci faslında; idam, kürek, teşhir, kalebentlik, nefiy, medeni haklardan mahrum bırakma, rütbe düşürülmesi ve memuriyetten tard (uzaklaştırma) olarak belirtilmiştir.²⁰²

¹⁹⁷ Aydın Yetkin, “Osmanlı Devleti’nde Hukuk Devleti’nin Gelişim Süreci”, *UASAD*, C: 6, Sayı: 24, Kış 2013, s. 384-385.

¹⁹⁸ Fatih Öztıp, a.g.t, s. 77.

¹⁹⁹ Nazım Büyükbay, a.g.m., s. 1762.

²⁰⁰ Said Nuri Akgündüz, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukukunun Kaynakları”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.4 S.8, Güz 2016, s. 9-10.

²⁰¹ Fatih Öztıp, a.g.t, s. 77.

²⁰² Said Nuri Akgündüz, a.g.m., s.10.

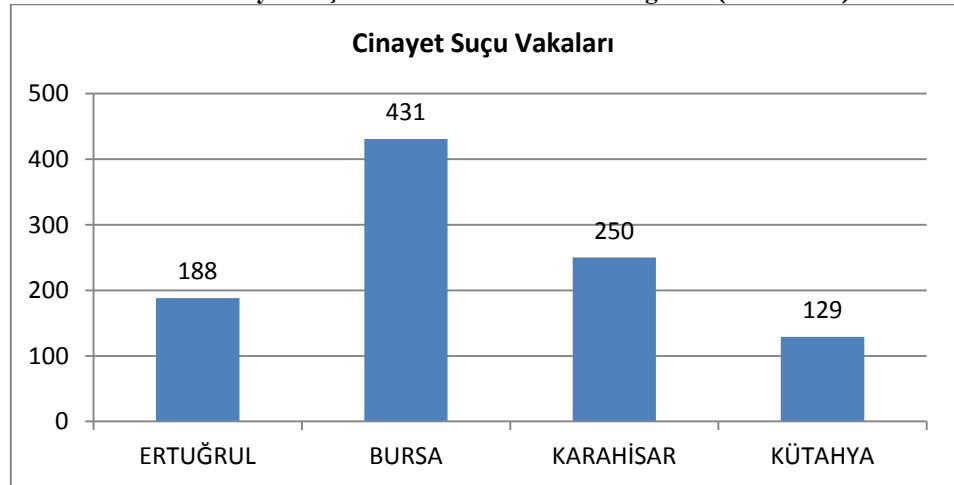
1.3. HUDÂVENDİĞÂR VİLAYETİNDE GERÇEKLEŞEN CİNAYET TÜRÜ SUÇLAR

Çalışmanın bu bölümünde, suçlar hakkında bilgi veren ve vaka kaydı özelliği taşıyan “Vukû’ât-ı cinâ’iye” ve suçlu hakkında bilgi veren “Cerâim-i umûmiye” cetvelleri tek tek incelenerek, araştırmaya konu döneme ait suç ve suçlu kavramlarının nitelik, sıklık ve sayısal özellikleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Hudâvendigâr Vilayeti dâhilinde 1912-1914 tarihleri arasında üç yıllık zaman diliminde tutulan vukû’ât-ı cinâ’iye cetvelleri, düzenli dönemlerde değil değişen aylık aralıklarla tutulmuş olup, toplam 25 aylık süreci kapsamaktadır.

Vukû’ât-ı cinâ’iye cetvellerine göre, 25 aylık süreçte Hudâvendigâr Vilayeti’nde 998 cinayet suçu işlenmiştir. Bu suçların vilayet geneline dağılımına bakıldığında Bursa Sancağı’nda 431, Karahisar Sancağı’nda 250, Ertuğrul Sancağı’nda 188 ve Kütahya Sancağı’nda 129 cinayet suçunun işlendiği görülür (Bkz Grafik 1).

Grafik 1: Cinayet Suçlarının Sancak Bazında Dağılımı (1912-1914)²⁰³



1.3.1. Adam Öldürme

Osmanlı Devleti, suçların tanımı ve kaydını tutarken kişilere karşı işlenen suçlar içerisinde “adam öldürme” suçunu da kendi içinde türlere ayırmıştır. Bunlar; amden katl (kasten adam öldürme), mingayri taammüden katl (planlamadan adam öldürme),

²⁰³ BOA. DH. EUM. EMN.11/1; 12/3; 14/1; 14/6; 15/17; 19/1; 31/30; 31/4; 31/5; 32/19; 44/16; 52/3; 5/59; 53/4; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 7/13; 77/1; BOA. DH. EUM. MTK.25/11; 30/1; 44/9; 50/9; 51/1.

darben/kazaen katl (darben ya da kazaen adam öldürme) ile katl-i fûrû/katl-i usul (alt ve üst soydan birine öldürme) şeklinde ayrıntılı olarak cetvellerde işlenmiştir.

Kasten adam öldürme eyleminde öldürme amacı vardır ve bu amaç için bilinçli bir plan yapma durumu söz konusudur. Tartışma sonucu ve kaza ile öldürme suçları bu kapsam içerisinde yer almamaktadır. Pusu kurmak, zehirlemek gibi eylemlerle öldürme bu öldürme tanımının içerisinde yer almaktadır.

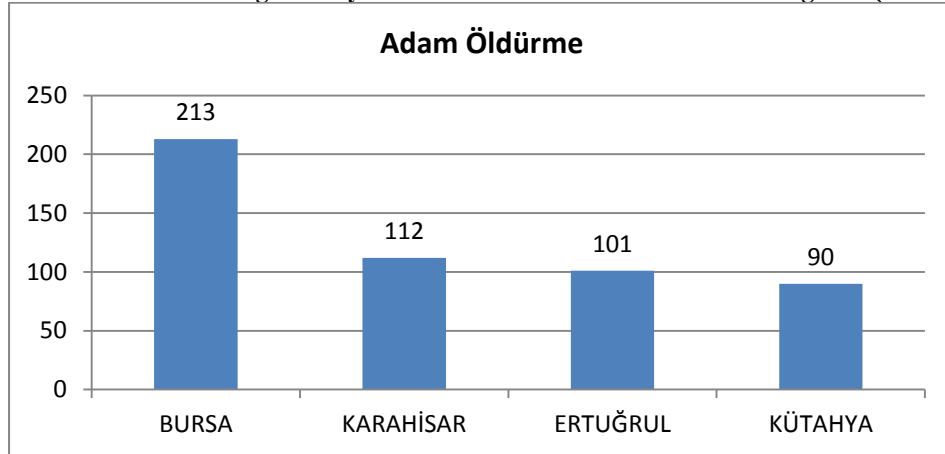
Planlamadan adam öldürme, önceden planlanmamasına rağmen öldürme kastı ile yapılan eylemleri ifade eder.

Darben/kazaen adam öldürme, öldürme kastı olmaksızın maktulün ölümüne sebebiyet verecek eylem içerisinde bulunmayı ifade etmektedir. Kavga sırasında darbe alan kişinin ölmesi ya da kaza ile bir tüfeğin ateş alması sonucu oluşan ölümler bu kapsama dâhildir.

Alt ve üst soydan birini öldürme, cetvellerde katl-i fûrû/usul olarak yer bulmuş olup, üst soydan gelen anne, baba, dede ile alt soy akrabaları olarak çocuk, torun, yeğene karşı işlenen adam öldürme suçunu ifade etmektedir.

Vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine göre Hudâvendigâr Vilayeti dâhilinde gerçekleşen adam öldürme vakası toplamda 516'dır. Bunlardan 213'ü Bursa Sancağı, 112'si Karahisar Sancağı, 101'i Ertuğrul Sancağı ve 90'ı Kütahya Sancağı'nda gerçekleşmiştir (Bkz. Grafik 2).

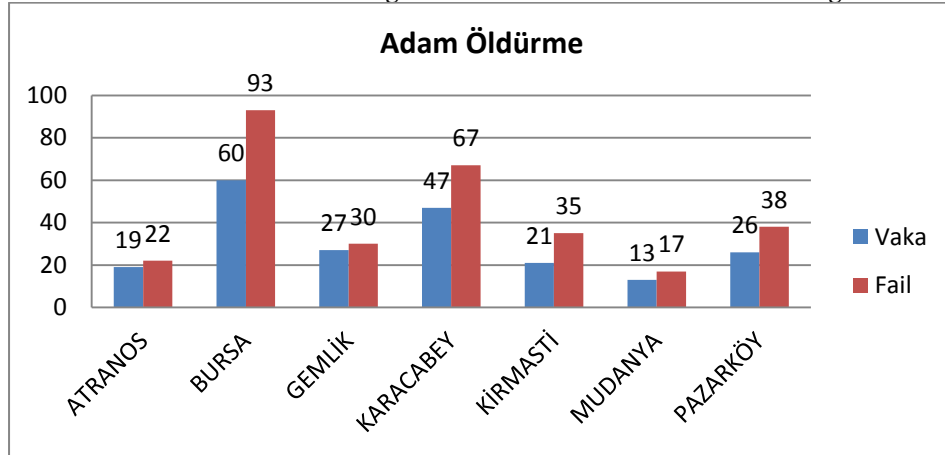
Grafik 2: Hudâvendigâr Vilayetinde Adam Öldürme Vakalarının Dağılımı (1912-1914)²⁰⁴



²⁰⁴ BOA. DH. EUM. EMN.11/1; 12/3; 14/1; 14/6; 15/17; 19/1; 31/30; 31/4; 31/5; 32/19; 44/16; 52/3; 5/59; 53/4; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 7/13; 77/1; BOA. DH. EUM. MTK. 25/11; 30/1; 44/9; 50/9; 51/1.

Gerçekleşen cinayet vakalarını sancak özelinde incelediğimizde Bursa Sancağı'nda gerçekleşen adam öldürme ve adam öldürmeye teşebbüs vakaları sayısal olarak şöyledir; Bursa merkezinde 60, Atranos (Orhaneli) kazasında 19, Gemlik kazasında 27, Karacabey kazasında 47, Kirmasti kazasında 21, Mudanya kazasında 13, Pazarköy (Orhangazi) kazasında ise 26 vaka gerçekleşmiştir. (Bkz. Grafik 3)

Grafik 3: Bursa Sancağı'nda Adam Öldürme Vakalarının Dağılımı²⁰⁵



Bursa Sancağı'nda tespit edilen adam öldürme vakalarının 25 aylık dönemdeki aylık ortalaması 8,52'dir. Toplam 213 vaka için tespit edilen fail sayısı ise 302'dir. 17 vaka da faili meçhul olarak kalmıştır. Faili meçhul vakaları hariç tutarsak, 196 vaka için vaka başına fail ortalamasının 1,49 olduğu görülmektedir. Bu veri bize suçların bir kısmının birden fazla kişi tarafından işlendiğini göstermektedir. 17 cinayet vakasının faili meçhul kaldığı bulgusundan yola çıkarsak, bu vakalar için en az bir fail olduğu varsayılırsa vaka başına fail oranının gerçekte daha da yüksek olduğu düşünülmelidir.

Bursa Sancağı'nda gerçekleşen cinayet vakalarında Bursa'da 63 vakaya karışan toplam 93 failin 67'si tutuklu, 26'sı firar ve 4 vaka faili meçhul kalmıştır; Orhaneli'deki 19 vakaya karışan 22 kişinin 1'i tutuklu 1'i firar; Gemlik'te 27 vakaya karışan toplam 30 failin 19'u tutuklu, 11'i firar ve 5 vaka faili meçhul; Karacabey'de 47 vakaya karışan toplam 67 failin 53'ü tutuklu 14'ü firar ve 5 vaka faili meçhul; Kirmasti'de 21 vakaya karışan toplam 34 failin 22'si tutuklu, 12'si firar; Mudanya'da toplam 13 vakaya karışan 17 failin 14'ü tutuklu 3 'ü firar ve 1 vaka faili meçhul; Pazarköy'de 26 vakaya karışan

²⁰⁵ BOA. DH. EUM. EMN.11/1; 12/3; 14/1; 14/6; 15/17; 19/1; 31/30; 31/4; 31/5; 32/19; 44/16; 52/3; 5/59; 53/4; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 7/13; 77/1; BOA. DH. EUM. MTK.25/11; 30/1; 44/9; 50/9; 51/1.

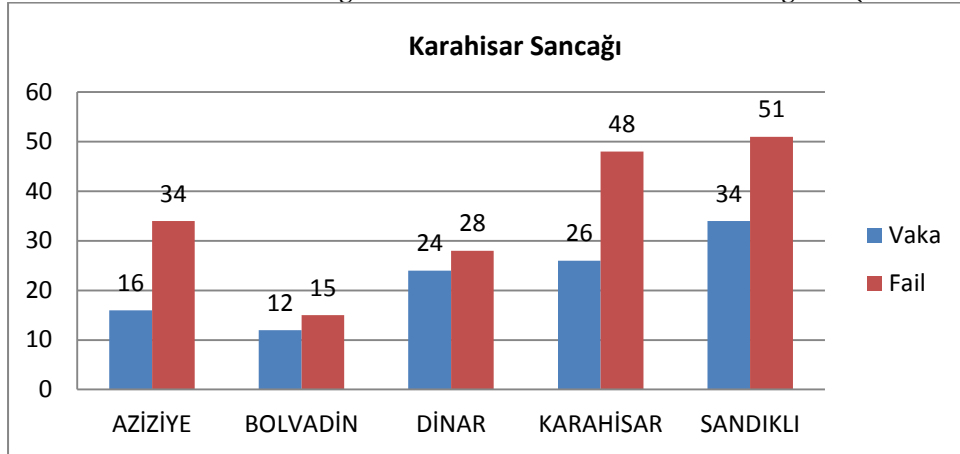
toplam 38 failin 16'sı tutuklu 22'si firari ve 2 vaka faili meçhuldür. Bu bağlamda Bursa Sancağı'nda adam öldürme ve adam öldürmeye teşebbüs suçunu işleyen toplam 302 failin %70,52'si (213 fail) tutuklanırken faillerin %29,47'si (89 fail) ise firar edip yakalanamamıştır. Sancak genelinde en fazla vakanın gerçekleştiği kaza yüksek nüfus oranına paralel olarak Bursa olurken; Bursa, Kirmasti ve Karacabey en fazla failin suça iştirak ettiği kazalar olmuştur.

Bursa Sancağı içerisinde merkez Bursa kazası, Karacabey ve Kirmasti kazalarında suç başına suça karışan faillerin çokluğu aynı dönemde bu bölgelerde faaliyet gösteren eşkıya ve şakileri de akla getirmektedir. Karacabey'de Esteban oğlu Karabet, Doğancı, Demirtaş karyelerinde Efgilidi, Dimo çeteleri ile şakilerden Mustafa, Molla Fenari Mahallesiinde eşkıyalık yapan Ramazan oğlu İbrahim, Fıçı köyünden Çerkez Kazım, Arnavud Abbas, Arnavud Eyüb, Şaki Mahmud gibi daha pek çok eşkıyanın emniyet güçlerini uzun süre meşgul ettiği, çetelere karşı jandarmanın zaman zaman yetersiz kalarak takviye kuvvet istediği görülür.²⁰⁶

Bursa'dan sonra en fazla adam öldürme vakasının yaşandığı sancak olan Karahisar Sancağı'nda 112 vaka yaşanmış ve 2 vaka faili meçhul olarak kalmıştır. Sancak geneline bakılacak olunursa, Aziziye kazasında 16 vakaya karışan toplam 34 failin 19'u tutuklu iken 15 i firar etmiş; Bolvadin kazasında gerçekleşen 12 vakaya karışan toplam 15 failin 13'ü tutuklu iken 2'si firar etmiş; Dinar kazasında gerçekleşen 24 vakaya karışan toplam 28 failin 24'ü tutuklu iken 4'ü firar etmiş, 2 vaka da faili meçhul olarak kalmıştır. Merkez Karahisar kazasında gerçekleşen 26 vakaya karışan toplam 48 failin 46'sı tutuklu 2'si firar; Sandıklı kazasında gerçekleşen 34 vakaya karışan toplam 55 failin 43'ü tutuklu iken 12'si firar etmiştir. (Bkz. Grafik 4) Sancak genelinde aylık vaka ortalaması 4,67'dir. Vaka başına düşen fail ortalaması 1,6 olup, bu değer pek çok vakanın birden fazla kişi tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir. 176 failin 141'i (%80,11) tutuklanmış iken 35'i (%19,89) firar etmiştir.

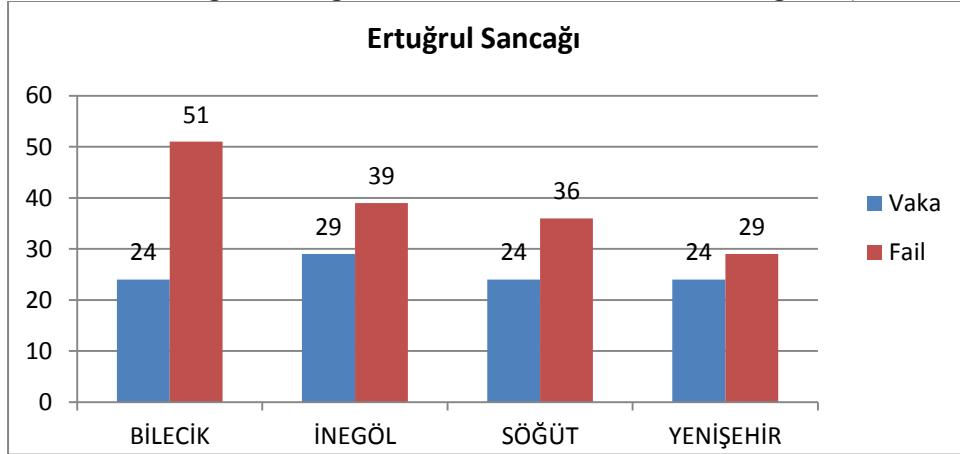
²⁰⁶BOA. DH. EUM.6.ŞB.36/3; DH. EUM. AYŞ. 30/82; DH. H...67/8; DH. H...67/16.

Grafik 4: Karahisar Sancağı'nda Adam Öldürme Vakalarının Dağılımı (1912-1914)²⁰⁷



Hudâvendigâr Vilayeti'ne bağlı bir başka sancak olan Ertuğrul Sancağı'nda 25 aylık dönemde toplam 101 adam öldürme vakası yaşanmıştır. Bilecik merkez kazasında yaşanan 24 vakaya karışan 51 failin 45'i tutuklu 6'sı firar etmiş; İnegöl kazasında yaşanan 29 vakaya karışan 39 failin 29'u tutuklu 10'u firar ve 1 vaka faili meçhul kalmıştır; Söğüt kazasında yaşanan 24 vakaya karışan 36 failin 34'ü tutuklu ve 2'si firari ve Yenişehir kazasında yaşanan 24 vakaya karışan 29 failin 26'sı tutuklu 3'ü firari ve 2 vaka da faili meçhul kalmıştır. Vaka başına düşen fail ortalamasının en yüksek olduğu kaza, vaka başına 2,13 kişi ile merkez Bilecik kazası olmuştur. (Bkz. Grafik 5)

Grafik 5: Ertuğrul Sancağı'nda Adam Öldürme Vakalarının Dağılımı (1912-1914)²⁰⁸



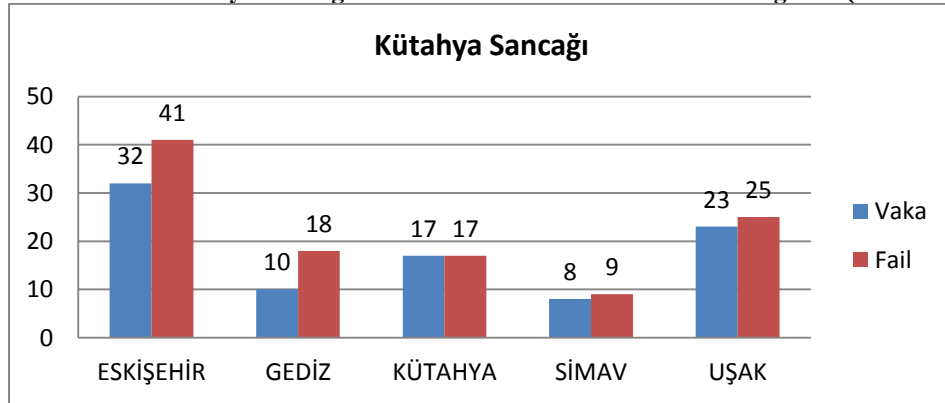
²⁰⁷ BOA. DH. EUM. EMN.11/1; 12/3; 14/1; 14/6; 15/17; 19/1; 31/30; 31/4; 31/5; 32/19; 44/16; 52/3; 5/59; 53/4; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 7/13; 77/1; BOA. DH. EUM. MTK.25/11; 30/1; 44/9; 50/9; 51/1.

²⁰⁸ BOA. DH. EUM. EMN.11/1; 12/3; 14/1; 14/6; 15/17; 19/1; 31/30; 31/4; 31/5; 32/19; 44/16; 52/3; 5/59; 53/4; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 7/13; 77/1; BOA. DH. EUM. MTK.25/11; 30/1; 44/9; 50/9; 51/1.

En fazla vaka İnegöl'de yaşanmasına rağmen suça karışma oranının bariz olarak Bilecik'te yüksek olmasının nedenlerinden biri; adam öldürme vakalarının postaya taarruzda bulunmak ve gasp gibi nedenlerle birden fazla kişi tarafından işlenmesidir. Bilecik yöresinde bu dönemde gerçekleşen şekavet (haydutluk) olaylarının varlığı da fail oranını artırmıştır. İzmit bölgesinde meskûn bulunduğu halde Yenişehir ve Bilecik yöresinde şekavette bulunan Gürcüler, yine şekavette bulunan asker firarilerinin çokluğu bu saydığımız sebeplere verilebilecek örneklerdendir.²⁰⁹ Ertuğrul Sancağı'nda yaşanan toplam 101 öldürme vakasına 155 fail karışmış olup, vaka başına fail ortalaması (faili meçhul vakalar hariç bırakılmıştır) 1,6'dır. 155 failden 134'ü (%86,45) tutuklanırken, 21 fail (%13,55) firar etmiştir. Sancak genelinde aylık adam öldürme suçu ortalaması 4,21'dir.

Kütahya Sancağı'nda 25 aylık dönemde vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine yansıyan toplam 90 vaka olmuştur. Eskişehir kazasında gerçekleşen 32 öldürme suçuna 41 fail karışmış olup, 39'u tutuklu 2'si firaridir, 2 vaka faili meçhul kalmıştır. Gediz kazasında gerçekleşen 10 öldürme suçunun toplam faili 18 olup, 17'si, tutuklu 1'i firaridir. Kütahya kazasında gerçekleşen 17 öldürme suçunun toplam faili 17 olup, 15'i tutuklu 2'si firaridir; Simav kazasında gerçekleşen 8 öldürme suçunun toplam faili 9 olup tamamı tutuklanmıştır; Uşak kazasında gerçekleşen 23 öldürme suçunun toplam 25 faili olup, 21'i tutuklanmış 4'ü firar etmiş, 2 vaka da faili meçhul olarak kalmıştır. (Bkz Grafik 6)

Grafik 6: Kütahya Sancağı'nda Adam Öldürme Vakalarının Dağılımı (1912-1914)²¹⁰



²⁰⁹ BOA. DH. MTK. 2428/40; BOA. DH. MUİ. 38/10.

²¹⁰ BOA. DH. EUM. EMN. 11/1; 12/3; 14/1; 14/6; 15/17; 19/1; 31/30; 31/4; 31/5; 32/19; 44/16; 52/3; 5/59; 53/4; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 7/13; 77/1; BOA. DH. EUM. MTK. 25/11; 30/1; 44/9; 50/9; 51/1.

Sancağın vaka başına fail ortalaması (faili meçhul vakalar hariç) 1,28'dir. Suça karışan 110 failin 101'i (%91,82) tutuklanırken, 9'u (%8,18) firar etmiştir.

Hudâvendigâr Vilayetinde gerçekleşen 516 adam öldürme vakasına karışan 743 failin 589'u (%79,27) tutuklanırken, 154'ü (%20,73) firar etmiştir. Vilayetin aylık adam öldürme ve öldürmeye teşebbüs türü vaka ortalaması 20,64'tür. Vaka başına fail ortalaması 1,44'tür. Sancak genelinde nüfusuna oranla en az öldürme vakasının meydana geldiği kaza ise Kütahya kazasıdır.

Vilayet genelinde gerçekleşen adam öldürme ve öldürmeye teşebbüs vakalarının %23,06'sı birden fazla kişi tarafından grupça işlenirken, %71,90'ı tek bir kişi tarafından işlenmiştir bunun yanında vakaların %5,04'ü faili meçhul olarak kalmıştır.

Araştırma kapsamında incelenen diğer belge türü olan “cerâim-i umûmiye” cetvellerinde, vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerinden farklı olarak suçun nerede, kim tarafından ve kime karşı işlendiğine dair bilgiler bulunmazken, suçluların etnik-dini kökeni, yaş grubu, eğitim seviyesi, ikamet yeri, vakanın şehirde mi kırdı mı meydana geldiği, failin medeni durumu ve çocuk sahibi olup olmadığı, cinsiyeti, sabıkalı olup olmadığı ve mesleği hakkında bilgiler verilmektedir.

1913-1917 yılları arasında 25 aylık bir dönemi kapsayan cerâim-i umûmiye cetvellerine adam öldürme suçu ile ilgili 11'i faili meçhul olmak üzere 424 adam öldürme vakası yansımıştır. 424 adam öldürme vakasına karışan toplam fail 639'dur. Tüm adam öldürme vakaları dikkate alındığında aylık olarak gerçekleşen adam öldürme vakası ortalaması ise 16,96'dır.²¹¹

Faillerin 272'si erkek olmasına karşılık 7'si kadındır. Erkek failler içerisinde bekârlar 162 (%57,86) kişi ile en yüksek grubu teşkil etmektedir. Bekârlardan sonra çoğunluğu oluşturan fail grubu 94 (%33,57) kişi ile evli-çocuklu erkeklerdir. Evli çocuksuz erkekler grubunda 13 (%4,64), dul-çocuklu erkek grubunda 2 (%0,71) fail,

²¹¹ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13; 6/27 belgeleri için yalnızca vaka ve fail sayıları bulunup, failere ait demografik özellikleri belirten alanlar doldurulmamış, boş bırakılmıştır. Bundan sonraki konu başlıklarında bu durumla ilgili ayrıca açıklama verilmeden yalnızca hariç tutulup tutulmadığı ifade edilecek, genel fail ve vaka sayılarında bu belge çalışmaya dâhil edilecek ancak demografik özellikler ilgili kısımlarda hariç tutulacaktır.

dul-çocuksuz 1 (%0,36) erkek fail bulunmaktadır.²¹² Günümüz adam öldürme suçu verilerini Doğu ve Batı Marmara bölgesini kapsar şekilde incelediğimizde, 2008 yılı adam öldürme suçunu işleyen en büyük grubun Osmanlı döneminin aksine evli erkekler olarak değişim gösterdiği görülür.²¹³ Kadınların adam öldürme suçu içerisindeki oranı son derece düşüktür. Adam öldürme suçuna karışan toplam 7 kadının (%2,41) 3'ü evli-çocuklu, 3'ü dul-çocuklu ve 1'i dul-çocuksuz iken suça karışan bekâr kadın bulunmamaktadır.

Cerâim-i umûmiye cetvellerinde suçluların suçu tekrar durumları ile ilgili de bilgiler yer almaktadır. Bu anlamda suçlular; ilk defa suç işleyen, sabıkalı, suç zanlısı ve mazenne-i sû'dan²¹⁴ olan olarak dört başlık altında gruplandırılmıştır. Cerâim-i umûmiye cetvellerine yansımış 280 adam öldürme suçu failinin 240'ı (%85,71) ilk kez suç işlerken 37'si (%13,21) sabıkalı olup suç tekrarında bulunmuştur. İlk kez suç işleyen 240 kişiden 215'i (%89,71) tutuklanırken 25'i (%10,42) firar etmiştir. Sabıkalı faillerin 29'u (%78,38) tutuklanırken, 8'i firar etmiştir (%21,62)²¹⁵ Suçluların büyük çoğunluğunun ilk kez suç işlemiş olmaları, Osmanlı hukuk sisteminde cezaların caydırıcılığının kuvvetli olduğu anlamında yorumlanabilir. Keza şahsa karşı işlenen suçlardan olan adam öldürme suçu karşılığında 1274 (1858) Tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu'nda öngörülen cezalar gereğince suçlular, kısas ya da idam, eğer bu suçlardan affolunmuş ise on beş seneden az olmamak üzere kürek cezasına çarptırılmaktaydı.²¹⁶

Öldürme suçu faillerinin meslek gruplarına göre dağılımı incelendiğinde %74,19 ile çiftçilerin en büyük grup olduğu görülür. Çiftçileri sırasıyla %10,39 ile işsizler, %6,45 ile zanaatkârlar, %5,73 ile işçiler, %1,08 ile memurlar %0,72 ile balıkçılar ve %0,36 ile yüksek tahsil görmüş ilim erbabı (hekim, müderris vb.), kira ile geçinenler, ev hizmetçileri ile tüccar ve sarraf hademeleri izlemektedir. İncelenen dönemde tüccarlar,

²¹² BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

²¹³ Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü İstatistikleri-TÜİK, 2008, <http://www.tuik.gov.tr>, (10.10.2018).

²¹⁴ Mazenne-i sû: Kendisinden kötülük beklenen kimse.

²¹⁵ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

²¹⁶ İ.DUİT 78/31.

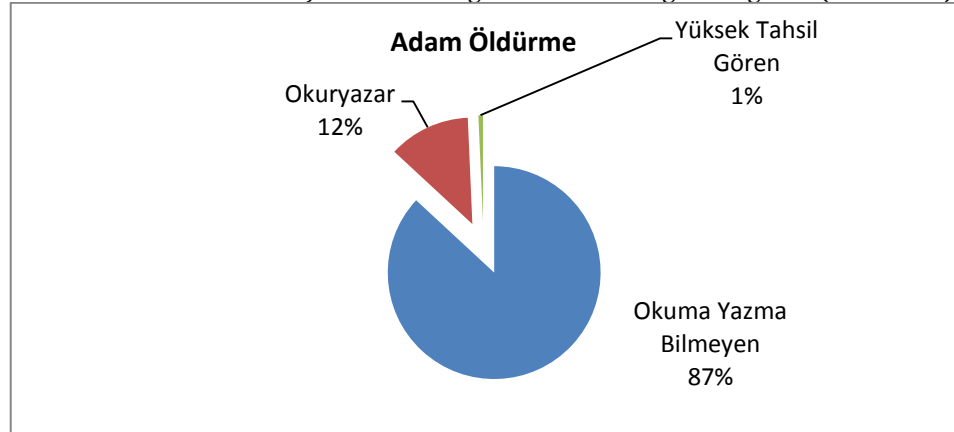
sarraflar, kaptan ve kayıkçıların adam öldürme suçlarına karıştıklarına dair bir veriye rastlanmamıştır (Bkz Tablo 12).

Tablo 12: Adam Öldürme Suçu Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı²¹⁷

Meslek Grubu	Toplam Fail	Derdest	Firari	Grup İçerisindeki Oran (%)
Memur	3	3	0	1,08
Yüksek Tahsilli Müderris, Hekim Vb.	1	1	0	0,36
Tüccar	0	0	0	0,00
Çiftçi	207	189	18	74,19
Balıkçı	2	2	0	0,72
Sarraf	0	0	0	0,00
Zanaatkâr	18	16	2	6,45
Ashab-ı Akar	1	1	0	0,36
İşçi	16	12	4	5,73
Kaptan Ve Kayıkçı	0	0	0	0,00
Tüccar Sarraf Hademesi	1	1	0	0,36
Ev Hizmetçisi	1	1	0	0,36
İşsiz	29	20	9	10,39
Toplam	279	246	33	100

Adam öldürme suçu faillerinin eğitim durumları hakkında cetvellerden edinilen bilgilere göre faillerin %86,43'ü okuma-yazma bilmez ve %12,86'sı okuryazar iken yalnızca 0,71'i yüksek tahsil görmüştür. (Bkz Grafik 7) Okuma yazma bilmeyenlerin %86,90'ı tutuklanıp, %13,10'u firar etmiş; okur-yazar faillerinin %91,67'si tutuklanırken %8,33'ü firar etmiş; yüksek tahsillilerin ise tamamı tutuklanmıştır.

Grafik 7: Adam öldürme suçu faillerinin eğitim durumuna göre dağılımı (1913-1917)²¹⁸



²¹⁷ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

²¹⁸ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

Faillerin etnik-dini bilgileri cerâim-i umûmiye cetvellerinde üç başlık altında belirtilmiştir; İslâm, Rum ve Ermeni.²¹⁹ Adam öldürme ve öldürmeye teşebbüs suçuna karışan faillerin 243'ü İslâm (%86,79), 8'i Rum (%2,86) ve 29'u Ermeni (%10,36) olarak kayıtlara geçmiştir. Faillerden İslâm grubunun genel grup içerisinde %87'lik bir ağırlığa sahip olması 1914 yılı için vilayet dâhilindeki Müslüman nüfus oranının %87,55 olduğu düşünüldüğünde tutarlı görünmektedir. Ancak aynı tarihlerde nüfusun yaklaşık %6,37'sini oluşturan Rumlar ve %5,31'ini oluşturan Ermenilerin, failler içerisindeki dağılımları nüfus oranlarına kıyasla tutarlı değildir. Ermenilerin nüfus oranlarının çok üzerindeki suça karışma oranları, aynı dönemlerde yaşanmış olan Ermeni Olayları ile ilişkili olabilir.

Adam öldürme suçuna karışan faillerin 50'si (%17,86) şehirli iken, 233'ü (%79,64) köylü, 7'sinin (%2,50) ise belli bir ikametgâhı yoktur. Şehirli faillerin 48'i tutuklu 2'si firar; köylü faillerin 196'sı tutuklu iken 27'si firar; belli bir ikametgâhı olmayan faillerin ise 3'ü tutuklanırken 4'ü firar etmiştir. Benzer şekilde cerâim-i umûmiye cetvellerine yansıyan 181 adam öldürme vakasının 54'ü (%29,83) şehirde, 127'si kırdâ (%70,17) meydana gelmiştir.²²⁰ Şehirli faillerden %4 oranında firari söz konusu iken köylü faillerin yaklaşık %12'sinin firar etmesi taşrada asayişin sağlanması ve suçluların yakalanarak adalete teslim edilmesi konularında zaafların yaşandığının göstergesi olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda adam öldürme vakaları, şehre oranla kırsal alanda 2 kattan daha fazla görülmektedir.

2014 yılında aynı konuda Aydın Vilayeti için doktora çalışması yapmış olan Öztöp'a göre, şehirli ve köylü faillerin toplumsal olaylar karşısında duydukları baskı ve bir gruba ait olarak kabul görme ihtiyaçları arasındaki fark, suça yönelme durumları ile ilgili oransal farkın açıklamalarından biridir. Şehirli insanlara göre köylüler daha dar bir çevreye, doğumsal bir aidiyet duygusu ve dışlanma korkusu ile dâhil olurlar. Bu nedenle üzerlerindeki baskı daha fazla olup, yaşadıkları olaylarda kendi cezalarını

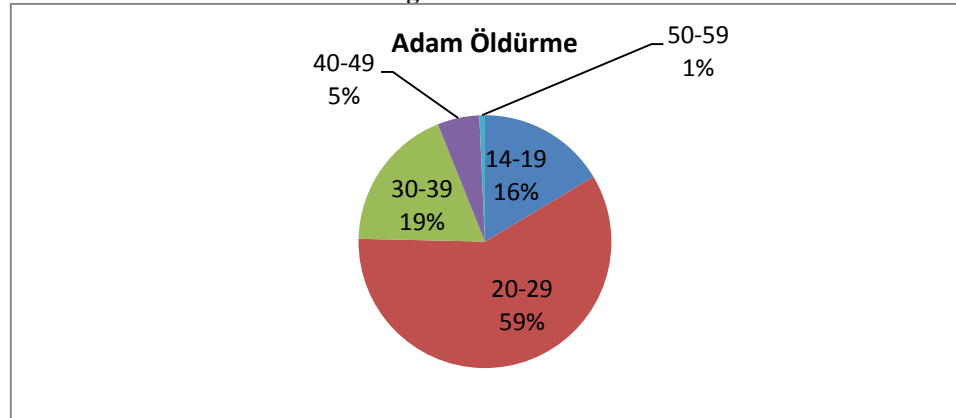
²¹⁹ İki yapraktan oluşan belgelerin bir yüzünde, "Anasır ve Milliyet-i Mücrimin" başlığı altında İslâm, Rum ve Ermeni grupları bulunurken, diğer yaprakta Bulgar-Sırp-Ulah, Alman, İtalyan vb. milliyet grupları mevcuttur. Neredeyse tüm failler İslâm, Rum ya da Ermeni başlığında belirtildiğinden diğer grup ayrımları burada zikredilmemiştir.

²²⁰ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

kendilerinin kesme güdüsü baskındır.²²¹ Osmanlı kolluk kuvvetlerinin sancak ve kazalarda bulunması da kırsal bölgeleri daha تنها ve suçta açık mahaller haline getirmiştir. Yine şehre inemeyen ancak kendilerine kırsalda yer edinmiş olan eşkıya ve çeteler de kırsal bölgelerdeki şiddet, adam öldürme olaylarının şehirlere göre daha fazla olmasının diğer nedenlerindendir.

Faillerin içinde bulundukları yaş gruplarını incelediğimizde 14 yaşından küçük, 60-70 yaş arası ve 70 üzeri yaşlarda fail olmadığı görülmektedir. Faillerin yaş gruplarına bakacak olursak; 14-20 yaş aralığında bulunan 46 suçludan 45'i tutuklu 1'i firari; 20-30 yaş aralığında bulunan 165 suçludan 142'si tutuklu 23'ü firari; 30-40 yaş aralığında bulunan 52 suçludan 45'i tutuklu 7'si firari; 40-50 yaş aralığında bulunan 15 suçludan 13'ü tutuklu 2'si firari ve 50-60 yaş aralığında bulunan 2 suçlunun tutuklu olduğu görülür. (Bkz Grafik 8)

Grafik 8: Adam öldürme ve adam öldürmeye teşebbüs suçu faillerinin yaş gruplarına göre dağılımı²²²



Veriler ışığında değerlendirecek olursak, %59 ile en fazla fail bulunan yaş grubu 20-30 aralığıdır. Hiç fail bulunmayan yaş gruplarını saymazsak en az fail bulunan yaş aralığı da 50-60 yaştır. Bu verilerden yola çıkarak kıyaslama yaptığımızda günümüz suç istatistiklerinde verilerin farklı olduğu görülmektedir. TÜİK'in 2008 istatistiklerine göre ise en fazla fail bulunan yaş grubu 25-34 yaş aralığıdır.²²³ Yaş grupları arasındaki bu farklılık toplumsal değişimin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Evlilik ve çalışma

²²¹ Fatih Öztıp, a.g.t, s.90. ; ayrıca bkz. Nihat Nirun, "Sosyal Yapı ve Suça Yöneliş Olayı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Felsefe Dergisi*, C.5, 1967, s. 131-151.

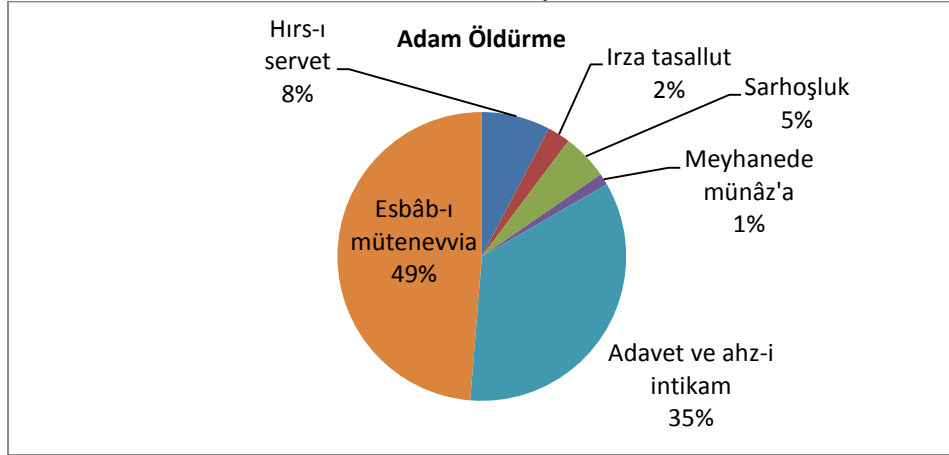
²²² BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

²²³ Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü İstatistikleri-TÜİK, 2008, <http://www.tuik.gov.tr>, (11.10.2018).

yaşının ileriye ötelendiği günümüz toplumunda şiddete neden olabilecek nedenlerin de ilerleyen yaşlarda kişilerin hayatına etki etmesi nedenlerden biri olarak düşünülebilir.

Cerâim-i umûmiye cetvellerinde, adam öldürme ve öldürmeye teşebbüs suçuna karışan faillerin suça neden karıştıklarına dair yalnızca 78'i hakkında bilgi mevcuttur. Diğer failler ile ilgili bilgi verilmemiştir. Elimizdeki verilerden yola çıkarak söyleyebiliriz ki suçların 6'sı servet hırsı, 2'si ırza tasallut, 1'i meyhanede tartışma esnasında, 4'ü sarhoşluk, 27'si düşmanlık ve intikam alma, 38'i ise çeşitli nedenlerle işlenmiştir.(Bkz Grafik 9) Vukû'ât-ı cinâ'iyeye cetvellerinde ise suçların özellikle; arazi meseleleri, hırsızlık, husumet, ırz meselesi, mala zarar verme, alacak meselesi, eşkıya saldırıları, çocuk itlafi vb. olaylar sonucunda gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Grafik 9: Adam Öldürme ve öldürmeye Teşebbüs Suçunun Nedenleri²²⁴



Bahsi geçen suç nedenlerinden ırza tasallut ve meyhanede tartışma nedeniyle meydana gelen olaylara verilebilecek örnekler aşağıdaki gibidir:

- 18 Kasım 1912 tarihinde Bursa Irgandı meyhanesinde geçen vakada aralarında gerçekleşen münâza'a neticesinde Bursa Kaygan mahallesinden Hacı Takur oğlu Kirpici Oksen, Molla Arab mahallesinden Hacı Minas oğlu Bünyamin Bursa'nın Değirmenlikızık karyesinden Sarı İsmail'i yaralayarak öldürmüşlerdir. Failler olay anında tutuklanmıştır.²²⁵

²²⁴ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1

²²⁵ DH. EUM. EMN. 19/1.

- 15 Temmuz 1914 tarihli başka bir olayda Bursa'ya bağlı Kadı karyesinden Mustafa zevcesi Esmâ, ırza tasallut amacıyla hanesine giren aynı karyeden Halid oğlu Mevlid'i revolver ile öldürmüştür. Olay sonucunda tutuklanmıştır.²²⁶
- 7 Şubat 1913 tarihinde Karacabey'e bağlı Makri mahallesinde, Kirmasti'ye bağlı Selimiye mahallesinden Rahim nam-ı diğer İsmail Bin Abdullah (23) ırza tasallut teşebbüsüyle Hoca Emin Efendi hizmetkârı Kasım bin Müzekki'ye (15) saldırmış ve bu esnada tüfek kurşunuyla yüzünden yaralayarak ölümüne sebep olmuştur. Olay sonucunda tutuklanmıştır.²²⁷
- 1 Ekim 1913'te gerçekleşen başka bir olayda Kirmasti kazası Dere mahallesinden Keçeci Hüseyin Oğlu Bakkal Ali, aynı mahalleden kazaz Mehmed Oğlu Mustafa'nın nikâhlı kızına sarf-endazlık (söz ile sarkıntılık yapmak) yapması sonucunda gelişen münâza'a sonucunda kazzaz Mehmed oğlu Mustafa'ya iki el ateş etmiş ve ölümüne neden olmuştur. Olay esnasında derdest edilmiştir.²²⁸
- 8 Haziran 1913 tarihli Kütahya'ya bağlı Eskişehir kazasında gerçekleşen bir başka vakada meyhanede kadın raks ettirme meselesi sonucunda meydana gelen münâza'ada, Eskişehir'in Muttalib karyesinden Ahmed oğlu Hafız Mehmed yine aynı karyeden Mehmed Çavuş oğlu Mustafa İsmail'i bıçakla öldürücü bir şekilde yaralayarak katletmiştir. Fail, olay yerine gönderilen müfreze tarafından ertesi gün derdest edilmiştir.²²⁹

Adam öldürme suçunun nedenleri arasında önemli bir yeri olan (%34,62) adavet ve ahz-ı intikam (düşmanlık ve intikam alma) ile eski husumetler sebebiyle işlenmiş olan suçlar ile ilgili verilebilecek örnekler şunlardır:

- Kütahya Sancağı Gediz kazasına bağlı Karabacaklar Karyesinde Karabacakoğlu Halil, öncesinde husumet ve düşmanlığı olduğu bilinen aynı

²²⁶ DH. EUM. MTK. 51/1.

²²⁷ DH. EUM. EMN. 67/12.

²²⁸ DH. EUM. EMN. 60/7.

²²⁹ DH. EUM. EMN. 31/30.

karyeden Veli Beyoğlu Molla Mehmed'i çifte tüfeği ile öldürmüştür. Olaydan bir gün sonra derdest olmuştur.²³⁰

- Kirmasti Kazasına bağlı Melik karyesinde Çıklanoğlu Mehmed ve oğlu Mehmed ile biraderi Süleyman, aralarında düşmanlık bulunan amcaları Çıklanoğlu Halil'i leylen(geceleyin) Melik Karyesi ovasında dere kenarında yolunu beklemek suretiyle revolver kurşunu ile yaralamış ve boğazını keserek katletmişlerdir.²³¹
- Karacabey Kazası Uluabad karyesinden Filip oğlu Panayot, karyeden Foti oğlu Hıristodolo'yu eski düşmanlıklarına binaen evlerinin yakınlarında bekleyerek revolver kurşunu ile göğsünden vurarak öldürmüştür. Vakanın akabinde derdest edilmiştir.²³²

Husumete dayalı vakaların çoğunda faillerin suçu maktule pusu kurarak ve planlayarak işledikleri görülmektedir.

Çeşitli nedenlerle gerçekleşen öldürme vakaları %48,72 gibi önemli bir yer tutmaktadır. Çeşitli nedenlerle işlenmiş adam öldürme ve öldürmeye teşebbüs vakaları ile ilgili cetvellerde yer alan örnekler şunlardır;

- 18 Haziran 1913 tarihinde gerçekleşen olayda, Karacabey kazasına bağlı Beylik karyesinden Ahmed oğlu Pehlivan Mehmed aynı karyeden koyun çobanı Hezargradlı Ahmed oğlu Ali'yi mal ziyanı meselesinden kaynaklanan eski husumetleri sebebiyle yolunu beklemiş ve üç el ateş etmek suretiyle revolver kurşunu ile öldürmüştür.²³³
- 21 Mart 1914 tarihinde gerçekleşen başka bir olayda Kütahya sancağına bağlı Uşak kazası Karaağaç karyesinden İsmail Hakkı Efendi'nin eski karısı Dudu, Karaağaç karyesinden İsmail Hakkı Efendinin karısı Gülsüm, kızı Ayşe, oğlu Hamza ve Halime'yi gönderdiğini zehirli yufkalar ile zehirleyerek hastalıklara sebebiyet vermiş ve öldürmeye teşebbüs etmiştir.²³⁴

²³⁰ DH. EUM. EMN. 31/5.

²³¹ DH. EUM. EMN. 44/16.

²³² DH. EUM. EMN. 52/3.

²³³ DH. EUM. EMN. 31/30.

²³⁴ DH. EUM. MTK. 25/11.

- 1 Kasım 1912 tarihinde Bursa sancağına bağlı Davuddede Karanlık Nam mahallesinde gerçekleşen başka bir olayda, Bursa'ya bağlı Tatarlar mahallesinden Dağıstanlı Cemal ve refiki (arkadaşı) Muhacir Süleyman, Balıklı karyesinden Şükrü, Çukur mahalleden Deli Mehmed ve Kürt Hasan iki bargir (beygir) yükü kaçak tütün ithal etmekte iken Davud Kadı mahallesinden reji kolcusu Yenişehirli Seyyid oğlu Hasan ile aralarında gerçekleşen çatışma sonucunda, reji kolcusu öldürülmüştür. Vaka şehir merkezine bir saat uzaklıkta meydana geldiği ve failerin olay anında firar etmeleri sebebiyle suçlular yakalanamamıştır.²³⁵

Reji konusu üzerinde kısaca durmak gerekirse, Osmanlı Devleti'nde dış borçların alacaklı devletler tarafından tanzimi amacıyla Muharrem Nizamnamesi ile kurulan Düyûn-ı Umûmiye kapsamında uygulanan adımlardan biri olan Reji İdaresi'nin kurulması²³⁶ ile, Osmanlı Devleti ürettiği tütündeki tekeli hakkını önce Rûsûm-ı Sitte daha sonra da Düyûn-ı Umûmiye İdâresi'ne bırakmıştır. 22 Mayıs 1882 tarihinde kurulan “Memalik-i Osmaniye Duhanlar Müsterekül Menfaa Reji Şirketi” adlı Fransız şirket 30 yıl süreyle Osmanlı tütünü üzerinde işleme hakkına sahip olmuştur. Bu aşamada tütün rejisi personelinin devlet memuru sayılmış ve emekli olma hakkına sahip olmasının yanında Babıâli'nin bu personel üzerinde söz hakkı bulunmamaktaydı. Emniyet gerekçesiyle istihdam edilmiş ve “korucu” adı verilmiş reji kolcularının tüm tasarruf hakkı Düyûn-ı Umûmiye meclisine aitti. İhtiyacın üzerinde istihdam edilen kolcuların sayısının taşra personelinin 1/3'üne ulaştığı bilinmektedir. Dâhiliye nâzırı Mehmet Memduh ve Evkaf nâzırı Abdullah Bey tarafından 2 Ekim 1902 tarihinde düzenlenen tütün rejisi raporuna göre, Reji kolcuları ve üreticiler arasındaki çarpışmalarda yaklaşık 20.000 civarında can kaybı yaşandığı belirtilmiştir.²³⁷

Vukû'ât-ı cinâ'ie cetvellerinde failerin derdest edildiği tarih bilgisi de paylaşıldığından, vukuatın yaşandığı tarih ile failin yakalandığı tarihin birlikte

²³⁵ DH. EUM. EMN. 19/1.

²³⁶ Haydar Kazgan, “Düyûn-ı Umûmiye”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s.707.

²³⁷ Rıfat Önsoy, “Muharrem Kararnâmesi ve Düyun-u Umumiye İdaresi”, *Osmanlı*, C.3, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, s.408.

değerlendirilmesi de mümkün olmaktadır. Adam öldürme ve öldürmeye teşebbüs suçu özelinde bakarsak suçluların firar oranının %20 civarında olduğu bilgisinin yanında, derdest edilen faillerin hemen hepsinin olaydan sonraki en geç 7 gün içerisinde yakalanmış oldukları anlaşılmaktadır. Yakalanamayarak firar eden faillerin en fazla sayıda bulunduğu sancak Bursa Sancağı'dır. Bursa Sancağı içerisinde de firar oranlarının en yüksek olduğu kaza %57,89 ile Pazarköy(Orhangazi) kazasıdır.

1.3.2. Rüşvet

Genel olarak, “toplumun usul ve kurallarına aykırı bir şekilde menfaat vaat edilerek, yetkili birine başkası tarafından bir işin yaptırılması²³⁸ olarak tanımlanabilecek olan rüşvet, devletin her kademesinde görülebilen, devlet işlerinin aksamasına ve usulsüz, liyakatsiz bir hal almasına neden olabilen suçlardandır.

Devlet işleyişine ve toplumsal adalet algısına zarar veren bir suç olarak rüşvet, Osmanlı Devleti'nde ilk dönemlerden itibaren varlık bulmuş, özellikle I.Bayezid döneminde adalet teşkilatında kadıların rüşvetçiliği artmış, Kanuni dönemiyle birlikte ise tüm devlet organlarına hâkim olmuştur. Rüşvet, 19.yüzyıl boyunca hâkimiyetini sürdürmüş, yaşanan eşkıyalık olayları ve asayiş bozukluklarında da, eşkıyalar arasında yerel yöneticilere sunulan paylar yoluyla, mücadeleyi zorlaştırmıştır.²³⁹ Eşkıyalık konusuna ilerleyen bölümde ayrıca değinilecektir.

Devlete ve kurumlarına zarar veren, yenilik ve kanunların uygulanmasını sekteye uğratabilen bir yolsuzluk türü olan rüşvetin, uygulama basamağını ise” hediye” teşkil etmektedir. Bu noktada neyin rüşvet kapsamına girip girmediğini belirlemek, suçun tespiti ve sorunun çözümü için de elzem bir koşul olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, İslâm hukukuna göre hediye, kamu kurumu dışındaki kişilere, karşılıksız ve dostluk amacıyla verilebilecek bir eşya olarak tanımlanırken²⁴⁰, rüşvette yapılan ihsan ya da bağış karşılığında bir çıkar sağlama niyeti mevcuttur. Bu anlamda hediyeleşme

²³⁸ Ahmet Mumcu, *Tarih İçindeki Genel Gelişimiyle Birlikte Osmanlıda Rüşvet (Özellikle Adli Rüşvet)*, 2.B., İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1985, s.1.

²³⁹ Kemal Daşcioğlu, “Osmanlı Döneminde Rüşvet ve Sahtekarlık Suçları ve Bunlara Verilen Cezalar Üzerine Bazı Belgeler”, *Sayıştay Dergisi*, S.59, 2005, s.121.

²⁴⁰ Yüksel Çelik, “Tanzimat Devrinde Rüşvet-Hediye İkilimi ve Bu Alandaki Yolsuzlukları Önleme Çabaları”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.15, 2006, s. 28.

toplum açısından birleştirici ve güçlendirici bir özelliğe sahipken rüşvet suçu, toplum içinde adalet duygusunu ve bu duyguya olan inanca zarar vererek bencillik ve yolsuzluğa neden olmaktadır.²⁴¹

Rüşvet suçu, 19.yüzyıl öncesindeki ceza kanunlarında bir karşılık bulmamış, yolsuzluk kavramını kullanan düşünürler ise kelimeyi kişisel bir anlam ifade etmekten öte genel bir bozulma, yozlaşma anlamında kullanmıştır.²⁴²

1858 Ceza kanunnamesi, üçüncü fasıl madde 67'ye göre bir iş yaptırmak amacıyla her kime her ne isimde her ne veriliyor ise, bu rüşvettir. Ancak, muhabbet amacıyla ve ihtiyaç sahiplerine verilen sadaka ve cüzi hediyeler bunların dışında bırakılmıştır. Rüşvet alan kişiye “mürteşi”, verene “raşi” ve rüşvet veren ile alan arasında aracı olan kişilere ise “raiş” denilmiştir.²⁴³ Rüşvet alan kişinin makam ve unvanı ne olursa olsun, suçu ilk kez işlemiş ise muvakkaten (geçici olarak ve 5 yıldan az olmamak üzere)²⁴⁴ kalebent cezasına konulur ve altı sene boyunca “tard” (uzaklaştırma) cezası verilirdi.²⁴⁵ Ceza müeyyideleri rüşveti veren ve varsa aracılık eden kişi için de geçerliydi.²⁴⁶

İncelenen dönem içerisinde vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine yansımış 6 rüşvet vakası olmuştur. Vakalardan 5'i Bursa Sancağı'nda, 1'i Karahisar-ı Sahip Sancağı'nda meydana gelmiştir. Bursa Sancağı'nda meydana gelen 5 vakanın 3'ü Mudanya kazasında 1'i Karacabey'de 1'i de sancak merkezinde gerçekleşmiş olup, Mudanya kazasında gerçekleşen 2 vaka “askerlikten kurtulma ve asker firarisi oğlunu” arama gibi nedenlerle işlenmiştir. 6 failden 5'i tutuklanmış olup 1 suçlu firari kalmıştır.²⁴⁷

Rüşvet suçu faillerine ait bilgileri elde ettiğimiz cerâim-i umûmiye cetvellerine göre, 1913-1917 yılları arasında 25 aylık dönemde Hudâvendigâr Vilayetinde gerçekleşen rüşvet vakası adedi, 21'dir. 21 vaka için tespit edilen toplam fail sayısı ise 32'dir. Faillerin tamamı tutuklanmış olup, firar eden olmamıştır. 32 failin rüşveti alan,

²⁴¹ Hikmet Akdemir, “Dini Kaynaklarda Hediye Rüşvet Ayrımı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.19, 2008, s.27.

²⁴² Konu hakkındaki daha geniş bilgi için bkz. Cengiz Kırılı, *Yolsuzluğu İcadı 1840 Ceza Kanunu, İktidar ve Bürokrasi*, İstanbul: Verita Yay., 2015, s.15.

²⁴³ İ.DUİT 78/31.

²⁴⁴ Keleş, a.g.m, s.279.

²⁴⁵ İ.DUİT 78/31.

²⁴⁶ Keleş, a.yer.

²⁴⁷ BOA. DH. EUM. EMN 52/3; 67/12; 15/17; 19/1; 53/4; BOA. DH. EUM. MTK 25/11.

veren ya da aracı olan taraflardan hangisine dâhil olduklarına dair bilgi yoktur.²⁴⁸ Faillerin tamamı erkek olup 7 fail bekâr, 12 fail evli-çocuklu ve 2 fail evli-çocuksuzdur.²⁴⁹ Kadınların o dönemde devlet işlerinde bulunmamaları sebebiyle, rüşvet suçu faillerinin tamamının erkek olması beklenen bir sonuçtur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidara gelmesiyle 1909 yılında çıkarılan kanunla "bedel-i askeriye" kaldırılmış ve zorunlu askerlik sistemine geçilmişti.²⁵⁰ Evli erkekler içerisinde %60'lık oranda evli-çocuklu erkeklerin yer alması, askerlikten kurtulma amacıyla rüşvete başvurulması ile ilgili olabilir. Bu konu ile ilgili vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine yansımış örnekler aşağıdaki gibidir;

-17 Mart 1913 tarihinde Karacabey kazasına bağlı Karakoca karyesinden Hacı Apostol Oğlu Nikola, Mihaliç Jandarma Takım Kumandanı Mehmet Efendi'ye asker firarisi oğlunu aramak için iki lira rüşvet verdiği tahkikat sonucunda anlaşılmış ve vaka akabinde derdest edilmiştir.²⁵¹

-7 Mart 1914 tarihinde Mudanya kazasına bağlı Boğaz karyesinden Teologos oğlu İstefan, jandarma İbrahim oğlu Ali'ye askerlikten kurtulmak amacıyla rüşvet vermiş, yakalanamayarak firar etmiştir.²⁵²

Cerâim-i umûmiye cetvellerine yansıyan rüşvet vakası 12'dir. Toplam 20 erkek failin 7'si bekâr; 12'si evli-çocuklu; 2'si evli-çocuksuzdur.²⁵³

Rüşvet suçu faillerinin tamamı, suçu ilk kez işlemiştir. Meslek grupları açısından değerlendirecek olursak, faillerin 1'i memur, 12'si çiftçi, 6'sı zanaatkâr ve 1'i işçidir. Faillerin 14'ü Müslüman, 5'i Rum ve 1'i Ermenidir. Tahsil seviyeleri açısından bakıldığında faillerin 18'inin okuma yazma bilmediği, 2'sinin okuma yazma bildiği görülürken, yüksek tahsil görmüş fail bulunmamaktadır. Faillerin 6'sı köyde ikamet ederken 9'u şehirde ikamet etmektedir 5'inin ise ikametgâhı belli değildir. Suça karışan

²⁴⁸ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

²⁴⁹ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

²⁵⁰ Mehmet Hacısalıhoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Zorunlu Askerlik Sistemine Geçiş Ordu-Millet Düşüncesi," *Toplumsal Tarih*, S.164, 2007, ss. 58-64.

²⁵¹ BOA. DH. EUM. EMN 52/3.

²⁵² BOA. DH. EUM. MTK 25/11.

²⁵³ BOA. DH. EUM. ADL. 33/17 numaralı belgede toplam zekûr sayısı hatalı olarak 1 fazla yazılmıştır.

faillerden 14-20 yaş aralığında 2; 20-30 yaş aralığında 8; 30-40 yaş aralığında 5; 40-50 yaş aralığında 1; 50-60 yaş aralığında 3 ve 60-70 yaş aralığında 1 kişi bulunmaktadır. Gerçekleşen rüşvet suçlarının 11'i şehirde, 1'i ise kırdada meydana gelmiştir.²⁵⁴ Devlet kurumlarının şehir merkezlerinde bulunduğu düşünüldüğünde bu durum beklenen bir sonuçtur.

1.3.3. Eşkialık ve Yol Keme

Eşkiala kelimesi sözlük anlamı olarak “bedbaht, talihsiz, günahkâr, asi” anlamlarına gelen şaki kelimesinin çoğulu olmakla birlikte Türkçede farklı bir anlam kazanarak “yol kesicilik” anlamına gelen “katıu’t tarik”, haydut ve harami anlamına gelen “muharib” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır.²⁵⁵ Suç cetvellerinde eşkıyalık vakaları, “kat-ı tarik”, “şekavet”, “cemiyetle tarik-i âmmede hırsızlık” şeklinde belirtilmiştir.

İnsanlığın ilk dönemlerinden bu yana, zorbalık ve şiddet kullanarak yol kesme ve bu esnada hırsızlık, tecavüz vb. suçların işlenmesi, özellikle iç kontrolün bozulup asayiş zaaflarına yol açtığı bölgelerde olagelmıştır. Yapısı itibariyle eşkıyalık suç, emniyet ve asayiş, can, mal ve ırz güvenliğinin sağlanmasına yönelik bir tehdit olmasının yanı sıra devlet sınırları içerisinde seyahat eden reayanın yol ve ulaşım güvenliğini koruma noktasında da önemlidir.²⁵⁶ Organize ve nitelikli bir suç olarak kabul edilen eşkıyalık, 1858 Ceza Kanunnamesi’nin 57.maddesine göre cinayet ve zararlarının derecelerine göre muvakkat ya da müebbet kürek cezası ile cezalandırılmaktaydı.²⁵⁷

Hudâvendigâr Vilayeti’nin bulunduğu bölgenin coğrafi açıdan dağlık oluşu, ticari hayatının zenginliği ve özellikle Balkan Savaşları sebebiyle bölgeye doğru artan göçün yarattığı ortam eşkıyalık hareketleri için de elverişli bir ortam oluşturmuştur. Bunların yanında 1909 yılında ilan edilen genel af sebebiyle yalnızca siyasi suçlular değil adi suçlardan hüküm giyenler de yeniden halkın içine karışmış, hatta hapisten yeni

²⁵⁴ BOA. DH. EUM. MTK 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 2/23; DH. EUM. ADL. 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

²⁵⁵ Ali Bardakoğlu, “Eşkiala”, İA, C.11, TDV Yay., 1995, s.463 (463-466).

²⁵⁶ Mustafa Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, İstanbul: Bayrak Yay., 2004, s.305.

²⁵⁷ İ.DUİT 78/31.

çıkan bazı eşkıya, yeniden şekavet ve katle başvurmaları sebebiyle tekrar hapse konulmuşlardır.²⁵⁸

Osmanlı Devleti klasik döneminde taşraya derbent köyleri kurarak önemli köprü ve geçiş yollarının yalnızca bakım ve onarımını değil, aynı zamanda tehlikeli geçit yerleri gibi mahallerin güvenliğini de sağlamaktaydı. Bu amaçla derbentçileri bazı vergilerden muaf tutmuş, sıkıntıya düşen derbentçiye yardımda bulunularak hizmetin devam etmesini mümkün kılınmıştır. Toprağını terk eden reaya için eski yerlerine nakil konusunda 10 yıl müddet veren Osmanlı, derbentler için 10 yıl bekleme şartını terk ederek eski yerlerine dönmelerini sağlamıştır. Bunun yanında derbentlerin bulunduğu mahallere sosyal tesisler kurmuş ve imar faaliyetleri ile bir iskân merkezi haline getirmiştir. Tanzimat'tan sonra yapılan düzenlemeler ile yerini Zaptiye Teşkilatına bırakan derbent teşkilatı tüm düzeltme çabalarına rağmen bozularak taşrayı eşkıya tehdidine açık hale getirmiştir.²⁵⁹

Meşrutiyet yönetimi, göreve geldiğinde karşılaştığı en büyük sorunlardan olan eşkıyalığı önleyerek kırsal alanda güvenliğini sağlamak amacıyla, 26 Temmuz 1908'de toplanan Meclis-i Vükela'da "çeşitli milletlerden eşkıyalık faaliyetlerine karışmış olanların, silahlarını hükümete teslim etmeleri ve bir daha şekavet olaylarına karışmamaları şartıyla affolunmaları" kararlaştırılmıştır. Daha önce bahsedilen genel af uygulamalarıyla da tabanı genişletilen aflarla, soruna barışçıl çözümler bulunmaya çalışılmış ancak uzun vadede başarılı olunamamış ve aftan yararlanan bazı çeteler yine dağa çıkmıştır.²⁶⁰

Osmanlı yönetimi, şekavet sorunuyla mücadele edebilmek için esasında 19.yüzyıldan bu yana çeşitli tedbirler almıştır. Özellikle Tanzimat dönemiyle birlikte halkın can ve mal güvenliğini sağlamaya yönelik uygulamalar yüzyılın ikinci yarısında artan savaş şartları ve iç güvenlik tehdidi sebebiyle arttırılmıştır. Bu anlamda kentler arasında gidiş gelişi denetlemek amacıyla 27 Şubat 1841'de çıkarılan "Men-i Mürûr ve

²⁵⁸Haluk Selvi, "II. Meşrutiyet'in İlk Yıllarında Kuzeybatı Anadolu'da Asayiş Sorunu," *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, ed.Osman Köse, C.12, Samsun: İlkadım Belediyesi Kültür Yay., 2017, s.235.

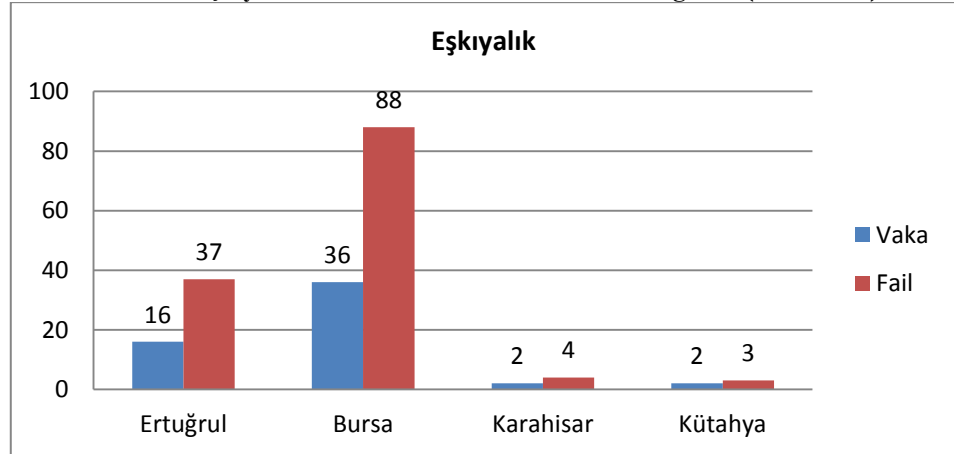
²⁵⁹Ayşe Değerli Keçici, "Osmanlı Devleti'nde Bir Taşra Güvenlik Örgütü Olan Derbent Teşkilâtı," *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 7, 2008, s.51.

²⁶⁰Kemal Yakut, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler," *Kebikeç*, S. 34, 2012, s.140.

Pasaport Nizamnamesi” ve şikâyetin engellenmesine dair takriben H.1300 yılında II. Abdülhamid’e sunulan “Devlet-i Aliyye’de Şikâyetin Önlenmesi Hakkında Layiha” düzenlemiştir. 1909’da Ege’de şikâyetin önlenmesi için “Men-i Şikâyet Kanunu” çıkarılmıştır. Yine 9 Mayıs 1909 yılında çıkarılan “Serserilik ve Mazenne-i Sû Eşhas Hakkında Nizamname” ve 9 Haziran 1909 tarihli “İçtimat-ı Umûmiye Kanunu” ile de toplumsal ve siyasal örgütlenmelerin kısıtlanması, bu amaçla yapılan uygulamalardandır.²⁶¹ Alınan tüm önlemlere karşın, taşrada eşkıyalığın bitmesi sağlanamamıştır.

Hudâvendigâr Vilayeti vukû’ât-ı cinâ’iye cetvellerine yansıyan eşkıyalık suçu vakası 56’dır. Vakaların sancaklara dağılımında, suçların %64,29’u Bursa Sancağı’nda gerçekleşirken, %28,57’si Ertuğrul Sancağı’nda, %3,57’si ise Karahisar ve Kütahya Sancağı’nda meydana gelmiştir. (Bkz. Grafik 10)

Grafik 10: Eşkıyalık Vakalarının Sancak Bazında Dağılımı (1912-1914)²⁶²



Vukû’ât-ı cinâ’iye cetvellerine göre Bursa Sancağı’nda 1912-1914 yılları arasında 36 eşkıyalık vakası yaşanmıştır. Buna göre Bursa merkez kazasında gerçekleşen 11 eşkıyalık vakasında 29 fail bulunmakta olup 1 olay faili meçhul kalmıştır. Faillerin 25’i tutuklu iken 4’ü firar etmiştir. Gemlik kazasında 4 vaka kayda geçmiş olup, 17 fail bulunmaktadır. Faillerin 3’ü tutuklu iken 14’ü firar etmiştir.

²⁶¹ Naim Ürkmez, “Eşkıyalığın Engellenmesine Dair Sultan II. Abdülhamid’e Sunulan Bir Rapor,” *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.I, S. 1, 2015, s.33.

²⁶² BOA. DH. EUM. EMN.11/1; 12/3; 14/1; 14/6; 15/17; 19/1; 31/30; 31/4; 31/5; 32/19; 44/16; 52/3; 55/9; 53/4; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 7/13; 77/1; BOA. DH. EUM. MTK.25/11; 30/1; 44/9; 50/9; 51/1.

Karacabey kazasında 4 vakaya karışan 9 fail bulunmaktayken faillerin 8'i tutuklanmış 1'i firar etmiştir. Kirmasti kazasında 2 vaka gerçekleşmiş olup fail sayısı 3'tür. 2 fail firar etmişken 1'i tutuklanmıştır. Mudanya kazasında 6 vakaya 4 fail sebep olmuş, 3 vaka faili meçhul kalmıştır. Faillerin 3'ü tutuklanırken 1 fail firar etmiştir. Pazarköy (Orhangazi) kazasında 9 vakaya toplam 26 fail sebep olurken, faillerin 8'i tutuklanmış 18'i firar etmiştir. En fazla eşkıyalık vakasının gerçekleştiği ve yüksek tutuklu fail oranının bulunduğu sancak Bursa merkez sancağı olmuştur.

Tablo 13: Eşkıyalık Suçunun Hudâvendigâr Vilayetindeki Dağılımı (1912-1914)²⁶³

Sancak /Kaza	Vaka Sayısı	Faili Meçhul	Fail Sayısı	Vaka Oranı %
Bursa	11	1	29	19,64
Gemlik	4	0	17	7,14
Karacabey	4	0	7	7,14
Kirmasti	2	0	3	3,57
Mudanya	6	3	4	10,71
Pazarköy	9	0	26	16,07
Bilecik	5	0	10	8,93
İnegöl	7	0	16	12,50
Söğüt	2	0	6	3,57
Yenişehir	2	0	5	3,57
Karahisar	2	0	4	3,57
Kütahya	2	0	3	3,57
Toplam	56	4	132	100,00

Vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine göre Hudâvendigâr Vilayeti'nde firar sayısı en fazla olan kaza Pazarköy (Orhangazi) iken firar oranı en yüksek kaza ise Mihaliç (Karacabey) olmuştur.

Cetvellere yansıyan eşkıyalık ve eşkıyalara yataklık vakalarına dair bazı örnekler şöyledir:

- 18 Ekim 1913 tarihinde Gemlik kazasına bağlı Armudlu Nahiyesinden kahveci Arnabud (Arnavut) Sadık ve Bekir ile aynı nahiyeden Mercan çiftliği nâzırı Ramazan eşkıyaya yataklık ettikleri gerekçesiyle tutuklanmıştır.²⁶⁴
- 30 Ağustos 1912 tarihinde Ertuğrul Sancağı İnegöl kazası Yenice karyesinde, Marmaracıklı Defci Kiregos'un başkanlığında, Sölüzlü Panayak

²⁶³ BOA. DH. EMN. 11/1; 12/3; 14/1; 14/6; 15/17; 19/1; 31/5; 31/30; 44/16; 52/3; 5/59; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 7/13; 77/1; DH. EUYM. MTK. 30/1; 44/9; 50/9; 51/1.

²⁶⁴ BOA. DH. EUM. EMN. 60/7.

Antranik ve rüfekası (arkadaşları), Cerrahlı'da fabrikatör olan Hacı Kiğork Ağa'nın oğlu Manuk'u fidye-i necat (kurtuluş fidyesi) maksadıyla kaçırmıştır. Adı geçenin babası ve akrabaları tarafından esir kurtarılan kadar bir çarpışma düzenlenmemesi istendiği için jandarma beklemiş ve fidye tutarı ellerine geçtikten sonra eşkıyalar esiri serbest bırakmışsalar da, parayı götüren kişiler zor tutularak yol göstermeleri sağlandığından jandarmaların bulunmadığı bir mahalden Marmaracık bölgesine doğru firar etmişlerdir.²⁶⁵

- 14 Ekim 1913 tarihinde gerçekleşen vakada; Mihalıç kazasına bağlı Emre karyesinden Bakkal Hüseyin oğlu Ali Efendi'nin, bakkalında satmak amacıyla Bandırma mal pazarına giderken Emre karyesine 1 saat mesafedeki alanda Bandırma kazasının Manyas nahiyesi'nin Kızık karyesinden Ahmed Oğlu ve Çerkes Ömer Bey biraderi Kamil ve yanındaki meçhul arkadaşı tarafından silah çekilmek suretiyle 15 lirası gasb edilmiştir. Vakadan 12 saat sonra ihbar edilmesi sebebiyle, eşkıyalar firar etmiştir.²⁶⁶

Belgelerde geçen ifadelerle göre, şekavet olaylarının gece karanlığında gerçekleşmesi, olaylardan sonra geç haber verilmesi, şakilerin bazı olaylarda gasp ettikleri atları kullanarak daha hızlı davranabildikleri ve olay yerlerinin güvenlik merkezlerine olan uzaklığı suçluların kolaylıkla firar etmelerini sağlayan ve yakalanmalarını zorlaştıran faktörlerden olmuştur.²⁶⁷

Şekavet, kat-ı tarik, kutta-i tarik ve gece cemiyetle umuma açık yollarda hırsızlık suçuna karışan faillerle ilgili bilgilere eriştiğimiz cerâim-i umûmiye cetvellerine göre Hudâvendigâr vilayeti dâhilinde 3'ü faili meçhul olmak üzere toplam 81 vaka meydana gelmiştir. 81 vakaya karışan toplam fail adeti 166 tutuklu (%86,01) ve 27 firar (%13,99) olmak üzere 193'tür.²⁶⁸ Kadın fail bulunmayıp, erkek faillerin 85'i bekâr (%70,25) olup 68 tutuklu 17 firar; 28'i evli-çocuklu (%23,14) olup 27 tutuklu 1 firar; 5'i evli-çocuksuz

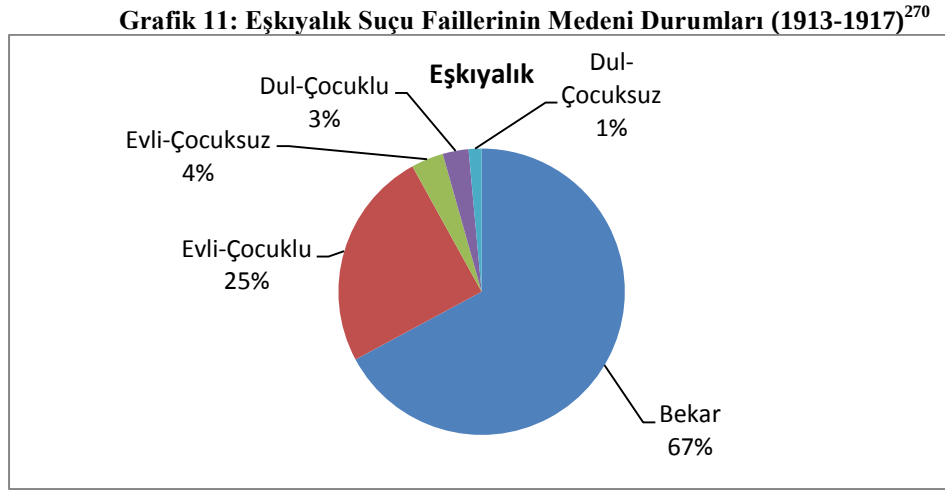
²⁶⁵ BOA. DH. EUM. EMN. 14/1.

²⁶⁶ BOA. DH. EUM. EMN. 60/7

²⁶⁷ BOA. DH. EUM. EMN. 31/5; 31/30; 60/5; 60/7; 77/1.

²⁶⁸ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

(%4,13), 2'si dul-çocuklu (%1,65) ve 1'i dul-çocuksuz (%0,83) olup tamamı tutuklanmıştır.²⁶⁹ Eşkiyalık olaylarına karışan failer arasında kadınların olmaması beklenen bir durumdur. Bunun yanı sıra, eşkiyalık gibi yüksek risk içeren bir suça yönelen bu insanların büyük çoğunluğunun ailevi sorumlulukları olmayan, bekâr erkeklerden oluşması da şaşırtıcı değildir.(Bkz Grafik 11)



Failler suç tekrarı açısından incelendiğinde, 82 failin ilk kez suç işlediği (%67,77) bununla beraber 37 failin ise sabıkalı (%30,58) olduğu görülür, 2 fail de zanlı konumundadır. İlk kez suça karışan 82 failin 77'si tutuklanıp 5'i firar ederken, sabıkalı faillerin 24' tutuklanmış 13'ü firar etmiştir. Faillerin meslek grupları içerisindeki dağılımı şöyledir; 87 çiftçi (%71,90), 23 işsiz (%19,01) 5 işçi (%4,13), 4 zanaatkâr (%3,31), 1 tüccar (%0,83) ve 1 memur (%0,83).(Bkz Tablo 14).²⁷¹

²⁶⁹ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

²⁷⁰ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

²⁷¹ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur

Tablo 14: Eşkialık Suçu Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)²⁷²

Meslek Grupları	Toplam Fail	Tutuklu Fail	Firari Fail	Diğer Meslek Grupları İçinde Oranı (%)	Tutuklu Oranı (%)	Firar Oranı (%)	Toplam
Memur	1	1	0	0,83	100,00	0,00	100
Yüksek Tahsilli Müderris vb.	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0
Tüccar	1	0	1	0,83	0,00	100,00	100
Çiftçi	87	74	13	71,90	85,06	14,94	100
Balıkçı	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0
Sarraf	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0
Zanaatkâr	4	4	0	3,31	100,00	0,00	100
Ashab-ı Akar	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0
İşçi	5	5	0	4,13	100,00	0,00	100
Kaptan Ve Kayıkçı	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0
Tüccar Sarraf Hademesi	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0
Ev Hizmetçisi	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0
İşsiz	23	19	4	19,01	82,61	17,39	100
Toplam	121	103	18	100,00			

Eşkialık gruplarının insan kaynağı genellikle dağlık alanlar ve köylerde yaşayan ailelerin işsiz çocukları olmuştur. Eşkialık olaylarını besleyen bir diğer unsur da asker kaçakları²⁷³ ve sabıkalı suçlulardır. Failler arasında sabıkalıların oranının %30,66'ya bulması da bu durumu desteklemektedir. Asker firarileri eşkıyalık ile birlikte ciddi bir iç güvenlik sorununa neden olmuş hem de özellikle I.Dünya savaşının yaşandığı tarihlerde orduyu zaafa uğratan sebeplerden biri olmuştur.²⁷⁴ Bu konuyla ilgili bir şikâyet vakası belgelere şu şekilde yansımıştır: 9 Aralık 1912 tarihinde Hudâvendigâr Vilayeti Pazarköy (Orhangazi) kazası Üreğil karyesi civarında Cerid karyesinden Şaraphanyan Arşadır ile asker elbiseli refiki (arkadaşı) Karabet oğlu Zavın ve diğer jandarma elbiseli meçhûl refikleri, yine aynı karyeden Yusuf ve rüfekasına eşkıyalık yaparak silah çekmişler; Yusuf ve arkadaşları da karşılık vererek şakilerden Şaraphanyan Arşadır'ı yaralamışlardır. Olayın akabinde firar eden şakilerden Karabet oğlu Zavın derdest olmuşsa da belgeye göre nahiye müdürü Fahri Efendi'nin göz yumması sebebiyle diğer iki şaki firar etmiştir. Faillerin yakalanamamasında kusuru bulunan Fahri Efendi

²⁷² BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur

²⁷³ Efkan Uzun, "Osmanlı Örneklemini Üzerinden Sosyal Eşkialığa Bir Bakış", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3 (2006), s.34.

²⁷⁴ Hakan Yaşar, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Firari Askerler Sorununa Dair Genel Bir Değerlendirme," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.32, 2016, s.8.

görevinden azledilmiştir.²⁷⁵ Bu vaka, güvenlik kuvvetlerinin suç ile mücadele konusundaki gayreti noktasında önemli bir örnektir.

Eşkıyalık suçuna karışan faillerden 103'ü (%85,12) Müslüman iken, 13'ü Ermeni (%10,74), 6'sı ise Rum'dur(%4,13). Faillerin %80,17'si (97 fail) okuma yazma bilmezken, %19,83'ü (24 fail) okuryazar durumdadır, faillerden hiçbiri yüksek tahsil görmemiştir. İkamet yerleri açısından faillerin %88,43'ü (107 fail) köylü iken ancak %11,57'si (14 fail) şehirlidir. Bu bilgiye paralel olarak eşkıyalık vakalarının tamamı kırsal kesimde gerçekleşmiştir.²⁷⁶ Osmanlı Devleti'nde kırsal kesimdeki asayiş problemlerinin bir tezahürü olan eşkıyalık vakalarının Hudâvendigâr vilayetindeki tüm cinayet suçlarının içindeki oranı, cerâim-i umûmiye cetvellerine göre %2,09'dur.²⁷⁷

1.3.4. Tecavüz

Cinsel haklar aleyhine suçlardan olan “ırza geçme” eylemi, eski çağlardan günümüze cezai yaptırımı ve kapsam şekli farklı olsa da her toplum tarafından suç kategorisinde yer almıştır.²⁷⁸ Kişinin ruhsal ve bedensel bütünlüğüne karşı işlenen bir suç olmasının yanında tecavüzün, genel ahlak ve aile düzenini ilgilendiren boyutları da mevcuttur.²⁷⁹

Tecavüz suçu suç cetvellerinde “cebren fiil-i şeni”, “cebren fiil-i şeni livata”, “izale-i bıkır”, “ırza tasallut” ibareleriyle geçmektedir. Henüz evlenmemiş kızların uğradıkları tecavüz vakaları (kızlık bozma) anlamında “izale-i bıkır” olarak tanımlanmış iken, erkeklere karşı gerçekleşen cinsel istismar vakaları “cebren fiil-i şeni livata” olarak cetvellerde yer almıştır.

1858 Ceza Kanunnamesi'nin 3. fasıl 198. maddesine göre bir kimseye cebren fiil-i şeni de bulunan kişi muvakkaten küreğe konulmaktaydı. Kürek cezası, mağdurun

²⁷⁵ BOA. DH. EUM. EMN. 19/1.

²⁷⁶ BOA. DH. EUM. MTK 6/27; 23/11; 35/1; 51/9; 51/13; 68/27; 72/58; 73/35; DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30.

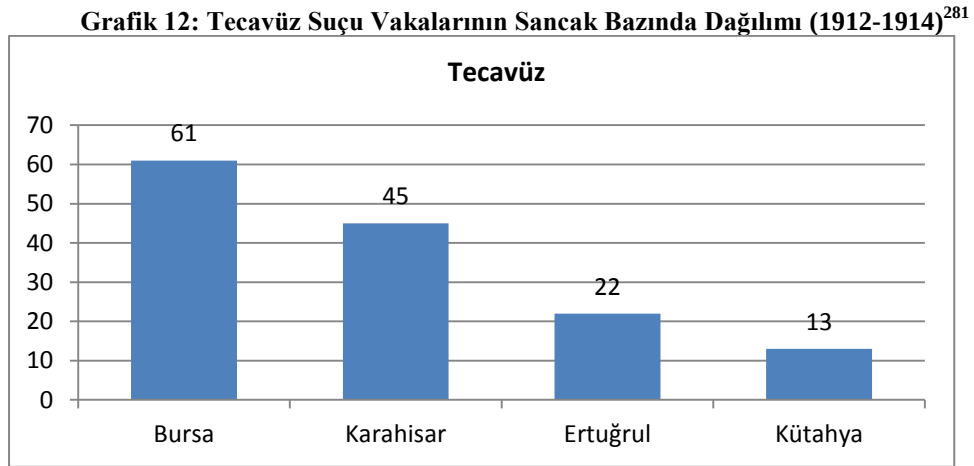
²⁷⁷ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

²⁷⁸ İbrahim Dülger, “İrza Geçme Suçunun Tarihi Gelişimi,” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, 2000, s.81.

²⁷⁹ Belkıs Konan, “Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu,” *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. 29, 2011, s. 149.

yaşının 11'den küçük olması durumunda 6 aydan az olamazdı. Tecavüz teşebbüsünde bulunan ancak gerçekleştiremeyen kişilere de 3 aydan az olmamak üzere kürek cezası verilmekteydi. Cinsel saldırının, mağdurun anne-babası ya da velisinden gelmesi durumunda ise cezanın şiddeti artmakta ve 5 yıldan az olmamak kaydıyla küreğe mahkûm edilmesi söz konusu olmaktaydı. Bunlarla beraber, cinsel saldırı henüz evlenmemiş bakire bir kıza karşı işlenmişse kürek cezası yanında tazminat verilmesi hususu da gündeme gelmekteydi.²⁸⁰

Vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerinde karşılaşılan tecavüz suçu vaka adeti 141'dir. Vakaların %43,26'lık kısmı Bursa Sancağı'nda meydana gelmiştir. Bunu sırasıyla %31,91 ile Karahisar Sancağı, %15,60 ile Ertuğrul Sancağı ve %9,22 ile Kütahya Sancağı izlemiştir.(Bkz Grafik 12) Kütahya Sancağı, tecavüz suçunda da diğer suç türlerinde olduğu gibi düşük seviyelerdedir.



Tecavüz suçu, mağdurların ekseriyeti bakımından kadınlar ve çocuklara yönelik bir suçtur. Özellikle Balkan Savaşları'ndan sonra daha da belirginleşen başıbozuk ortamda sefere giden ve dönmeyen erkekler sebebiyle ailelerin savunmasız kalması, kadın ve çocukların tecavüz suçunun mağdurları olma noktasında etkisi olmuştur. Bu konuda vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine yansıyan bir örnek şöyledir:

- 14 Mayıs 1913 tarihinde, Bursa Sancağı Kirmasti kazası Ayas karyesinden kırk beş yaşındaki Pomak Mustafa, Yeni muhacirinden asker zevcesi

²⁸⁰ İ.DUİT 78/31.

²⁸¹ BOA. DH. EUM. EMN. 31/4; 31/5; 31/30; 32/19; 44/16; 52/3; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 77/1; 5/59; 7/13; 11/1; 12/3; 14/1; 14/6; 15/17; 19/1; 53/4; BOA. DH. EUM. MTK 30/1; 25/11; 44/9; 50/9; 51/1.

Emine'yi karye kenarından tutup ormana sürüklemiş ve cebren fiil-i şen'i de bulunmuştur. Fail vaka akabinde derdest edilmiştir.²⁸²

Vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine yansıyan vakalarda, mağdurların %29,79'u erkek iken %69,50'si kadındır. Vakaların %71,63'ü tek başına işlenmiş iken %28,36'sı birden fazla kişi tarafından işlenmiştir.²⁸³ Bazı vakalarda kadınların da fail grubu içinde bulunduğu görülmektedir.²⁸⁴

Tecavüz vakalarını sancak bazında incelemek gerekirse; Bursa sancak merkezinde 9 vakaya toplam 13 fail karışmış, faillerin 11'i tutuklanmışken 2'si firar etmiştir. Kirmasti kazasında 19 vakaya toplam 30 fail karışmış; Orhaneli kazasında 13 vakaya toplam 15 fail karışmış; Orhangazi kazasında 2 vakaya toplam 3 kişi karışmış; Mudanya kazasında 5 vakaya toplam 6 fail karışmış; Gemlik kazasında 4 vakaya toplam 6 fail karışmış; Karacabey kazasında 9 vakaya toplam 11 fail karışmış ve faillerin tamamı tutuklanmıştır.²⁸⁵ Vakalarda faillerin %97,62'si tutuklanmış olup, vilayet genelindeki tecavüz vakalarının %43,26'sı Bursa Sancağı'nda gerçekleşmiştir. Vilayet genelinde gerçekleşen tecavüz vakalarının büyük oranda Bursa Sancağı'nda gerçekleşmiş olması vilayet içerisinde Kütahya Sancağı'ndan sonra gelen en kalabalık yerleşim birimi olmasıyla açıklanabilirse de, Bursa Sancağı özelinde baktığımızda özellikle Kirmasti ve Orhaneli kazalarında (Bursa merkez kazasının yaklaşık 1/3'i nüfusa sahip olmalarına rağmen) tecavüz suçunun yoğun olarak yaşandığı anlaşılmaktadır. Bursa kazasında gerçekleşen tecavüz vakalarının yaklaşık %55'i bu iki yerleşim yerinde gerçekleşmiştir. Bursa Sancağı'nda kıyı kesimlerinden uzaklaşıp, iç kesimlere doğru gidildikçe tecavüz vakası oranının arttığı söylenebilir. Bursa Sancağı'nda tecavüz vakalarında vaka başına düşen fail 1,38 iken, aylık vaka ortalaması (22 ay için) 2,77'dir.

Karahisar Sancağı'nda gerçekleşen tecavüz vakaları ile ilgili sayısal veriler şöyledir: Sandıklı'da 15, Bolvadin'de 16, Karahisar merkezinde 8, Dinar'da 6 vaka kayda geçmiş olup, Aziziye kazasında kayda geçen tecavüz vakası olmamıştır. Sancak

²⁸² BOA. DH. EUM. EMN. 56/15.

²⁸³ BOA. DH. EUM. EMN. 31/4; 31/5; 31/30; 32/19; 44/16; 52/3; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 77/1; 5/59; 7/13; 11/1; 12/3; 14/1; 14/6; 15/17; 19/1; 53/4; BOA. DH. EUM. MTK 30/1; 25/11; 44/9; 50/9; 51/1.

²⁸⁴ BOA. DH. EUM. EMN. 32/19.

²⁸⁵ BOA. DH. EUM. EMN. 31/4; 31/5; 31/30; 32/19; 44/16; 52/3; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 7/13; 12/3; 14/1; 15/17; 19/1; 5/59; 53/4; DH. EUM. MTK. 30/1; 44/9; 50/9; 51/1.

genelindeki 45 vakaya 69 fail karışmış olup, 58'i tutuklanmış ve 11'i firar etmiştir. Vaka başına düşen fail 1,53 aylık vaka ortalaması (17 ay için) 2,65'tir.²⁸⁶

Ertuğrul Sancağı Bilecik kazasında 2, İnegöl'de 4, Söğüt'te 8 ve Yenişehir'de 8 olmak üzere toplam 22 vaka kayda geçmiştir. 22 vaka için belirlenen fail sayısı 30 olup, vaka başına 1,31 fail düşmektedir. Sancak geneli aylık vaka ortalaması ise 1,58'dir.²⁸⁷

Genel olarak en az suç vakasının gerçekleştiği sancak olan Kütahya Sancağı tecavüz suçunda da en az vakanın kayda geçtiği sancak olmuştur. Kütahya merkezi ve Gediz kazasında 1, Simav'da 2, Eskişehir kazasında 3, Uşak kazasında 6 vaka olmak üzere 13 vaka kayda geçmiştir. 13 vakaya karışan toplam fail sayısı 19 olup, tamamı tutuklanmıştır ve vaka başına fail 1,46'dır.²⁸⁸

Tecavüz vakalarının vilayet genelindeki görünümünden bahsetmek gerekirse, Aziziye kazasında kayda geçen herhangi bir tecavüz vakası olmazken, Kirmasti kazası sancak dâhilinde %31,15 ve vilayet genelinde %13,48 ile en fazla tecavüz vakasının yaşandığı bölge olmuştur.

Cerâim-i umûmiye cetvellerine, tecavüz suçu ile ilgili yansıyan vaka sayısı 428'dir ve faili meçhul kalmış vaka bulunmamaktadır. 428 vakada 623'ü tutuklu, 33'ü firar olmak üzere 656 fail tespit edilmiştir.²⁸⁹

Cinsiyet bağlamında incelendiğinde tecavüz vakalarının failleri %95,82 oranında erkeklerdir, onlara %4,18 ile kadın failler eşlik etmişlerdir. 252 erkek failin 199'u (%75,67) bekâr iken, 35'i evli-çocuklu (%13,31), 12'si evli-çocuksuz (%4,56), 4'ü dul-çocuklu (%1,52), 2'si dul-çocuksuz (%0,76)'dur. Kadın faillerden 1'i bekâr (%0,38), 5'i evli-çocuklu(%1,90), 2'si dul-çocuklu (%0,76), 3'ü dul-çocuksuzdur (%1,14).²⁹⁰

²⁸⁶ BOA. DH. EUM. EMN. 31/4; 32/19; 44/16; 56/15; 60/5; 60/7; 7/13; 11/1; 12/3; 15/17; 19/1; 53/4; DH. EUM. MTK. 30/1; 44/9; 50/9; 51/1.

²⁸⁷ BOA. DH. EUM. EMN 44/16; 60/5; 60/7; 67/12; 77/1; 5/59; 7/13; 15/17; 53/4; DH. EUM. MTK. 25/11; 44/9; 50/9; 51/1.

²⁸⁸ BOA. DH. EUM. EMN. 31/4; 31/5; 32/19; 60/5; 60/7; 77/1; 14/6; 30/1; DH. EUM. MTK. 30/1; 44/9.

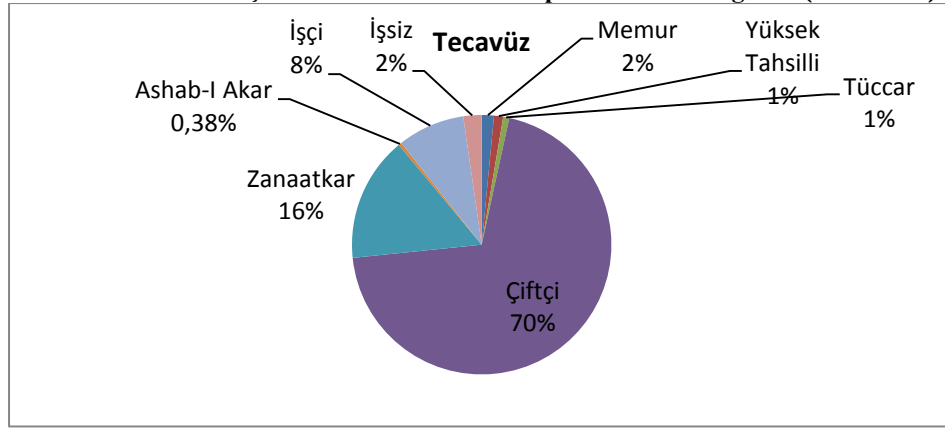
²⁸⁹ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

²⁹⁰ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

Suç tekrarı açısından incelediğimizde tecavüz suçu faillerinin %95,44'ü (251 fail) ilk kez suç işleyen grupta yer almaktayken, %4,18'i (11 fail) sabıkalı ve 1 fail tecavüz zanlısıdır. İlk kez suç işleyen 251 failin 241'i tutuklu, 10'u firaridir. 11 sabıkalı failin ise 9'u tutuklanmış 2'si firar etmiştir.²⁹¹

Tecavüz faillerinin 184'ü çiftçi, 41'i zanaatkâr, 22'si işçi, 6'sı işsiz, 4'ü memur, 3'ü ilim erbabı, 2'si tüccar ve 1'i ashab-ı akar'dır. Diğer suçlarda olduğu gibi tecavüz suçunda da en ağırlıklı meslek grubu çiftçiler olmuştur. (Bkz Grafik 13)

Grafik 13: Tecavüz Suçu Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)²⁹²



Faillerin %99,62'si Müslüman iken %0,38'i Rum'dur. Okuyup yazma bilmeyen fail oranı %90,87; okuma yazma bilen fail oranı %8,75; yüksek tahsil gören fail oranı %0,38'dir. Faillerin büyük çoğunluğunu oluşturan çiftçilere paralel olarak köylü fail oranı %61,60, şehirli fail oranı %38,40'dır. Kırsal kesim, tecavüz suçunda da en fazla vakanın meydana geldiği mahal olmuştur. Bu bağlamda, vakaların %47,51'i (86 vaka) şehirde gerçekleşmiş iken, %52,49'u (95 vaka) kırdaki gerçekleşmiştir. Bu durum ikamet yeri kırsal alan olmasına rağmen bazı faillerin tecavüz suçunu şehirde işlediğini göstermektedir.

Tecavüz faillerinin en fazla oranda görüldüğü yaş grubu 20-30 yaştır. Bunu sırasıyla 14-20 yaş, 30-40 yaş, 40-50 yaş, 14 yaşından küçükler ve 50-60 yaş grubu izlemiştir. (Bkz Tablo 15)

²⁹¹BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

²⁹²BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

Tablo 15: Tecavüz Suçu Faillerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)²⁹³

Yaş Grubu	Toplam Fail	Tutuklu Fail	Firari Fail	Yaş Grupları İçindeki Oran (%)
14-	7	7	0	2,66
14-20	83	81	2	31,56
20-30	129	123	6	49,05
30-40	35	33	2	13,31
40-50	8	6	2	3,04
50-60	1	1	0	0,38
60-70	0	0	0	0,00
70+	0	0	0	0,00
Toplam	263	251	12	100,00

1.3.5. İskat-ı Cenin (Çocuk Düşürme)

Osmanlı Devleti'nde ıskat-ı cenin 19.yy'ın ikinci yarısına kadar şer-i hukuk kapsamında ele alınmış ve anne hayatını tehlikeye sokabilecek bazı durumlar dışında kesinlikle yasaklanmıştır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerden²⁹⁴ yola çıkarak geçim derdi vb. durumlar da dâhil olmak üzere kürtaja yönelmenin günah olduğuna dikkat çekilmiştir. Osmanlı klasik dönemi bu anlayış ile devam etmiş ancak Tanzimat ile birlikte devlet anlayışında meydana gelen değişikliklerle, kürtaj meselesi daha dünyevi bir alanda ve askeri-vergi sistemindeki ihtiyaçlar gözetilerek ele alınmaya başlanırken, nüfusun sayısal olarak çoğalmasının yanında sağlıklı ve nitelikli olmasıyla da ilgilenilmeye başlanmıştır.²⁹⁵

Sosyal, hukuki ve ahlaki yönleri de bulunan çocuk düşürme fiilinin²⁹⁶ devlet tarafından önlenbilmesini sağlamak amacıyla çeşitli fermanların çıkarıldığı, ancak buna rağmen kadınların ekonomik güçlükler, istenmeyen gebelik ve yeniden evlenebilmek gibi sebeplerle ıskat-ı cenine devam ettikleri bilinse de²⁹⁷ Hudâvendigâr

²⁹³BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

²⁹⁴ En'âm Suresi 151 ve İsra Suresi 31. ayetler.

²⁹⁵Fatma Şimşek, "Osmanlı Nüfus Politikaları Açısından Çocuk Düşürme Olgusu," *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 2, 2017, s. 394.

²⁹⁶Belkıs Konan, "Osmanlı Devleti'nde Çocuk Düşürme Suçu," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 57, S. 4, 2008, s. 320.

²⁹⁷ Yasemin Keskin, "Osmanlı Toplumunda İstenmeyen Hamileliklerin Tek Taraflı Mağdurları: Kadınlar," *Toplumsal Tarih*, S. 276, 2016, s. 72.

vilayetine ait cerâim-i umûmiye cetvellerine yansıyan failler muhtemelen darp sebebiyle cenin ölümüne neden olan erkekler olmuştur.²⁹⁸

Iskat-ı cenin suçuna dair vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine yansıyan 8 vaka mevcuttur. Vakalara karışan toplam fail sayısı 12 olup, 8'i erkek iken 4 fail kadındır. Bazı vakalarda ıskat-ı cenin vakasının nedeni olarak “münâza'a” ve “darb ile ıskat-ı cenine sebebiyet vermek” gösterilmiş diğerlerinde ise herhangi bir bilgi verilmemiştir. Iskat-ı cenin vakalarının vilayet içerisindeki dağılımı şöyledir: Bursa sancak merkezi 1, Kirmasti kazası 1, Atranos kazası 2 olmak üzere toplam 4 vaka; Karahisar Sancağı Sandıklı kazası 2 vaka; Ertuğrul Sancağı Söğüt kazası ve Kütahya Sancağı Uşak kazası 1'er vaka.²⁹⁹

Cerâim-i umûmiye cetvellerine yansıyan vaka adedi 18, fail adedi 23'tür. Faillerin tamamı yakalanmıştır.³⁰⁰ Demografik özelliklerini tespit edebildiğimiz 8 failin tamamı erkek olup; 3'ü bekâr, 5'i ise evli-çocukludur. Yine faillerin tamamı ilk kez suç işlemişlerdir. Failleri meslekleri açısından değerlendirirsek, faillerin 6'sı çiftçi, 1'i tüccar ve 1'i işçidir. Büyük bölümü çiftçilik ile uğraşan Osmanlı toplumunda çiftçiler bu suç türünde de en yüksek fail oranına sahiptirler. Faillerin tamamı Müslüman olup, 8'i de okuma yazma bilmemektedir. Faillerin 2'si şehirli iken 6'sı köylüdür. Aynı şekilde ıskat-ı cenin vakalarının 2'si şehirde gerçekleşirken, 6'sı kırdaki gerçekleşmiştir. Yaş grupları açısından failler; 14-20 yaş grubunda 2 fail, 20-30 yaş grubunda 3 fail, 30-40 yaş grubunda 1 fail ve 40-50 yaş grubunda 2 fail şeklindedir.³⁰¹

²⁹⁸ BOA. DH. EUM. EMN. 52/3; 7/13; 11/1; 12/3; DH. EUM. MTK. 5/11; BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

²⁹⁹ BOA. DH. EUM. EMN. 52/3; 56/15; 7/13; 11/1; 12/3; DH. EUM. MTK. 25/11; 50/9.

³⁰⁰ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

³⁰¹ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

1.3.6. Cebren Kız Kaçırma

“Kız kaçırma” olgusu, Türk kültüründe yaygın olarak görülen bir gelenektir. Sosyal ve kültürel arka plana sahip olan bu geleneğin çeşitli türleri ve nedenleri bulunmaktadır. Anadolu’da olduğu kadar diğer Türk devletleri ve Orta Asya’da da görülmektedir. Orta Asya’da görülen kız kaçırma geleneği, ırza geçme ya da evlenmeye zorlama maksadıyla yapılmamaktadır. Çoğunlukla meşru bir evlenme çeşidi olarak görülen bu durumda kızın akrabaları kendisini gelip görmekte, erkek tarafını tanıyarak ya durumu kabul yoluna gitmekte ya da kızlarını geri almaktaydı.(çoğunlukla geri alma olmaz).³⁰²

1858 Ceza Kanunnamesine göre Osmanlı Devleti, cebren yaşı buluşa ermemiş bir çocuğu kaçırana üç aydan bir seneye kadar hapis cezası vermektedir. Buluşa ermiş birini kaçırana failler ise 3 aydan 3 seneye kadar hapsolünmaktaydı. Kaçırılan kişi evli ise kaçırana kimse muvakkaten küreğe konulmaktaydı. Kaçırana kişiye yardım eden kişiler de 1 aydan 6 aya kadar hapsolünmaktaydı. Cebren kız kaçırma olayına tecavüz suçu da eklenmiş ise suça karışanlara o suç için verilen ceza en üst dereceden veriliyordu.³⁰³

Hudâvendigâr Vilayetine ait vukû’ât-ı cinâ’iye cetvellerinde kız kaçırma olayları genel olarak “cebren” yaşanmış ve bu suça tecavüz, fuhuş ve yaralama gibi diğer suçlar da eşlik etmiştir. Kız kaçırma suçu arşiv belgelerinde farklı isimlerle yer almıştır. Kaçırılan kadının evli ya da bekâr olmasına göre “cebren kız kaçırmak”, “cebren karı kaçırmak”, “cebren karı sürüklemek” şeklinde ibareler kullanılmıştır.

İncelenen 25 aylık dönemde Hudâvendigâr Vilayetinde yaşanan cebren kız kaçırma olaylarının dağılımına göre Bursa’da 20, Ertuğrul’da 14, Karahisar’da 42, Kütahya’da 5 vaka olmak üzere toplam 81 vaka meydana gelmiştir (Bkz Grafik 14). Karahisar Sancağı vilayet genelinde en fazla vakanın gerçekleştiği sancak olmuştur (tüm cebren kız kaçırma olaylarının %51,9’u). Vilayet geneli aylık vaka ortalaması 3,24’tür. Elimizdeki belgelerdeki açıklamalar kısmında belirtilen bilgilere göre, 81 cebren kız kaçırma vakasının 10’unda tecavüz suçu da işlenmiştir³⁰⁴, ancak bu konudaki

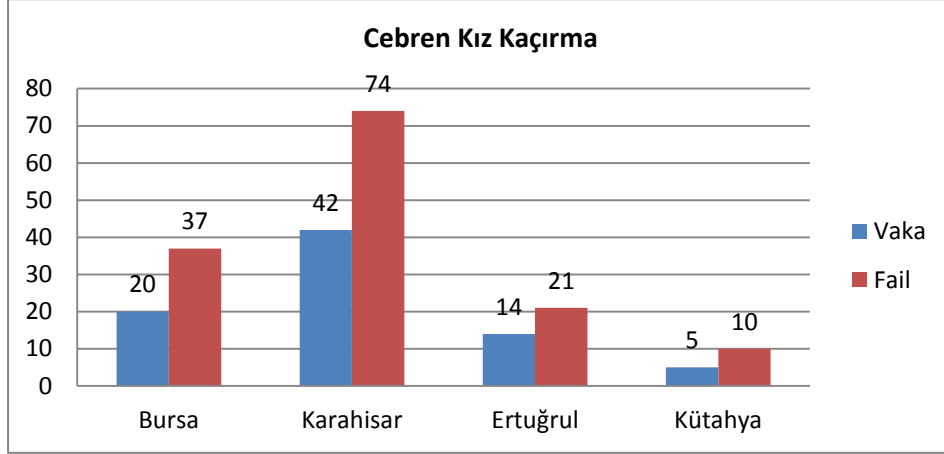
³⁰² Öztop, a.g.t, s.113.

³⁰³ İ.DUİT 78/31.

³⁰⁴ BOA. DH. EUM. EMN. 32/19; 60/7; 7/13; 11/1; 12/3; DH. EUM. MTK. 25/11; 51/1.

sınırlılık kaydı tutan kişinin tüm vakalar için gereken açıklamayı belgeye ekleyip eklemediği ile ilgilidir. Açıklama kısmında bilgi içermeyen vakalar ile ilgili işlenmiş olan ikincil ya da üçüncül suçlar hakkında bilgi sahibi olunamamaktadır.

Grafik 14: Cebren Kız Kaçırma Vakalarının Sancak Bazında Dağılımı (1912-1914)³⁰⁵



Bursa Sancağı'nda gerçekleşen 20 cebren kız kaçırma vakasında fail sayısı 37'dir. Faillerin 34'ü tutuklanmışken 3'ü firar etmiştir. Orhaneli kazasında gerçekleşen 5 vakaya 7 fail, Bursa sancak merkezinde gerçekleşen 3 vakaya 8 fail, Karacabey kazasındaki 4 vakaya 6 fail, Kirmasti kazasında gerçekleşen 5 vakaya 5 fail, Orhangazi kazasındaki 1 vakaya 5 fail karışmış olup tamamı tutuklanmıştır. Mudanya kazasındaki 1 vakaya karşın 1 fail ise firar etmiştir.³⁰⁶ Bursa Sancağı'nda aylık vaka ortalaması 1,33 olup vaka başına fail oranı 1,85'dir.

Ertuğrul Sancağı'nda gerçekleşen 14 vakada fail sayısı 21'dir. Faillerin 17'si tutuklanmışken 4'ü firar etmiştir. Bilecik merkez kazasında 2 vakaya 2 fail, Yenişehir kazasında 2 vakaya 5 fail karışmış faillerden 2'si tutuklanırken 3'ü firar etmiştir. İnegöl kazasında 7 vakaya 9 fail karışmış 1 fail firar etmiş 8'i tutuklanmıştır. Söğüt kazasında 3 vakaya 5 fail karışmış olup, Yenişehir kazasında 3 ve İnegöl kazasındaki 1 olmak üzere toplamda 4 fail dışında tüm failler tutuklanmıştır.³⁰⁷ Bilecik kazası Alınca karyesinde bir vaka evlenme maksadıyla, Söğüt kazasındaki Çaydere karyesinde bir

³⁰⁵ BOA. DH. EUM. EMN. 31/4; 31/5; 31/30; 32/19; 44/16; 52/3; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 77/1; 5/59; 7/13; 11/1; 12/3; 14/1; 14/6; 15/17; 19/1; 53/4; DH. EUM. MTK. 30/1; 25/11; 44/9; 50/9; 51/1.

³⁰⁶ BOA. DH. EUM. EMN. 31/4; 31/5; 31/30; 32/19; 44/16; 52/3; 60/5; 60/7; 67/12; 77/1; 11/1; 12/3; 14/1; 53/4; DH. EUM. MTK. 50/9.

³⁰⁷ BOA. DH. EUM. EMN. 44/16; 60/5; 67/12; 77/1; 14/1; DH. EUM. MTK. 30/1; 25/11; 44/9; 50/9.

başka vaka ise evlilik vaadiyle³⁰⁸ gerçekleştirilmiştir. Ertuğrul Sancağı'nda aylık vaka ortalaması 1,56 olup, vaka başına fail oranı 1,5'dir.

Karahisar Sancağı'nda gerçekleşen 42 vakada fail sayısı 74'tür. Aziziye kazasında 3 vakaya 7 fail, Bolvadin kazasında 2 vakaya 6 fail, Dinar kazasında 4 vakaya 6 fail, Karahisar sancak merkezinde 8 vakaya 16 fail, Sandıklı kazasında 25 vakaya 39 fail karışmıştır. Bolvadin kazasında 6 fail, Dinar kazasında 3 fail ve Sandıklı kazasında 15 fail firar etmiş diğerleri tutuklanmıştır.³⁰⁹ Sancak genelinde faillerin yaklaşık %32,43'ü firar ederken, %67,57'si tutuklanmıştır.

Kütahya Sancağı'nda gerçekleşen toplam vaka sayısı 5 fail sayısı 10 olup, faillerin tamamı tutuklanmıştır. Eskişehir ve Kütahya merkez kazalarında kayda geçen hiçbir vaka olmazken, Simav'da 1, Gediz'de 1 ve Uşak'ta 3 vaka yaşanmıştır.³¹⁰ Kütahya Sancağı cebren kız kaçırma vakasının en az görüldüğü sancak olmuştur.

Cebren kız kaçırma suçuna dair cerâim-i umûmiye cetvellerine yansıyan vaka sayısı 125, toplam fail sayısı 225'tir. Faillerin 207'si (%92) tutuklanırken 18'i (%8) firar etmiştir.³¹¹

Medeni durumları itibariyle demografik özellikleri tespit edilen toplam 80 failin 64'ü bekâr, 12'si evli-çocuklu erkek iken, 1'i dul-çocuklu ve 3'ü dul-çocuksuz erkektir. Bu suça karışan kadın fail bulunmamaktadır.³¹²

Faillerin %92,5'i ilk kez suç işlemiş iken %7,5'i sabıkalıdır. İlk kez suç işleyen 74 failin 71'i tutuklanmışken 3'ü firar etmiş; sabıkalı olan toplam 6 failin 5'i tutuklanmış iken 1'i firar etmiştir.

Meslek grupları açısından faillerin 69'u çiftçi, 4'ü işsiz, 2'si işçi, 1'i kira geliriyle geçinen kimse ve 1'i de ev hizmetçisidir. (Bkz. Grafik 15).

³⁰⁸ BOA. DH. EUM. MTK. 25/11.

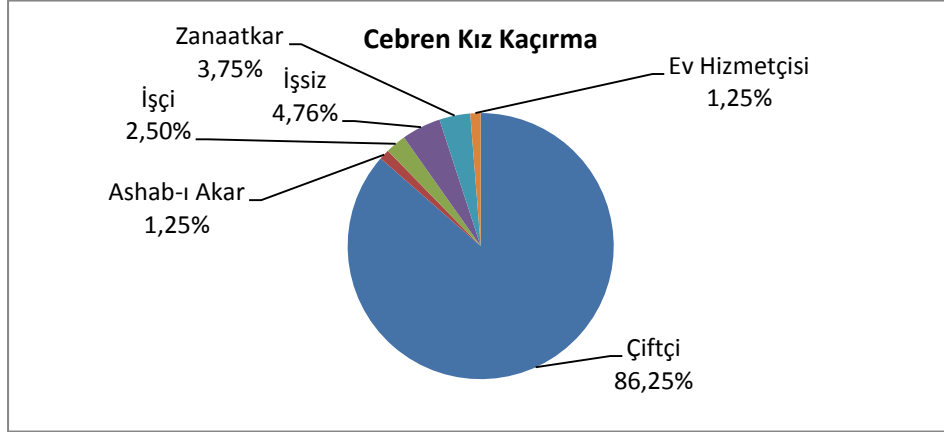
³⁰⁹ BOA. DH. EUM. EMN. 31/4; 31/30; 32/19; 44/46; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 77/1; 5/59; 7/13; 11/1; 12/3; 14/6; 15/17; 19/1; 53/4; BOA. DH. EUM. MTK. 25/11; 30/1; 44/9; 50/9; 51/1.

³¹⁰ BOA. DH. EUM. EMN. 31/5; 60/7; DH. EUM. MTK. 44/9; 53/4.

³¹¹ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

³¹² BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

Grafik 15: Cebren Kız Kaçırma Suçu Faillerinin Mesleki Dağılımı (1913-1917)³¹³



Faillerin tamamı Müslüman'dır. Eğitim durumu açısından faillerin durumu şöyledir; %92,5'i okuma-yazma bilmeyen ve %7,5'i okuryazardır. Faillerin 18'i (%22,5) şehirli, 59'u (%73,75) köylü ve 3 failin ikametgâhı belli değildir. Bu duruma paralel olarak vukuatların %66'sı köyde gerçekleşmişken %34'ü şehirde yaşanmıştır. Cebren kız kaçırma suçunun faillerinin %53,75'i 20-30 yaş aralığındaki kimselerdir. Sırasıyla 14-20 yaş aralığı (%32,5) ve 30-39 yaş aralığı (%13,75) gelmektedir.³¹⁴

Vukû'ât-ı cinâ'ie cetvellerine göre cebren kız kaçırma vakalarında mülahazat (açıklamalar) kısmı belgelerin büyük çoğunluğunda boş bırakıldığından, suçun nedenleri konusunda sağlıklı bir istatistik vermek mümkün değildir. Ancak kimi vakalarda verilen bilgilere göre nedenler şöyle sıralanabilir; çeşitli sebepler, fuhuş, sefahat (gayrimeşru zevk ve eğlenceye düşkünlük), evlilik vaadi, saika-i aşk.³¹⁵

1.3.7. Darp ve Cerh

1858 Ceza kanunnamesine göre; bir kimse bir şahsı cerh ve darp eder ya da bir uzvunu ta'til eder ise ameliyat masrafı ve ödenmesi gereken diyet ile birlikte 3 sene müddet ile küreğe konurdu. Eğer bu cinayeti önceden planlayarak ya da zehirleyerek işlediği anlaşılırsa kürek cezası 10 sene kadar uzatılırdı. Yine bir kimse bir şahsı 20

³¹³ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

³¹⁴ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1; 51/9; 72/58.

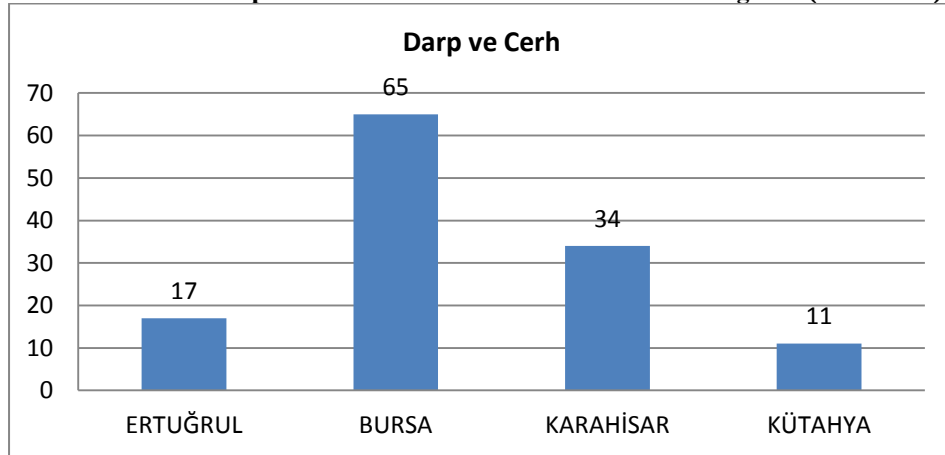
³¹⁵ BOA. DH. EUM. EMN. 77/1; DH. EUM. MTK.. 25/11; 44/9.

günden fazla işinden alıkoyacak ya da hastalanmasına neden olacak cerh ya da darp eder ise 2 aydan 2 seneye kadar hapis olunurdu. Kurbanın, tedavi masrafı ile iş göremeyeceği süre zarfında uğrayacağı zarar dikkate alınarak kaybının misli darb ve cerh edenden alınarak yaralıya verilirdi. Eğer bu durum önceden planlanmış ise hapis süresi 3 aydan 3 yıla kadar uzatılabiliyordu. Darp ve yaralama olayları kast olmaksızın kaza ile gerçekleşmiş ise bir haftadan iki aya kadar hapis cezası öngörülüyordu.³¹⁶

Kişiye karşı işlenen suçlar kapsamında değerlendirilen darp ve yaralama vakaları, cerâim-i umûmiye ve vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine farklı şekilde yansımışlardır. Vukû'ât-ı cinâ'îye cetvelleri “darb ve cerh” başlığı altında bıçakla, kurşunla, katl kastıyla ya da tehditli cerh gibi ciddi suçlar ele alınırken, cerâim-i umûmiye cetvelleri ağır yaralanmalardan en ufak vakalara kadar tüm cerh vakalarına yer vermiştir.

Vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine göre darp ve cerh vakalarının sancak bazında dağılımı şöyledir; Bursa Sancağı'nda 65, Karahisar Sancağı'nda 34, Ertuğrul Sancağı'nda 17 Ve Kütahya Sancağı'nda 11 vaka. (Bkz Grafik 16)

Grafik 16: Darp ve Cerh Vakalarının Sancak Bazında Dağılımı (1912-1914)³¹⁷



Bursa Sancağı'nda gerçekleşen 37 vakaya 44 fail; Kirmasti kazasında 5 vakaya 10 fail; Orhaneli kazasında 1 vaka gerçekleşmiş olup faili meçhul; Orhangazi kazasında 6 vakaya 9 fail; Mudanya kazasında 5 vakaya 5 fail; Gemlik Kazasında 2 vakaya 2 fail; Karacabey kazasında 9 vakaya 11 fail sebep olmuştur. Bursa kazasında toplam 65

³¹⁶ İ.DUİT 78/31.

³¹⁷ BOA. DH. EUM. EMN. 31/4; 31/5; 31/30; 32/19; 44/16; 52/3; 56/15; 60/5; 67/12; 77/1; 11/1; 12/3; 19/1; 53/4; DH. EUM. MTK. 25/11; 44/9; 50/9; 51/1.

yaralama vakası yaşanmış olup olaylara 81 fail karışmıştır. Vaka başına fail oranı 1,31 olup, 18 aylık dönemde aylık vaka ortalaması 3,61'dir. 81 failin 63'ü (%77,78) tutuklanmış olup, 18'i (%22,22) firar etmiştir.³¹⁸ Yaralama vakalarının pek çoğu birden fazla kişiyle gerçekleşmiş olup, Bursa merkez kazasından uzaklaşıldığında suç sayısı azalma göstermiştir.

Karahisar sancak merkezinde gerçekleşen 11 yaralama vakasının 12; Bolvadin kazasında gerçekleşen 6 vakanın 6; Dinar kazasında gerçekleşen 4 vakanın 7; Sandıklı kazasında gerçekleşen 13 kazanın 20 faili vardır. Aziziye kazasında ise cetvellere yansıyan bir yaralama vakası yaşanmamıştır. Karahisar Sancağı'nda gerçekleşen 34 vakanın toplam faili 46 olup, vaka başına fail oranı 1,35'dir. Vakalar sonucunda, 35 fail (%76,09) tutuklanmış 11 fail (%23,91) ise firar etmiştir.³¹⁹ Sandıklı kazası cebren kız kaçırmaya suçunda olduğu gibi darp ve yaralama suçunda da en yüksek oranda vaka görülen kaza olmuştur.

Ertuğrul Sancağı, merkez Bilecik kazasında 3 vakaya 3; Söğüt kazasında 10 vakaya 11; Yenişehir kazasında 2 vakaya 3 fail karışmıştır. İnegöl kazasında vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine yansıyan bir vaka yoktur. Bilecik kazasında firar eden 1 fail dışında 16 failin tamamı tutuklanmıştır. Vaka başına fail oranı 1,13 olup, aylık vaka ortalaması 1,87'dir.³²⁰

Kütahya Sancağı merkezinde 2 vaka için 2; Simav kazasında 2 vaka için 3; Uşak ve Eskişehir kazalarında 3 vaka için 3'er fail tespit edilmiştir. Gediz kazasında yaşanan 1 vakaya 2 fail karışmış olup, toplam 11 vaka için 13 fail bulunmaktadır. Vaka başına fail oranı en düşük sancak Kütahya Sancağı olmuştur (1,18). 13 failin 8'i (%61,54) tutuklanırken 5'i (%38,46) firar etmiştir.³²¹ Diğer suçlarda olduğu gibi Kütahya Sancağı darp ve yaralama suçunda da en düşük orana sahip sancak olmuştur.

İncelenen dönemde Hudâvendigâr Vilayeti'nde vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine toplam 127 vaka yansımıştır. Vakaların %51,2'si merkez Bursa Sancağı'nda, %26,8'i Karahisar Sancağı'nda, %13,4'ü Ertuğrul Sancağı'nda ve %8,7'si Kütahya Sancağı'nda

³¹⁸ BOA. DH. EUM. EMN. 31/4; 31/5; 31/30; 32/19; 44/16; 52/3; 56/15; 60/5; 67/12; 77/1; 11/1; 12/3; 19/1; 53/4; DH. EUM. MTK. 25/11; 44/9; 50/9; 51/1.

³¹⁹ BOA. DH. EUM. EMN. 31/4; 31/5; 32/19; 44/16; 56/15; 60/7; 77/1; 5/59; 7/13; 11/1; 14/6; DH. EUM. MTK. 50/9; 51/1.

³²⁰ BOA. DH. EUM. EMN. 31/4; 31/5; 5/59; 11/1; 12/3; 14/1; 15/17; 53/4; DH. EUM. MTK. 50/9.

³²¹ BOA. DH. EUM. EMN. 31/5; 31/30; 52/3; 56/15; 60/7; 77/1; DH. EUM. MTK. 25/11; 44/9.

yaşanmıştır.(Bkz. Grafik 16) Vilayet genelinde aylık vaka ortalaması 5,29; vaka başına fail oranı 1,28; toplam tutuklu fail oranı %78 ve firar oranı %22'dir. Vilayet dâhilinde Bursa merkez sancağı %29,1 ile yaralama suçlarının en sık görüldüğü bölge olurken, Bursa'dan sonra en yüksek suç oranı %10,2 ile Sandıklı kazasında tespit edilmiştir. Aziziye ve İnegöl kazaları için ise cetvellere yansıyan herhangi bir vaka bulunmamaktadır.

Vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine göre darp ve yaralama vakalarının sebepleri ise; alacak meseleleri, malın ziyan edilmesi, münâza'a, kaçakçılar ve reji kolcularının mücadeleleri, kız meselesi ve eski düşmanlık, alkollü eğlence sırasında tartışma, hırsızlık, kız kaçırma mevzuları olarak belirtilmiştir.³²²

1912-1917 yılları arasında 25 aylık dönem için tutulan cerâim-i umûmiye cetvellerine göre ise 9'u faili meçhul olmak üzere 2.498 darp ve yaralama vakası meydana gelmiştir. 2.498 vakaya neden olan fail sayısı 3.433'tür. 3.433 failin 29'u (%0,84) firar etmişken 3.404'ü (%99,16) tutuklanmıştır. Aylık suç ortalaması 99,92'dir.³²³

Faillerin medeni durum ve cinsiyete göre dağılımları ise şöyledir; Bekâr erkek 757 (%46,61) fail, evli-çocuklu erkek 559 fail (%34,42), evli-çocuksuz erkek 124 fail (%7,64), dul-çocuklu 27 erkek fail (%1,66), dul-çocuksuz 16 erkek fail (%0,99) olmak üzere toplam 1.483 erkek fail (%91,32); bekâr kadın 28 fail (%1,72), evli-çocuklu 75 kadın fail (%4,62), evli-çocuksuz 22 kadın fail (%1,35), dul-çocuklu 7 kadın fail (%0,43) ve dul-çocuksuz 9 kadın fail (%0,55) olmak üzere toplam 141 kadın fail (%8,68). Belgelerde, 3 fail hakkında medeni durum ve cinsiyet açısından kayıp veri mevcuttur.³²⁴

Faillerin %87,89'u ilk kez suç işlemişken (1.430 fail), %11,86'sı sabıkalıdır (193 fail). 2 fail ise "mazenne-i su" yani kendisinden her türlü kötülük beklenen

³²² BOA. DH. EUM. 31/5; 31/30; 32/19; 44/16; 52/3; 14/1;

³²³ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

³²⁴ BOA. DH. EUM. MTK 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 2/23; DH. EUM. ADL. 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1; 51/9; 72/58; (DH. EUM. ADL 17/13 hariç tutulmuştur.) Ayrıca DH. EUM. MTK 35/1 numaralı belgede zekûr kısmında 2 ve DH. EUM. ADL 51/9 numaralı belgede inâs kısmında 1 kişilik bilgi eksiktir.

kimselerden olup 2 fail de suç zanlısıdır. Faillerin %88,44'ü Müslüman iken %6,88'i Ermeni ve % 4,67'si Rum'dur.

Faillerin mesleki dağılımında, çiftçiler %46,25; zanaatkârlar %28,41; işsizler %9,59 ve işçiler %9,29 orana sahiptir. Bunlar dışında %1,23 memur, %1,85 balıkçı, %0,98 ashab-ı akar, %0,74 tüccar, %0,49 yüksek tahsilli, %0,62 ev hizmetçisi, %0,49 tüccar ve sarraf hademesi ve en düşük oran olarak %0,06 kaptan ve kayıkçılar bulunmaktadır.(Bkz Tablo 16)

Tablo 16: Darp ve Yaralama Suçu Faillerinin Mesleki Dağılımları (1913-1917)³²⁵

Meslekler	Toplam Fail	Tutuklu Sayısı	Firar Sayısı	Diğer Meslekler İçerisinde Oranı (%)
Memur	20	20	0	1,23
Yüksek Tahsilli Müderris, Hekim Vb.	8	7	1	0,49
Tüccar	12	12	0	0,74
Çiftçi	752	739	13	46,25
Balıkçı	30	30	0	1,85
Sarraf	0	0	0	0,00
Zanaatkâr	462	458	4	28,41
Ashab-ı Akar	16	16	0	0,98
İşçi	151	145	6	9,29
Kaptan Ve Kayıkçı	1	1	0	0,06
Tüccar Sarraf Hademesi	8	8	0	0,49
Ev Hizmetçisi	10	10	0	0,62
İşsiz	156	153	3	9,59
Toplam*	1626	1599	27	100,00

Darb ve yaralama suçu faillerinin %74,86'sı (1.218) okuma yazma bilmezken, %24,89'u (405 fail) okuryazar ve %0,25'i (4 fail) yüksek tahsillidir. Faillerin 1.007'si şehirli iken (%61,89), 595'i köylü (%36,57) ve 25'inin ikametgâhı belli değildir (%1,54).

³²⁵BOA. DH. EUM. MTK 6/27; 23/11; 35/1; 51/9; 51/13; 68/27; 72/58; 73/35; DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30.

Tablo 17: Darp ve Yaralama Suçu Faillerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)³²⁶

Yaş Grupları	Toplam Fail	Tutuklu Sayısı	Firar Sayısı	Yaş Grupları İçerisinde Oranı (%)
14-	54	54	0	3,32
14-20	477	463	14	29,34
20-30	634	626	8	38,99
30-40	331	325	6	20,36
40-50	94	94	0	5,78
50-60	32	32	0	1,97
60-70	3	3	0	0,18
70+	1	1	0	0,06
Toplam**	1626	1598	28	100

Darp ve yaralama suçu faillerinin yaş gruplarına göre dağılımına bakılacak olursa; 20-30 yaş aralığında pik yaptığını 14 yaş öncesinde hiçbir vaka olmadığını ve 40-50 yaş grubunda ciddi bir düşüşe geçerek 60 sonrası yaş grubunda neredeyse hiç vaka yaşanmamıştır. Faillerin yaklaşık olarak %90'ı 14-40 yaş arasında bulunmaktadır.(Bkz Tablo 17)

Suç vakalarının çoğunluğundan farklı olarak darp ve yaralama vakalarının %64,39'u şehirde (763 vaka), %36,03'ü ise kırdaki (427 vaka) gerçekleşmiştir. Darp ve yaralama vakalarının sebeplerine ilişkin belgelerde kısıtlı bilgiler mevcuttur. Belgelerde yer alan bilgilere göre vakaların 243'ü çeşitli nedenler, 28'i düşmanlık ve intikam, 25'i meyhane tartışması, 15'i fuhuş ve eğlence, 23'ü sarhoşluk, 6'sı ırza tasallut, 4'ü aşk ve 3'ü servet hırsı sebebiyle yaşanmıştır.³²⁷ Vakaların büyük çoğunluğunun nedenine ait

³²⁶ BOA. DH. EUM. MTK 6/27; 23/11; 35/1; 51/9; 51/13; 68/27; 72/58; 73/35; DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30.

*BOA. DH. EUM. ADL 47/28 numaralı belgede "sıfat ve sanat-ı mücrimin" kısmında 1 fazla fail; DH. EUM. ADL 23/19 numaralı belgede yine bahsi geçen kısmında 2 eksik fail; DH. EUM. MTK 51/9 numaralı belgede bahsi geçen kısımda 1 fazla fail ve DH. EUM. MTK 73/35 numaralı belgede aynı kısımda 1 eksik fail bulunmaktadır.

** BOA. DH. EUM. ADL. 5/30 numaralı belgede "sinn-i mücrimin" kısmında 1 fail eksiktir.

³²⁷ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

bir açıklama girilmediğinden, belgelerdeki veriler tam ve sağlıklı bir değerlendirmeyi mümkün kılmamaktadır.³²⁸

1.3.8. Hırsızlık

Arapçada “sirkat”, eski Türkçede “uğrulamak” olarak ifade edilen hırsızlık eyleminin³²⁹ insanlık tarihi kadar eski bir geçmişi vardır.³³⁰ Başkasına ait malın sahibinin isteği dışında alınarak mülk haline getirilmesi olarak tanımlayabileceğimiz hırsızlık, her toplum tarafından suç olarak görülmüş, ancak hangi eylemin hırsızlık kategorisine sokulacağı konusunda farklı görüşler olmuştur. Hırsızlık suçunun oluşması için kasıtlı olması, fiili işleyen kişinin alınan mal üzerinde hak veya hak şüphesinin olmaması, malın korunak altında olması ve gizlice alınmış olması gibi şartlar mevcuttur.³³¹ Bu haliyle hırsızlık fiili gasp ve yağma suçlarından ayrılmaktadır.

1858 Ceza Kanunnamesi 7. Fasıl/216. maddede ifade edilir haliyle sirkat, gece vakti işlenmesi, iki ya da daha fazla kişiyle gerçekleştirilmesi, failerin en az birinde silah bulunması, duvar-kapı kırarak ya da kilit açarak veya devlet memuru kıyafeti giyip sahte emir göstermek suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda “cinayet” kapsamında değerlendirilmekteydi. Cinayet kapsamında değerlendirilen hırsızlık vakalarında failin cezası müebbet ya da 15 seneden az olmamak şartı ile muvakkaten kürek cezasıydı.³³²

1858 Ceza Kanunnamesinin 105.maddesi esasında “Memurin-i Hükümet Tarafından Efrad Hakkında Teaddiyat ve ve Sui Muamelat Vukuunda İcra Olunacak Mücazat” başlığıyla kamu görevlilerinin konut dokunulmazlığını ihlal suçu ile ilgili madde olmasına karşılık, sivil halkın işlediği bu tarz suçlarda da kullanılmıştır. 4 Haziran 1911 tarihli değişiklik ile bu maddenin kapsamı genişletilmiş, ikamet ve

³²⁸ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.. BOA. DH. EUM. ADL 23/19 numaralı belgede “Mevâki-i Cürmiye” kısmında vaka adedi toplama göre 5 fazladır.

³²⁹ Suha Oğuz Baytimur, “Osmanlı Devleti’nde Hırsızlık Suçları ve Uygulanan Cezalar (1789-1839),” *Studies Of The Ottoman Domain*, C. 8, S. 15, 2018, s.92.

³³⁰ Ali Bardakoğlu, “Hırsızlık,” *İA.*, TDV Yay., 1998, s.385.

³³¹ a.yer.

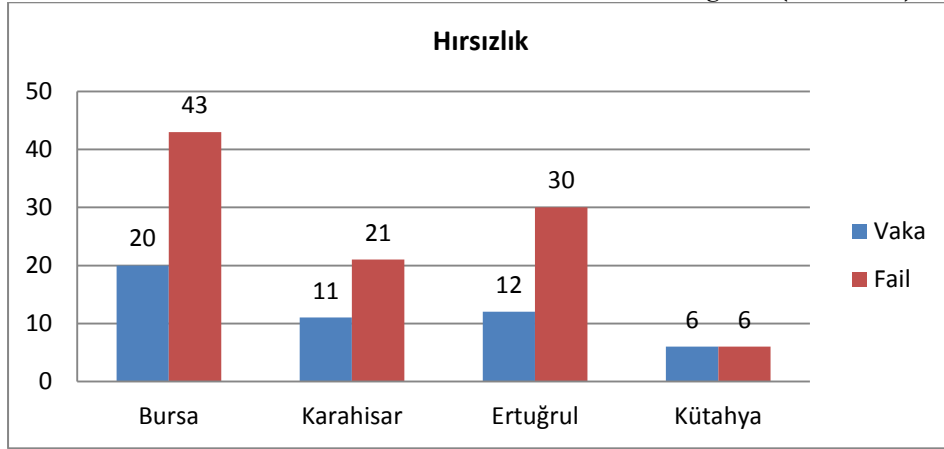
³³² İ.DUİT 78/31.; Said Nuri Akgündüz, a.g.m., s. 11.

müştemilat kavramı eklenerek ilgili suç kapsamına hane dışında ticaretgâh, avlu, bahçe ya da ahır gibi mahaller de eklenmiştir.³³³

Vukû'ât-ı cinâ'îye ve cerâim-i umûmiye cetvellerine yansıyan sirkat vakaları da “leylen(gece vakti)sirkat”, “cebirli sirkat”, “leylen kapı kırmak suretiyle sirkat”, “duvar delerek sirkat” şeklinde tanımlanmıştır.

Vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine göre vilayet genelinde gerçekleşen hırsızlık vakası 49’dur. Vakaların 20’si Bursa Sancağı’nda, 12’si Ertuğrul Sancağı’nda, 11’i Karahisar Sancağı’nda, 6’sı Kütahya Sancağı’nda meydana gelmiştir. (Bkz. Grafik 17)

Grafik 17: Hırsızlık Vakalarının Sancak Bazında Dağılımı (1912-1914)³³⁴



Bursa Sancağı’nda meydana gelen 20 vakanın kaza bazında dağılımı şöyledir; Bursa merkez kazasında 7, Kirmasti 2, Orhaneli ve Orhangazi 2, Mudanya 3, Karacabey 4, Gemlik kazasında ise cetvellere yansıyan bir vaka yaşanmamıştır. 20 vakaya toplam 43 fail karışmış olup, vaka başına fail oranı 2,15’dir. Faillerin 42’si tutuklanırken 1’i firar etmiştir. Tüm vilayet içerisindeki hırsızlık vakalarının %40,82’si Bursa Sancağı’nda yaşanmıştır.³³⁵

Ertuğrul Sancağı’nda incelenen dönemde cetvellere yansıyan toplam vaka sayısı 12’dir. Bilecik merkez kazası ve İnegöl kazasında 5’er, Söğüt kazası ve Yenişehir kazasında 1’er vaka yaşanmıştır. Toplam fail sayısı 30 olup, vaka başına fail oranı

³³³Seda Örsten Esirgen, “Osmanlı Hukukunda Konut Dokunulmazlığını İhlal Suçu,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 65, S. 4, 2016, s. 2313.

³³⁴BOA. DH. EUM. EMN. 31/4; 31/5; 31/30; 32/19; 44/16; 52/3; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 77/1; 5/59; 7/13; 11/1; 12/3; 14/1; 14/6; 15/17; 19/1; 53/4; BOA. DH. EUM. MTK 30/1; 25/11; 44/9; 50/9; 51/1.

³³⁵BOA. DH. EMN. 32/19; 44/16; 52/3; 56/15; 60/5; 77/1; 5/59; 14/1; 53/4; DH. EMN. MTK. 25/11; 50/9.

2,5'dir. Faillerin 23'ü (%76,67) tutuklanırken 7'si (%23,33) firar etmiştir. Tüm vilayet içerisindeki hırsızlık vakalarının %24,49'u Ertuğrul Sancağı'nda yaşanmıştır.³³⁶

Karahisar Sancağı'nda belgelere yansıyan 11 hırsızlık vakası mevcuttur. Bolvadin'de 4, Dinar'da 3, Karahisar'da 1 ve Sandıklı kazasında 3 vaka yaşanmıştır. Aziziye kazasında cetvellere yansıyan bir vaka yaşanmamıştır. Vakalara karışan toplam fail sayısı 21 olup, vaka başına fail sayısı 1,91'dir. 21 failin 20'si tutuklanmış 1 fail firar etmiştir. Hırsızlık vakalarının %22,45'i Karahisar kazasında yaşanmıştır.³³⁷

Kütahya Sancağı'nda gerçekleşen 6 hırsızlık vakasının kazalara dağılımı şöyledir; Eskişehir 1, Gediz 2, Simav 1, Uşak 2. Kütahya merkezinde ise cetvellere yansıyan bir vaka yoktur. Uşak ve Simav kazalarında vakaların biri olmak üzere toplam 2 vaka faili meçhuldür. Hırsızlık vakalarının %12,24'ü Kütahya Sancağı'nda yaşanmıştır.³³⁸

Vilayet genelinde toplam 49 hırsızlık vakasına 100 fail karışmış olup, vaka başına fail oranı 2,13'tür. Aylık hırsızlık vakası ortalaması 2,58'dir. Vilayet genelindeki vakaların çoğunluğu birden fazla fail tarafından işlenmiştir. Hırsızlık suçunun en fazla görüldüğü bölge Bursa merkez kazası ve sancağıdır. Hırsızlık vakalarının mülahazat kısmını incelendiğinde vakaların, servet hırsı, menfaat elde etmek gibi nedenlerle ve çeşitli anlaşmazlıklar sonucunda yaşandığı görülmüştür.

Cerâim-i umûmiye cetvellerinde sirkat suçu "Meskûn mahalde duvar delerek ya da kapı kırarak hırsızlık", "Gece duvardan aşarak, cebir ve şiddet göstererek hırsızlık", olarak belirtilmiştir. Belgelerde, bu şekilde tanımlanmış 10'u faili meçhul olmak üzere toplam 129 vaka yer almaktadır. Hırsızlık vakalarının toplam fail sayısı 263 olup, faillerden 231'i tutuklanmış 32'si firar etmiştir.³³⁹ Vaka başına fail oranı 2,21 olup faillerin firar oranı %12,17'dir.

Hırsızlık vakası faillerinin %66,41'i bekâr erkeklerdir. 87 failden 73'ü tutuklanırken 14'u firar etmiştir. 27 fail evli-çocuklu olup, 23'ü tutuklanırken 4'ü firar etmiştir. 7 fail evli-çocuksuz olup 5'i tutuklanmış 2'si firar etmiştir. 5 fail dul-çocuklu

³³⁶ BOA. DH. EUM. EMN. 44/16; 60/7; 12/3; DH. EUM. MTK. 30/1; 25/11; 44/9.

³³⁷ BOA. DH. EUM. EMN. 31/4; 44/16; 52/3; 67/12; 77/1; 11/1; 12/3; DH. EUM. MTK. 50/9.

³³⁸ BOA. DH. EUM. EMN. 44/16; 77/1; DH. EUM. MTK. 30/1; 25/11; 51/1.

³³⁹ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

ve 2 fail dul-çocuksuzdur. Evli ve dul gruplar arasında çocuklu olanların sayıca belirgin şekilde fazla oluşu vaka nedenlerinden servet hırsını açıklamaktadır. Çocuklu faillerin ihtiyaç ve sorumluluklarının bekâr ve çocuksuz faillere göre daha fazla olması bu oransal farkı anlamlı kılmaktadır. Toplam 128 erkek failin 108'i tutuklanırken 20'si firar etmiştir. Erkek failler içerisinde firar oranı %15,63'tür. Kadınlar, diğer suçlarda olduğu gibi hırsızlık suçunda da sayıca oldukça azdır. Toplam 3 kadın fail evli-çocuksuz olup, 2'si tutuklanırken 1'i firar etmiştir. Tüm failler için firar oranı %16,03'tür.³⁴⁰

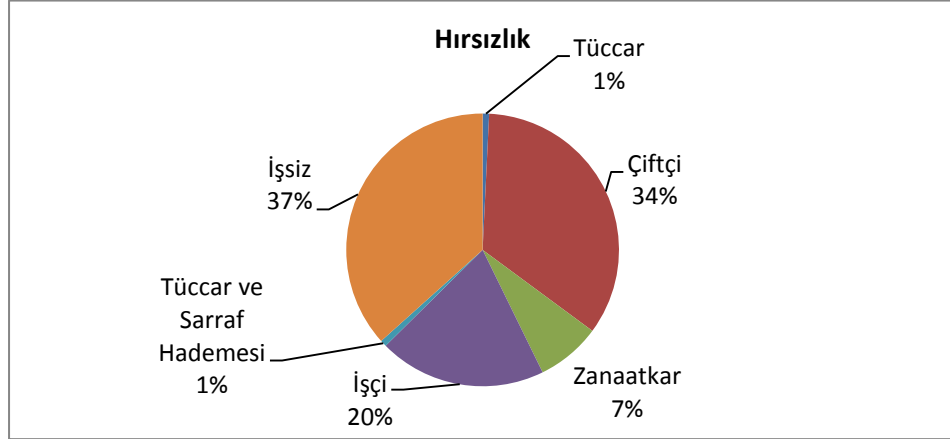
Faillerin 81'i ilk kez suç işlemiş, 34'ü sabıkalı, 16'sı suç zanlısıdır.³⁴¹ Hırsızlık suçunda sabıkalıların oranının %25,95 gibi yüksek bir değer olması düşündürücüdür. Bu durumda faillerin ya hayatlarını idame etmek için başka bir mesleklerinin olmadığı, bu suçu huy edindikleri ya da verilen cezaların caydırıcılığının zayıf olması akla gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin özellikle son dönemlerinde görülen yüksek fiyat artışları ve ekonomik bunalımların da insanların hırsızlık suçuna yönelmeleri üzerinde etkisi olabilir.

Faillerin meslek grupları içerisinde dağılımı incelendiğinde, üç meslek grubu ön plana çıkmaktadır; Çiftçiler, işçiler ve işsizler... %36,64 oranla failler arasındaki en büyük grup işsizlerdir. İşsizleri, %34,35 ile çiftçiler izlerken işçilerin oranı %19,85'tir. Bu üç grup dışında %0,76 ile tüccar ve tüccar-sarraf hademeleri gelmektedir (Bkz Grafik 18). Hırsızlık gibi genel olarak ekonomik kaygılarla gerçekleştirilen bir suç için failler arasındaki en büyük grubu işsizlerin oluşturması beklenen bir sonuç olmuştur.

³⁴⁰BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

³⁴¹BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

Grafik 18: Hırsızlık Suçu Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)³⁴²



Hırsızlık faillerin %93,89'u Müslüman, %3,82'si Rum ve %2,29'u Ermeni'dir. Toplam nüfusa göre bu oranlar normal görülebilir. Vakaların %87,79'u okuma yazma bilmeyenler, %12,21'i okuryazarlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Faillerin %67,18'i şehirliyen %23,66'sı köylüdür ve %9,16'sının ikametgâhı belli değildir. Vakaların %76,71'i şehirde gerçekleşirken, %23,29'u kırdaki meydana gelmiştir.³⁴³

Suç işleyenler arasında 14 yaşından küçük fail bulunmazken, faillerin %12,98'i 14-20 yaş, %50,38'i 20-30 yaş, %29,01'i 30-40 yaş, %6,87'si 40-50 yaş ve %0,76'sı 50-60 yaş aralığında bulunmaktadır. Belgelerde, 60 yaşından büyük bir hırsızlık suçu faili tespit edilememiştir.³⁴⁴

1.3.9. Kalpazanlık

Resmi olarak basılmayıp, bir sahtekâr tarafından değersiz madenlerden taklit yoluyla elde edilen, eksik ayarlı sikkeler, kalp (sahte) para olarak kabul edilir.³⁴⁵ Kalp paraları piyasaya süren ve üreten kişiler cetvellerde “kalpzenlik” ve “kalp akçe

³⁴² BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

³⁴³ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

³⁴⁴ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

³⁴⁵ Muharrem Öztel, “Osmanlı Devleti’nde Kalpazanlık ve Sahte Para (1808-1914): Kalpazanlığı ve Sahte Paranın Tedavülünü Besleyen Faktörler,” *International Journal Of History*, C. 10, S. 1, 2018, s. 198.

sürücülüğü” başlıklarıyla belirtilmiştir. Kalpzenlik vakaları ile ilgili olarak vukû’ât-ı cinâ’iye cetvellerine yansıyan bir vaka olmamıştır. Vakaların hangi bölgede hangi sıklıkta meydana geldiğine dair bilgiler vukû’ât-ı cinâ’iye cetvellerinden elde edebildiği için kalpazanlık suçuna dair bu yönde bir bilgi verilememektedir.

Osmanlı Devleti basılan paranın değerinin korunmasına yönelik kanuna aykırı davranışlarda bulunanları cezalandırmak amacıyla kanunlar düzenlemiş, tedbirler almış olsa da sahte para basımı vakalarına rastlanmıştır.³⁴⁶ 1858 Ceza kanunnamesine göre kalp akçe üreten kimseler 10 seneden az olmamak üzere muvakkaten küreğe konulmaktaydı.³⁴⁷

Kalpzenlik ile ilgili olarak cerâim-i umûmiye cetvellerine yansıyan vaka sayısı 20, toplam fail sayısı 24’tür. 22 fail tutuklanırken 2’si firar etmiştir. Kalpazanlık suçunda faillerin tamamı erkektir. Faillerin 9’u bekâr, 7’si evli-çocukludur. Firar oranı %12,5’dir. Faillerin tamamı ilk kez suç işlemiştir.

Meslek gruplarına göre failler; 3 yüksek tahsilli, 3 çiftçi, 4 zanaatkâr, 2 işçi, 1 ev hizmetçisi ve 1 işsiz olarak belirtilmiştir.³⁴⁸ Fail ve vaka sayısı az olmasına rağmen bu suç türü için dikkat çekici nokta faillerin meslek gruplarına göre dağılımı açısından yüksek tahsilli hekim, müderris vb. meslek grubu ile çiftçilerin eşit sayıda olmasıdır. Zanaatkârların da bulunduğu faillerin, sahte para yapımı gibi özel beceri ve bilgi isteyen bir suç türünde yer almaları şaşırtıcı değildir.

Faillerin 5’i Müslüman, 3’ü Rum ve 5’i Ermeni’dir. 9’u okuma yazma bilmezken 4’ü okuma yazma bilmektedir. Yine 9’u şehirli ve 4’ü köylüdür. Vakaların 8’i şehirde 2’si kırdaki gerçekleşmiştir. Yaş grupları açısından; 6 fail 14-20 yaş, 5 fail 20-30 yaş ve 2 fail 40-50 yaş aralığındadır.³⁴⁹

Failler arasında yüksek eğitilmişlerin ve zanaatkârların sayıca fazlalığı ile vakalarının büyük çoğunlukla şehirde meydana gelmesinin sebebi, sahte sikke üretmek

³⁴⁶ Suha Oğuz Baytimur, “Osmanlı Devleti’nde Kalpazanlık Faaliyetleri ve Uygulanan Cezalar (1789-1808),” *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 2, 2016, s. 250.

³⁴⁷ İ.DUİT 78/31.

³⁴⁸ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

³⁴⁹ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

için özel olarak teçhizat, deneyim ve bilgiye ihtiyaç duyulmasından kaynaklanmaktadır.³⁵⁰

1.3.10. Sahtekârlık

Devlet-i Aliyye emirlerini taklit eden ve ettiren, yine Devlet-i Aliyye mensuplarına ait bir mührü taklit ederek sahte mühür imal eden, hazine ve mal sandıklarınca kullanılan senet ve mühürleri taklit eden veya sahtekârlıkla mevcut yapısını değiştiren kimseler on seneden az olmamak kaydıyla kürek ya da kalebentlik ile cezalandırılırdı.³⁵¹

Bir çıkar sağlamak ve menfaat elde etmek için en geçerli yollardan olan resmi yetki sağlayan sahte ferman ve beratlar, en sık karşılaşılan belge sahteciliği türlerinden olmuştur. Ferman ve beratlarda “divânî” adı verilen ve taklit edilmesi oldukça güç olan bir yazı çeşidi kullanılmaktaydı. Bunun yanında fermanlar üzerinde yapılabilecek sahtecilik girişimleri sıkı bir denetime tabi tutuluyordu. Sahte bir ferman ya da berat düzenlemek oldukça meşakkatli ve ağır cezaya haiz bir suç olmasına rağmen sahte belge düzenlenmeye devam edilmiş, devlet memurlarının yanı sıra halktan kişiler de bu suça karışmışlardır. Osmanlı Devleti sahtekârlık suçunun işleniş gayesi, mahiyeti ve sonucunda elde edilecek menfaati dikkate alarak, özellikle fermanları siyasi ve şahsi olarak ikiye ayırarak incelemiş ve siyasi amaçlarla oluşturulan belgelere kişisel çıkar amaçlı düzenlenen belgelere göre daha ağır cezalar verilmiştir.³⁵²

Sahtekârlık vakalarına vukû’ât-ı cinâ’iye cetvellerinde yer verilmemiş olup, cerâim-i umûmiye cetvellerine yansıyan vaka sayısı 41’dir. Tamamı tutuklanmış olan toplam fail sayısı 53’tür.³⁵³ Faillerin 27’si erkek 1’i kadındır. Erkek faillerin 8’i bekâr, 16’sı evli-çocuklu ve 3’ü evli-çocuksuzdur, 1 kadın fail ise evli-çocukludur. Vakaların nedenleri konusunda sağlıklı bilgi bulunmayan cetvellerde, faillerin çoğunluğunun evli-

³⁵⁰ Öztöp, a.g.t,s.150.

³⁵¹ İ.DUİT 78/31.

³⁵² İshak Keskin, Bilgin Aydın, “Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi,” *Osmanlı Araştırmaları*, C. 31, S. 31, 2008, s.200.

³⁵³ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

çocuklu olması, daha iyi imkânlar için kişisel çıkar sağlama ve servet hırsı seçeneğini akla getirmektedir.³⁵⁴

Sahtekârlık suçu faillerinin 27'si ilk kez suç işlemiş, 1 fail ise sabıkalıdır. Faillerin 26'sı Müslüman 2'si Ermeni'dir. Faillerin 16'sı okuma yazma bilmez iken, 12'si okuryazardır.³⁵⁵ Okuryazar oranının diğer suçlara nazaran oldukça fazla olması muhtemelen, sahtekârlık suçunun bilgi, beceri ve deneyim gerektirmesindendir.

Diğer suç türlerinin çoğunda olduğu gibi sahtekârlık suçunun da failleri yoğunlukla tarımla uğraşan çiftçilerdir. Faillerin 28 failin 17'si çiftçi, 3'ü zanaatkâr, 2 si yüksek tahsilli, 2'si işçi, 2'si tüccar, 1'i memur ve 1'i de işsizdir. 12 fail şehirli, 12 fail köylü ve 4 failin ikametgâhı belli değildir. Vakaların 14'ü şehirde yaşanmışken 9'u kırsal kesimde yaşanmıştır.³⁵⁶

Sahtekârlık suçu faillerinin yaş gruplarına göre dağılımında, 6 fail 14-20 yaş, 10 fail 20-30 yaş, 10 fail 30-40 yaş ve 2 fail 40-50 yaş aralığındadır.

1.3.11. Devlet Malını Çalmak

Devlete karşı işlenen suçlar kapsamında değerlendirilen suçlardan olan “devlet malını çalma” suçu 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nin dördüncü faslında tanımlanmıştır. Buna göre, her kim devlet malını nakdi ya da ayni olarak çalarsa çalmış olduğu şey iki katı olmak üzere kendisinden alınarak hazineye teslim edilirdi. Kendisi de 5 seneden az olmamak üzere kalebent kılınıp, müebbet olarak rütbe ve memuriyetten mahrum edilirdi. Devlet adına satışı ya da imalıyla görevli olunan her türlü eşyanın imal ve miktarı ile değerine fesat karıştırmak, çalıştırılan işçilerin imaliye ve nakliye ücretlerinden tamamen ya da kısmen kesinti yapmak, zimmetine devlete ait herhangi bir mal veya eşyayı geçirmek, askeriye ait levazımatın noksanlığına ya da bozulmasına

³⁵⁴ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

³⁵⁵ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

³⁵⁶ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

sebeup olmak gibi suçlar, devlet malını çalmak olarak adlandırılarak cinayet suçları kapsamında değerlendirilmiştir.³⁵⁷

Vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerinde devlet malını çalmak suçuyla ilgili bir vakaya rastlanmamıştır. Cerâim-i umûmiye cetvellerinde var olan vaka sayısı 2'si faili meçhul olmak üzere 7'dir. 7 vaka için tespit edilen fail sayısı 12'dir. Vaka ve fail sayısının sayıca az olması sebebiyle oransal veriler yerine sayısal veriler sunulacaktır.

Devlet malını çalanların tamamı erkek olup 3'ü bekâr 4'ü evli-çocukludur. Faillerin tamamı ilk kez suç işlemişlerdir ve tarımla uğraşan çiftçilerdir. 3'ü Müslüman ve 5'i Ermeni'dir. Faillerin 1'i okuyup yazma bilmez, 6'sı okuryazardır. Faillerin neredeyse tamamının okuma yazma bilmesi dikkat çekici olmakla birlikte suçun niteliğiyle açıklanabilecek bir durumdur. Öte yandan bu suç türü, gayrimüslim bir azınlık olan Ermenilerin, Müslümanları geride bıraktığı bir suç çeşidi olması bakımından ilginçtir.

Suçluların 2'si şehirli 5'i köylüdür. Vakaların 2'si şehirde 1'i kırsal alanda gerçekleşmiştir. Faillerin 2'si 14-20, 3'ü 20-30, 2'si 30-40 yaşları arasındadır. Vakaların nedenleriyle ilgili cetvellerde tespit edilebilen bir bilgi olmamıştır.

1.3.12. Eşkîyaya Yardım ve Yataklık

Özellikle kırsal alanda mevcudiyet göstererek şakilik yapan eşkıyalar; barınma, yeme-içme, silah temini, bazen de güvenlik güçlerinden saklanma ihtiyaçlarını gönüllü (bir menfaat karşılığında) ya da silah zoruyla halktan kendilerine yataklık eden kimselerce karşılamaktaydılar. Elbette, halk içerisinde huzursuzluk kaynağı olan eşkıyalık olaylarından yardım ve yataklık yoluyla menfaat elde edenler de bulunmaktaydı.

Vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine yansıyan 3 eşkıyaya yardım ve yataklık vakası vardır. Vakalar Ertuğrul'un Söğüt ve Yenişehir kazaları ile Bursa'nın Gemlik kazasında meydana gelmiştir. Arnavut ve Ermenilerce gerçekleştirildiği anlaşılan yardım ve yataklık vakalarında failler; Söğüt kazasına bağlı Muradca karyesinden Hacı Minas, Markar, Kirkor Hazarik, Agop ve Artin, Gemlik kazasına bağlı Armudlu nahiyesinde

³⁵⁷ İ.DUİT, 78/31.

Kahveci Arnabud Sadık, Bekir ve Mercan Çiftliği nâzırı Ramazan, Yenişehir kazası Marmaracık karyesi muhtarı Kiğork'tur. Hepsi tutuklanmıştır.³⁵⁸

Cerâim-i umûmiye cetvellerine göre 1913-1917 yılları arasında 15 vaka yaşanmıştır ve toplam fail sayısı 20'dir. 20 failin 13'ü tutuklu 7'si firaridir.³⁵⁹ Faillerin tamamı (4 fail) bekâr erkeklerden oluşmaktadır. Hepsi ilk kez suç işlemiş olup sabıkalı fail bulunmamaktadır. Mesleki olarak 3 fail çiftçi iken 1'i zanaatkârdır. Yine 3 fail Müslüman iken 1'i Rum'dur. 3 fail 20-29 yaşları arasındayken 1 fail 30-39 yaşları arasında bulunmaktadır. Faillerin tamamı köylü olup, vakaların 2'si şehirde 2'si kırsal alanda gerçekleşmiştir.³⁶⁰

1.3.13. Kundakçılık

Bir mal ya da taşınmazı, arazi, orman, biçilmiş ürün yığınları, odun ve kereste benzeri nesneleri kötü niyet göstererek ateşe verme işine kundakçılık denmektedir.³⁶¹ Bu haliyle kundakçılık düşmanca hislerle ve kasıtlı olarak oluşturulan yangınları ifade ederek, kazara oluşan yangınlardan ayrılmaktadır.

Osmanlı Devleti kundakçılık konusunda hassas davranmış halkın yaşadığı şehir, köy, mahalle, gemi gibi mahallerde bu suçu işleyenleri idam ile cezalandırmıştır. Meskûn mahaller dışında, içinde insan yaşamayan binalar ya da bir başkasına ait tarla vb. arazilerin kundaklanması durumunda ise müebbet ya da 15 seneden az olmamak üzere kürek cezası verilmiştir.³⁶² Fail şüphelisi olarak mahkumlar, serseriler ve eski hafiyeler ilk sırada idiler.³⁶³

Vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine bu suç türünde yansıyan vaka sayısı 4'tür. Vakaların 2'si Bursa Sancağı, 1'i Karahisar, 1'i de Kütahya Sancağı'nda yaşanmıştır.

³⁵⁸ BOA. DH. EUM. EMN. 56/15; 60/7; 67/12.

³⁵⁹ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

³⁶⁰ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

³⁶¹ "kundakçılık", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelim_esec=210420. (08.03.2019)

³⁶² İ.DUİT 78/31.

³⁶³ Ebru Aykut, "Devr-i Hürriyette İstibdat Hayaleti: 1908 Çırçır Yangını'nın Ardından İstanbul'da Kundakçılık, Söylentiler ve Asayiş", *Toplum ve Bilim*, S. 136, 2016, s.32.

Hudâvendigâr Vilayeti Kirmasti kazası Azatlı karyesinden İsa oğlu Hasan, kızını vermediği gerekçesiyle kûskün olduğu Şeyh Müftü mahallesinden Katibzade Hakkı'dan intikam alma amacıyla samanlık ve böcekhanesini³⁶⁴ ateşe vermiştir. Fail firar etmiştir.³⁶⁵ Kütahya sancağı Gediz kazası Pazar karyesinden Çangaloğlu Osman, Nurullah ve Hasan, cebren kız kaçırmak ve bekâret bozmak meselesinden kaynaklanan husumet sebebiyle aynı karyeden Akşehiroğlu Nurullah'ın evini kundaklamış, tüm eşyasının yanmasına sebep olmuşlardır. Vaka akabinde tüm failer tutuklanmıştır.³⁶⁶

Cerâim-i umûmiye cetvellerine göre 14 kundakçılık vakası meydana gelmiştir ve toplam fail sayısı 16'dır.³⁶⁷ Faillerin 5'i bekâr, 3'ü evli-çocuklu olmak üzere tamamı erkektir. Tüm failer ilk kez suç işlemişlerdir. Mesleki açıdan faillerin dağılımı şöyledir; 2 tüccar, 2 çiftçi, 1 zanaatkâr ve 4 işsiz. Faillerin 6'sı Müslüman 2'si Ermeni'dir. 2 fail okuryazar iken 6'sı okuma yazma bilmemektedir. Faillerin 7'si şehirli, 1'i köylüdür. Vakaların 4'ü şehirde, 3'ü kırsalda meydana gelmiştir. Yaş grupları açısından faillerin dağılımı şöyledir; 3 fail 14-19, 3 fail 20-29 ve 2 fail 30-39 yaş aralığındadır.

1.3.14. Cinayet Suçları İle İlgili Genel Değerlendirme

Tüm cinayet suçları ele alındığında, 3.817 vaka ve 5.600 fail karşımıza çıkmaktadır. 35 vaka faili meçhul kalmıştır ve oransal olarak tüm vakalar içerisinde %0,92'lik bir kısmı ifade etmektedir. Bu bağlamda vaka başına fail oranı 1,48'dir (faili meçhul vakalar hariç tutulmuştur). Faillerin 5.386'sı tutuklanırken (%96,18) tutuklanırken 214'ü (%3,82) firar etmiştir.³⁶⁸ Bu orana göre dönemin şartları da göz önüne alındığında firar oranının düşük olduğu söylenebilir. Kaldı ki aylık olarak tutularak merkeze gönderilen cerâim-i umûmiye cetvelleri o ay içerisinde tespit edilen tutuklama ve firar vakalarını göstermektedir. Realitede tutuklu oranının daha fazla olması mümkündür.

³⁶⁴ İpekböceği yetiştirilen yer.

³⁶⁵ BOA. DH. EUM. MTK. 25/11.

³⁶⁶ BOA. DH. EUM. EMN. 14/6.

³⁶⁷ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

³⁶⁸ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

Suç türlerinin tüm cinayet suçları içindeki oransal dağılımı şöyledir: Adam öldürme %31,88; eşkıyalık %6,09; tecavüz %32,18; hırsızlık %,9,70; rüşvet %1,58; cebren kız kaçırma %9,40; sahtekârlık %3,08; kundakçılık %1,05; devlet malını çalmak %0,53; eşkıyaya yardım ve yataklık %1,20; ıskat-ı cenin %1,35; kalpzenlik %1,50 ve devletin iç güvenliğini ihlal %0,23. Bu oranlara göre devlete karşı işlenen suçlar %14,21; mala karşı işlenen suçlar %10,75; kadına karşı işlenen suçlar %41,58; insan hayatına karşı suçlar ise %33,43 oranındadır. (Bkz Tablo 18)

Tüm suçlar içerisinde darp ve cerh vakalarını göz ardı ettiğimizde en büyük payı ırz ve namusa yönelik suçlardan “cebren fiil-i şen’i”, “cebren fi’il-i şenî’a tasaddî”, ve insan hayatına yönelik suçlardan “min gayrı ta‘ammüdin katl” suçları oluşturmaktadır. Irz ve namusa yönelik suçlardan “Cebren fi’il-i şenî” tüm cinayet suçları içerisinde %16,39 ile en fazla görülen suç olmuştur.

Tablo 18: Cinayet Suçlarının Oransal Dağılımı (1913-1917)³⁶⁹

Suç Türleri	Cinayet Suçları	Faili Meçhul Vaka Sayısı	Faili Belli Vaka Sayısı	Toplam Vaka Sayısı	Cinayet Suçları İçerisindeki Oranı (%)	Toplam Oran (%)
Devlete Karşı İşlenen Suçlar	Devletin emniyet-i dâhiliyesini ihlal	0	3	3	0,23	14,21
	Sahtekârlık	0	41	41	3,08	
	Kalbzenlik	0	6	6	0,45	
	Kalb akçe sürücülüğü	0	14	14	1,05	
	Gece cem’iyetle tarîk-i âmda hırsızlık	0	1	1	0,08	
	Rüşvet	0	21	21	1,58	
	Kat’-ı tarîk, şekâvet	3	77	80	6,02	

³⁶⁹ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

*Darp ve cerh vakaları içeriğinde basit yaralamaları da bulundurması sebebiyle suç ortalamalarının büyük oranda değiştirerek yanlış değerlendirilmesini önlemek amacıyla hesaplamalara dâhil edilmemiştir. Öztop, a.g.t., s.29 (ekler).

Suç Türleri	Cinayet Suçları	Faili Meçhul Vaka Sayısı	Faili Belli Vaka Sayısı	Toplam Vaka Sayısı	Cinayet Suçları İçerisindeki Oranı (%)	Toplam Oran (%)
	Kuttâ'-ı tarîk yataklığı	1	15	16	1,20	
	Sirkat-i emvâl-i emîriyye, irtikâb	1	6	7	0,53	
İnsan Hayatına Karşı İşlenen Suçlar	Amden katl	6	108	114	8,57	33,46
	Min gayrı ta'ammüdin katl	5	166	171	12,86	
	Darben telef-i nefis	0	26	26	1,95	
	Katl-i usûl	0	8	8	0,60	
	Katl-i fûrû'	0	3	3	0,23	
	Katle tasaddî	0	73	73	5,49	
	Ta'tîl-i uzuv	0	3	3	0,23	
	Darb ve cerh	9	2.489	2.498	*	
	Min gayrı kasdin telef-i nefse sebebiyet vermek	0	24	29	2,18	
	Iskât-ı cenin	0	18	18	1,35	
Irza ve Kadına Yönelik Suçlar	Cebren fi'il-i şenî'	0	218	218	16,39	41,58
	Cebren fi'il-i şenî'a tasaddî	0	182	182	13,68	
	Cebren kız kaçırma	0	125	125	9,40	
	Hetk-i ırz, iğfâl-i bâkir	0	28	28	2,11	
Mala Karşı İşlenen Suçlar	Kundakçılık	0	14	14	1,05	10,75
	Meskûn mahalde duvar delerek veya kapı kırarak hırsızlık	7	90	97	7,29	
	Gece müsellağ duvardan aşarak ve cebr ve şiddet göstererek hırsızlık	3	29	32	2,41	
	Toplam	35	3.788	3.828		100

Cinayet suçları içerisinde erkek faillerin medeni durumlarına göre dağılımı şöyledir: Bekâr %53,86; evli-çocuklu %30,92; evli-çocuksuz %6,40; dul-çocuklu %1,58; dul-çocuksuz %0,96.³⁷⁰

Bu bağlamda erkek faillerin yarısından fazlasının bekâr olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Bekâr erkekleri evli-çocuklu erkekler takip etmiştir ki bu durum bekâr erkeklerin ailevi sorumlulukları olmadığından; evli erkekler arasında da çocuk sahibi olanların gelecek düşüncesi ve geçim kaygısı ya da ailelerini koruma amacıyla daha kolay suça karıştıklarını söyleyebiliriz. Bu düşünceye paralel olarak evli-çocuklu erkeklerin en fazla oranda bulunduğu suç türünün “rüşvet” olduğu görülmektedir. Vukû’ât-ı cinâ’iye cetvellerindeki örneklerle göre özellikle askerlik çağındaki çocuklarını rüşvet vererek askerlikten kaçırma amacı ön plana çıkmıştır. Rüşvet suçunda olduğu gibi çoğunluğu oluşturdıkları bir diğer suç türü “sahtekârlık” olmuştur. Bekâr erkeklerle göre çoğunluğu oluşturmaları da darp ve yaralama suçunda evli-çocuklu erkekler evli-çocuksuz erkeklerle göre yaklaşık olarak 5 kat daha fazla suça karışmışlardır. Erkekler ve kadınlar arasında cinayet suçlarına yönelim açısından fark oldukça yüksektir. Tüm cinayet failleri düşünüldüğünde erkekler %93,72’lik bir paya sahipken kadınların oranı %6,28’dir. Kadınlar arasında erkeklerden farklı olarak en büyük grubu evli-çocuklar kadınlar oluşturmuştur. Erkek faillerde olduğu gibi kadın failler de en fazla “darp ve cerh” suçunu işlemişlerdir.

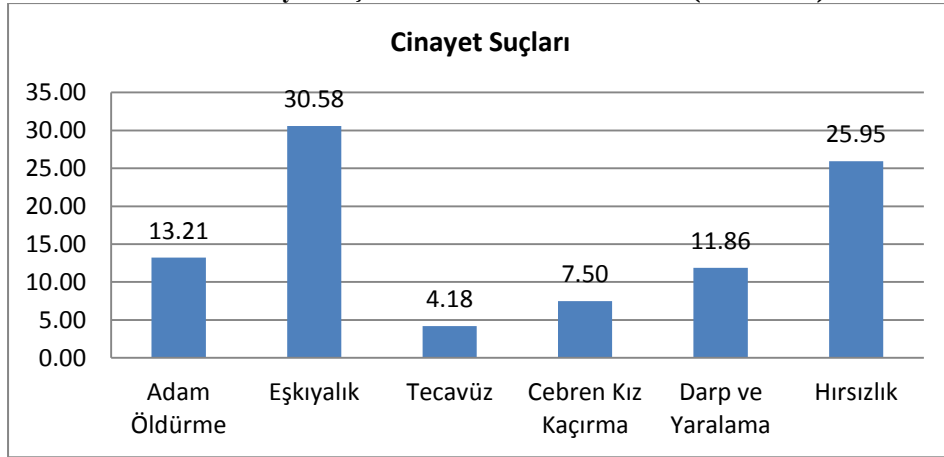
Suçluların %86,64’ü ilk kez suç işlemişken %12,32’si sabıkalı, %0,88’i suç zanlısı ve %0,19’u mazenne-i su yani kendisinden her türlü kötülük beklenen kişilerdir. İlk kez suç işleyen 2.250 kişinin 2.172’si tutuklanmış ve 78’i firar etmiştir. Sabıkalı 320 kişinin ise 287’si tutuklanmış iken 32’si firar etmiştir. Firar oranı ilk kez suç işleyenlerde %3,14 iken sabıkalılarda %10’dur. Bu durum sabıkalı suçluların önceki tecrübelerine dayanarak kaçma konusunda deneyimli olduklarını akla getirmektedir.

Tüm suçluların yaklaşık %12’si sabıkalı suçlulardır. Sabıkalı faillerin en fazla oranda görüldüğü suç türü %30,58 ile “eşkıyalık” ve %25,95 ile “hırsızlık” olmuştur.

³⁷⁰ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

Eşkıyalık ve hırsızlık gibi daha çok ekonomik gerekçelerle gerçekleştirilen suçlarda sabıkalılık oranının fazla olması bu suçlarla mücadelede zayıf kalındığını, güvenlik güçlerinin yetersizliğini ve bu suç türlerinin meslek haline getirilmiş olduğunu düşündürmektedir. Rüşvet, ıskat-ı cenin, kalpzenlik, kundakçılık, devlet malını çalmak ile eşkıyaya yardım ve yataklık failleri arasında ise sabıkalı fail bulunmamaktadır. Devletin iç güvenliğini ihlal ve sahtekârlık suçlarında ise 1'er sabıkalı fail bulunduğundan hesaplama dâhil edilmemiştir. (Bkz Grafik 19)

Grafik 19: Cinayet Suçlarında Sabıkalılık Oranları (1913-1917)³⁷¹



Sabıkalılık konusunun II. Meşrutiyet döneminin bir politikası olarak çıkarılan “genel af” uygulamasıyla birlikte de düşünülmesi gerekir. Meşrutiyet yönetiminin hoşnutluk kazanmak için giriştiği bu uygulama öncelikle siyasi suçluları kapsar nitelikte ortaya çıkmışsa da kısa süre içinde adi suçları da içine alır şekilde “genel” bir özellik kazanmıştır.³⁷² Bu durumun suç oranını arttırarak sabıkalı suçlular üzerinde de artışa sebep olması olasıdır. Bu bağlamda sabıkalı fail oranının realitede daha az olduğu düşünülebilir. Özellikle mesleki ve ailevi bağları sekteye uğraşmış, mahpushaneden çıkmış bir kimsenin eşkıyalık ya da hırsızlık gibi yollara sapmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Cinayet faillerinin içerisinde çiftçiler %53,70 ile ilk sıradadır. Bu durum hem Osmanlı Devleti’nin eğitim seviyesi, ekonomik gelişmişlik ve teknolojik anlamda

³⁷¹ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

³⁷² Taner Aslan, “II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları,” Ankara, *Gazi Akademik Bakış*, C. 3, S. 5, 2015, s.43.

çağının gerisinde olmasıyla hem de bu etkenler sonucunda nüfusun çoğunluğunun tarımla ilgilenmesiyle ilişkilidir. Çiftçilerden sonra sırasıyla %21,30 oranla zanaatkârlar; %10,52 oranla işsizler, %8,90 oranla işçiler gelmektedir. Diğer tüm meslek grupları %5,59'luk orana sahiptir. Azınlığı oluşturan diğer meslek gruplarının oranı şöyledir: %1,16 memurlar; %1,27 balıkçılar; %0,85 tüccarlar; %0,65 yüksek tahsilli ilim adamları, %0,73 ashab-ı akar; %0,50 ev hizmetçileri; 0,39 tüccar ve sarraf hademeleri; 0,04 kaptan ve kayıkçılar. Çoğunluğunu gayrimüslimlerin oluşturduğu ve ekonomik açıdan üst sıralarda bulunan bir meslek olarak “sarraflar” ile ilgili ise incelenen dönemde cetvellere yansıyan bir vakaya rastlanmamıştır.

Suç ortalamaları açısından meslek grupları incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır: Çiftçilerin en yüksek oranda işlediği suç %86,25 ile “cebren kız kaçırma”; %18,75 ile en düşük oranda işledikleri suç “Kalpzenlik” suçudur. İşsizler, %36,64 ile en yüksek oranda “hırsızlık” suçunu; %2,28 ile en düşük oranda “tecavüz” suçunu işlemişlerdir. Zanaatkârlar, %28,41 ile en yüksek oranda “darp ve yaralama” suçunu; %3,31 ile en düşük oranda “eşkıyalık” suçunu işlemişlerdir. İşçiler ise, %19,85 ile en yüksek oranda “hırsızlık” suçunu; %2,50 ile en düşük oranda “cebren kız kaçırma” suçunu işlemişlerdir. (Bkz Tablo 19) İşsizlerin ve yine ekonomik anlamda düşük gelir seviyesine sahip işçilerin en fazla oranda işledikleri suçun “hırsızlık” olması, beklenen bir sonuçtur. İşsizlik, gelir adaletsizliği ve yoksulluk ile suç oranlarının artması arasında pozitif bir ilişki vardır.³⁷³

³⁷³Zahir Kızmaz, “Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme,” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 2, 2003, s. 294.

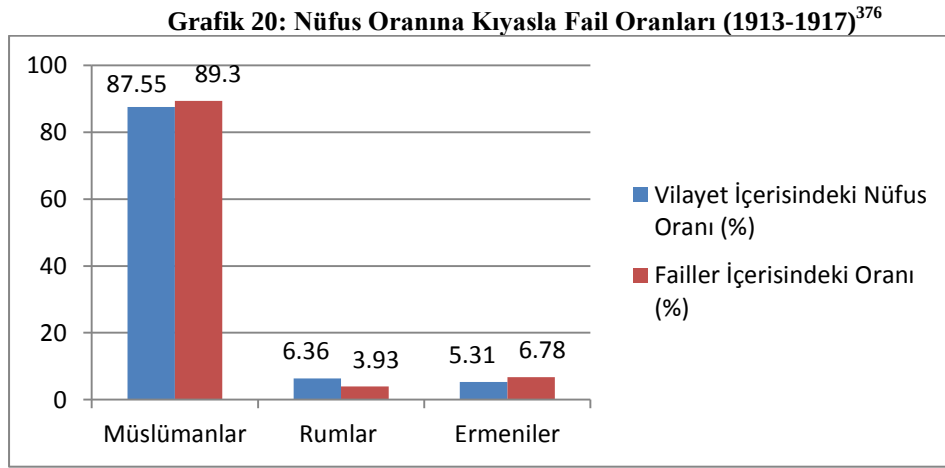
Tablo 19: Cinayet Suçlarının Meslek Gruplarına Oransal Dağılımı (1913-1917)³⁷⁴

Meslekler	Adam Öldürme	Rüşvet	Eşkıyalık	Tecavüz	Kız Kaçırma	Darp Ve Cerh	Hırsızlık	Kalpzenlik	Sahtekârlık
Memur	1,08	5,00	0,83	1,52	0,00	1,23	0,00	0,00	3,57
Yüksek Tahsilli Müderres, Hekim	0,36	0,00	0,00	1,14	0,00	0,49	0,00	18,75	7,14
Tüccar	0,00	0,00	0,83	0,76	0,00	0,74	0,76	0,00	7,14
Çiftçi	74,19	60,00	71,90	69,96	86,25	46,25	34,35	18,75	60,71
Balıkçı	0,72	0,00	0,00	0,00	0,00	1,85	0,00	0,00	0,00
Sarraf	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Zanaatkâr	6,45	30,00	3,31	15,59	3,75	28,41	7,63	25,00	10,71
Ashab-ı Akar	0,36	0,00	0,00	0,38	1,25	0,98	0,00	0,00	0,00
İşçi	5,73	5,00	4,13	8,37	2,50	9,29	19,85	12,50	7,14
Kaptan Ve Kayıkçı	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,06	0,00	0,00	0,00
Tüccar Sarraf Hademesi	0,36	0,00	0,00	0,00	0,00	0,49	0,76	0,00	0,00
Ev Hizmetçisi	0,36	0,00	0,00	0,00	1,25	0,62	0,00	6,25	0,00
İşsiz	10,39	0,00	19,01	2,28	5,00	9,59	36,64	18,75	3,57
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Cetvellerde tespit edilen 2.597 failin 2.318'i Müslüman, 102'si Rum ve 176'sı Ermeni'dir. Buna göre Müslüman failler %89,30; Rum failler %3,93 ve Ermeni failler %6,78'lik paya sahiptirler. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan Müslümanların failler arasında da çoğunluğu oluşturması doğaldır. Devlet hizmetinden muaf olan

³⁷⁴ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur. Toplamda fail sayısı 10 failin altında olan ıskat-ı cenin, kundakçılık, devlet malını çalmak, eşkıyaya yardım ve yataklık, devletin iç güvenliğini ihlal suçları kıyaslamaya dâhil edilmemiştir.

gayrimüslimlerin genellikle esnaflık ve ticaretle uğraştıkları bilinmektedir. Aynı zamanda dil bilmeleri de onların ticari hayatta ve devlet hizmetinde ayrıcalıklı yerler edinmelerine olanak sağlamıştır. İngiliz konsolosu Palgrave 1868’de raporunda belirttiğine göre: Türkiye’deki Hristiyanların Müslümanlara kıyasla refah içinde yaşamalarının sebebi daha çalışkan ya da erdemli olmaları değil, Müslümanların sürekli olarak muazzam bir yükün altında ezilmiş olmalarıdır. Hristiyanlar ise son yüzyıldan beri ayrıcalıklı durumlarını sürdürerek spekülasyonlar, hileler ve tefecilikle zengin olmuşlardır.³⁷⁵ Bununla beraber tüm bu unsurların mevcut vilayet nüfusu içerisindeki oranlarını faillerin kendi içindeki oranları ile karşılaştırdığımızda elde edilen sonuç Grafik 20’deki gibidir.



Sosyal yapı hakkında daha farklı bir gözlem yapabilme amacıyla yalnızca dini/etnik grupların failler içerisindeki oranının tespit edilmesinin eksik kalacağı düşünülerek, tüm bu etnik grupların toplam nüfus içerisindeki oranları ile kıyaslaması da yapılmıştır. Grafik 20’de görülebileceği üzere vilayet içerisindeki oranına kıyasla failler içerisinde en yüksek orana sahip grup Müslümanlardır. Müslümanları sırasıyla, Ermeniler ve Rumlar izlemektedir. Bu sonuç bir diğer deyişle Ermenilerin nüfuslarına nazaran fazlaca suça karıştıkları; Rumların ise nüfuslarına nazaran suça en az karışan

³⁷⁵ Yelda Demirağ, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları,” *OTAM Dergisi*, S. 13, 2002, s.20.

³⁷⁶ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

grup olduğunu göstermektedir. Müslümanlardan sonra Ermenilerin suça daha fazla yönelmelerinin, incelenen dönemin Ermeni olaylarını da içermesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Tablo 20: Cinayet Suçlarının Etnik/Dini Gruplara Göre Dağılımı (1913-1917)³⁷⁷

Suçlar	Ermeni	(%)	Rum	(%)	Müslüman	(%)	Toplam
Adam Öldürme	29	10,36	8	2,86	243	86,79	280
Rüşvet	1	5,00	5	25,00	14	70,00	20
Eşkıyalık	13	10,74	5	4,13	103	85,12	121
Tecavüz	0	0,00	1	0,38	262	99,62	263
Kürtaj*	0	0,00	0	0,00	8	0,00	8
Kız Kaçırma	0	0,00	0	0,00	80	100,00	80
Darp Ve Cerh	112	6,88	76	4,67	1439	88,44	1.627
Hırsızlık	3	2,29	5	3,82	123	93,89	131
Kalpzenlik*	5	31,25	1	6,25	10	62,50	16
Sahtekârlık*	2	7,14	0	0,00	26	92,86	28
Kundakçılık*	2	0,00	0	0,00	6	0,00	8
Devlet Malını Çalmak*	5	0,00	0	0,00	2	0,00	7
Yardım Ve Yataklık*	0	0,00	1	0,00	3	0,00	4
İç Güvenliği İhlal	4	0,00	0	0,00	0	0,00	0
Toplam	176	6,78	102	3,93	2.319	89,30	2.597

*Fail sayısının az olması sağlıklı bir değerlendirmeyi engelleyeceğinden oran alınmamıştır.

Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında yenileşme hareketleri Tanzimat öncesi dönemde, bilindiği üzere temelde askeri alanda başlamış ve köklü değişikliklerden uzak kalmıştır. Planlı ve düzenli eğitimin ise kişileri suçtan uzaklaştırdığı bilinmektedir.³⁷⁸ İncelenen dönemde faillerin eğitim durumuna göre dağılımı ise şöyledir: 2.053 fail okuma-yazma bilmemektedir (%79,05); 537 fail okuryazar iken (%20,68) 7 fail yüksek tahsil görmüştür(%0,27). Yüksek tahsil görenler fail gurubu içerisinde önemsiz bir paya sahiptir. Bununla beraber Osmanlı toplumunda okuryazar oranının %10'a bile varmadığı düşünülmektedir.³⁷⁹ Bu sonuçlar faillerin kendi içindeki eğitim durumunu

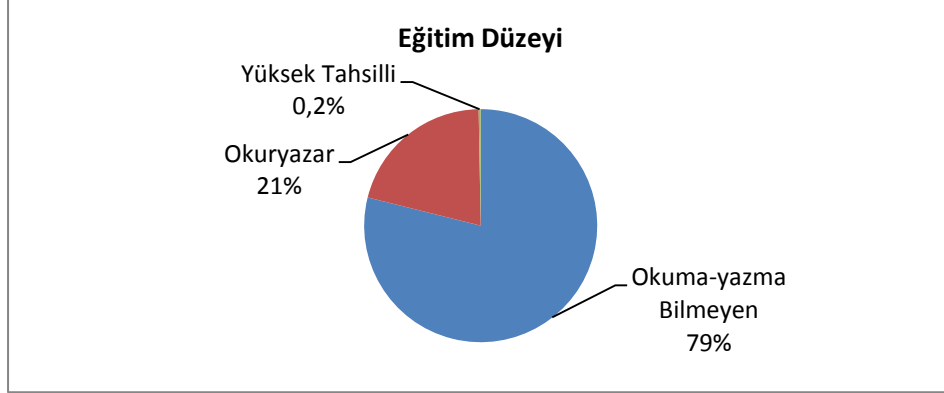
³⁷⁷ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

³⁷⁸ Zeki Yıldız, "Eğitim Düzeyi İle Suç Türü Arasındaki İlişkinin Araştırılması," *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, S. 38, 2004, s.288.

³⁷⁹ Yahya Akyüz, "Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim -Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler," *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, C. 1, S. 2, 2011, s.21.; Öztöp, a.g.t., s.88.

oransal açıdan vermekte, Osmanlı toplumunun eğitim seviyesi hakkında bilgi vermemektedir (Bkz Grafik 21).

Grafik 21: Cinayet Faillerinin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı (1913-1917)³⁸⁰



Failler ikamet yerlerine göre kıyaslandığında, şehirli failer köylü faillerden az da olsa yüksek bir orana sahiptirler. İncelenen döneme ve belgelere göre 1.323 şehirli fail, 1218 köylü fail varken 56 failin ikametgâhı belli değildir. Şehirli faillerin firar oranı %2,27 iken bu durum köylülerde %6,24'e, ikametgâhı belli olmayanlarda ise %23,21'e çıkmaktadır. Güvenlik teşkilatı bölümünde bahsi geçtiği üzere, Osmanlı güvenlik güçlerinin şehirlerde konuşlanmış olması bu durumu etkilemiştir. Şehirdeki bir vakaya müdahale etme süresi ile kırsal bölgelerdeki olaylara müdahale ve olaydan haberdar olma süreleri farklı olmuş, vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerinde örneklerine rastladığımız gibi bazı vakalarda şehre olan uzaklık faillerin yakalanmasına engel olmuştur.

Cinayet vakalarının %64,83'ü şehirde gerçekleşirken, %49,3'ü kırsal alanda gerçekleşmiştir. Şehirde gerçekleşen cinayet vakalarının %74,73'ünü darp ve yaralama vakaları oluştururken, bu suçu %8,42 ile tecavüz, %5,48 ile hırsızlık izlemiştir. Şehir merkezlerinde eşkıyalık hiç görülmezken eşkıyalığa yardım ve yataklık (%0,22) en az görülen cinayet suçudur. Kırsal kesimde gerçekleşen vakaların %54,95'ini darp ve yaralama, %16,34'ünü adam öldürme, %12,23'ünü tecavüz, %6,69'unu eşkıyalık suçları oluşturmaktadır. Şehirlerde darp ve yaralama suçu kırsal bölgeye nazaran daha fazla görülmekte iken; köylerde adam öldürme suçu şehirlere göre daha fazla

³⁸⁰ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

işlenmiştir. Esasında basit yaralamaları da içeren darp ve yaralama suçu göz ardı edildiğinde ağır suçların %57,57 oranda kırsal alanda, %42,43 oranda şehirlerde yaşandığı görülmektedir. Bununla beraber darp ve yaralama suçlarını göz ardı ettiğimizde, şehirlerde en çok görülen suçlar %33,33 ile tecavüz ve %21,71 ile hırsızlık iken; kırsal alanda en çok görülen suçlar %36,29 ile adam öldürme ile %27,14 ile tecavüz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde bir ayrıştırma ağır suçların işleniş mahalli ve suç istatistikleri açısından gerekli olmuştur.(Bkz Tablo 21)³⁸¹

Tablo 21: Cinayet Suçlarının Ayrıntılı Olarak Gerçekleştiği Mahal Açısından Dağılımı (1913-1917)³⁸²

Suçlar	Darp Ve Cerh Suçu Dâhil		Darp Ve Cerh Suçu Hariç	
	Şehirde	Kırda	Şehirde	Kırda
Adam Öldürme	5,29	16,34	20,93	36,29
Rüşvet	1,08	0,13	4,26	0,29
Eşkıyalık	0,00	6,69	0,00	14,86
Tecavüz	8,42	12,23	33,33	27,14
Kürtaj	0,20	0,77	0,78	1,71
Kız Kaçırma	1,67	4,25	6,59	9,43
Darp Ve Cerh	74,73	54,95	*	*
Hırsızlık	5,48	2,19	21,71	4,86
Kalpzenlik	0,98	0,26	3,88	0,57
Sahtekârlık	1,37	1,16	5,43	2,57
Kundakçılık	0,39	0,39	1,55	0,86
Devlet Malını Çalmak	0,20	0,13	0,78	0,29
Yardım Ve Yataklık	0,20	0,26	0,78	0,57
Devletin İç Güvenliğini İhlal	0,00	0,26	0,00	0,57
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00

Cerâim-i umûmiye cetvellerine göre ağır suçların gerçekleştiği mahal hakkında bilgi verebilmek için basit suçları da içeren darp ve cerh suçunu kapsam dışı bıraktığımızda yani yalnızca ağır suçları temel aldığımızda, suçların ağırlıklı olarak kırsal kesimde gerçekleştiğini ve faillerin de çoğunlukla köylü olduklarını görebiliriz (Bkz. Tablo 22).

³⁸¹BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

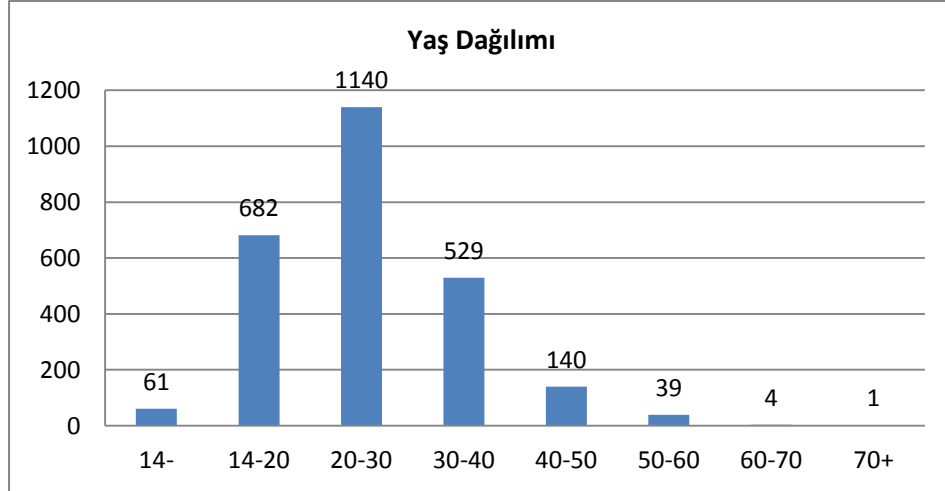
³⁸²BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

Tablo 22: Cinayet Suçlarının Gerçekleştiği Mahal Açısından Dağılımı (1913-1917)³⁸³

Fail/ Vaka	Darp ve Cerh Suçu Dâhil (%)	Darp Ve Cerh Suçu Hariç (%)
Şehirli Fail	50,94	32,58
Köylü Fail	46,90	64,23
İkametgâhı Belli Olmayan Fail	2,16	3,20
Şehirde Gerçekleşen Vaka	56,94	42,43
Kırda Gerçekleşen Vaka	43,34	57,57

Cinayet faillerinin %43,91'i 20-30 yaş aralığındadır. Bunu sırasıyla %26,27 ile 14-20 yaş, %20,38 ile 30-40 yaş, %5,39 ile 40-50 yaş, %2,35 ile 14 yaşından küçükler, %1,50 ile 50-60 yaş, %0,15 ile 60-70 yaş ve %0,04 ile 70 yaş sonrası takip etmektedir. Bir başka deyişle cinayet faillerinin %90'ından fazlası 14-40 yaş grubu aralığındaki faillerden oluşmuştur (Bkz Grafik 22).

Grafik 22: Cinayet Suçu Faillerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)³⁸⁴



Cinayet suçlarının nedenlerine göre dağılımlarını anlayabilmek için belgelere başvurduğumuzda pek çok vaka ve suçlu için veri olmadığı görülmüştür. 1575 vaka ve

³⁸³BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

³⁸⁴BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

2255 fail için belgelerde 424 neden yer almaktadır. Elimizdeki verileri genel bir bakış açısı kazanabilmek amacıyla incelediğimizde, cinayet faillerinin %47,16'sı içeriği hakkında net bir bilgi içermeyen türlü nedenler; %14,15'i ırza tasallut; %13,44'ü düşmanlık ve intikam; %6,83'ü fuhuş ve sefahet(eğlence); %6,13'ü meyhanede tartışma; %5,89'u servet hırsı; %4,71'i sarhoşluk ve %1,65'i aşk nedeniyle suç işlemiştir.

3.BÖLÜM

SUÇ CETVELLERİNE GÖRE HUDÂVENDİGÂR VİLAYETİ DÂHİLİNDE MEYDANA GELEN CÜNHA VE KABAHAAT TÜRÜ SUÇLAR VE FAİLLERİ

1.1. OSMANLI CEZA HUKUKUNA GÖRE CÜNHA VE KABAHAAT

Çalışmanın son bölümünde incelenecek olan cünhalar, Osmanlı hukukunda (1858 Tarihli Ceza Kanunnamesi) cezası geçici sürgün, memuriyetten uzaklaştırma, 1 haftadan 3 yıla kadar hapis ve 100 kuruştan fazla para cezası olan suçlar; kabahatler ise 24 saatten 1 haftaya kadar olan hapis cezaları, özel bir meslek ya da sanatın yapılmasına ara verme (tatil) ve 100 kuruştan az para cezasını gerektiren suçlardır.³⁸⁵ Bu bölümde cünha ve kabahat suçları kapsamında değerlendirilen tehdit, mahkûm kaçırmak, kasıtsız adam yaralama, fuhşa teşvik, sarkıntılık ve sözlü taciz, usul ve nizam harici hapis, devlet memuruna hakaret, emniyeti su-i istimal, kumarhane ve piyango oynatmak, yankesicilik, pasaport sahtekârlığı, sarhoşluk, adi hırsızlık, adi hayvan hırsızlığı, korkutmak amacıyla silah çekmek ve çeşitli suçlar kabahatler olarak tanımlanmış suçlar ve failleri incelenecektir.

Kabahat ve cünha suçları vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine işlenmedikleri için, bu bölümde çalışılan belgeler cerâim-i umûmiye cetvelleri olmuştur.

1.2. HUDÂVENDİGÂR VİLAYETİNDE MEYDANA GELEN CÜNHA VE KABAHAATLER

1.2.1. Sirkat-ı Adiye (Adi Hırsızlık)

Hırsızlık suçu (gece, cemiyyetle kapı kırarak, duvar delerek, silahlı vb.) cinayet bölümünde ele alınmıştır. Cünha olarak tanımlanan hırsızlık vakalarında aranan şartlar

³⁸⁵ *Türk Hukuk Lügatı*, 3B., Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1991.,s.181.; Öztop, a.g.t., s.166.; İ.DUİT 78/31.

ise gece vakti iki ya da daha fazla kişi tarafından insan oturur bir mahalde gerçekleştirilmesi, insan oturur bir mahal olmasa da hırsızın aleni ya da gizli şekilde silahlı olması, hırsızın görevli bir hizmetkâr olarak efendisinin ya da efendisinin hanesine gelmiş birinin malını çalmış olmasıdır. Bunlara ek olarak hancı, lokantacı, arabacı, kayıkçı ve benzeri esnaf veya bunların adamlarından kendilerine emanet edilen eşyanın hepsini ya da bir kısmını almaları cünha kapsamında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda değerlendirilen suçların ise 6 aydan 3 seneye kadar hapisle cezalandırılması ngrlmüştür.³⁸⁶

Cerâim-i umûmiye cetvellerine yansıyan adi hırsızlık vakası 18’i faili meçhul olmak üzere toplam 1.455’tir. 1.957 failin 1.947’si tutuklanmış, 10’u firar etmiştir.³⁸⁷ Firar oranı %0,51 gibi oldukça düşük bir değerdir. Vilayet geneli aylık hırsızlık ortalaması 58,20’dir. 1.069 erkek fail içerisinde en büyük grup %51,12 oranla bekâr erkeklerdir. Bekâr erkekleri %27,39 ile evli-çocuklu, %6,74 ile evli-çocuksuz, %1,42 ile dul-çocuksuz, %2,33 ile dul-çocuklu failler izlemiştir. Erkek faillerin tüm failler içindeki oranı %89,01 iken kadın faillerin oranı %10,99’dur. Bekâr kadınların oranı %1,92 iken evli-çocuklu kadın faillerin oranı %7,16’dır. Kadın failler ile ilgili diğer medeni durum istatistiği şöyledir: evli-çocuksuz %0,83; dul-çocuklu %0,67; dul-ocuksuz %0,42.³⁸⁸ Bu verilere göre hem kadın failler hem de erkek failler arasında (bekâr erkekleri hariç tuttuğumuzda) evli-çocuklu grubu ağırlıklı olarak bulunmaktadır. Adi hırsızlık suçunu cinayet suçları içerisinde değerlendirilen hırsızlık suçu ile kıyasladığımızda erkek faillerin daha yoğunluklu olarak cinayet türündeki hırsızlığa, kadın faillerin ise yoğunluklu olarak cünha türündeki adi hırsızlığa yöneldiklerini görebiliriz. Cinayet kapsamındaki hırsızlık vakalarında kadın faillerin oranı %2,50 iken cünha türü hırsızlık vakalarında kadınların oranı 3 kattan fazla artarak %10,99 olmuştur. Erkekler daha büyük çapta ve şiddetli hırsızlık olaylarına yönelirken kadınların daha günü kurtarıcı ufak hırsızlıklar yaptıkları söylenebilir.

³⁸⁶ İ.DUİT 78/31.

³⁸⁷ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

³⁸⁸ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

Adi hırsızlık failleri arasında, ekonomik açıdan diğer meslek gruplarına nazaran iyi durumda olan ilim erbabı, sarraf ve ashab-ı akardan kimseler tespit edilmemiştir. Failler arasında %40,82 ile pek çok suçta olduğu gibi ilk sırada çiftçiler, sonrasında sırasıyla %23,04 ile işsizler, %19,20 ile zanaatkârlar, %11,77 ile işçiler gelmektedir ve bu dört meslek grubu tüm faillerin %95'inden fazlasını ifade etmektedir. Diğer meslek gruplarına ait oranlar şöyledir: balıkçı %3,34; ev hizmetçisi %1,09; kaptan ve kayıkçı ve memur %0,17; tüccar ve sarraf hademesi %0,33.(Bkz. Tablo 23)

Tablo 23: Adi Hırsızlık Suçu Faillerinin Mesleki Dağılımı (1913-1917)³⁸⁹

Meslek Grubu	Toplam Fail	Derdest	Firari	Grup İçerisindeki Oran (%)
Memur	1	1	0	0,08
Yüksek Tahsilli Müderris, Hekim Vb.	0	0	0	0,00
Tüccar	2	2	0	0,17
Çiftçi	489	485	4	40,82
Balıkçı	40	40	0	3,34
Sarraf	0	0	0	0,00
Zanaatkâr	230	230	0	19,20
Ashab-ı Akar	0	0	0	0,00
İşçi	141	138	3	11,77
Kaptan Ve Kayıkçı	2	1	1	0,17
Tüccar Sarraf Hademesi	4	4	0	0,33
Ev Hizmetçisi	13	13	0	1,09
İşsiz	276	274	2	23,04
Toplam*	1198	1188	10	100,00

Faillerin milletlere göre dağılımında Müslümanlar %88,50, Rumlar %8,25 Ermeniler %3,25'lik orana sahiptir. Nüfus oranları dikkate alındığında bu oranlar normal görülmektedir. Faillerin %81,43'ü okuma yazma bilmezken %18,57'si okuryazardır. Faillerin %84,51'i ilk kez suç işlemiş iken, %14,57'si sabıkalı, %0,92'si ise hırsızlık zanlısıdır.

İkamet durumlarına göre faillerin %61,78'i şehirde (742 fail), %37,30'u köyde yaşarken (448 fail) , ikametgâhı belli olmayanların oranı %0,92'dir (11 fail). Vakaların ise %68,14'ü şehirde, %32,58'i kırsalda gerçekleşmiştir.

³⁸⁹ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

*BOA. DH. EUM. MTK 51/3 numaralı belgelerde "Sıfat ve sanat-ı mücrimin" kısmında 1 eksik ve DH. EUM. MTK 51/9 numaralı belgenin aynı kısmında 2 eksik fail bulunmaktadır (Olması gereken toplam 1201'dir).

Adi hırsızlık suçunun en fazla görüldüğü yaş grubu %42,50 ile 20-30 yaş grubudur. Sırasıyla %27,92 ile 14-20 yaş; %19,67 ile 30-40 yaş; %5,25 ile 40-50 yaş; %2,67 ile 50-60 yaş ve %2 ile 14 yaşından küçükler gelmektedir.

1.2.2. Dolandırıcılık

Osmanlı Devleti'nde özellikle 19.yüzyıldan itibaren görülen Batı etkisindeki kentleşmenin bir sonucu olarak hırsızlık ve yankesicilik gibi suçların yanında görülen dolandırıcılık, yaygın bir duruma gelmiştir.³⁹⁰

Türlü hile ve desais (aldatmacalar) ile birine ait akça, emlak, tahvilat ya da senedatını ele geçiren dolandırıcılar cünha suçu ile muamele olup 3 aydan 3 seneye kadar hapis, 1 mecdiye altınından 50 mecdiye altınına kadar nakdi ceza, devlet memurluğunda ise ayrıca memuriyetten tard (uzaklaştırma) ile cezalandırılmaktaydı.³⁹¹

Cerâim-i umûmiye cetvellerinde tespit edilen 141 dolandırıcılık vakası mevcuttur. 157 failin 153'ü tutuklanmış 4'ü ise firar etmiştir. Suçlu firar oranı %3,84; aylık dolandırıcılık vakası ortalaması 5,64'tür.³⁹²

Faillerin cinsiyet dağılımında 97 erkek (%88,99) faile 12 kadın (11,01) fail tespit edilmiştir. 62 bekâr erkeğin failer içerisindeki oranı %56,88 iken 58'i tutuklanmış 4'ü firar etmiştir; 25 evli-çocuklu %22,94; 5 evli-çocuksuz %4,59; 2 dul-çocuklu %1,83; 3 dul-çocuksuz %2,75'dir. Kadın faillerden 3 bekâr kadın failin oranı %2,88; 3 evli-çocuklu %2,75; 6 evli-çocuksuz %4,80'dir.³⁹³

Dolandırıcılık suçunda sabıkalı olup suç tekrarı yapan fail oranı %10,09, ilk kez suç işleyen %88,99 ve dolandırıcı zanlısı olarak bulunan %0,92'dir. İlk kez suç işleyen 96 failden 1'i, sabıkalı faillerden 3'ü firar etmiştir.

Faillerin meslek gruplarına göre dağılımı şöyledir: 33 tutuklu 3 firari toplam 36 çiftçi (%33,03); tamamı tutuklu 30 işçi (%27,52); tamamı tutuklu 26 işsiz (%23,85);

³⁹⁰ Zafer Toprak, "Osmanlı Son Döneminde İstanbul Sokaklarında Marjinaler: Hırsızlar, Dolandırıcılar, Yankesiciler," *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 38, 2008, s.276.

³⁹¹ İ.DUİT 78/31.

³⁹² BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

³⁹³ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

12'si tutuklu 1'i firari 13 zanaatkâr (%11,93); tutuklu 1 memur (%0,92); 2 ilim erbabı (%1,83); tutuklu 1 tüccar (%0,92). Çiftçi, zanaatkâr, işçi ve işsizlerin yüksek suç ortalamaları dolandırıcılık suçunda da değişmemiştir.³⁹⁴

Faillerin %91,74'ü Müslüman, %4,80'i Ermeni, %2,75'i Rum'dur. Diğer suçlardan farklı olarak 1 Yahudi (%0,92) fail de belgelere yansımıştır. 27 fail okuryazar iken, 80 fail okuma yazma bilmemektedir. 2 fail de yüksek eğitimlidir. Faillerin %76,15'i şehirli, %22,94'ü köylü ve %0,92'sinin ikametgâhı belli değildir. Benzer şekilde vakaların %87,50'si şehirde, %12,50'si kırsalda gerçekleşmiştir.

Yaş gruplarına göre fail sayıları ve oranları şöyledir: 20-30 yaş grubu 51 fail %46,79; 14-20 yaş grubu 31 fail %28,44; 30-40 yaş grubu 20 fail %18,35; 40-50 yaş grubu 4 fail %3,67 ve 50-59 yaş grubu 3 fail %2,75.³⁹⁵

1.2.3. Adıyyen Hayvan Hırsızlığı

Adıyyen hayvan hırsızlığı 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nin sirkat başlığı altında şöyle tanımlanmıştır: At vesaire yük, araba ve binek hayvanını, tarımla ilgili alet edevatı, satılmak üzere kesilip hazırlanmış keresteyi, taş ocaklarından kırılmış taşları, dalyanlarda bulunan balıkları, göllerde olan sülükleri sirkat ederse cünha kapsamında değerlendirip, 1 aydan 1 seneye kadar hapisle cezalandırılırdı.³⁹⁶

Çalınan hayvanların ahalinin meskûn sınırları içerisinde değil mera, otlak vb. yerlerden alındığı düşünülmelidir. Aksi halde yapılan sirkatin cinayet suçları içinde değerlendirildiği daha önce belirtilmiştir. Cünha olarak kabul edilen hayvan hırsızlığı ise hayvanların korunaklı barınaklarda bulunmadığı, mera vb. bir başka deyişler, mahalli hırz kapsamı dışındaki yerlerde yapılan sirkati ifade etmektedir.³⁹⁷

Cerâim-i umûmiye cetvellerine yansıyan “adıyyen hayvan hırsızlığı” vakası sayısı 5'i faili meçhul olmak üzere 269'dur. Toplam fail sayısı 4'ü firari olmak üzere

³⁹⁴ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

³⁹⁵ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

³⁹⁶ İ.DUİT 78/31.

³⁹⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, “Hukuk-ı İslâmiyye ve Islahat-ı Fıkhiyye Kamusu”, C.3, İstanbul: Bilmen Yay., 1976, s.263.

394'tür. Aylık adiyyen hayvan hırsızlığı vakası ortalaması 10,76'dır.³⁹⁸ Faillerin %97,54'ü erkek %2,46'sı kadındır. Medeni durumlarına göre fail sayıları şöyledir: 66 bekâr erkek failin 65'i tutuklu 1'i firar; 43 evli-çocuklu erkek failin 41'i tutuklu 2'si firar; 7 tutuklu evli-çocuksuz erkek; 3 dul-çocuklu erkek 2 tutuklu 1 firar ve 3 tutuklu evli-çocuklu kadın.³⁹⁹

Faillerin 97'si (%79,51) ilk kez suç işlemiş, 25'i (%20,49) sabıkalıdır. Bu verilere göre adiyyen hayvan hırsızlığı sabıkalı fail oranı yüksek suçlardan biridir. Adiyyen hayvan sirkati suçuna karışan faillerin meslekleri incelendiğinde %63,11 ile en büyük grubun çiftçiler olduğu görülür. Sonrasında sırasıyla %11,48 işçiler, %9,02 işsizler, %9,02 zanaatkârlar %6,56 ev hizmetçileri ve %0,82 tüccar ve sarraf hademeleri gelmektedir.

Faillerin %89,34'ü İslâm, %9,84'ü Rum ve %0,82'si Ermeni'dir. 103 fail okuma yazma bilmezken, 19 fail okuryazardır. Faillerin 47'si şehirli, 75'i köylüdür. Benzer şekilde vakaların %33,33'ü şehirde, %66,67'si kırsal alanda yaşanmıştır.

Yaş gruplarına göre adi hayvan hırsızlığı suçu faillerinin oranları şöyledir: %45,13 oranla 20-29 yaş; %27,18 oranla 30-39 yaş; %18,45 oranla 14-19 yaş; %2,91 oranla 40-49 yaş ve %1,94 oranla 14 yaşından küçükler.⁴⁰⁰

1.2.4. Devlet Memuru ve Askere Hakaret

Devlet memuru ve askerlerin Devlet-i Aliye'ye memuriyetlerini icrada iken ya da icra ettikleri hüküm gereğince haysiyet ve namuslarına karşı hakarete varan kötü söz söyleme ve korkutmaya cüret edenler 1 haftadan 6 aya kadar hapis olunurdu. Bu hakaret ve tehdit durumu toplantı ya da mahkeme sırasında meydana gelirse buna cüret gösteren de 6 aydan 1 yıla kadar hapsolürdü. Hakaret, korkutma ve dil uzatma filleri asker ve zabıtaya karşı, memuriyetlerini icra esnasında yapıldığında 1 haftadan 1 aya kadar hapis

³⁹⁸ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

³⁹⁹ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴⁰⁰ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

olunur, bu esnada silah gösteren olur ise ceza artış göstererek 6 aydan 2 seneye kadar uzatılırdı.⁴⁰¹

Cerâim-i umûmiye cetvellerinde tespit edilen “Memurin-i devlete vazifelerinden dolayı muhalefet” ve “Me'mûrîn-i zâbitaya ve asâkire şetm ve hakâret” şeklinde tanımlanmış vakası sayısı 190'dır. 190 vakaya 5'i firar olmak üzere 277 fail karışmıştır.⁴⁰²

Devlet memuru ve askere hakaret suçunda faillerin %41,90'ı bekâr erkeklerdir. 44 bekâr erkekten 39'u tutuklanmış 5'i firar etmiştir. Evli-çocuklu erkekler 36 tutuklu olup faillerin %34,29'unu oluşturmuşlardır. Evli-çocuksuz 8 tutuklu (%7,62); dul-çocuklu 4 tutuklu fail (%3,81) bulunmaktadır. Failler içerisinde erkeklerin toplam oranı %87,62'dir. Faillerin %12,38'ini oluşturan kadınların medeni durumlarına göre oranları ise şöyledir: 3 bekâr kadın tutuklu (%2,86); 7 evli-çocuklu kadın tutuklu (%6,67); 1 evli çocuksuz (%0,95) ve 2 dul-çocuklu tutuklu kadın (%1,90).

Faillerin %74,29'u ilk kez suç işlemiş, %25,71'i ise sabıkalıdır. İlk kez suç işleyen 78 failden 74'ü tutuklanmış, 4'ü firar etmiş; sabıkalı 27 kişinin 26'sı tutuklanırken 1'i firar etmiştir.

Devlet memurları ve askerlere hakaret suçunda ilim erbabı, sarraf ile kaptan ve kayıkçılar dışındaki tüm meslek gruplarından belli oranlarda fail bulunmaktadır. Meslek gruplarına göre oranlar şöyledir: %31,43 zanaatkâr, toplam 33 fail 31 tutuklu 2 firar; %25,71 çiftçi, toplam 27 fail 25 tutuklu 2 firar; %9,52 işsiz, 10 tutuklu; %10,48 işçi, 11 tutuklu; %6,67 memur, 7 tutuklu; %2,86 balıkçı, toplam 4 fail 3 tutuklu 1 firar; %2,86 tüccar ve sarraf hademesi ve ev hizmetçisi toplam 3'er tutuklu; %3,81 tüccar, 2 tutuklu.⁴⁰³ Memurlara ve askere hakaret suçu, verilerden anlaşılacağı üzere kendisine halk içerisinde geniş yer bulmuştur. Neredeyse her meslek grubundan insan devlet memuru ve asker ile münakaşa yaşamıştır. Zanaatkârların, toplumun çoğunluğunu oluşturan çiftçilerden daha yüksek orana sahip olmaları dikkat çekicidir.

⁴⁰¹ İ.DUİT 78/31.

⁴⁰² BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

⁴⁰³ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur

Faillerin tamamı tutuklu olmak üzere 77'si İslâm; 9'u tutuklu 3'ü firari olmak üzere toplam 12'si Rum ve 14'ü tutuklu 2'si firari olmak üzere 16'sı Ermeni'dir. Faillerin %64,76'sı okuma yazma bilmemekte iken, %35,24'ü okuryazar durumdadır. Yüksek tahsil görmüş fail tespit edilmemiştir.

Yaş grupları arasında en büyük orana sahip grup %51,43 8 ile 20-30 yaş grubudur. Sırasıyla %24,76 oranla 30-40; %9,52 oranla 40-50; %0,95 oranla 50-60 yaş grubu gelmektedir. 14-20 yaş grubundan 1; 20-29 yaş grubundan 4 fail firar etmiştir. 14 yaşından küçük ve 60 yaşından büyük fail bulunmamaktadır.⁴⁰⁴

Devlet memuruna hakaret vakalarının %78,13'ü şehirde; %21,88'i kırsalda yaşanmıştır. Faillerin %79,05'i şehirli iken %20,95'i köylüdür. Devlet kurumları şehirde bulunduğu vakaların şehirde yaşanmış olması doğaldır. Devlet memurları bu bilgilere göre daha çok şehirli halk ile karşı karşıya gelerek tartışma yaşamışlardır.

1.2.5. Fuhuşa Teşvik ve Alenen Fiil-i Şen'i

“Evlilik dışı cinsel ilişkiler ve din, ahlak ölçülerine uymayan her türlü aşırılık”⁴⁰⁵olarak tanımlanan fuhuş, Osmanlı Devleti'nde özellikle Batı etkisinin⁴⁰⁶ve nüfusun hızla arttığı, kent yoksulluğunun ortaya çıktığı⁴⁰⁷ Tanzimat Dönemi sonrasında yaygınlaşmıştır. 19.yüzyıldan önceki dönemde fuhuşyat Osmanlı Devleti'nde Avrupa'daki kadar yaygın olmamış, fuhuş sebebiyle Ortaçağ boyunca Avrupa'yı saran frengi salgınına Osmanlı'da daha çok 19.yüzyıl sonlarına doğru rastlanmaya başlanmıştır.⁴⁰⁸

Osmanlı Devleti ahlak dışı davranışların ve ölü doğuma sebebiyet veren frengi hastalığının toplumda yaygınlaşmasını önlemek adına fuhşa karşı önlemler almış ve

⁴⁰⁴ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴⁰⁵ Günay Tümer, “Fuhuş,” *İA.*, TDV Yay., 1996, s.209.

⁴⁰⁶ Engin Kırılı, “Tanzimat Sonrası Fuhuş Hadisesine Yaklaşımda Yaşanan Değişim”, *İsparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 12, 2010, s.45.

⁴⁰⁷ Müge Telci Özbek, “Uyumsuz Makulesinden Kadınlar: Son Dönem Osmanlı İstanbulu'nda Yoksul ve Yalnız Kadınların Kontrolü ve Fuhuş (1900-1914)”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 15, 2012, s. 65.

⁴⁰⁸ Kırılı, “Tanzimat Sonrası Fuhuş Hadisesine Yaklaşımda Yaşanan Değişim”, s.45.

fuhuş denetim altına alabilmek için İstanbul'da genelevler açılmıştır. Anadolu'da da bu amaçla genelev açılması halkın olumsuz tepkisi sebebiyle mümkün olmadığı için hukuki ve askeri düzenlemeler getirilmiştir. Bu amaçla 1859 yılında bir emirname çıkarılarak fuhuş esnasında yakalanan kadın ve erkeklere uygulanacak işlemlere dair izahat yapılmıştır. Kanun-ı Esasi'nin getirdiği hükümler gereğince ev sahiplerinin daveti olmadan, ev baskınları mümkün olmadığından fuhuşla mücadele yapılamamıştır. Genelev açılmayan mahallerde bu işle geçinen kadınların ahlaki açıdan ve maddi açıdan geçimlerini sağlayabilmeleri amacıyla din eğitimi almaları ve dokumacılık eğitimi almaları için ıslahevi açılmasına karar verilmiş ancak bu uygulamalar da sorunun çözümü açısından yeterli olmamıştır. Fuhuş sorununun ortaya çıkışı ve yayılmasındaki nedenler olarak ekonomik sıkıntılar, keyif-arzu ve eğitim önemli etkenlerdir. Osmanlı'da özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus savaşlarından sonra şiddetle artan fuhuşa bağlı frengi vakalarından sonra görülen ölü doğumlar ve çocuk ölümlerinden sonra 1897 yılında "Kastamonu Vilayeti ve Bolu Sancağı Frengi Mücadelesi Teşkilat-ı Sıhhiyesi Nizamnamesi" hazırlanmış ve bu amaçla gezici hekimler dahi görevlendirilmiştir.⁴⁰⁹

1858 tarihli Ceza Kanunnamesi 3.Fasıl'da belirtildiği üzere; her kim zükur (erkek) ve inasdan (kadın) genç kimseleri saptırıp kandırarak fuhuşiyata tahrik ederse 1 aydan 1 seneye kadar hapis olunmaktaydı.⁴¹⁰ Fuhuş ve zina suçları İslâm hukukunda da cezası belirtilmiş suçlar olmalarına rağmen yapılan araştırmalar, cezalandırma konusunda uygulanan hükümlerin kanunnamelere dayandığını göstermektedir.⁴¹¹

1915 yılında yayınlanan "Frengi İlletin Men'i İntişarı Hakkında Talimatname-i Sıhhi"ye göre fuhuş yapan kadınlar polis tarafından sık sık denetlenecek ve kayıtları tutulacaktı. Keza mahalle sakinleri de kendilerine verilen kolektif yetki sorumluluğuna binaen sık sık evlere fuhuş baskını düzenlemekteydiler. Ancak rüşvet konusunda bahsi geçtiği üzere polis görevlileri fuhuş konusunu zaman zaman görmezden gelmişlerdir.⁴¹²

⁴⁰⁹ Mehmet Temel, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Fuhuş ve Frengi İle Mücadele", *Türkler*, C. 14, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002, s.308.

⁴¹⁰ İ.DUİT 78/31.

⁴¹¹ Abacı, a.g.e, s.190.

⁴¹² Ergut, a.g.e., s.238.

Cerâim-i umûmiye cetvellerinde tespit edilen ve “fuhşiyata tahrik ve alenen fiil-i şeni” olarak tanımlanmış toplam 250 vaka yaşanmıştır. 250 vaka için 445 fail tespit edilmiştir. Faillerin 443’ü tutuklanmış 2’si firar etmiş olup, aylık fuhuş vakası ortalaması 10’dur.⁴¹³

Medeni durumları ve cinsiyetlerine göre fail sayıları ve oranları şöyledir: 138 bekâr erkek %50; 41 evli-çocuklu erkek %14,86; 20 evli-çocuksuz erkek %7,25; 2 dul-çocuklu erkek %0,72; 8 dul-çocuksuz erkek %2,90 olmak üzere toplam 209 erkek %75,72; 3 bekâr kadın %1,09; 11 evli-çocuklu kadın %3,99; 7 evli-çocuksuz kadın %2,54; 1’i firari olmak üzere 14 dul-çocuklu kadın %5,07; 32 dul-çocuksuz kadın %11,59 olmak üzere toplam 67 kadın %24,28. Fuhuş suçuna karışan erkek faillerin çoğunluğu bekâr erkekler iken kadınların çoğunluğu dul-çocuksuzdur.⁴¹⁴

Özellikle 19.yy’ın ikinci yarısından itibaren, aile bağlarının kopuş göstermesi, Balkanlar ve Kafkasya’daki kargaşa ortamının getirdiği göçler ve savaşlarla artan mülteci, dul ve yetim kadınlar, kentteki yoksul kadın nüfusunu hiç olmadığı kadar artırmıştır. Yeni toplumsal yapıda, kurumsal kontrol veya bir erkek yakınının gözetiminden mahrum olan kadınlar, kent hayatının içerisinde dilencilik, hizmetçilik ve kısa süreli evliliğin yanı sıra⁴¹⁵ bu tarz fiillere de başvurmuşlardır.

Fuhuş faillerinin %60,51’si ilk kez suç işleyen kimselerdir, %39,13’ü sabıkalı, %0,36’sı ise “mazenne-i su” yani kendisinden her türlü kötülük beklenenler şeklinde tabir edilen kimselerdir. Sabıkalı oranın bu denli yüksek olması, fuhuş eyleminin tekrarlandığı ve bir meslek hale getirildiğini düşündürmektedir.

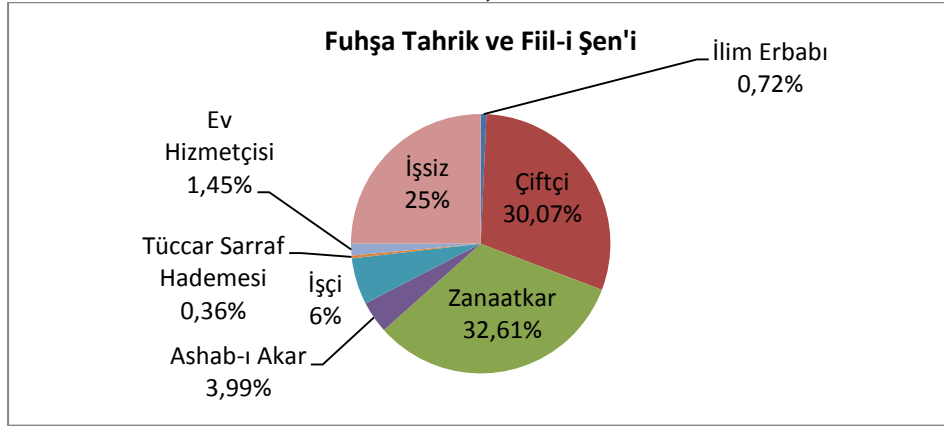
Belgelere göre memur, tüccar, balıkçı, sarraf ile kaptan ve kayıkçılar arasında fuhuş suçu faili olan kimse bulunmamaktadır. Diğer meslek gruplarının dağılımı ise şöyledir: İlim erbabı 2, çiftçi 83, zanaatkâr 90, ashab-ı akar 11, işçi 16, tüccar sarraf hademesi 1, ev hizmetçisi 4 ve işsiz 69 fail. Meslek grupları içerisinde en büyük oran %32,61 ile zanaatkârlara aittir (Bkz Grafik 23).

⁴¹³ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

⁴¹⁴ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴¹⁵ Telci Özbek, a.g.m., s. 69.

Grafik 23: Fuhşa Tahrik ve Fiil-i Şeni Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)⁴¹⁶



Diğer suçlara benzer şekilde fuhşa tahrik ve fiil-i şen'i suçunun failleri de çoğunlukla Müslüman'dır. Faillerin, 246'sı İslâm (%94,93), 5'i Rum (%1,81) ve 9'u (%3,26) Ermeni'dir. 246'sı (%89,13) okuma yazma bilmezken, 30'u (%10,87) okuryazardır.

Fuhşa tahrik ve fiil-i şeni faillerinin %89,13'ü şehirli iken %10,87'si köylüdür. Buna paralel şekilde vakaların %89,52'si şehirde, %10,48'i kırsalda yaşanmıştır. Bu haliyle fuhuş daha çok kent merkezlerinin sorunu olmuştur.

Yaş gruplarına göre fail oranları şöyledir: 20-30 yaş 125 fail %45,29; 14-20 yaş 96 fail %34,78; 30-40 yaş 49 fail %17,75; 40-50 yaş 5 fail %1,81; 14 yaşından küçük 1 fail %0,36.⁴¹⁷

1.2.6. Gençlere Sözlü Taciz ve El İle Sarkıntılık

Gençlere sözlü taciz ve sarkıntılıkta bulunan kimselerden, söz ile tacizde bulunanlar 1 haftadan 1 aya kadar elleriyle sarkıntılık edenler ise 1 aydan 3 aya kadar hapis olunmaktaydı.⁴¹⁸

⁴¹⁶BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴¹⁷BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴¹⁸İ.DUİT 78/31.

Cünha suçu kapsamındaki taciz ve sarkıntılık suçu cerâim-i umûmiye cetvellerine “gençlere harfendazlık ve el ile sarkıntılık” başlığı altında kaydedilmiştir. Toplam vaka sayısı 91, fail sayısı 98’dir. Aylık vaka ortalaması 3,64’tür.⁴¹⁹ Faillerin tamamı erkek olup bekâr erkekler %61,70; evli-çocuklu erkekler %23,40; evli-çocuksuz erkekler %8,51; dul-çocuksuz erkekler %6,38 orana sahiptir. Failler arasında ilk kez suç işleyenlerin oranı %80,85; sabikalıların oranı %159,15’dir.⁴²⁰ Cinsel saldırılardaki sabikalılık oranının yüksekliği dikkat çekicidir.

Sözlü taciz ve sarkıntılık suçuna karışan faillerden 16’sı çiftçi, 16’sı zanaatkâr, 7’si işsiz, 4’ü işçi, 2’si ilim erbabı(hekim, müderris vb.) ve kalan 2’si de memurdur. Faillerin 41’i İslâm, 4’ü Rum ve 2’si Ermenidir. Faillerin %68,09’u okuma yazma bilmezken %29,79’u okuryazar %1’i de yüksek tahsillidir. Vakaların %86,36’sı şehirde yaşanırken, %13,64’ü kırsal alanda yaşanmıştır. Benzer şekilde faillerin %85,11’i şehirli iken %14,89’u köylüdür.⁴²¹

Yaş gruplarını açısından faillerin durumu şöyledir: 14 yaştan küçük 1 fail; 14-20 yaş grubunda 7 fail; 20-30 yaş grubunda 15 fail; 30-40 yaş grubunda 8 fail ve 40-50 yaş grubunda 1 fail. Sarkıntılık ve sözlü taciz suçunda da faillerin en fazla olduğu yaş grubu 20-30 yaş aralığıdır.

Sözlü taciz ve el ile sarkıntılık faillerinin %90,91’i (30 fail) şehirli, %9,09’u (3 fail) köylüdür, buna paralel olarak vakaların %90,63’ü (29 vaka) şehirde gerçekleşirken, %9,38’i (3 vaka) kırsal alanda yaşanmıştır.⁴²² Bu bağlamda, sözlü taciz ve sarkıntılığın kent merkezlerinde yaşanan bir sorun olduğunu söyleyebiliriz. Cerâim-i umûmiye cetvellerinde kurbanlara ait veriler bulunmadığından sarkıntılık ve sözlü taciz suçlarının

⁴¹⁹BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

⁴²⁰BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴²¹BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴²² BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur

kadına mı erkeğe mi yönelik olduğunu ya da hangi yaş grubuna karşı işlendiği hakkında yorum yapılamamaktadır.

1.2.7. Emniyeti Su-i İstimâl

1858 Ceza Kanunnamesine göre emniyeti su-i istimal, bir kimsenin ihtiyaç, zaaf ve hevesini su-i istimal ederek o kişinin zararına sebebiyet verecek şekilde akça borçlandırmak, eşyasını almak, hile ya da başka yollarla elindeki bir ticari evrak ve senedi kendi üzerine geçirmek, emanet edilen mühürlü ve imzalı kâğıtları güven su-i istimal edilerek sahte ibareler ile doldurulması gibi eylemler olarak tanımlanmıştır. Kanunnameye göre, bir kimsenin zaaf ve ihtiyacını su-i istimal ederek parasını, eşyasını ve senedini almanın cezası, 2 aydan 2 seneye hapis ile zararın tanzimi ayrı olarak da 1 mecdiye altınından az olmamak üzere para cezasıydı. Evrakın aslına uygun olmayan ibareler ile doldurarak malen ve zaten zarar verici senet düzenleyenler ise 6 aydan az olmamak üzere hapis olunur ayrıca 5 mecdiye altınına kadar cezayı nakdi alınırdı.⁴²³

Emniyeti su-i istimal başlığı altında cetvellerde yer alan “Emniyeti su-i isti’mal”, “Nâsın mal ve emlak ve erzakı izâa ve telef” ve “Mühr-i fekki ve emanet eşya ve evrak-ı resmiye ahzı” suçları birlikte değerlendirilecektir.

Cerâim-i umûmiye cetvellerinde tespit edilen 219 vaka ve toplam 300 fail bulunmaktadır. Faillerin tamamı tutukludur. Aylık vaka ortalaması 8,76’dır.

Bekâr erkeklerin failer içindeki oranı %40; evli-çocuklu erkeklerin oranı %52,73; evli-çocuksuz erkeklerin oranı %6,36 olmak üzere toplam %99,09’dur. 1 kadın failin oranı ise 0,91’dır.

Emniyeti Su-i istimal faillerinin %91,82’si ilk kez suç işlemiş iken, %8,18’i sabıkalıdır. Mesleklerine göre fail oranları şöyledir: %70 çiftçi, %3,64 memur, %14,55 zanaatkâr, %4,55 işçi, %2,73 işsiz, %0,91 sarraf.

Faillerin %97,27’si İslâm (107 fail), %1,82’si Rum (2 fail), %0,91’i Ermeni’dir (1 fail). %79,09’u okuma yazma bilmezken %20,91’i okuryazardır. Şehirli fail oranı

⁴²³ İ.DUİT 78/31.

%50,91; köylü fail oranı %49,09'dur. Vakaların %60,71'i şehirde gerçekleşirken %39,29'u kırsal alanda gerçekleşmiştir.

Emniyeti su-i istimal suçu faillerinin yaş gruplarına göre ortalaması şöyledir: 14-20 yaş aralığında 19 fail %18,18; 20-30 yaş aralığında 46 fail %41,82; 30-40 yaş aralığında 31 fail %28,18; 40-50 yaş aralığında 12 fail %10,91 ve 50-59 yaş aralığında 1 fail %0,91.⁴²⁴

1.2.8. Kumar ve Piyango Oynatmak

Kumar ve piyango oynatmak/oynamak bunu bir kâr aracı ve meslek haline getirmek, kumar ve piyango için sarraflık yaparak nakit temin etmek 1 aydan 6 aya kadar hapis gerektiren cünhalardandı. Piyangoya ödül olarak konulan eşya ve nakit devletçe zapt olunmaktaydı.⁴²⁵

Esasında piyango yasadışı yapılmadığı sürece kurumlara gelir sağlamak için sıklıkla başvurulmuş bir yöntemdi. Misal olarak, Bursa'daki sanayi mektebine gelir elde etmek amacıyla 1893 yılında düzenlenen bir çekilişte, okulun öğrencileri tarafından dokunmuş halılar halka ödül olarak sunulmuştur.⁴²⁶ Cerâim-i umûmiye cetvellerinde bahsi geçen piyango oynatma hadiseleri örneğin aksine yasal değil, yasadışı yapılan piyango eylemlerini kastetmektedir.

Cerâim-i umûmiye cetvellerinde tespit edilen piyango ve kumar oynatma vakası 133'tür. 133 vakaya karışan fail sayısı ise 240'dır. Faillerin tamamı tutuklanmış olup, aylık vaka ortalaması 5,32'dir.⁴²⁷

Failler arasındaki bekâr erkeklerin sayısı 76, evli-çocuklu erkeklerin sayısı 59, evli-çocuksuz erkeklerin sayısı 15, dul-çocuksuz erkeklerin sayısı 7'dir. İlk kez suç

⁴²⁴ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴²⁵ İ.DUİT 78/31.

⁴²⁶ Nursal Kumaş, a.g. t., s.119.

⁴²⁷ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

işleyen faillerin oranı %70,70, sabıkalı faillerin oranı %29,30'dur⁴²⁸. %29 gibi yüksek bir sabıkalı oranı bu suçun ya faillerce meslek haline getirildiğini ya da sabıkalı suçluların sıklıkla kumarhane ve piyango oynatma suçuna yöneldiklerini göstermektedir.

Kumar ve piyango oynatma suçu failleri arasında memurlar %1,27, ilim erbabı %1,27, çiftçiler %17,83, zanaatkârlar %56,69, ashab-ı akar %2,55, işçiler %7,64 ve işsizler %12,74 oranında yer almaktadır.

Kumar ve piyango oynatanların %82,17'si İslâm, %10,19'u Rum ve %7,64'ü Ermeni'dir. Okuryazar fail oranı %27,39, okuma yazma bilmeyen fail oranı %72,61'dir. Vakaların %93,85'i şehirde %6,15'i ise kırsal alanda gerçekleşirken; faillerin %72,61'i şehirli, %27,39'u köylüdür.⁴²⁹ Bu bilgiler kırsal kesimdeki köylülerden bazılarının kumar ve piyango oynatmak ya da oynamak için şehre gittiklerini düşündürmektedir.

Kumar ve piyango oynatmak suçu faillerinin yaş gruplarına göre dağılımı şöyledir: 20-30 yaş grubu %38,85; 30-40 yaş grubu %24,84; 14-20 yaş grubu %21,66; 40-50 yaş grubu %12,10 ve 14 yaşından küçük failler %2,55.

1.2.9. Kasıtsız Yaralama

1858 Ceza Kanunnamesi'ne göre bir kimse bir şahsı hataen yaralar ya da darp ederse cerrahiye masrafı ve uzvunun kullanımını imkânsız hale getirdiği takdirde bu halin diyeti de kendisinden alındıktan sonra eğer bu yaralama ve darbı dikkatsizlik ve düzene uymamak sebebiyle işlemişse 1 haftadan 2 aya kadar hapis olunurdu.⁴³⁰

Cerâim-i umûmiye cetvellerine “Min gayri kasd cerh ve ta'til-i afv” olarak belirtilmiş olan kasıtsız yaralama vakası diğer suçlara göre oldukça azdır. Faili belli 24 olaya karışan fail sayısı 28'dir. Faillerin tamamı tutuklanmıştır. Faillerin cinsiyet ve

⁴²⁸BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴²⁹BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴³⁰İ.DUİT 78/31.

medeni duruma göre dağılımı şöyledir: Bekâr erkek 11, evli-çocuklu erkek 3, evli çocuksuz erkek 2 ve evli çocuklu kadın 1. Faillerin tamamı ilk kez suç işlemiştir.⁴³¹

Kasıtsız yaralama suçunu işleyen faillerin meslek gruplarına dağılımı şöyledir: 7 çiftçi, 4 işçi, 2 zanaatkâr, 1 tüccar ve sarraf hademesi, 1 işsiz. Faillerin 14’ü İslâm, 1’i Rum ve 2’si Ermeni’dir. Faillerin 12’si okuma yazma bilmezken, 5’i okuryazardır.

Vakaların 8’i şehirde gerçekleşirken 5’i kırsal alanda yaşanmıştır. Benzer şekilde 10 fail şehirli iken 7 fail köylüdür.⁴³²

1.2.10. Mürûr Tezkiresi ve Pasaport Sahtekârlığı

Osmanlı Devleti’nde yerli ve yabancı herkesin seyahat etmek için alması gereken bir tür izin belgesi olan “mürûr tezkiresi”, yabancı elçilik görevlileri, tüccarlar, yerli ve yabancı din adamlarına yönelik onların geçecekleri yerlerin idarecilerine hitaben kaleme alınır ve kendilerinin korunması, vergi muafiyetleri, paralarıyla yiyecek içecek temin etmelerinin sağlanması gibi tembihatı içerirdi.⁴³³

Mürûr tezkereleri 19. yüzyıl ortalarına kadar kaza ve kasabalarda kadı ve naiplerce düzenlenmiş, 1830 Genel Nüfus sayımından sonra sancak merkezlerinde oluşturulan defter nâzırlıkları ve kazalarda onlara bağlı mukayyitler (kayıt memuru) aracılığıyla verilmeye başlanmıştır. Mürur tezkiresi almak isteyenler öncelikle güvenli bir kefil göstererek mukayyit ya da mahalle imamına başvurularak nereye ve ne kadar süreliğine gittiğine dair pusulayı alarak kadıya götürülecek ve mahkemeden çıkan ilamı, defter nâzırına götürerek kaydını gerçekleştirdikten sonra tezkeresini alabileceklerdir. Tezkirede belge sahibinin fiziksel özellikleri hakkında bilgi de verilirdi. Mürur tezkiresi uygulaması hem iç güvenliğin sağlanması hem de kırsal kesimden kent merkezlerine göçün engellenmesi için alınan önlemlerdendi.⁴³⁴

⁴³¹BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

⁴³²BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴³³Mübahat S. Kütükoğlu, “Mürur Tezkiresi,” *İA.*, TDV Yay., 2006, ss. 60–61.

⁴³⁴Musa Çadırcı, “Tanzimat Döneminde Çıkarılan Men’-i Mürûr ve Pasaport Nizâm-nâmeleri,” *Belgeler*, C. 15, S. 19, 1993, s.169.

Şehir merkezlerine başka bölgelerden göç etmiş işsiz ve serkeş takımı tespit edilerek memleketlerine gönderilmiş, ancak kısa bir zaman sonra bir yolunu bulup bu kimseler kent merkezlerine geri gelmiştir. Mürûr tezkiresi alınırken güvenilirliğe önem verilmesi ve güvenilirlik konusunda kefil olunmasının şart koşulması mürûr tezkiresi alınabilirliğini zorlaştırdığından bu şartı taşımayan bazı kimselerce sahte pasaport ve mürûr tezkiresi oluşturma yoluna gidilmiştir.⁴³⁵

Hudâvendigâr Vilayeti cerâim-i umûmiye cetvellerinde tespit edilen mürûr tezkiresi ve pasaport sahtekârlığı vakası 17'dir. Toplam fail 27 olup tamamı tutuklanmıştır.⁴³⁶ Faillerin 10'u bekâr erkek, 9'u evli-çocuklu erkek, 1'i evli-çocuksuz erkektir. Faillerin tamamı ilk kez suç işlemişlerdir. Meslek gruplarına göre faillerin 1'i memur, 15'i çiftçi, 2'si zanaatkâr, 1'i işçi, 1'i balıkçıdır. 19 fail İslâm, 1 fail Ermeni'dir. Okuryazar fail sayısı 9, okuma yazma bilmeyen fail sayısı 12'dir. 7 vakanın tümü şehirde gerçekleşmiştir.

Faillerin 16'sı şehirli 5'i köylüdür. Yaş gruplarına göre faillerin 4'ü 14-20; 7'si 20-30; 7'si 30-40; 2'si 40-50 ve 1'i 50-60 yaşlarındadır.⁴³⁷

1.2.11. İhafe Kastıyla (Korkutmak Amacıyla) Silah Çekmek

Korkutmak amacıyla silah çekme eylemi, bir tehlike ya da münâza'a esnasında tek başına ortaya çıkabileceği gibi darp ve cerh suçlarıyla beraber de görülebilen cünhalardandır. Katl kastı olmadan korkutmak amacıyla birine silah çekenler 1 haftadan 1 aya kadar hapis olunmaktaydı.⁴³⁸

⁴³⁵ a.y., s.170.

⁴³⁶ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

⁴³⁷ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur. Bahsi geçen suça ait veriler, belgelerdeki "eğitim durumu", "ikametgâh", "yaş grupları" ve "vaka mahalli" bölümlerinde 1 fazla olarak tespit edilmiştir. Belgelerdeki bu hatalı durum değiştirilmemiş belge aslına uygun şekilde aynen aktarılmıştır. (BOA. DH. EUM. ADL 33/17)

⁴³⁸ İ.DUİT 78/31.

Cerâim-i umûmiye cetvellerinde tespit edilen silah çekme vakası 368 toplam fail sayısı ise 470'dir.⁴³⁹ Bekâr erkeklerin failler içindeki oranı %60,74; evli-çocuklu erkeklerin oranı %31,11; evli-çocuksuz erkeklerin oranı %7,41'dir. 1 bekâr kadının oranı da %0,74'tür. Erkek faillerin toplam oranı %99,26 iken kadın faillerin oranı %0,74'tür.⁴⁴⁰

Faillerin %84,44'ü ilk kez suç işlemiş, %15,56'sı ise sabıkalıdır. Korkutmak amacıyla silah teşhiri suçunda faillerin %43,70'i çiftçi (59 fail) , %33,33'ü zanaatkâr (45 fail), %11,11'i işçi (15 fail), %6,67'si işsiz (9 fail), %4,44'ü ashab-ı akar (6 fail) ve %0,74'ü ev hizmetçisidir (1 fail).

Faillerin 119'u Müslüman (%88,15); 5'i Rum (%3,70) ve 11'i Ermeni'dir (%8,15). Okuryazar fail sayısı 17 (%12,59), okuma yazma bilmeyen fail sayısı 118'dir (%87,41). Failler arasında 14 yaşından küçük 2 fail (1,48), 14-20 yaş aralığında 33 fail (%24,44), 20-30 yaş aralığında 73 fail (%54,07), 30-40 yaş aralığında 22 fail (%16,30), 40-50 yaş aralığında 5 fail (%3,70) bulunmaktadır.⁴⁴¹

Silah çekme vakalarının %60,91'i şehirde, %39,09'u kırsalda yaşanmıştır. Faillerin de %58,52'si şehirli, %41,48'i köylüdür.

1.2.12. Sarhoşluk

İçki ya da uyuşturucu alıp ayıldıktan sonra, o sıradaki eylemlerini ve sözlerini bilemeyecek kadar akli melekelerinin zaafa uğraması olarak tabir edilen sarhoşluk, birey ve toplum için kabul edilen zararları sebebiyle, İslâmiyet'te kesin olarak yasaklanan fiillerdendir.⁴⁴² İçki içme ve sarhoşluk suçunun oluşabilmesi için failin akıllı olması, suçu isteyerek işlemesi, buluş çağına ermiş ve Müslüman olması koşulları söz

⁴³⁹ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

⁴⁴⁰ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴⁴¹ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴⁴² İbrahim Kafi Dönmez, "Sarhoşluk," *İA*, TDV Yay., 2009, s.141.

konusudur. Gayrimüslimler bu aşamada kamu düzenini tehdit ettiklerinde tazir cezasına çarptırılmışlardır.⁴⁴³

1858 Ceza Kanunnamesi'nde "sarhoşluk" suçuna ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. 1851 tarihli Kanun-ı Cedid'in 2.fasıl/5. maddesinde sokaklarda başka kimselere sarkıntılık eden sarhoşların öldüresiye olmayacak şekilde 3'ten 79 adede kadar değnek darbi ile tazir edilmeleri şeklinde hüküm bulunmaktadır.⁴⁴⁴

Din ve devlet ayrımı gözetmeksizin hemen her toplumda hoş karşılanmayan fuhuş ile kumar gibi içki ve sarhoşluk, Osmanlı toplumunda da kötü görülmüş ancak yönetimlerce önüne tam olarak geçilmesi de mümkün olmamıştır.⁴⁴⁵

Sarhoşluk, adi hırsızlık gibi cetvellerde sayısal olarak fazlaca görülen suçlardandır. 25 aylık dönemde Hudâvendigâr Vilayeti cerâim-i umûmiye cetvellerine yansıyan 904 vaka olmuş ve bu vakalara karışan 949 fail tespit edilmiştir. Aylık vaka ortalaması 36,16'dır.⁴⁴⁶ Diğer yandan sarhoşluk suçunun hırsızlık ya da darp gibi direkt olarak nâsı ilgilendiren suçlara oranla şikâyet ve suçüstü olasılığı daha düşük olabilir. Bu nedenle sarhoşluk suçuna dair genel oranların, toplumdaki alkol kullanımı ve sarhoşluk oranını tam olarak yansıtmayarak reel oranlardan daha düşük olarak tespit edilmesi muhtemeldir.

Bekâr erkek fail sayısı 338, evli-çocuklu erkek fail sayısı 185, evli-çocuksuz erkek fail sayısı 64, dul-çocuklu erkek fail sayısı 5 ve dul-çocuksuz erkek fail sayısı 11'dir. Kadın failler arasında 1 evli-çocuklu, 3 dul-çocuksuz fail bulunmaktadır. Erkek faillerin toplam oranı %99,34; kadın faillerin toplam oranı %0,66'dır. Cinsiyetler açısından kıyaslandığında, sarhoşluk suçu fail ekseriyeti erkekler olan suçlardan biridir.

Faillerin %70,68'lik kısmı ilk kez suç işlemiş, %29'u ise sabıkalıdır. 2 fail ise "mazenne-i su" yani kendisinden kötülük beklenen kimselerdendir. Bu bağlamda, sarhoşluk fiili de Osmanlı toplumunda sabıkalı faillerin yüksek olduğu suçlardandır.

⁴⁴³ Muhammed Yazıcı, "Osmanlı Dünyasında İçki İçme Suçuna Dair Bazı Gözlemler (XVI. Yüzyıl)," JASSS, C. 5, S. 8, 2012, s.1319.

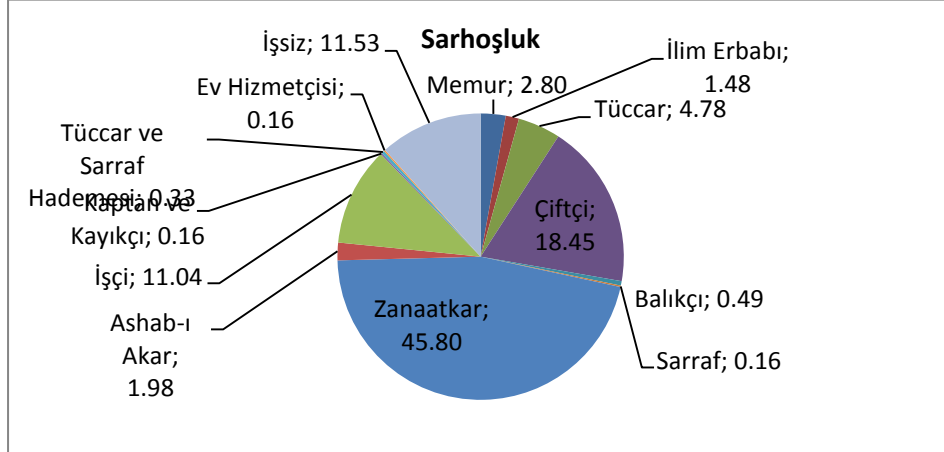
⁴⁴⁴ Ahmet Gökçen, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987, s.148.

⁴⁴⁵ İlbeyi Özer, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sosyal Yaşam", *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel vd., C.14, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, s.277.

⁴⁴⁶ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

Sarhoşluk suçu tüm meslek gruplarının failler arasında az ya da çok oranda bulunduğu tek suç olması bakımından önemlidir. Meslek gruplarına göre sarhoşluk suçu faillerinin sayıları şöyledir: 17 memur, 9 ilim erbabı, 29 tüccar, 112 çiftçi, 3 balıkçı, 1 sarraf, 278 zanaatkâr, 12 ashab-ı akar, 67 işçi, 1 kaptan ve kayıkçı, 2 tüccar ve sarraf hademesi, 1 ev hizmetçisi ve 70 işsiz (Bkz Grafik 24).⁴⁴⁷

Grafik 24: Sarhoşluk Suçu Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)⁴⁴⁸



Sarhoşluk suçunu işleyenlerin %87,37'si İslâm, %3,58'i Rum ve %9,04'ü Ermeni'dir. Nüfus oranları dikkate alındığında bu oranlar normal görünmektedir. Faillerin %72,35'i okuma yazma bilmez, %26,96'sı okuryazar ve %0,68'i yüksek tahsillidir. Faillerin %18,77'si köylü, %78,67'si şehirli iken %2,56'sının belli bir ikametgâhı yoktur. Vakaların ise %93,02'si şehirde, %6,98'i kırsal alanda yaşanmıştır. Bu durum köyde ikamet eden insanların bu suçu işlemek için şehre gittiklerini düşündürmektedir.

Sarhoşluk fiili, (darp ve cerh suçuyla birlikte) tüm yaş gruplarında belli oranda görülmektedir. Faillerden 215'i 20-30; 171'i 14-20; 140'ı 30-40; 60'ı 40-50; 14'ü 50-60; 4'ü 60-70 yaşlarında, 2'si 14 yaşından küçük ve 1'i 70 yaşının üzerindedir.⁴⁴⁹

⁴⁴⁷ Sarhoşluk suçunda "mesleklere göre dağılım" bölümünde, DH. EUM. ADL 23/6 ve 23/19 numaralı belgelerde hatalı kayıt sebebiyle 5 kişilik bir kayıp veri oluşmuştur. Sarhoşluk suçu fail toplamı: 607 - Mesleki dağılım: 602 şeklindedir. BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴⁴⁸ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

1.2.13. Serserilik

Meşrutiyet yönetiminin özellikle 31 Mart Vakası'nın ardından yönetim erki ve denetimini sağlamlaştırmak için yaptığı askeri ve mülki düzenlemelerinden biri de 14 Mayıs 1909'da "Serseri ve Mazenne-i su Eşhas Hakkında Kanun" un çıkarılmasıdır.⁴⁵⁰ Kanunun 1. maddesinde serseriler "Hiçbir geçim vasıtası bulunmayan ve çalışmaya kudreti olduğu halde en az iki aydan beri çalışıp kazanç elde etmeyen veya bir zanaatla meşgul olmayıp bu müddet zarfında iş bulmak için arama teşebbüsünde bulunduğunu dahi ispat edemeyip, şurada burada dolaşan kimseler" olarak tanımlanmışlardır. Kanununa göre hizmetinde firar eden veya bir sene içinde suçunu tekrarlayan kimseler, 3 aydan 1 seneye kadar sürgün edilmişlerdir. Bir meslek sahibi olup, mesleğine 2 aydan uzun süre aran veren kimseler de bu bağlamda değerlendirilmiştir.⁴⁵¹

Vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerinde tespit edilen 80 vaka ve aynı sayıda fail olmuştur. Tüm failer tutuklanmıştır.⁴⁵² Serserilik yapanların 22'si bekâr erkek, 4'ü evli-çocuklu erkek, 1'i dul-çocuksuz erkek olmak üzere 27'dir. Kadın fail olarak 1 dul-çocuksuz fail tespit edilmiştir. Faillerin 24'ü ilk kez suç işlemiş, 3'ü sabıkalı, 1'i de kendisinden ancak kötülük beklenen kimselerdendir.⁴⁵³

Serserilik faillerinin büyük çoğunluğu tahmin edileceği üzere işsizlerdir. 28 failin 21'si işsizlerdir. İşçi fail 5, çiftçi ve zanaatkâr 1'er kişidir. Müslüman fail sayısı 26, Ermeni fail sayısı 2'dir. Rumlar arasında serserilik suçundan tutuklanarak, ceraim cetvellerine kaydolmuş kimse bulunmamaktadır. Vakaların 26'sı şehirde gerçekleşirken, 2'si köydedir. Benzer şekilde faillerin 26'sı şehirliyken 3'ü köylüdür.

⁴⁴⁹ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴⁵⁰ Ali Birinci, "31 Mart Vak'ası'nın Bir Yorumu," *Türkler*, C. 13, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, s.359.

⁴⁵¹ Öztö, a.g.t., s.205.; Düstur: Tertip-i Sani, C.1, 1329, s.169.

(<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/71>)

⁴⁵² BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

⁴⁵³ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

Serserilik faillerinin yaş gruplarına göre sayıları şöyledir: 20-30 yaş aralığında 11 fail;14-20 yaş aralığında 7 fail; 40-50 yaş aralığında 5 fail; 30-40 yaş aralığında 4 fail; 70 yaşından büyük 1 fail.

1.2.14. Tehdit

Tehdit/ korkutma suçu ve cezası 1858 Ceza Kanunnamesi eşhasa dair suçlar, 1.fasıl/191. maddede şöyle tanımlanmıştır: “Bir şahıs kendisine ya da belirttiği bir yere akça ve bazı eşya gönderilmesini veya başka bir kimseye mühürlü veya mühürsüz ve imzalı veya imzasız kâğıt göndererek veyahut adam göndererek, istediğini göndermez ve teklifi icra eylemez ise hakkında bazı mazarrat (zararlar, ziyanlar) vukua getireceğini beyanıyla korkutma ve tehdit eder ve beyan ettiği mazarrat faili hakkında kanunen idam, müebbeden kürek cezası gerektirir. Bahsi geçen tehditler fiile dökülmemişse bu bir nevi cinayete teşebbüs eden şahıs muvakkaten küreğe konulur. Eğer icra edeceği ihbar eylediği mazarrat kanunen zikrolunan cinayetlerden olmayıp daha hafif çeşidinden olur ve fiile dökülmemiş olursa aynı şahıs 1 seneden 3 seneye kadar hapis olunur ve kendisinden 3 mecdiye altınından 20 mecdiye altınına kadar nakdi ceza alınır.⁴⁵⁴

Tehdit suçu bağlamında cerâim-i umûmiye cetvellerine yansıyan vaka sayısı 85, toplam fail sayısı 109’dur. Faillerin 1’i firari 108’i tutukludur.⁴⁵⁵ Erkek faillerin 22’si bekâr, 21’i evli-çocuklu, 8’i evli-çocuksuz olmak üzere toplam 51 kişidir. Kadın failler 1’i evli çocuklu, 4’ü evli-çocuksuz olmak üzere 5 kişidir.⁴⁵⁶

Faillerin 52’si ilk kez suç işlerken 2’si sabıkalıdır. Faillerin 16’sı çiftçi, 13’ü zanaatkâr, 7’si işçi, 2’si balıkçı, 1’i kira geliri sahibi, 1’i işsizdir. 28 fail İslâm, 2 fail Rum ve 10 fail Ermeni’dır. 22 fail okuma yazma bilmez iken 18 fail okuryazardır.

⁴⁵⁴ İ.DUİT 78/31.

⁴⁵⁵ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

⁴⁵⁶ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

Şehirli fail sayısı 18 köylü fail sayısı 22'dir. Vakaların 19'u şehirde, 17'si kırsal alanda gerçekleşmiştir.⁴⁵⁷

Diğer pek çok suçta olduğu gibi tehdit suçunda da en fazla fail 20-30 yaş grubundadır. 20-30 yaş grubunda 26, 30-40 yaş grubunda 7 ve 40-50 yaş grubunda 4 fail bulunmaktadır.⁴⁵⁸

1.2.15. Yankesicilik ve Ahzlık

Osmanlı son döneminde batılılaşma ve modernleşme hareketleri, kent yapısı ve asayiş unsurları üzerinde de etkili olmuş Osmanlı tebaası cemaat yapısından cemiyet yapısına bir geçiş süreci yaşamaktayken kentleşmenin asayişini ilgilendiren nahoş sonuçlarından olan suç oranlarındaki artış kendini göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda İstanbul gibi kent merkezlerinde hırsızlık, yan kesicilik gibi suçlar oldukça yaygınlaşmıştır.⁴⁵⁹

Yankesicilik, bir kimsenin cebinden, çantasından ustalıkla, hissettirmeden bir şeyler çalma eylemi olarak tanımlanmaktadır.⁴⁶⁰ Ahz ise "alma" anlamına gelerek, dükkân vb. yerlerde kalabalıktan faydalanarak dükkân sahibinden gizli olarak bir şeyler aşırmaı ifade etmektedir.⁴⁶¹ Ahz'ın bir çeşit hırsızlık olmasına rağmen, cinayet suçlarından olan sirkatten farklı, sirkat başlığı altında sıralanan koşulların gerçekleşmemiş olmasıdır.

Toprak'ın ifade ettiğine göre yankesiciler genellikle insanların topluluk halinde bulunduğu yerlerde bulunur ve daima şahadet ile ortaparmaklarını kullanarak

⁴⁵⁷ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴⁵⁸ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴⁵⁹ Toprak, a.g.m, s. 276.

⁴⁶⁰ Yankesicilik,TDK,

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cb8a08cddb637.30824399)

⁴⁶¹ Öztop, a.g. m., s.198.

çalışırlardı. Bu şekilde saat, para çantası, tabaka gibi eşyaları çalar, altın zincirleri vb. kesmek için de makas taşırlardı.⁴⁶²

Cerâim-i umûmiye cetvellerine yansıyan yankesicilik vakası adedi 5'i faili meçhul olmak üzere 171'dir. Toplam 208⁴⁶³ failin karıştığı vakalarda faillerin 39'u bekâr erkek, 18'i evli-çocuklu erkek, 2'si evli-çocuksuz erkek olmak üzere toplam 59'u erkek; 1 bekâr, 4 evli-çocuklu olmak üzere toplam 5'i kadındır.⁴⁶⁴

Yankesicilik faillerinin %69,23'ü ilk kez suç işlemiş, %29,67'si sabıkalı, %1,10'u ise zanlı durumundadır. Adi hayvan hırsızlığı suçunda olduğu gibi yankesicilik suçunda da sabıkalı oranı yüksek durumdadır.

İşsizler, çiftçiler ve zanaatkârlar tüm failler içinde %89'luk bir paya sahiptirler. Faillerin %35,16'sı işsiz, %41,76'sı çiftçi, %12,09'u zanaatkâr, %2,20'si ev hizmetçisi, tek tek %1,10'u tüccar ve sarraf hademesi, ashab-ı akar ve balıkçıdır. Faillerin %95,60'ı İslâm, %3,30'u Rum, %1,10'u Ermeni'dir. Faillerin %81,32'si okuma yazma bilmezken %18,68'i okuryazardır.

Faillerin %67,03'ü şehirli, %32,97'si köylüdür. Vakaların %68,49'u şehirde gerçekleşirken %31,51'i kırsal alanda gerçekleşmiştir.

Failler yaş grupları açısından incelendiğinde durum şöyledir: 20-30 yaş grubu 42 fail %46,15; 14-20 yaş grubu %24,18; 30-40 yaş grubu 19 fail %20,88; 40-50 yaş grubu 5 fail %5,49; 50-60 yaş grubu 3 fail %3,30.

1.2.16. Hakaret ve İftira

Hakaret ve iftira suçuna dair tanımlama 1858 Ceza Kanunu'nun 213-215. maddelerinde açıklanmıştır. Bir kimseye halka açık bir yerde kötü ithamlarda bulunmak, söz ya da el yazısı veya basılı kâğıt asmak suretiyle kötüleyerek halkın nefretini kazandıracak davranışlarda bulunmak hakaret ve iftira suçu olarak

⁴⁶² Toprak, a.g. m., s.277.

⁴⁶³ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1

⁴⁶⁴ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur

tanımlanmıştır. Bu itham ve suçlamaların iftira olduğu ortaya çıktığında ise söz konusu suçun cezası iftira sahibi için hükmolunurdu.

Herhangi bir ceza maddesi ile suçlanmayıp, bir kimse hakkında namusuna dokunan söz veya şetim (sövme, kötü söz) eylerse 24 saatten 1 aya adar hapis olunur veya olarak yarım mecrediye altınından 3 mecrediye altınına kadar nakdi ceza alınır.⁴⁶⁵

Hakaret ve iftira suçu cerâim-i umûmiye cetvellerinde “zemm ve kadh” ile “şetm-i hakaret ve iftira” başlıklarıyla belirtilmiştir. Buradaki şetm sözcüğü sövüp saymak, zemm ve kadh ise kötöleme ve birbirini çekiştirme anlamındadır.⁴⁶⁶ Cerâim-i umûmiye cetvellerinde tespit edilen hakaret ve iftira vakası 233’tür. Toplam fail sayısı tamamı tutuklu olmak üzere 297’dir.⁴⁶⁷ Erkek faillerin 31’i bekâr, 26’sı evli-çocuklu, 5’i evli-çocuksuz olmak üzere 62; kadın faillerin 1’i bekâr, 8’i evli-çocuklu, 1’i evli-çocuklu, 2’si dul-çocuklu olmak üzere 12’dir.⁴⁶⁸

Faillerin 70’i ilk kez suç işlemiş, 4’ü sabıkalıdır. Meslek gruplarına göre faillerin 41’i çiftçi, 14’ü işsiz, 6’sı zanaatkâr, 2’si memur, 2’si kira geliriyle geçinen kimse (ashab-ı akar), 1’i ilim erbabı ve 1’i ev hizmetçisidir.⁴⁶⁹

Hakaret ve iftira suçu faillerinin 66’sı Müslüman, 3’ü Rum ve 5’i Ermeni’dir. Okuma yazma bilen fail oranı %29,73; okuma yazma bilmeyen fail oranı %70,27’dir. Faillerin %40,54’ü şehirli, %59,46’sı köylüdür. Bu verilerin aksine vakaların %75,81’i şehirde, %24,19’u kırdan yaşamıştır.

Yaş gruplarına göre faillerin dağılımı şöyledir: 20-30 yaş aralığında 39 fail (%52,70); 30-40 yaş aralığında 22 fail (%29,73); 14-20 yaş aralığında 12 fail (%16,22) ve 40-50 yaş aralığında 1 fail (%1,35).⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ İ.DUİT 78/31.

⁴⁶⁶ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Doğu Matbaası, 1962, s.574, 1189.

⁴⁶⁷ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

⁴⁶⁸ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴⁶⁹ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴⁷⁰ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

1.2.17. Çeşitli Cünha ve Kabahatler

Cerâim-i umûmiye cetvellerine “cünha ve kabayih-i muhtelifê” olarak kaydedilen çeşitli cünha ve kabahatler, cetvellerde yer alan 58 diğer suçun kapsamına girmediği halde ceza kanunnamelerinde yer alan küçük suçları kastetmektedir. Fail sayıları az olduğundan “usul-i nizam haricinde haps ve tevkif”, “umur-ı hukuk-iye’de yalan şahadet ve yemin”, “telgraf muhaberatını ihlal”, “meşrubatı muzır ve semmiyat ve eşya-yı memnûa fûrûhatı”, “asar-ı kadimeyi tahrip”, “mahpus kaçırmak ve ihfa-yı erbab-ı cinayet” suçları da bu kategori içerisinde değerlendirilecektir.

Hudâvendigâr Vilayeti cerâim-i umûmiye cetvellerinde tespit edilen vaka sayısı 2.323’tür. Bu vakalara 4’ü firar 3.029’u tutuklu olmak üzere 3.033 fail karışmıştır. Vilayet genelinde aylık vaka ortalaması 92,88’dir.⁴⁷¹

Medeni durumlarına göre faillerin 597’si bekâr erkek (%45,68), 445’i evli-çocuklu erkek (%34,05), 110’u evli-çocuksuz erkek (%8,42), 58’i dul-çocuklu erkek (%4,44) ve 11’i dul-çocuksuz erkek (%0,84) olmak üzere 1221 erkek faildir (%93,42). 1121 failin 1217’si tutuklanmış 4’ü firar etmiştir. Kadın failler: 11 bekâr (%0,84), 44 evli-çocuklu (%3,36), 12 evli-çocuksuz (%0,92), 5 dul-çocuklu (%0,38) ve 15 dul-çocuksuz (%0,15) olmak üzere toplam 87’dir (%6,66).⁴⁷²

Faillerin %87,38’i ilk kez suç işlemiş, %12,55’i ise sabıkalıdır. 1 kişi suç zanlısıdır. Meslek gruplarına göre failler arasında %41,93 ile çiftçiler, %31,83 ile zanaatkârlar ve %11,32 ile işsizler ön plana çıkmaktadır. Diğer meslek gruplarına ilişkin oranlar şöyledir: işçi %7,88; memur %2,07; ilim erbabı %0,61; balıkçı %0,23; sarraf %0,08; ashab-ı akar %1,38; tüccar %1,61; tüccar ve sarraf hademesi %0,38; ev hizmetçisi %0,77(Bakınız Tablo 24).

⁴⁷¹ BOA. DH. EUM. MTK. 6/27; 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; 17/13; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.

⁴⁷² BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1. BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur. BOA. DH. EUM. ADL. 33/17 numaralı belgede zekûr kısmında 1 kişi fazla olup, belge hatalıdır.

Tablo 24: Çeşitli Cünha ve Kabahatler Suçu Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1913-1917)⁴⁷³

Meslek Grubu	Toplam Fail	Tutuklu Fail	Firari Fail	Diğer Meslek Grupları İçindeki Oranı (%)
Memur	27	27		2,07
İlim Erbabı(Müderris, Hekim Vb.)	8	8		0,61
Tüccar	21	21		1,61
Çiftçi	548	545	3	41,93
Balıkçı	3	3		0,23
Sarraf	1	1		0,08
Zanaatkâr	416	415	1	31,83
Ashab-ı Akar	18	18		1,38
İşçi	103	103		7,88
Kaptan Ve Kayıkçı	0	0		0,00
Tüccar Sarraf Hademesi	5	5		0,38
Ev Hizmetçisi	10	10		0,77
İşsiz	148	148		11,33
Toplam*	1308	1304	4	100,08

*BOA. DH. EUM. MTK 75/35 numaralı belgede “Sıfat ve sanat-ı mücrimîn” kısmında toplam 1 fazla olup, belge hatalıdır.

Reayanın çoğunluğunu oluşturan Müslümanlar, çeşitli cünha ve kabahatlerde de %82,17 oranla failer içerisindeki en büyük gruptur. Sırasıyla %8,72 ile Ermeniler, %8,42 ile Rumlar, %0,61 ile Yahudi ve %0,08 ile İranlı gelmektedir. Faillerin 934’ü (%71,46) okuma yazma bilmezken, 368’i (%28,16) okuryazardır.

Yüksek tahsil gören fail sayısı 5’tir. Faillerin %62,66’sı şehirli (819 fail); 37,26’sı köylü (487 fail) ve 0,08’i ikametgâhı belli olmayan kimselerdir (1 fail). Benzer şekilde vakaların %64,55’i şehirde (630 vaka) %35,45’i kırsal alanda (346 vaka) meydana gelmiştir.⁴⁷⁴

Yaş gruplarına göre fail dağılımı sırasıyla şöyledir: 485 fail 20-30 yaş grubunda; 313 fail 30-40 yaş grubunda, 298 fail 14-20 yaş grubunda, 152 fail 40-50 yaş grubunda,

⁴⁷³ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

⁴⁷⁴ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

24 fail 14 yaşımdan küçük, 22 fail 50-60 yaş grubunda, 11 fail 60-70 yaş grubunda ve 1 fail 70 yaşının üzerindedir.⁴⁷⁵

⁴⁷⁵ BOA. DH. EUM. MTK. 23/11; 35/1; 51/13; 68/27; 73/35; 72/58; 51/9; BOA. DH. EUM. ADL. 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 23/19; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30; 35/1.BOA. DH. EUM. MTK. 17/13 ve 6/27 hariç tutulmuştur.

SONUÇ

19.yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti, kademeli olarak Batılı kapitalist dünyaya eklemlenmiş, ancak bu yeni düzende oynayacağı rolü zoraki hale sokacak iç ve dış koşullar çerçevesinde şekillenen bir ekonomik-sosyal yapıya sahip olmuştur. Dönemin padişah ve yöneticileri, bir yandan kurumsal değişikliklerin belirlenmesi, uygulaması konularıyla uğraşmakta iken diğer taraftan artan şekilde ekonomik, askeri ve siyasal baskıya maruz kalmıştır.

Mudanya ve Gemlik limanları ile ticari anlamda dış dünyaya açılan Hudâvendigâr Vilayeti'nde, Osmanlı Devleti'nin 1838 Balta Limanı Antlaşması ve Tanzimat'ın ilanını takip eden dönemde Avrupalı tüccarlara sağlamış olduğu ayrıcalık ve kolaylıklar sayesinde özellikle Bursa merkezli ve bilhassa ipek üretimi temelinde bir ekonomik yapı gelişim göstermiştir. Doksanüç Harbi, I. ve II. Balkan savaşları, I. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri ve savaşlar sonunda bölgeye yapılan göçler ile karmaşık nüfus yapısı daha da çeşitlenmiş ve mevcut sosyo-ekonomik koşullar değişime uğramıştır.

II. Meşrutiyet döneminde yaratılmaya çalışılan milli iktisat, Müslüman-Türk unsuru tarafından gerçekleştirilememiş ve tarımsal üretim çerçevesinde sıkışıp kalmış olan Müslüman halk ticari ve ekonomik yaşamda özellikle Rum ve Ermenilerin gölgesinde kalmıştır.

1912-1917 yıllarını kapsayan dönemde Osmanlı Devleti'nin vilayet teşekküllerinden Hudâvendigâr Vilayeti özelinde dönemin şartları da göz önüne alınarak suç ve suçlu yapısını ortaya çıkarmayı amaçlamış olan bu tez çalışması, birincil kaynak olarak dönemin suç ve suçlu kayıtlarının tutulduğu vukû'ât-ı cinâ'îye ile cerâim-i umûmiye cetvellerini temel alarak hazırlanmıştır.

Vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerine göre 25 aylık zaman diliminde Hudâvendigâr Vilayeti'nde, 1858 Ceza Kanunnamesi'nde cezai yaptırımlarına göre cinayet türünde suçlar olarak tanımlanan 998 cinayet suçu meydana gelmiş olup bu suçların büyük çoğunluğu (%43,19) Bursa Sancağı'nda gerçekleşmiştir. Bursa Sancağı'nda en yüksek oranda cinayet suçu Bursa merkezinde yaşanmışken bağlı sancak ve kazalara gidildikçe suç oranı azalma göstermiştir. Bursa'dan sonra Karahisar-ı Sahib Sancağı, eşkıyalık ve hırsızlık suçları hariç olmak üzere en fazla cinayet suçunun görüldüğü ikinci sancak

olmuştur. Eşkîyalık ve hırsızlık suçlarında Bursa Sancağı'ndan sonra Ertuğrul Sancağı gelmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere İnegöl ve Pazarköy (Orhangazi) kazaları leylen sirkat ve şekavet olaylarının yoğun yaşandığı bölgeler; Karahisar-ı Sahib Sancağı ve Kütahya Sancağı eşkıyalık vakalarının nadiren görüldüğü bölgeler olmuştur. Genel olarak tüm cinayet suçlarının en fazla görüldüğü sancak Bursa Sancağı olmasına karşılık “cebren kız kaçırma” suçunda Karahisar-ı Sahib sancağı açık ara en fazla vakanın gerçekleştiği sancak (%51,9) ve Sandıklı kazası (%30,9) en fazla vakanın gerçekleştiği kaza olmuştur. Eşkîyalık ve hırsızlık suçunda ise Bursa ve Ertuğrul sancakları, ormanlık ve dağlık yapıları ile Gemlik/Mudanya iskelelerinin oluşturduğu ticari geçiş sahalarının da etkisiyle, vaka yoğunluklu bölgeler olmuştur. Kütahya Sancağı ise her suç türünde en az vakanın gerçekleştiği mahaldir.

Cerâim-i umûmiye cetvellerine göre vilayet dâhilinde 3.825'i (%33,95) cinayet, 7.440'ı (%66,05) cünha ve kabahat olmak üzere toplam 11.265 vaka meydana gelmiş; 5.600'ü (%36,64) cinayet faili, 9.682'si (%63,36) cünha ve kabahat faili olmak üzere 15.282 fail tespit edilmiştir. Vilayet genelinde aylık cinayet vakası ortalaması 153; aylık cünha ve kabahat suçu ortalaması ise 297,6'dır. Genel olarak aylık vilayet suç ortalaması ise 611,28'dir. Bu bağlamda, vilayet genelinde en fazla oranda görülen suçlar cünha ve kabahat suçları olmuştur. Basit yaralanmalara da yer verilen darp ve cerh suçunu hariç tutarak, salt cinayet suçları gibi ağır suçları değerlendirdiğimizde en fazla işlenen suçların %32,18 ile tecavüz ve %31,88 ile adam öldürme suçları olduğu tespit edilmiştir. Cebren kız kaçırma vakaları (%9,40), tecavüz (%16,39) ve tecavüze teşebbüs (%13,68) ile birlikte düşünüldüğünde direkt olarak kadına karşı işlenen bu suçlar, tüm cinayet vakalarının %41,58'ini oluşturmuştur. Suç kurbanlarının neredeyse yarısının kadın ve çocuklardan oluşması, süregelen savaşlar ve uzun askerlik dönemleri sebebiyle savunmasız kalan kadın ve çocukların durumunu da göstermesi açısından önemlidir.

Dönemin siyasi ve toplumsal koşullarıyla birlikte değerlendirildiğinde devlete karşı işlenen suçlar olarak nitelenen suçlar, ağır suçların %14,21'ini oluştururken tüm suçlar arasında %2,26 gibi bir seviyede kalmıştır. Esasında vukû'ât-ı cinâ'îye cetvellerinden elde edilen bilgilere göre de reaya içerisindeki grupların birkaç olay dışında birbirleri ile çatıştıklarına dair bir kanıt yoktur. Türkler dışında çoğunlukla bölgeye göç ettirilen Çerkezler ve bölgede uzun süredir birlikte yaşam süren Rum ve Ermenilerin eşkıyalık olaylarına karıştıkları görülür. Ancak, Müslüman halk tarafından

Devlet-i Aliye'ye karşı girişilen topyekûn bir isyan ya da başkaldırı hareketine dair vakalara rastlanmamıştır. Benzer bir bulguya, aynı dönem için Aydın Vilayeti'ni çalışmış olan Fatih Öztop'un doktora tezinde de ulaşılmıştır.

Cinsiyet ve medeni durum bağlamında Hudâvendigâr Vilayeti'ndeki faillerin %51,54'ü bekâr erkekler ve %30,72'si ise evli-çocuklu erkeklerdir. Faillerin %92,82'si erkek iken %7,18'i kadındır.

Tüm suçlar birlikte değerlendirildiğinde toplum içinde en fazla görülen suçlar %22,44 ile darp ve yaralama; %19,32 ile çeşitli suçlar ve kabahatler; %12,81 ile adi hırsızlık ve %10,18 ile sarhoşluk suçları olmuştur.

İttihat ve Terakki yönetiminin asayiş ve iç güvenliğin sağlanmasına dair 1858 Ceza Kanunnamesi üzerinde 1911 ve 1914 tarihlerinde yaptığı tadilatlar ve getirdikleri yeni düzenlemelerin sonuçları, suç mükerrerliği noktasında değerlendirilebilir. İncelenen dönemde çıkarılan genel ve siyasi afların da etkisiyle cinayet suçlarında sabıkalı fail oranı %12,32; cünha ve kabahat suçlarında sabıkalı oranı %18,13'tür. Tüm suçlar için sabıkalı fail oranı ise %15,98'dir. Bununla beraber, tüm suçlar için tutuklu fail oranı %98,40; firar eden fail oranı ise %1,60'dır. Hudâvendigâr Vilayeti'nde firar oranı en yüksek suçlar; %26,92 ile eşkıyaya yardım ve yataklık, %13,99 ile eşkıyalık, %12,17 ile hırsızlık ve %10,33 ile adam öldürme suçları olmuştur.

Bu dönemde ağır suçlar için tekrar suça yönelimin engellenmesi konusunda nispeten başarılı olunmuş iken, cünha ve kabahat kapsamına giren küçük suçlarının tekrarının ve suça yöneliminin engellenmesinden ziyade, polis sayısının yetersizliği de dikkate alındığında, suçlu takibi ve derdesti konusunda başarılı olunmuştur. Yüksek suç mükerrerliğinin görüldüğü başlıca suçlar; sabıkalı fail oranı %39,13 ile fuhuşa tahrik ve alenen fiil-i şeni, %31,36 ile eşkıyalık, %30,91 ile öldürmeye teşebbüs, %29,67 ile yan kesicilik, %29,30 ile kumar ve piyango oynatmak ve %29 ile sarhoşluk suçlarıdır.

Çiftçiler failler içerisindeki en büyük meslek grubudur (%43,67), çiftçiler dışında zanaatkarlar (%25,90), işsizler (%14,13) ve işçiler (%9,58) zaten tüm suçluların %93'ünü oluşturmuşlardır. Nispeten düşük gelir grubu ve düşük eğitim durumuna sahip olan bu mesleklerin aksine yüksek gelir grubuna haiz sarraf, ilim erbabı ve kaptan-kayıkçıların yer aldığı diğer tüm meslek gruplarının oranı ise %7 civarında kalmıştır.

Araştırma konusu olan dönem, ayrılıkçı savaşların da görüldüğü bir dönem olması hasebiyle, toplumsal asayişin tezahürünün incelenmesi bakımından da önemlidir.

20.yüzyılın başlarında Hudâvendigâr Vilayeti'nin nüfus yapısında Müslümanlar %87,55; Rumlar %6,37; Ermeniler %5,31 ve diğer unsurlar %0,77'lik paya sahiptiler. Bununla birlikte tüm suç türlerini değerlendirdiğimizde faillerin %87,46'sı Müslüman, %5,73'ü Rum ve %6,67'si Ermeni olduğu anlaşılmıştır. Reaya içindeki oranlarına nazaran Müslüman failler hemen her suç türünde toplumdaki oranlarına benzer bir şekilde çoğunluğu oluşturmuşlar iken, Rumlar nüfus oranlarına nazaran failler içerisinde daha az ve Ermeniler nüfus oranlarına nazaran daha fazla yer almıştır. Rumlar, nüfuslarına oranla rüşvet (%25), devlet memuruna hakaret (%11,43), sözlü taciz ve el ile sarkıntılık (%8,51), hakaret ve iftira(%7,14), adi hırsızlık(%8,25), adiyen hayvan hırsızlığı (%9,84), kumar ve piyango oynatmak (%10,19) ile çeşitli cünha ve kabahatler suçlarında (%8,65) daha fazla yer almışlardır. Ermeniler ise nüfuslarına oranla, eşkıyalık (%11,02); âmden (%5,95) ve mingayri taammüden katl (%14,12); öldürmeye teşebbüs (%18,52); sahtekârlık (%7,14), tehdit (%17,86), korkutmak amacıyla silah göstermek(%8,15); devlet memuruna hakaret (15,24); darp ve yaralama (%6,90); hakaret ve iftira (%9,38); serserilik (%7,14); sarhoşluk (%10,38) ve çeşitli cünha ve kabahatler (%8,25) suçlarında daha fazla yer almışlardır. Bu bağlamda söylenebilir ki, cerâim-i umûmiye cetvellerine göre Hudâvendigâr Vilayeti'nde 1913-1917 yılları arasında Rumlara nazaran Ermeniler daha fazla oranda insan hayatına karşı işlenen suçlara yönelmişlerdir. Aynı zamanda Ermeniler; adam öldürme, darp ve cerh, eşkıyalık, kalpazanlık, sahtekârlık, devlet malını çalmak, kundakçılık, dolandırıcılık, devlet memuruna hakaret, fuhuşa teşvik, silah çekmek, sarhoşluk ve çeşitli suçlar ve kabahatler suçlarında toplum içerisindeki mevcutları Rumlardan daha az olsa da, Rumlardan daha yüksek oranda bulunmuşlardır. Özetlemek gerekirse, Rumlar genel olarak ekonomik fayda ve toplumsal yaşamı ilgilendiren hakaret, iftira ve sarkıntılık gibi suç türlerinde bulunmuş iken; Ermeniler genel asayiş ve insan hayatına karşı suçlarda etkin olmuşlardır. Bu sonuç aynı dönemlerde yaşanan Ermeni olayları ile de uyum göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre adam öldürme, hırsızlık, tecavüz ve eşkıyalık gibi ağır suçların failleri büyük oranda (%64) köylüler; fuhuş, adi hırsızlık, kumar ve piyango oynatmak, sarhoşluk gibi suçların failleri ise büyük oranda (%66) şehirlilerdir. Suçların büyük çoğunluğu çeşitli nedenlerle (%53,70) işlenmişken, akabinde suç nedeni olarak “servet hırsı” (%15,15) ve sarhoşluk (%9,44) gelmiştir. Vakaların gerçekleştiği

mahal ve faillerin ikamet durumlarına göre ulaşılan bir diğer sonuca göre: adam öldürme, emniyeti su-i istimal, tecavüz, kumar ve piyango oynatmak, cebren kız kaçırmak, hırsızlık ve adi hırsızlık vakalarında yaklaşık %10 oranında köylü fail şehirde suç işlemiş iken; eşkıyalık ve şikayet vakalarında %11,57, adi hayvan hırsızlığı vakalarından %5,19 oranında şehirli fail kırsal alanda suç işlemiştir. Dönemin ekonomik sıkıntıları ve savaş ortamının şehirli kimselerden bir grubun, işsizlik vb. nedenlerle suça yönelmeleri ve eşkıyalık olaylarına meyletmelerinde etkisi olmuştur.

Fatih Öztöğ'ün Aydın Vilayeti'ni ele alan çalışması ile birlikte muhakeme edildiğinde, ağır suç vakaları genel anlamıyla her iki vilayette de yüksek oranda kırsal kesimde yaşanmıştır. Kırsal bölgelerde kolluk kuvvetlerinin yetersizliği, devlet kurumlarına olan uzaklık, kişisel adalet arama hissi ve yine kırsal bölgelerde özellikle ticari faaliyetin yaşandığı yollar üzerindeki eşkıyalık olayları, köyleri ve kırsal bölgeleri suçun yoğun yaşandığı mahaller haline getirmiştir. Adalet ve asayişini temin eden kurumlara olan uzaklık ve kırsal alanın ıssız yapısından faydalanan köylü faillerin firar oranları şehirli faillerin firar oranı ile kıyaslandığında bu durum daha net olarak görülmektedir. Tüm suçlar dikkate alındığında şehirli faillerin %1,03'ü firar etmişken, bu oran köylülerde %3,38'e, ikametgâhı olmayanlarda ise %17,57'ye yükselmiştir. Aynı çalışma ile karşılaştırıldığında suç unsurları içerisinde Rumların nüfus oranlarına nazaran "rüşvet" ve "kumar ve piyango oynatmak" suçlarına her iki vilayette de daha yüksek oranda karıştıkları görülmektedir. İncelenen iki vilayet arasındaki dikkat çekici bir diğer ayrım olarak: Aydın Vilayeti'nde Rumlar, nüfuslarına nazaran yanıcı ve patlayıcı madde imalatı, pasaport sahtekârlığı ve serserilik suçlarında nüfuslarına oranla daha yüksek oranda yer almışlarken, Hudâvendigâr Vilayeti suç cetvellerinde böyle bir bilgiye rastlanmamıştır.

II. Meşrutiyet yönetimi iç güvenliğinin ve asayişini sağlanması amacıyla suç ve suçlu istatistiklerine önem vererek kaydını tutmuş ve çıkardığı çeşitli kanun ile nizamnamelerle bu amaca ilişkin uygulamalar yürürlüğe koymuştur. Suç cetvellerine yıllık olarak yansıyan vaka ve fail sayıları sürekli bir azalma göstermiş, eşkıyalık gibi halk içerisinde genel huzuru bozacak olaylar yoğun olarak görülmemiş (%5,61), olağanüstü şartlara ve güvenlik personeli ihtiyacına rağmen suçlu takibi ve adalete teslimi konusunda başarılı olunmuştur.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri(Başkanlık Osmanlı Arşivi)

Bâb-ı Ali Evrak Odası (BOA. BEO): 3193/ 233433.

Zaptiye Kalemi Belgeleri (BOA. ZB): 429/42.

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Altıncı Şube Belgeleri (DH. EUM. 6. Şb): 14/33.

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Muhaberat ve Tensikat Müdürlüğü Belgeleri (DH. EUM. MTK): 6/27; 17/13; 23/11; 35/1; 51/9; 51/13; 68/27; 72/58; 73/35; 30/1; 25/11; 44/9; 50/9; 51/1.

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Emniyet Kalemi Belgeleri (DH. EUM. EMN): 31/4; 31/5; 31/30; 32/19; 44/16; 52/3; 56/15; 60/5; 60/7; 67/12; 77/1; 5/59; 7/13; 11/1; 12/3; 14/4-1; 14/6; 15/17; 19/1.

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Takibat-ı Adliye Kalemi Belgeleri (DH. EUM. ADL): 23/19; 2/23; 5/30; 6/17; 9/20; 9/28; 47/28; 22/21; 22/23; 23/1; 23/6; 33/17; 34/1; 34/26; 34/29; 34/30.

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Memurin Kalemi Belgeleri (DH. EUM. MEM): 100/44; 29/41; 78/58.

Dâhiliye Nezareti Muhasebe Kalemi Belgeleri (DH. EUM. MH): 223/62.

Sâlnâmeler

H. 1325 (1907), Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Bursa İl Özel İdaresi, Bursa, 2013.

Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr, Bursa: Matbaa-i Vilayet-i Hudâvendigâr, H.1316.

Sâlnâme-i Vilâyet-i Hudâvendigâr, Bursa: Matbaa-i Vilayet-i Hudâvendigâr, H.1317.

Tetkik Eserler

ABACI Nurcan, Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17.Yüzyıl), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2001.

ABDÜLKADİR Mülazım, Bursa Tarih Kılavuzu, İstanbul: Bursa Kültür Merkezi Yay, 2008.

AÇBA Sait, Osmanlı Devletinin Dış Borçlanması, Ankara: Vadi Yay., 2004.

AKDEMİR Hikmet, "Dini Kaynaklarda Hediye Rüşvet Ayrımı," *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 19, 2008, ss. 25–31.

AKGÜNDÜZ Said Nuri, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukukunun Kaynakları," *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 8, 2016, ss. 1–16.

AKKILIÇ Yılmaz, Bursa Tarihi, 1. Kitap, Bursa: Bursa Hakimiyet Yay., 1986.

AKKUŞ Turgay, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa Kent Tarihinde Gayrimüslimler, İstanbul: Libra Yay., 2010.

_____, "Bir İktisadi Siyasa Projesi: Milli İktisat ve Bursa," *ÇTTAD*, C. 16, S. 17, 2008, ss. 119–141

- AKŞİN Sina, Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908, C.III, İstanbul: Cem Yay.,1997.
- AKYÜZ Yahya, “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim -Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler,” *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, C. 1, S. 2, 2011, ss. 9–22.
- ARMAOĞLU Fahir, 19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914), Ankara: TTK Yay., 1997.
- ASLAN Taner, “II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları,” *Gazi Akademik Bakış*, C. 3, S. 5, 2015, ss. 41–60.
- AVCI Mustafa, Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar, İstanbul: Bayrak Yay., 2004.
- AYDIN Harun, “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Kadın”, *Current Research in Social Sciences*, 2015, s. 87, ss. 84-96.
- AYKUT Ebru, “Devr-i Hürriyette İstibdat Hayaleti: 1908 Çırçır Yangını’nın Ardından İstanbul’da Kundakçılık, Söylentiler ve Asayiş”, *Toplum ve Bilim*, S. 136, 2016, ss.5-39.
- BACIK Gökhan, Ahmet Melih Saraçoğlu, “Osmanlı-Avrupa İlişkilerinde Ekonomik Dönüm Noktası:1838 Ticaret Sözleşmesi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S. 32, 2000, ss. 235-241.
- BAKAN Nilüfer, *Sâlnâmelere Göre Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kütahya Sancağı’nın Sosyoekonomik Profili*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- BARDAKOĞLU Ali, “Hırsızlık,” *İA*, TDV Yay., 1998, ss. 384–396.
- BAŞAR Fahmeddin, Osmanlı Eyalet Tevcihatı (1717-1730), Ankara: TTK Basımevi, 1997.
- BAYTİMUR Suha Oğuz, “Osmanlı Devleti’nde Hırsızlık Suçları ve Uygulanan Cezalar (1789-1839),” *Studies Of The Ottoman Domain*, C. 8, S. 15, 2018, ss. 91–108.
- , “Osmanlı Devleti’nde Kalpazanlık Faaliyetleri ve Uygulanan Cezalar (1789-1808),” *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 2 2016, ss. 249–256.
- BİLGİÇ Veysel K., Muhittin KARAKAYA, “Türk Polis Teşkilatının Tarihi Gelişimi,” *Polis Bilimleri Dergisi*, C. 4, S. 1, 2002, ss. 171–186.
- BİLGİN Aydın İshak Keskin, “Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi,” *Osmanlı Araştırmaları*, C. 31, S. 31, 2008, ss. 197-228.
- BİLİM Cahit, “Deniz Köpüğü, Lületaş” *OTAM Dergisi*, S.8, 1997, ss. 89-130.
- BİLMEN Ömer Nasuhi, Hukuk-ı İslâmiyye ve Islahat-ı Fıkhiyye Kamusu, C.3, İstanbul: Bilmen Yay., 1976.
- BİRİNCİ Ali, “31 Mart Vak'ası'nın Bir Yorumu,” *Türkler*, C. 13, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, ss. 335-374.
- BOYKOY Seher, “1908-1923 Sürecinde Bursa’da Koza Üreticiliği ve İpekli Dokumacılık Sektörü”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 14, S.24, 2013, ss.19-44.
- BOYNUKALIN Mehmet, “Suç”, *İA*, TDV Yay., C.37, 2010, ss.453-457.
- BÜYÜKBAŞ Nazım, “Klasik İslâm Hukuku Literatüründe Suç”, *UASAD*, C. 9, S. 42, Şubat 2016, ss. 1760-1772.
- ÇADIRCI Musa, “Anadolu’da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu,” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 14, 1963, ss. 63–75.
- , “Tanzimat Döneminde Çıkarılan Men’-i Mürur ve Pasaport Nizamnameleri,” *Belgeler*, C. 15, S. 19, 1993, ss. 169–182.

- _____, "1864 Vilayet Nizamnamesi'nin Anadolu Coğrafyasında Uygulanması", ed. Erkan Tural & Selim Çapar, *1864 Vilayet Nizamnamesi*, Ankara: Öncü Basımevi, 2015, ss. 141-148.
- ÇAKMAK Biray, "Osmanlı Taşrasında Yönetme ve Yönetilme Kaygıları: Uşak Kazasında Mülki ve İdari Değişim Talepleri ve Teşebbüsleri (1908-1919)", *OTAM Dergisi*, S.36, 2014, ss.45-65.
- ÇELİK Yüksel, "Tanzimat Devrinde Rüşvet-Hediye İkilemi ve Bu Alandaki Yolsuzlukları Önleme Çabaları," *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 15, 2006, ss. 25-64.
- ÇENCEN Namık, Şerafettin ARIDIL, Tuba ŞENGÜL, "Tarihi Süreç İçerisinde Türk Polis Teşkilatı," *Türk Polis Teşkilatında Yeni Gelişmeler Sempozyumu (09-10 Nisan 2010)*, Ankara, 2010.
- ÇİFTÇİ Cafer "Osmanlı Döneminde İstanbul'un İaşesinde Bursa'nın Rolü," *OTAM Dergisi*, S. 16, 2004, ss. 153-171.
- _____, "Hudâvendigâr Ziraat Ameliyat Mektebi", *Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa Sempozyum Kitabı*, ed. Cafer Çiftçi, Osmangazi Belediyesi Yay., Bursa, 2009, ss.291-313.
- _____, "Hudâvendigâr Vilayetinde İpekböcekçiliğinin Canlandırılmasında Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'nin Rolü", *Belleten*, Ankara, 2012, ss. 905-949.
- _____, "1837-1908 Sürecinde Bursa'da Koza Üreticiliği ve İpekli Dokumacılık Sektörü", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 14, S. 24, Bursa, 2013, ss.1-18.
- _____, "Bursa Harîr Dâruttalîmi", *Journal of Turkish Studies*, Vol.41, Published at the Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University, 2014, ss.127-151.
- _____, *Bursa'da İpekçilik*, Bursa: BBB Yay., 2017.
- DANIŞMAN Zuhuri (sade.), *Koçi Bey Risalesi*, İstanbul: MEB Yay., 1993.
- DAŞÇIOĞLU Kemal, "Osmanlı Döneminde Rüşvet ve Sahtekarlık Suçları ve Bunlara Verilen Cezalar Üzerine Bazı Belgeler," *Sayıştay Dergisi*, S. 59, 2005, ss. 119-124.
- DEĞERLİ KEÇİCİ Ayşe, "Osmanlı Devleti'nde Bir Taşra Güvenlik Örgütü Olan Derbent Teşkilatı," *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 7, 2008, ss. 44-53.
- DEMİRAĞ Yelda, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları," *OTAM Dergisi*, S. 13, 2002, ss. 15-33.
- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 25.B., Ankara: Aydın Kitabevi, 2008.
- DİKİCİ Ali, "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Miras Kalan İç Güvenlik Anlayışı ve Türk Polis Teşkilatı," *Türk İdare Dergisi*, S. 479, 2014, ss. 91-122.
- DOĞANCI Kamil, "Mehmet Ziya'nın Gözüyle Antik Dönemde Bursa ve Çevresi (Eleştirel Bir Bakış)", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 12, S. 21, 2011/2, ss. 201-212.
- DÖNMEZ İbrahim Kafi, "Sarhoşluk", *İA*, TDV Yay., 2009, ss. 141-145.
- DÖRTOK ABACI Zeynep, "İngiliz Konsolosluk Belgeleri Işığında Bursa Ekonomisi (1848-1896)," *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 11, Bursa, 2006, ss. 159-171.
- DÜLGER İbrahim, "İrza Geçme Suçunun Tarihi Gelişimi," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, 2000, ss. 81-104.

- ERCAN Yavuz, “Osmanlı Devleti’nde Müslüman Olmayan Topluluklar (Millet Sistemi)”, *Osmanlı*, C.4, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, ss.197-207.
- ERGENÇ Özer, “Payitaht Bursa’dan Hudâvendigâr Sancağı’na”, (ed.) Cafer Çiftçi, *Osmangazi ve Bursa Sempozyumu “Payitaht Bursa’nın Kültürel ve Ekonomik İlişkileri-Bildiri Kitabı*, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yay., 2005, s. 101-108.
- ERGUT Ferdan, *Modern Devlet ve Polis, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, İstanbul: İletişim Yay., 2004.
- EMECEN Feridun, “Afyonkarahisar”, *İA*, TDV Yay., C.1, 1988, ss.443-446.
- ESİRGİN Seda Örsten, *Osmanlı Devleti’nde Yabancılar Verilen Kamu Hizmeti İmtiyazları*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- _____, “II. Meşrutiyet Meclis Tutanaklarına Göre ‘Menafii Umumiyyeye Muteallik İmtiyazat Hakkında Kanun’un Kabulü,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 60, S. 4, 2011, ss. 935–962.
- _____, “Osmanlı Hukukunda Konut Dokunulmazlığını İhlal Suçu,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 65, S. 4, 2016, ss. 2305–2329.
- FINDIKLI Remzi, “Osmanlı Devleti’nde Güvenlik ve Polis”, *Osmanlı*, C.6, 1999, s. 295-300.
- GÖKCEN Ahmet, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.
- GÜLSOY Ufuk, “Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlikten Muafiyet Vergisi; Bedel-i Askeri”, *Tarih Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Yay., 2011, ss. 93-118.
- GÜRAN Tevfik, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri*, Ankara: T.C. Başbakanlık DİE, 1997.
- HACISALİHOĞLU Mehmet, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Zorunlu Askerlik Sistemine Geçiş Ordu-Millet Düşüncesi,” *Toplumsal Tarih*, S. 164, 2007, ss. 58–64.
- HAYKIR Yavuz, Yavuz Selim ÇELOĞLU, 1916 Yılı Osmanlı Nüfus İstatistik Cetveli, İstanbul: Hiper Yay., 2017.
- İLGÜREL Mücteba, “Balıkesir”, *İA*, TDV Yay., C.5, 1992, ss.12-14.
- İLTER Zerrin, *Sâlnâmelere Göre Osmanlı Devleti’nin Son Dönemlerinde Bilecik*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- İNALCIK Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600)*, İstanbul, YKY, 2004, s.113.
- İPEK Cavit, *Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında (1904-1909,1912-1929) Jandarma’da Reform Hareketleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- KAPLANOĞLU Raif, Ozan KAPLANOĞLU, *Bursa’nın Göç Tarihi*, Bursa:Nilüfer Belediyesi Yay., 2013.
- KAPLANOĞLU Raif, 1844 Yılı Temettuat Defterlerine Göre Değişim Sürecinde Bursa’nın Ekonomik ve Sosyal Yapısı, Bursa: Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yay., 2011.
- KARAL Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara: DİE Matbaası, 1995.
- _____, “Gülhane Hatt-ı Hümayununda Batının Etkisi”, *Belleten*, Cilt XXVIII, Sayı 112, 1964, ss.581-601.

- KARATAŞ Ali İhsan, "XVIII.'da Bursa Halkının Ekonomik Yapısı" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.15, S.2, ss.1-34.
- KARPAT Kemal H., Osmanlı Nüfusu 1830-1914, 2.B., İstanbul: Timaş Yay., 2010.
- _____, Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus, 3.B, İstanbul: Timaş Yay., 2017.
- KARTAL Cemile Burcu, "II. Meşrutiyet'in Cumhuriyet'e Mirası: Makbul Kadınlar", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2008, ss.215-238.
- KASABA Reşat, Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi-19.Yüzyıl, çev: Kudret Emiroğlu, İstanbul: Belge Yay.,1993.
- KAZGAN Haydar, "Düyun-ı Umumiye", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul: İletişim Yay., 1985, s.691-716.
- KELEŞ Erdoğan, "Tanzimat Dönemi'nde Rüşvetin Önlenmesi İçin Yapılan Düzenlemeler (1839-1858)," *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 38 (2005), ss. 259-280.
- KENNEDY Paul, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, 4. Baskı, İstanbul:Türkiye İş Bankası Yay., 1991.
- KESKİN İshak, Bilgin Aydın, "Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi," *Osmanlı Araştırmaları*, C. 31, S. 31, 2008, s.335-374.
- KESKİN Yasemin, "Osmanlı Toplumunda İstenmeyen Hamileliklerin Tek Taraflı Mağdurları: Kadınlar," *Toplumsal Tarih*, S. 276, 2016, ss. 72-78.
- KILIÇARSLAN Sedat, *II. Meşrutiyet Dönemi Kastamonu Emniyet Teşkilatı (1908-1918)*, (Yüksek lisans Tezi), Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- KIRLI Cengiz, *Yolsuzluğun İcadı 1840 Ceza Kanunu, İktidar ve Bürokrasi*, İstanbul: Verita Yay., 2015.
- KIRLI Engin, Selahattin Önder, "Osmanlı Döneminde Eskişehir'e Göçler," *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 1, 2005, ss. 129-144.
- _____, "Tanzimat Sonrası Fuhuş Hadisesine Yaklaşımda Yaşanan Değişim," *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 12, 2010, ss. 39-51.
- KIZMAZ Zahir, "Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme," *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 2, 2003, ss. 279-304.
- KODAMAN Bayram, "II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)," *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss. 165-192.
- _____, "Osmanlı Devleti'nin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış", Sakarya, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 16, Aralık 2007, ss.1-24.
- KONAN Belkıs, "Osmanlı Devleti'nde Çocuk Düşürme Suçu," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 57, S. 4, 2008, ss. 319-335.
- _____, "Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu," *OTAM Dergisi*, C. 29, 2011, ss. 149-172.
- KOPARAN Necdet, *Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2007.
- KOSİFOĞLU Mesut Haluk, Geçmişten Günümüze Bursa Tarihi ve Bursa'da Yunan Mezalimi, Bursa: Zikir Yay., 2000.
- KUMAŞ Nursal, II. Abdülhamid Döneminde Bursa'da Sosyal Hayat (1876-1909), (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

- KÜÇÜK Cevdet, “Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi”, *Osmanlı*, C.4, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, ss.208-216.
- _____, Osmanlı İmparatorluğu’nda “Millet Sistemi” ve Tanzimat, Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler, 2.B, Ankara: TTK Basımevi, 1994.
- KÜÇÜK Mustafa, “Şark Meselesi Çerçevesinde ve İkinci Meşrutiyet’e Kadar Olan Dönemde Osmanlı Devleti’nin Siyasi Vaziyeti”, *Osmanlı*, C.2, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2000, ss.51-62.
- KÜTÜKOĞLU Mübahat S., “Mürur Tezkiresi,” *İA.*, TDV Yay., 2006, ss. 60–61.
- LEVY Noemi, “Yakından Korunan Düzen: Abdülhamid Devrinden II. Meşrutiyet Dönemine Bekçi Örneği”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza 18. – 20. Yüzyıllar*, der.Noemi Levy, Alexandre Toumarkine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008, ss.135-145.
- LEWIS Bernard, Modern Türkiye’nin Doğuşu, Ankara: TTK Basımevi, 1984.
- McCHARTHY Justin, Müslümanlar ve Azınlıklar, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yay., 1998.
- _____, Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus, Çev. Kur. Kd. Alb. İhsan Gürsoy, Ankara: Genel Kurmay Basımevi, 1995.
- NİRÜN Nihat, “Sosyal Yapı ve Suça Yöneliş Olayı”, *Ankara üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Felsefe Dergisi*, C.5, 1967, s. 131-151.
- PAMUK Şevket, Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları, 7.B., İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2018.
- OĞUZOĞLU Yusuf, Halil İnalcık’ın Bursa Araştırmaları, BBB. Yay., Bursa, 2012.
- _____, Osmanlı Devlet Anlayışı, İstanbul, Eren Yayınları, 2000.
- _____, 8500 Yıllık Uygarlığın İzinden Bursa Tarihi, Bursa: Bursa Kültür A.Ş., 2013.
- ORTAYLI İlber, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, 2.B., Ankara:Cedit Neşriyat, 2008.
- _____, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, 25. B., İstanbul: Alkım Yayınevi, 2006.
- ÖKÇÜN A. Gündüz, Osmanlı Sanayii 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki, C. 4, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1970.
- ÖNSOY Rıfat, “Muharrem Kararnâmesi ve Düyun-u Umumiye İdaresi”,*Osmanlı*, C. 3, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, ss.400-414.
- ÖZ Mehmet, Osmanlı’da “Çözülme” ve Gelenekçi Yorumcuları, 2.Baskı, İstanbul, Dergâh yay, 2005.
- _____, “Tahrir”, *İA.*,TDV Yay., C.39, 2010, ss.425-429.
- ÖZBEK Nadir, “Tarih Yazıcılığında Güvenlik Kurum ve Pratiklerine İlişkin Bir Değerlendirme,” *Jandarma ve Polis: Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar*, ed. Der: Noami Levy; Nadir Özbek; Alexandre Taumarkine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009, ss.1-19.
- _____, “Osmanlı Taşrasında Denetim: Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu’nda Jandarma (1876-1908),” *Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, ed. Evren Balta ve İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2010, ss. 47–78.
- ÖZDEĞER Mehtap, “Uşak” *İA.*, TDV Yay., C.42, 2012, ss.222-226.
- ÖZER İlbeyi, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Sosyal Yaşam”, *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel vd., C.14, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002.
- ÖZTEL Muharrem, “Osmanlı Devleti’ Nde Kalpazanlık ve Sahte Para (1808-1914): Kalpazanlığı ve Sahte Paranın Tedavülünü Besleyen Faktörler,” *International Journal Of History*, C. 10, S. 1, 2018, ss. 197–221.

- ÖZTOP Fatih, *II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)*, (Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- SANDER Oral, *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, 12.B., Ankara: İmge Kitabevi, 2003.
- SELAHATTİN ÖNDER Engin Kırılı, "Osmanlı Döneminde Eskişehir'e Göçler," *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 1, 2005, ss. 129-144.
- SELİMOĞLU İsmail, "Balkan Savaşları ve Göçler", *Bursa'nın Zenginliği Göçmenler*, ed. Zeynep Dörtok Abacı, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yay., 2008, ss.128-133.
- SELVİ Haluk, "II. Meşrutiyet'in İlk Yıllarında Kuzeybatı Anadolu'da Asayiş Sorunu," *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, ed. Osman Köse, Samsun: İlkadım Belediyesi Kültür Yay., 2017, C. 12, ss. 233-45.
- SENCER Muzaffer, "Tanzimat'a Kadar Osmanlı Yönetim Sistemi", *Amme İdaresi Dergisi*, C.17, S.2, 1984, ss.21-44.
- SEMERÇİ Ali, Mehmet Ali Baran, *Belgelerle Türk Polis Tarihi*, C. 5, Ankara, 2016.
- SEVİNÇ Necdet, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni*, İstanbul: Erenler Matbaası, 1985.
- SHAW Stanford, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudi Milleti", *Osmanlı*, C. 4, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999, ss. 307-321.
- SÖNMEZ Ali, 'Zaptiye Teşkilatı'nın Düzenlenmesi (1840-1869)', *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, 2006, ss.199-219.
- ŞİMŞEK Fatma, "Osmanlı Nüfus Politikaları Açısından Çocuk Düşürme Olgusu," *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 2, 2017, ss. 393-401.
- ŞİMŞEK Halil, *Osmanlı Son Dönemi Gayrimüslim Cemaatler 1908-1922*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016.
- TAHİROĞLU Bülent, "Tanzimat'tan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 3, ss. 588-601.
- TELCİ ÖZBEK Müge, "Uygunsuz Makulesinden Kadınlar: Son Dönem Osmanlı İstanbulu'nda Yoksul ve Yalnız Kadınların Kontrolü ve Fuhuş (1900-1914)," *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 15, 2012, ss. 65-83.
- TEMEL Mehmet, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Fuhuş ve Frengi İle Mücadele", *Türkler*, C. 14, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002, ss.305-312.
- TEXİER Charles, *Küçük Asya*, Çev. Ali Suat, Cilt 2, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2002.
- TOPRAK Zafer, "Osmanlı Son Döneminde İstanbul Sokaklarında Marjinaler: Hırsızlar, Dolandırıcılar, Yankesiciler," *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 38, 2008, ss. 275-279.
- _____, "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri," *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay., 1985, ss. 1269-1271.
- TÜMER Günay, "Fuhuş," *İA*, TDV Yay., 1996, ss. 209-211.
- Türk Hukuk Lügati*, 3.B., Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1991.
- URQUHART David, *Turkey and Its Resources: Its Municipal Organization and Free Trade; The State and Prospects of English Commerce in The East, The New Administration of Greece, Its Revenue and National Possessions*, London, 1833.
- UZUN Efkân, "Osmanlı Örneklemini Üzerinden Sosyal Eşkıyalığa Bir Bakış," *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3, 2006, ss. 31-47.

- ÜNVER Metin, “Vilayet Nizamnâmelerinin Osmanlı Devleti’nin İdari Taksimatına Etkileri(1864-1876)”, ed. Erkan Tural & Selim Çapar, 1864 Vilayet Nizamnamesi, Ankara: Öncü Basımevi, 2015, ss.97-125.
- ÜRKMEZ Naim, “Eşkîyalığın Engellenmesine Dair Sultan II. Abdülhamid’e Sunulan Bir Rapor,” *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1, 2015, ss. 31–64.
- VARLIK Mustafa Çetin, “Balıkesir”, *İA*, TDV Yay., C. 26, 2002, ss.580-584.
- YAKUT Kemal, “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Eşkîyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler,” *Kebikeç*, S. 34, 2012, ss. 139–157.
- YAŞAR Hakan, “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti’nin Firari Askerler Sorununa Dair Genel Bir Değerlendirme,” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 32, 2016, ss. 5–41.
- YAZICI Muhammed, “Osmanlı Dünyasında İçki İçme Suçuna Dair Bazı Gözlemler (XVI. Yüzyıl),” *JASSS*, C. 5, S. 8, 2012, ss. 1317–1332.
- YETKİN Aydın, “Osmanlı Devleti’nde Hukuk Devleti’nin Gelişim Süreci”, *UASAD*, C. 6, S. 24, 2013, ss. 380-413.
- YILDIZ Durmuş, Osmanlı’nın Son Yüzyılı Cumhuriyete Giden Yol, Konya: Çizgi Kitabevi Yay., 2001.
- YILMAZ Faruk, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Dış Borçlar (Düyûn-ı Umûmiyye), Ankara: Kale Ofset Matbaacılık, 2003.
- YILDIZ Zeki, “Eğitim Düzeyi İle Suç Türü Arasındaki İlişkinin Araştırılması,” *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, S. 38, 2004, ss. 278–291.
- YURTSEVEN Yılmaz, “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 3-4, 2001, ss.265-292.

Diğer Kaynaklar

- Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü İstatistikleri, TÜİK, 2008, <http://www.tuik.gov.tr>, (10.10.2018).
- Düstur: Tertip-i Sani, C.1, 1329.
- Kuran-ı Kerim.

EKLER

EK-1: TABLolar

Tablo 4: 1914 Verilerine Göre Hudâvendigâr Vilayetinde Demografik Yapı⁴⁷⁶

Sancak	Müslüman	Grup İ. (%)*	Sancak G. (%)**	Rum	Grup İ. (%)	Sancak G. (%)	Ermeni	Grup İ. (%)	Sancak G. (%)	Yahudi	Grup İ. (%)	Sancak G. (%)	Ermeni Kat.	Grup İ. (%)	Sancak G. (%)	Protestan	Grup İ. (%)	Sancak G. (%)	Çingene	Grup İ. (%)	Sancak G. (%)	Toplam
Bursa	111.301	75,32	40,22	24.048	16,27	39,20	6.433	4,35	18,58	3687	2,49	92,92	691	0,47	92,50	278	0,19	62,05	1339	0,91	71,64	147.777
Mudanya	7.677	30,42	2,77	17.389	68,90	28,34	100	0,40	0,29	53	0,21	1,34	20	0,08	2,68	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	25.239
Gemlik	16.373	57,88	5,92	8.568	30,29	13,97	3.348	11,83	9,67	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	28.289
Orhangazi	11.884	34,18	4,29	0	0,00	0,00	22.726	65,37	65,65	0	0,00	0,00	36	0,10	4,82	121	0,35	27,01	0	0,00	0,00	34.767
Kirmasti	56.599	95,64	20,45	1.381	2,33	2,25	1.016	1,72	2,94	184	0,31	4,64	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	59.180
Karacabey	25.763	69,08	9,31	9.921	26,60	16,17	987	2,65	2,85	44	0,12	1,11	0	0,00	0,00	49	0,13	10,94	530	1,42	28,36	37.294
Orhaneli	47.140	99,89	17,03	44	0,09	0,07	6	0,01	0,02	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	47.190
Bursa Toplam	27.6737	72,88	100,00	61.351	16,16	100,00	34.616	9,12	100,0	3968	1,04	100	747	0,20	100,00	448	0,12	100,00	1869	0,49	100,00	379.736
Ertuğrul	59.508	76,42	30,15	9.877	12,68	72,75	7.774	9,98	42,47	52	0,07	32,91	479	0,62	90,21	183	0,23	33,64	0	0,00	0,00	77.873
Söğüt	55.223	93,34	27,98	1.982	3,35	14,60	1.770	2,99	9,67	0	0,00	0,00	52	0,09	9,79	136	0,23	25,00	0	0,00	0,00	59.163
İnegöl	56.238	88,28	28,49	34	0,05	0,25	7101	11,15	38,79	106	0,17	67,09	0	0,00	0,00	225	0,35	41,36	0	0,00	0,00	63704

⁴⁷⁶ Karpat, a.g.e, s.370, 384, 392.

*Tablo içerisindeki “Grup İ.” tabiri, belirtilen grubun o kazadaki toplam nüfus içerisinde tüm etnik-dini gruplar nezdinde oranını belirtirken; “Sancak G.” Tabiri ile belirtilen grubun (örneğin Müslümanların) hangi kazada hangi oranda bulunduğu belirtmektedir.

**Tablo içerisindeki “Grup İ.” tabiri, belirtilen grubun o kazadaki toplam nüfus içerisinde tüm etnik-dini gruplar nezdinde oranını belirtirken; “Sancak G.” Tabiri belirtilen grubun (örneğin Müslümanların) hangi kazada hangi oranda bulunduğu belirtmektedir.

Sancak	Müslüman	Grup i. (%)*	Sancak G. (%)**	Rum	Grup i. (%)	Sancak G. (%)	Ermeni	Grup i. (%)	Sancak G. (%)	Yahudi	Grup i. (%)	Sancak G. (%)	Ermeni Kat.	Grup i. (%)	Sancak G. (%)	Protestan	Grup i. (%)	Sancak G. (%)	Çingene	Grup i. (%)	Sancak G. (%)	Toplam
Yenişehir	26.408	88,76	13,38	1.683	5,66	12,40	1660	5,58	9,07	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	29751
Ertuğrul Toplam	197.377	85,63	100,00	13.576	5,89	100,00	18305	7,94	100,	158	0,07	100,	531	0,23	100,00	544	0,24	100,00	0	0,00	0,00	230.491
Karahisar	97.547	93,09	35,13	59	0,06	25,46	7163	6,84	96,32	7	0,01	100,	2	0,00	100,00	9	0,01	100,00		0,00	0,00	104.787
Dinar	37.496	98,77	13,50	327	0,86	389,56	65	0,17	0,87	0	0,00	0,00		0,00	0,00		0,00	0,00	74	0,19	100,00	37.962
Bolvadin	39.618	99,97	14,27	3	0,01	3,42	8	0,02	0,11	0	0,00	0,00		0,00	0,00		0,00	0,00		0,00	0,00	39.629
Sandıklı	37.165	99,89	13,39	7	0,02	8,51	33	0,09	0,44	0	0,00	0,00		0,00	0,00		0,00	0,00		0,00	0,00	37.205
Aziziye	44.097	99,38	15,88	151	0,34	153,91	123	0,28	1,65	0	0,00	0,00		0,00	0,00		0,00	0,00		0,00	0,00	44.371
Çivril	21.736	99,41	7,83	85	0,39	175,80	45	0,21	0,61	0	0,00	0,00		0,00	0,00		0,00	0,00		0,00	0,00	21.866
Karahisar Toplam	277.659	97,14	100,00	632	0,22	100,00	7437	2,60	100,	7	0,00	100,	2	0,00	100,00	9	0,00	100,00	74	0,03	100,00	285.820
Kütahya	136.164	93,78	30,67	5.587	3,85	49,15	2811	1,94	23,07		0,00	0,00	638	0,44	66,88		0,00	0,00		0,00	0,00	145200
Gediz	38.256	99,37	8,62	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00		0,00	0,00	0	0,00	0,00		0,00	0,00	243	0,63	100,00	38.499
Uşak	88.626	95,62	19,96	2.957	3,19	26,01	1099	1,19	9,02		0,00	0,00	0	0,00	0,00		0,00	0,00		0,00	0,00	92.682
Eskişehir	140.578	92,05	31,67	2.613	1,71	22,99	8276	5,42	67,91	728	0,48	0,00	316	0,21	33,12	215	0,14	0,00		0,00	0,00	152.726
Simav	40.302	99,48	9,08	211	0,52	1,86	0	0,00	0,00		0,00	0,00	0	0,00	0,00		0,00	0,00		0,00	0,00	40.513
Kütahya Toplam	443.926	94,53	100,00	11.368	2,42	100,00	12.186	2,59	100,0	728	0,16	0,00	954	0,20	100,00	215	0,05	0,00	243	0,05	100,00	469.620
Genel Toplam	1.195.699	87,55		86.927	6,37		72.544	5,31		4.133	0,30		2.234	0,16		1.216	0,09		2.186	0,16		1.365.667

Tablo 6: Hudâvendigâr Vilayeti Tahıl Ürünleri Ekimi (Hektar) 1909-1914⁴⁷⁷

SANCAK	YIL	Buğday	Arpa	Yulaf	Çavdar	Mısır	Pirinç	Diğer	Toplam	Vilayet İçindeki Oran
BURSA SANCAĞI	1909	253.704	118.425	69.485	24.051	95.121	550	40.335	601.671	15,56
	1913	545.380	167.334	68.781	3.500	137.040	4.550	15.163	941.748	19,39
	1914	307.075	126.056	35.210	44.500	49.985	2.210	32.357	597.393	14,09
KARAHİSAR SANCAĞI	1909	571.645	709.621	340	0	13.215	0	87.905	1.382.726	35,75
	1913	712.400	587.900	1.600	0	7.000	0	2.200	1.311.100	26,99
	1914	598.772	551.618	600	100	13.358	0	1.300	1.165.748	27,49
ERTUĞRUL SANCAĞI	1909	0	209.073	22.632	30.226	50.415	212	47.014	359.572	9,30
	1913	351.470	126.658	50.870	0	170.986	300	17.705	717.989	14,78
	1914	1.175.500	300.000	26.140	6.000	140.000	2.500	47.176	1.697.316	40,02
KÜTAHYA SANCAĞI	1909	892.000	448.400	2.405	72.500	49.500	700	58.422	1.523.927	39,40
	1913	1.250.000	578.472	4.642	0	46.200	0	7.439	1.886.753	38,84
	1914	641.335	81.051	2.297	2.680	44.709	0	8.255	780.327	18,40
VİLAYET GENELİ	1909 T	1.717.349	1.485.519	94.862	126.777	208.251	1.462	233.676	3.867.896	
	1913 T	2.859.250	1.460.364	125.893	3.500	361.226	4.850	42.507	4.857.590	
	1914 T	2.722.682	1.058.725	64.247	53.280	248.052	4.710	89.088	4.240.784	

⁴⁷⁷Tevfik Güran, *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri*, Ankara: T.C. Başbakanlık DİE, 1997, s.30, 31, 87, 88, 159, 160.

Tablo 7: Hudâvendigâr Vilayeti Tahıl Ürünleri Üretimi (Ton) 1909-1914⁴⁷⁸

Sancak	Yıl	Buğday	Arpa	Yulaf	Çavdar	Mısır	Pirinç	Diğer	Toplam	Vilayet içindeki Oran
BURSA SANCAĞI	1909	36.975	17.578	15.069	1.363	15.019	169	2.661	88.834	15,07
	1913	86.739	35.304	21.053	1.142	56.180	674	2.171	203.263	26,18
	1914	42.279	11.928	3.268	22.776	4.843	428	2.233	87.755	12,14
KARAHİSAR SANCAĞI	1909	69.819	128.922	26	0	2.065	0	6.514	207.346	35,16
	1913	124.049	114.348	421	0	1.638	0	0	240.456	30,97
	1914	151.967	146.130	122	9	1.288	0	333	299.849	41,50
ERTUĞRUL SANCAĞI	1909	66.579	41.131	18.969	3.599	5.850	31	3.697	139.856	23,72
	1913	50.318	16.599	4.886	0	16.800	38	1.803	90.444	11,65
	1914	97.380	55.195	2.419	768	20.271	577	6.517	183.127	25,34
KÜTAHYA SANCAĞI	1909	59.225	70.437	246	4.580	12.307	108	6.709	153.612	26,05
	1913	134.811	98.858	467	0	6.836	0	1.203	242.175	31,19
	1914	84.943	53.174	161	144	10.882	0	2.560	151.864	21,02
VİLAYET GENELİ	1909	232.598	258.068	34.310	9.542	35.241	308	19.581	589.648	
	1913	395.917	265.109	26.827	1.142	81.454	712	5.177	776.338	
	1914	376.569	266.427	5.970	23.697	37.284	1.005	11.643	722.595	

⁴⁷⁸Tevfik Güran, a.g.e, s.32, 33, 89, 90, 161, 162.

Tablo 11: 1918 Yılı Vilayetlerde Nüfusu 3500'den Fazla Olan Şehir ve Kasabalarda Bulunan Polis Mevcudunu ve 1 Polis Memuruna Düşen Kişi Sayısını Gösterir Tablo⁴⁷⁹

Esâmî-i şühûr ve kasabât	Mikdâr-ı nüfûs	Ser-komiser	İkinci komiser	Komiser muâvini	Polis me'mûru	Toplam	1 Polis Memuruna Düşen Kişi Sayısı
İzmir Şehri	249.431	4	5	29	337	375	740
Bornova Kasabası	5.610	0	0	0	0	0	0
Seydiköy Kasabası	5.187	0	0	0	0	0	0
Buca Kasabası	3.688	0	0	0	0	0	0
Karşıyaka Kasabası	4.361	0	0	0	0	0	0
Bergama Kasabası	15.151	0	0	1	6	7	2.525
Kınık Kasabası	5.338	0	0	0	0	0	0
Ödemiş Kasabası	19.502	0	0	1	3	4	6.501
Birgi Kasabası	5.582	0	0	0	0	0	0
Adagide Kasabası	4.328	0	0	0	0	0	0
Tire Kasabası	22.066	0	0	1	3	4	7.355
Urla Kasabası	24.284	0	0	1	4	5	6.071
Menemen Kasabası	3.045	0	0	0	1	1	3.045
Bayındır Kasabası	11.500	0	0	1	1	2	11.500
Kuşadası Kasabası	3.156	0	0	1	3	4	1.052
Foça-i Atık Kasabası	3.784	0	0	0	0	0	0
Seferihisar Kasabası	5.720	0	0	0	0	0	0
Nif Kasabası	4.170	0	0	0	0	0	0
Denizli Kasabası	14.947	0	1	0	7	8	2.135
Yarışgüd Kasabası	8.613	0	0	0	0	0	0
Sarayköy Kasabası	5.040	0	0	0	1	1	5.040
Kadıköy Kasabası	6.010	0	0	0	0	0	0
Buldn Kasabası	7.282	0	0	0	1	1	7.282
Güney Nâhiyesi	7.166	0	0	0	0	0	0
Kızılhisar Kasabası	6.051	0	0	0	0	0	0
Kızılcabölük Kasabası	3.847	0	0	0	0	0	0
Çay Kasabası	3.867	0	0	0	0	0	0
Keçili Kasabası	4.333	0	0	0	0	0	0
Aydın Kasabası	25.900	0	0	1	10	11	2.590
Söke Kasabası	6.490	0	0	1	3	4	2.163
Karacasu Kasabası	5.700	0	0	0	1	1	5.700
Nazilli Kasabası	18.215	0	0	1	1	2	18.215
Magnisa Kasabası	54.803	0	1	1	21	23	2.610
Demirci Kasabası	7.111	0	0	0	1	1	7.111
Kula Kasabası	12.177	0	0	0	1	1	12.177
Alaşehir Kasabası	10.520	0	0	1	1	2	10.520
Toros (?) Kasabası	3.912	0	0	0	0	0	0
Akhisar Kasabası	16.363	0	0	1	1	2	16.363
Turgudlu Kasabası	27.951	0	0	1	3	4	9.317

⁴⁷⁹ BOA. DH. EUM. MEM. 100/44.

Esâmî-i şühûr ve kasabât	Mikdâr-ı nüfûs	Ser-komiser	İkinci komiser	Komiser muâvini	Polis me'mûru	Toplam	1 Polis Memuruna Düşen Kişi Sayısı
Kırkağaç Kasabası	10.000	0	0	0	1	1	10.000
Homa Kasabası	4.972	0	0	1	1	2	4.972
Salihli Kasabası	4.140	0	0	1	1	2	4.140
Şam Kasabası	185.151	1	6	24	208	239	890
Zebedani Kasabası	4.306					0	0
Duma Kasabası	8.657					0	0
Katana Kasabası	2.280					0	0
Raşeyya Kasabası	3.563					0	0
Hasbeyya Kasabası	4.315					0	0
Nebek Kasabası	5.891	0	0	0	0	0	0
Bikâ' Kasabası	1.741	0	0	1	2	3	871
Baalbek Kasabası	4.604	0	0	1	2	3	2.302
Kuneytira Kasabası	1.348	0	0	1	1	2	1.348
Hama Kasabası	46.123	0	1	1	9	11	5.125
Humus Kasabası	47.487	0	1	1	9	11	5.276
Selimiye (Selemiye) Kasabası	8.846	0	0	0	0	0	0
İmraniye Kasabası	1.746	0	0	0	0	0	0
Der'a Kasabası	5.751	0	0	1	6	7	959
İrbid Kasabası	1.618	0	0	0	0	0	0
Süveyde Kasabası	1.942	0	0	0	0	0	0
Busra Eskişam Kasabası	3.042	0	0	0	0	0	0
Ezra' Kasabası	1.244	0	0	0	0	0	0
Kerek Kasabası	4.253	0	0	0	0	0	0
Salt Kasabası	11.222	0	0	0	3	3	3.741
Ma'an Kasabası	2688	0	0	0	0	0	0
Edirne Şehri	82.624	1	3	24	129	157	640
Uzunköprü Kasabası	7630	0	0	1	4	5	1.908
Tekfurdağı Şehri	23.043	0	1	4	18	23	1.280
Çorlu Kasabası	11.324	0	0	1	2	3	5.662
Hayrabolu Kasabası	5.067	0	0	0	0	0	0
Malkara Kasabası	8.526	0	0	1	2	3	4.263
Gelibolu Kasabası	12.715	0	1	3	9	13	1.413
Keşan Kasabası	8.810	0	0	1	3	4	2.937
Şarköy Kasabası	5.375	0	0	0	0	0	0
Mürefte Kasabası	4.499	0	0	0	0	0	0
Kırkkilise Kasabası	13.411	0	1	2	15	18	894
Lülüburgos (Lüleburgaz) Kasabası	6.501	0	0	0	0	0	0
İçil (İçel) Şehri Silifke	4.380	0	0	0	6	6	730
Ermenek Kasabası	7.300	0	0	0	0	0	0
Merkez-i livâ olan Balıkesri Kasabası	22.114	1	2	4	27	34	819
Merkez-i Kazâsına tâbi' Balat Nâhiyesi merkezi	3.628	0	0	0	0	0	0

Esâmî-i şühûr ve kasabât	Mikdâr-ı nüfûs	Ser-komiser	İkinci komiser	Komiser muâvini	Polis me'mûru	Toplam	1 Polis Memuruna Düşen Kişi Sayısı
Merkez Kazâsına tâbî Fırt Nâhiyesi merkezi	4.343	0	0	0	0	0	0
Bandırma Kazâsı'nın merkez Kasabası	17.483	0	0	1	6	7	2.914
Erdek Kazâsı'nın merkez Kasabası	8.728	0	0	0	2	2	4.364
Erdek Kazâsı'nın Aydıncık (İdincik) Nâhiyesi	4.969	0	0	0	0	0	0
Gönen Kazâsı'nın merkez Kasabası	8.628	0	0	0	0	0	0
Edremit Kazâsı'nın merkez Kasabası	8.482	0	0	1	4	5	2.121
Burhaniye Kazâsı'nın merkez Kasabası	5.350	0	0	0	2	2	2.675
Ayvalık Kazası'nın merkez Kasabası	11.451	0	0	1	2	3	5.726
İzmit Kasabası	9.340	0	1	3	29	33	322
Adapazarı Kasabası	14.063	0	1	2	18	21	781
Karamürsel Kasabası	3.557	0	0	0	0	0	0
Çatalca Kasabası	3.556	0	1	2	8	11	445
Silivri Kasabası	5.803	0	0	1	0	1	2
Çanta Karyesi	3.585	0	0	0	0	0	0
Konya Şehri	67.433	1	3	12	58	74	1.163
Akşehir Kasabası	12.593	0	0	1	3	4	4.198
İlgin Kasabası	4.039	0	0	0	0	0	0
Seydişehir (Seydişehir) [Kasabası]	5.074	0	0	0	0	0	0
Karaman Kasabası	10.170	0	0	1	1	2	10.170
Ereğli Kasabası	5.286	0	0	1	2	3	2.643
Sultaniye Kasabası	4.077	0	0	1	1	2	4.077
Saidili Kasabası	9.016	0	0	0	0	0	0
Isparta Kasabası	22.598	0	0	2	6	8	3.766
Eğirdir (Eğridir) Kasabası	5.798	0	0	0	0	0	0
Karaağaç Kasabası	4.878	0	0	0	0	0	0
Yalvaç Kasabası	8.746	0	0	0	0	0	0
Uluborlu Kasabası	7.593	0	0	0	0	0	0
Burdur Kasabası	17.458	0	0	1	5	6	3.492
Konya'nın nefs-i Sille Nâhiyesi	8.155	0	0	0	0	0	0
İlgin nefs-i Derbend Karyesi	3.744	0	0	0	0	0	0
Uluborlu Kazâsı nefs-i Senirkend Nâhiyesi	6.200	0	0	0	0	0	0
Eğirdir (Eğridir) Kazâsı nefs-i Barla Nâhiyesi	3.967	0	0	0	0	0	0
Koçhisar Kazâsı	0	0	0	1	1	2	0

Esâmî-i şühûr ve kasabât	Mikdâr-ı nüfûs	Ser-komiser	İkinci komiser	Komiser muâvini	Polis me'mûru	Toplam	1 Polis Memuruna Düşen Kişi Sayısı
Maraş Kasabası	35.130	0	1	1	3	5	11.710
Elbistan Kasabası	5.911	0	0	0	0	0	0
Ankara Şehri	82.286	0	0	0	43	43	1.914
Ayaş Kazâsı	24.652	0	0	0	0	0	0
Yabanabad Kazâsı	53.622	0	0	0	0	0	0
Bâlâ Kazâsı	29.600	0	0	0	0	0	0
Kalecik Kazâsı	43.340	0	0	0	0	0	0
Yenipazar Kazâsı	23.103	0	0	0	0	0	0
Nalluhan Kazâsı	17.384	0	0	0	0	0	0
Haymana Kazâsı	35.308	0	0	0	0	0	0
Keskin Kazâsı	51.048	0	0	0	0	0	0
Çorum Sancağı	79.345	0	0	0	10	10	7.935
Osmançık Kazâsı	31.017	0	0	0	0	0	0
İskilib Kazâsı	55.319	0	0	0	0	0	0
Sungurlu Kazâsı	42.921	0	0	0	0	0	0
Mecidözü Kazâsı	34.505	0	0	0	0	0	0
Yozgad Sancağı	94.939	0	0	0	9	9	10.549
Akdağmaden Kazâsı	49.902	0	0	0	0	0	0
Boğazlıyan Kazâsı	59.902	0	0	0	0	0	0
KırŞehri (Kırşehir) Sancağı	66.577	0	0	0	4	4	16.644
Avanos Kazâsı	25.380	0	0	0	0	0	0
Mecidiye Kazâsı	21.211	0	0	0	0	0	0
Mucur Kazâsı	14.403	0	0	0	1	1	14.403
Kastamonu Kasabası	16.332	1	2	8	47	58	347
İnebolu Kasabası	5.802	0	1	0	8	9	725
Zağferanbolu Kasabası	8.184	0	0	1	3	4	2.728
Taşköprü Kasabası	3943	0	0	1	2	3	1.972
Tosya Kasabası	10.789	0	0	1	2	3	5.395
Sinob Kasabası	7.328	0	1	0	11	12	666
Kengirli Kasabası	11.742	0	1	1	8	10	1.468
Cide Kazâsı	0	0	0	1	2	3	0
Daday Kazâsı	0	0	0	1	1	2	0
Araç Kazâsı	0	0	0	1	0	1	2
Ayancık Kazâsı	0	0	0	1	1	2	0
Gerze Kazâsı	0	0	0	0	1	1	0
Boyabad Kazâsı	0	0	0	1	2	3	0
Çerkeş Kazâsı	0	0	0	0	1	1	0
Bursa Kasabası	79.037	1	2	14	96	113	823
Kirmasti Kasabası	13.771	0	0	0	0	0	0
Mudanya Kasabası	0	0	0	1	4	5	0
Gemlik Kasabası	6.482	0	0	1	5	6	1.296
Karacabey Kasabası	9.442	0	0	0	0	0	0
Bilecik Kasabası	3.955	0	0	1	6	7	659
Küplü Nâhiyesi	6.574	0	0	0	0	0	0
Pazarcık Nâhiyesi	7.273	0	0	0	0	0	0
Osmanili Nâhiyesi	3.113	0	0	0	0	0	0

Esâmî-i şühûr ve kasabât	Mikdâr-ı nüfûs	Ser-komiser	İkinci komiser	Komiser muâvini	Polis me'mûru	Toplam	1 Polis Memuruna Düşen Kişi Sayısı
İnegöl Kasabası	11.075	0	0	0	0	0	0
Yenice Nâhiyesi	4.588	0	0	0	0	0	0
Söğüt Kasabası	5.340	0	0	0	0	0	0
Bozüyük Nâhiyesi	5.020	0	0	0	0	0	0
Yenişehir Kasabası	3.500	0	0	0	0	0	0
Eskişehir Kasabası	26.964	0	2	2	24	28	1.124
Sivrihisar Kasabası	6.356	0	0	0	0	0	0
Muğla Kasabası	10.146	0	2	2	13	17	780
Milas Kasabası	6.511	0	0	1	2	3	3.256
Bodrum Kasabası	6.126	0	0	0	1	1	6.126
Fethiye Kasabası	3.525	0	0	1	2	3	1.763
Marmaris Kasabası	0	0	0	0	1	1	0
Köyceğiz Kasabası	0	0	0	0	1	1	0
Antalya Kasabası	25.708	0	0	0	40	40	643
Alaiye Kasabası	7.285	0	0	0	0	0	0
Elmalu Kasabası	5.802	0	0	0	0	0	0
Akseki Kasabası	3.635	0	0	0	0	0	0
Akseki Kazâsına merbût İbradı Nâhiyesi	3.512	0	0	0	0	0	0
Beyrut Şehri	95.942	0	0	0	172	172	558
Sayda Kasabası	14.167	0	0	0	0	0	0
Sur Kasabası	6.575	0	0	0	0	0	0
Merc-i Uyûn Kasabası	3.599	0	0	0	0	0	0
Akkâ Kasabası	9.471	0	0	0	6	6	1.579
Nâsıra Kasabası	8.280	0	0	0	0	0	0
Safed Kasabası	12.755	0	0	0	0	0	0
Taberiya Kasabası	5.226	0	0	0	0	0	0
Hayfa Kasabası	10.447	0	0	0	9	9	1.161
Nablus Kasabası	21.782	0	0	0	7	7	3.112
Trablusşam Kasabası	23.543	0	0	0	17	17	1.385
Lazkiye Kasabası	20.302	0	0	0	8	8	2.538
Cebele Kasabası	5.071	0	0	0	0	0	0
Nikdere (Binküdre) Kasabası	12.109	1	0	2	7	10	1.730
Bacalu Kasabası	4.642	0	0	0	0	0	0
Aksaray Kasabası	8.011	0	0	0	1	1	8.011
Gülveri (?) Karyesi	3.886	0	0	0	0	0	0
Nevşehir Kasabası	21.394	0	0	1	2	3	10.697
Ürgüb Kasabası	9.502	0	0	0	0	0	0
Sinasos (?) Karyesi	3.982	0	0	0	0	0	0
Bor Kasabası	10374	0	0	0	1	1	10.374
Bolu Kasabası	9.500	0	1	5	10	16	950
Bartın Kazâsı	10.817	0	1	1	4	6	2.704
Ereğli Kazâsı	6.758	0	0	1	3	4	2.253
Zonguldak Kazâsı	10.600	0	0	2	3	5	3.533
Düzce Kazâsı	3.500	0	0	1	2	3	1.750
Gerede Kazâsı	4.174	0	0	0	0	0	0

Esâmî-i şühûr ve kasabât	Mikdâr-ı nüfûs	Ser-komiser	İkinci komiser	Komiser muâvini	Polis me'mûru	Toplam	1 Polis Memuruna Düşen Kişi Sayısı
Mudurnu Kazâsı	3.722	0	0	0	0	0	0
Zor Sancağı Deyr Kasabası	12.962	1	2	3	18	24	720
Ana Kasabası	8.040	0	0	0	0	0	0
Hit Kasabası	3.541	0	0	0	0	0	0
Aşşar Kasabası	2.889	0	0	0	0	0	0
Remadi Kasabası	2.780	0	0	0	0	0	0
Kîse Nâhiyesi	3.148	0	0	0	0	0	0
Kütahya Kasabası	26.184	1	2	2	12	17	2.182
Tavşanlı Kasabası	5.229	0	0	0	0	0	0
Gediz (Gedüs) Kasabası	8.193	0	0	0	0	0	0
Simav Kasabası	5.359	0	0	0	0	0	0
Uşak Kasabası	20.394	0	0	1	5	6	4.079
Ulubey Kasabası	3.437	0	0	0	0	0	0
Banaz Kasabası	3.423	0	0	0	0	0	0
Musul Kasabası	83.854	1	3	13	51	68	1.644
Sincar Kasabası	5.339	0	0	0	0	0	0
Kerkük Kasabası	31.902	0	0	0	0	0	0
Erbil Kasabası	14.262	0	0	0	0	0	0
Köysancak Kasabası	6.224	0	0	0	0	0	0
Salahiye Kasabası	4.696	0	0	0	0	0	0
Revandiz Kasabası	3.620	0	0	0	0	0	0
Süleymaniye Kasabası	18.700	0	0	1	5	6	3.740
Siird merkez Kasabası	33.676	0	3	6	32	41	1.052
Karahisar-ı Sâhib Kasabası	27.865	1	1	2	23	27	1.212
Şuhud Nâhiyesi	6.881	0	0	0	0	0	0
Çivril Kazâsı	3.500	0	0	0	1	1	3.500
Dinar Kazâsı	3.500	0	0	0	1	1	3.500
Bolvadin Kazâsı	10.181	0	0	0	1	1	10.181
Çay Nâhiyesi	4.312	0	0	0	0	0	0
Sandıklı Kazâsı	7.969	0	0	1	0	1	2
Aziziye Kazâsı	3.600	0	0	0	0	0	0
Eskişehir Kasabası	26.964	0	1	2	24	27	1.124
Sivrihisar Kasabası	6.356	0	0	0	0	0	0
Samsun merkez Kasabası	15.419	0	0	0	0	0	0
Bafra Kasabası	8.182	0	0	1	8	9	1.023
Çehârşenbe (Çarşamba) Kasabası	6.525	0	0	1	4	5	1.631
Terme Kasabası	1.629	0	0	0	0	0	0
Ünye Kasabası	5.913	0	0	1	6	7	986
Fatsa Kasabası	2.427	0	0	0	2	2	1.214
Ma'a Nevâhî Ordu Kazâsı	130.519	0	1	0	11	12	11.865
Ma'a Nevâhî Giresun Kazâsı	121.287	0	1	2	19	22	6.384

Esâmî-i şühûr ve kasabât	Mikdâr-ı nüfûs	Ser-komiser	İkinci komiser	Komiser muâvini	Polis me'mûru	Toplam	1 Polis Memuruna Düşen Kişi Sayısı
Tirebolu Kazâsı	59.118	0	0	1	3	4	19.706
Kayseri Kasabası	37.010	0	1	3	36	40	1.028
Kayseri'nin Germir Karyesi	4.403	0	0	0	0	0	0
Talas Nâhiyesi	8.814	0	0	0	0	0	0
Erkilet Karyesi	3.672	0	0	0	0	0	0
Hacılar Karyesi	4.759	0	0	0	0	0	0
Everek Kasabası	11.508	0	0	0	0	0	0
Bünyan Kasabası	3.961	0	0	0	0	0	0
İncesu Kasabası	7.726	0	0	0	0	0	0
Karahisar Nâhiyesi	4.580	0	0	0	0	0	0
Adana Kasabası	60.461	2	2	12	82	98	737
Tarsus Kazâsı	26.271	0	1	0	5	6	5.254
Kozan Kasabası	3.671	0	0	1	2	3	1.836
Mersin Kasabası	10.013	0	0	0	7	7	1.430
Yumurtalık Kasabası	8.451	0	0	0	0	0	0
Ceyhan Kasabası	3.508	0	0	1	2	3	1.754
Mamuretülaziz Kasabası	7.763	1	3	8	34	46	228
Harput Kasabası	9.898	0	0	1	5	6	1.980
Arabgir Kasabası	15.315	0	0	1	7	8	2.188
Eğin Kasabası	5.604	0	0	1	4	5	1.401
Malatya Kasabası	26.000	0	1	5	23	29	1.130
Adıyaman Kasabası	8.365	0	0	0	0	0	0
Behisni (Besni) Kasabası	8.101	0	0	0	0	0	0
Hüseyinlik Karyesi	3.533	0	0	0	0	0	0
Pertek Karyesi	3.599	0	0	0	0	0	0
Çırmıkdı Karyesi	6.127	0	0	0	0	0	0
Haleb Şehri	143.363	0	0	0	0	0	0
Ayntab Şehri	52.467	0	1	0	5	6	10.493
Kilis Şehri	28.155	0	0	0	0	0	0
Antakya Şehri	29.008	0	0	1	1	2	29.008
İskenderun Şehri	40.901	0	0	1	1	2	40.901
İdlib Şehri	13.964	0	0	0	0	0	0
Ma'arra Şehri	6.288	0	0	0	0	0	0
Cisr-i Şuğûr Şehri	3.706	0	0	0	0	0	0
Bilan (Belen) Şehri	3.354	0	0	0	0	0	0
Reyhanîye Şehri	203	0	0	0	0	0	0
Bâb Şehri	8.025	0	0	0	0	0	0
Menbic Şehri	1.514	0	0	0	0	0	0
Merkez Şehri	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	4.622.097	18	66	272	2.062	2.418	2.242

EK-2: ARŞİV BELGELERİNDEN ÖRNEKLER

BOA. DH. EUM. ADL. 5/30-02

176

BOA. DH. EUM. ADL 5/30-03

177

Belge No-2: Vukû'ât-ı Cinâ'îye Cetveli Örneği
BOA. DH. EUM. MTK. 50/09-41.

[illegible]

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	NAGİHAN YILDIZ TEPRET
Tez Adı	SUÇ CETVELLERİNE GÖRE HUDÂVENDİGAR VİLAYETİ'NDE SUÇ VE SUÇLULAR (1912-1917)
Enstitü	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Anabilim Dalı	TARİH
Tez Türü	YÜKSEK LİSANS
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☒ Genel Kısıt (6 ay) ☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 25/07/2019

İmza :

